МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра міжнародних відносин і суспільних наук

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «БАРСЬКИЙ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО»

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО В МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРІ (до 155-річчя від дня народження)

23-24 вересня 2021 року

Київ – 2021

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

NATIONAL UNIVERSITY OF LIFE AND ENVIRONMENTAL SCIENCES OF UKRAINE

Faculty of Humanities and Pedagogy
Department of International Relations and Social Sciences

MUNICIPAL HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION «MYKHAILO HRUSHEVSKYI BAR COLLEGE OF HUMANITIES AND PEDAGOGY»

PROCEEDINGS
OF THE INTERNATIONAL ACADEMIC CONFERENCE

M.S. HRUSHEVSKYI'S SOCIAL, POLITICAL AND ACADEMIC ACTIVITY IN THE INTERNATIONAL DIMENSION (to the 155th anniversary)

September 23–24, 2021

Kyiv– 2021

УДК 93(477)(092)(062)-027.543

Громадсько-політична та наукова діяльність М.С. Грушевського в міжнародному вимірі (до 155-річчя від дня народження): зб. наук. праць (за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 23вересня 2021 р.). – К.: в-во НУБіП України, 2021. – 177 с.

Збірник наукових праць укладено за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції «Громадсько-політична та наукова діяльність М.С. Грушевського в міжнародному вимірі (до 155-річчя від дня народження)», яку провела кафедра міжнародних відносин і суспільних наук гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України 23-24 вересня 2021 р. Наповнення рубрик синхронізовано з основними напрямами роботи конференції і охоплює широке коло питань історії, політології, міжнародних відносин, соціології, філософії, мовознавства, літературознавства пов'язаних з діяльність та добою М.С. Грушевського.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, а також усіх хто цікавиться історією, політологією, міжнародними відносинами, соціологією, філософією педагогікою, психологією, мовознавством, літературознавством пов'язаних з діяльність та добою М.С. Грушевського.

Рекомендовано вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 1 від 30.08.2021 р.).

Редакційна колегія:
Ніколаєнко С.М., д-р пед. наук, проф. (голова);
Шинкарук В.Д., д-р філол. наук, проф. (співголова);
Стрілець В.В., д-р іст. наук, проф. (співголова);
Харченко С.В., д-р філол. наук, доц.

Відповідальна за випуск канд. іст. наук, доц. Хвіст В.О.

Тези подано в авторській редакції

Автори тез відповідають за достовірність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел, посилання на них та інших відомостей.

Передруковувати опубліковані в збірнику наукових праць матеріали дозволяється тільки за згодою авторів

© НУБіП України, 2021
© Автори, 2021

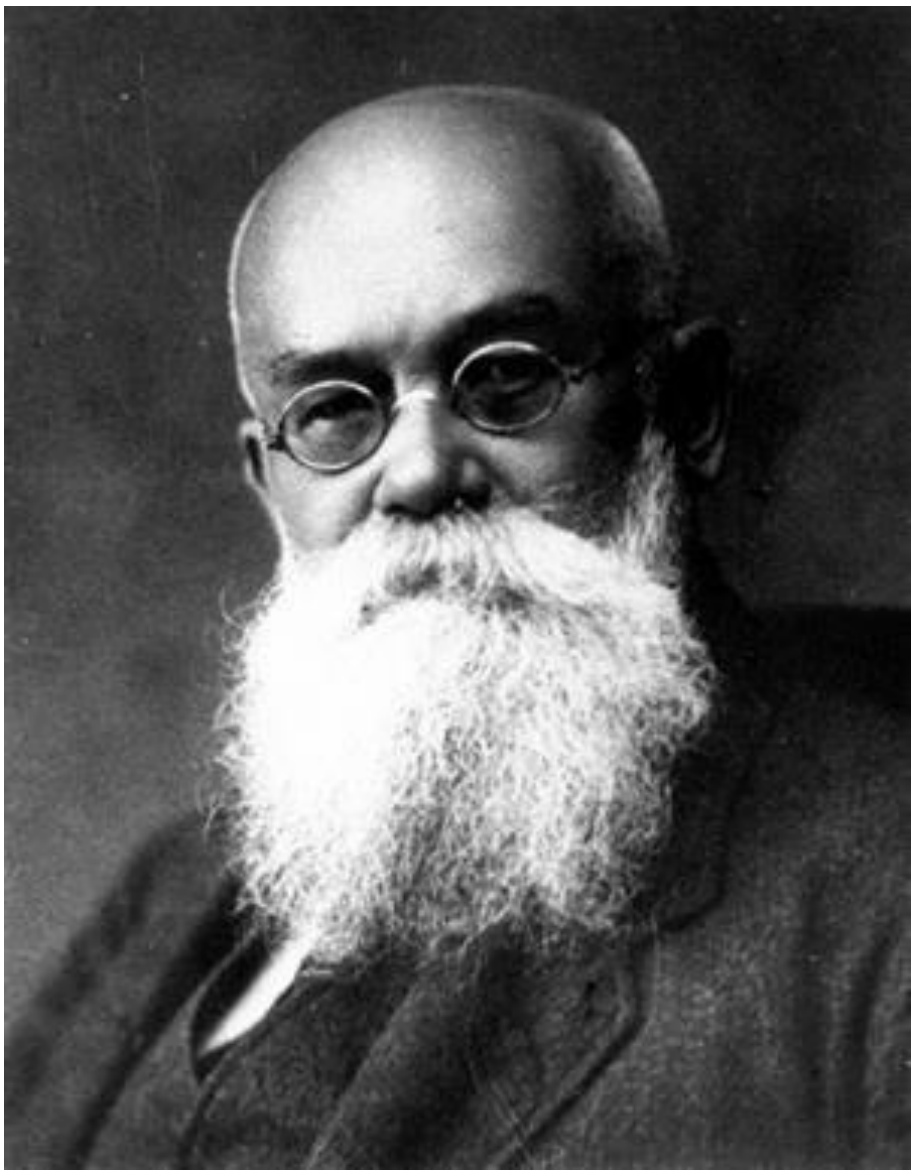

Він писав нам нашу історію
і творив нам нашу історію

Іван Петрович Крип'якевич

Секція 1

ВІЗІЇ М. ГРУШЕВСЬКОГО МІСЦЯ І РОЛІ ТА ПЕРСПЕКТИВ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Ніколаєнко Станіслав Миколайович,
академік Національної академії педагогічних наук України,
доктор педагогічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)

ДЕРЖАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО: МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР

Історичний аналіз здобутків та прорахунків українського національно-визвольного руху впродовж перших десятиліть ХХ століття неможливий без звертання до постаті одного із найвідоміших українців – Михайла Грушевського. Прикметно, що за результатами сучасних соціологічних опитувань він є одним із лідерів серед історичних діячів України [1, с. 27-28].

Своєю науковою діяльністю Михайло Грушевський як видатний вчений-історик ще з кінця XIX століття істотним чином вплинув на процес формування української нації.

Революційні процеси 1917 – 1921 років зумовили можливість утворення та утвердження національної держави. В цей період політичні погляди Михайла Грушевського зазнали істотної еволюції: він значною мірою переглянув свою автономістсько-федералістську концепцію і з певними застереженнями сприйняв ідею самостійності України та практичною політичною діяльністю на посаді голови Центральної Ради утверджував Українську Народну Республіку як повноцінну державу.

І як науковець, і як політик Михайло Грушевський вважав, що становлення української нації та досягнення її певного політичного статусу є неможливим без соціально-економічного та духовного визволення. Визначальне місце в цьому він відводив українській інтелігенції, вищою метою існування якої визначав «охорону інтересів робочого народу, визволення від кріпацьких і всяких інших пут» та його культурний і економічний розвиток [2, с. 322].

Синтез національного та соціально-економічного чинника в концептуальних підходах Михайла Грушевського щодо перспектив державного розвитку України часто трактується як прояв народницької ідеології, але такий підхід безперечно відповідав тогочасним настроям широких народних мас і пронизував науковий доробок і громадсько-політичну діяльність видатного українця.

Вплив Михайла Грушевського на становлення модерної української державності є незаперечним: у працях «Якої ми хочемо автономії і федерації», «Хто такі українці і чого вони хочуть», «Українська Центральна Рада й її Універсали. Перший і другий», «На порозі нової України» розкриваються важливі складові державотворчої концепції вченого та політика, якого заслужено називали «батьком української державности». В цих працях чітко прослідковуються основні етапи створення української держави: від автономії – до її самостійності.

Факт проголошення Центральною Радою під головуванням Михайла Грушевського самостійності УНР спричинив переформатування політичної карти Європи, зміну зовнішньополітичних орієнтирів провідних європейських держав, а сама Україна стала притягальним об’єктом дипломатії впродовж 1917 – 1918 років. Поява в Києві низки іноземних представництв засвідчила визнання українського питання на міжнародному рівні.

«Біфуркаційним» пунктом, який викликав глибокі і незворотні наслідки для державницького буття України стала Брестська мирна угода 9 січня 1918 року, наслідки якої вплинули на вирішення геополітичної долі тогочасної України. Юридичне визнання УНР

Німеччиною та Австро-Угорщиною відкрило нові можливості для реального виходу у сферу міжнародних відносин, реалізації зовнішньої політики, розвитку дипломатичної діяльності [3, с. 35].

Утвердження радянської державності, яка була національною здебільшого формально, не можуть применшити вагомості факту пошуків провідниками українського визвольного руху оптимальної моделі держави, яка задовольняла б політичні, економічні та духовні прагнення народу.

Досліджуючи націєтворчу та державотворчу діяльність Михайла Грушевського ми осмислюємо не лише історичну проблематику, а сучасний стан та перспективи політичного та соціально-економічного розвитку України. Вчимося в нього патріотизму та любові до рідної країни.

Література:

1. Масненко В.В. Формування образу М.С.Грушевського в масовій свідомості сучасного українського суспільства / Масненко В.В. // Український історичний журнал. - 2006. - № 5. - С. 19-34

2. Дорогою віків : [Із збірника статей «З біжучої хвилі. Статті й замітки на теми дня 1905 - 1906 років»] / М. С. Грушевський // Грушевський, Михайло Сергійович. Твори: у 50 т. / М.С. Грушевський; редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.. – Львів: Видавництво «Світ». – 2002. – Т. 1. – С. 321 – 322.

3. Україна та Німеччина: міждержавні відносини: Збірник наукових праць / ред.кол. В.Верстюк, С.Віднянський, Р.Пиріг, І.Матяш, Д.Вєдєнєєв, В.Бойко,Д.Казіміров. – Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2018. – 384 с.

Коляда Ігор Анатолійович,
Заслужений працівник освіти України,
доктор історичних наук, професор
професор кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
(м. Київ, Україна)

ВПЛИВ М. ГРУШЕВСЬКОГО НА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЗІЇ ВАСИЛЯ ВИШИВАНОГО (ВІЛЬГЕЛЬМА ГАБСБУРГА)

Габсбурги є одним із найдавніших монарших домів Європи. Впродовж тисячоліття вони правили (в різні періоди) Священною Римською імперією германської нації, Іспанією, Італією, Нідерландами, Австрійською імперією, Австро-Угорською монархією, до яких належала, зокрема, більша частини Східної Європи.

В останній третині XVIII ст. Європа пережила три поділи Речі Посполитої, проведені Росією, Пруссією і Австрією. Габсбурги набули Галичину і частину Малопольщі, та, згодом, Буковину. Ці землі отримали назву Королівство Галичини і Лодомерії.

Саме українська частина цього Королівства зі столицею у Львові стала в XIX і на початку XX ст. нашим П'ємонтом. Під скіпетром австрійських імператорів, які від середини XIX ст. стали австро-угорськими монархами, розвинулася українська преса, шкільництво і вища освіта. Саме тут у часи заборони в Російській імперії українського друку видавалися твори класиків нашої літератури. Саме до Львова спрямовувала свої пожертви на Наукове товариство імені Шевченка малоросійська аристократія, бо в Києві, Полтаві і Чернігові неможливо було провести навіть маніфестацію на честь Тараса Шевченка. Саме у Львові Михайло Грушевський отримав професорську посаду, написав і видав більшу частину своєї безсмертної «Історії України-Руси». Саме в Австро-Угорщині українці (зокрема, й селянство) здобули свій перший досвід парламентської боротьби – великої політики у демократичний спосіб.

Так, династія Габсбургів є невід'ємною від історії становлення української нації і здобутків українства. Їхня роль пов'язана із загальною підтримкою українства, в якому вони бачили вірну опору свого трону.

Активним діячем української історії періоду відродження її державності на початку ХХ ст. став один із нащадків королівської династії Габсбургів, ерцгерцог, політик, дипломат, поет, полковник Легіону Українських Січових Стрільців та Армії УНР, союзник ОУН Вільгельм Франц фон Габсбург-Лотрінґен.

Батько Вільгельма Ерцгерцог (австрійський архікнязь) Карл Стефан Австрійський (Карл Стефан Габсбург-Лотарингський (1860–1933) був прихильником відродження Польщі, і в його оточенні не дуже любили українців імперії, зокрема як потенційних конкурентів у боротьбі за Галичину. Юний ерцгерцог чув про українців як про «розбишацьке плем'я». 17-річним хлопцем він потягом інкогніто їде у Ворохту, мандрує Гуцульщиною в пошуках «українських розбійників» та «вражіння з гуцульських гір мав чудесне…. Їздив скрізь, шукаючи українських розбишаків. Але надармо. Це мене розчарувало. Відтоді я зовсім змінився і до Живця вернув іншим, як виїхав», – писав він згодом у мемуарах [1].

У лютому 1915 р. Вільгельм фон Габсбург, 20-річний випускник Австро-Угорської Військової Академії і лейтенант австрійської армії, прибув до 13-го полку уланів (сформований переважно із українців-галичан) у м. Золочів. У війську Вільгельм не тільки без жодного акценту розмовляв українською, він почав заохочувати своїх підлеглих до активного національного самовизначення. Саме з його ініціативи всі солдати вивчили текст та співали під час військових переходів «Ще не вмерла України». Один з його солдатів, родом із Золочева, подарував йому вишиту сорочку, яку він почав відкрито носити – як в полку, так і поза ним. За таку прихильність до українства його прозвали в полку Василем Вишиваним [2].

І хоча молодий офіцер Вільгельм Габсбург не любив війни, він пишався своїми вояками, називаючи українців найкращими з солдатів, характеризуючи яких він не шкодує епітетів: «найкращі», «першорядні», «золоті жовніри». «Я взагалі уважаю українців найкращими жовнірами. Тільки вони трохи подібні до овець: як мають провід, котрому вірять, то підуть в огонь і в воду, тай виконають навіть річи, які виглядають неможливими до виконання… Що до моралі тих людей, то вона, як я сказав дуже висока… Одну тільки хибу має український жовнір: він занадто добродушний і в тім уступає перед жовнірами инших народів, які знаю… він навіть покривджений, не протестує й не жалується… До характеристики українського жовніра скажу ще одно: він має такі нерви, які Гінденбург уважає необхідними для жовніра першої якости... Український жовнір дуже витривалий на голод і нужду, на труди й невигоди…В наступі нема кращих жовнірів, як українці. Вони рвуться вперед так, що часом аж вимикаються з рук команди. Зате в обороні вони гірші (найтугіше бороняться пруські німці). Найслабше місце в душі українського жовніра, як жовніра, це недостача власної ініціативи. Але за те на приказ, – усе виконають, а особливо розвинений у них орієнтаційний змисл. Він просто казочно сильний у них. Навіть уночі. Супроти добрих офіцерів, які дбають за своїх людей, – український жовнір вірний до смерти…» [1].

Він захищав їх, як від несправедливого і жорсткого поводження з боку польських офіцерів, так і від переслідувань із боку місцевої цивільної влади. «Не раз прикликав я побитого польським офіцером жовніра, як тільки довідався про це, – й наказував йому зголоситись до рапорту в тій справі і заявити своєму комендантові, що робить це на мій приказ. Опісля, розуміється пильнував я, щоб справа не закрилася…За таке відношення до Австрії мусив я раз навіть ставати до рапорту. Я при рапорті заявив отверто, що почуваю себе українцем й інтереси України для мене на першім місці» [1].

У бойових звитягах війни, у щоденному спілкуванні з вояками – українцями, зростає Вільгельмове зацікавлення українською культурою та прагнення поглиблення своїх знань з історії українського народу. Він активно знайомиться з українською історією та українською літературою. Читати українською мовою, як свідчить сам ерцгерцог, він навчився взимку 1915 р. Першою прочитаною книжкою була мала «Історія України» М. Грушевського, а потім твори І. Франка, Т. Шевченка, Ю. Федьковича, В. Стефаника, Г. Хоткевича, «стрілецька література». «Читати по українськи навчився я в зимі 1915 р. Вчив мене жовнір з моєї сотні Примак з Тернопільщини – на національних піснях… читав я багато Франка; його поезії зробили на мене велике враження, особливо вірш «Каменярі». Дальше сподобався мені Федькович і мініятюри Стефаника («Синя книжечка»). «Кам'яна Душа» Хоткевича мала для мене спеціальне значіння, бо я дуже люблю гуцульські гори. Чудесна коміка є в «Забобоні» Мартовича. Розуміється, Шевченка читав я із запалом, а також всю стрілецьку літературу… Українці люблять співати. Я

люблю слухати, як вони співають. Обов'язково я казав співати: «Не пора», «Ще не вмерла Україна», «Верховино», «Над Прутом у лузі»» [1].

Разом із своїми побратимами-українцями Василь Габсбург взяв участь у боях за звільнення Львова й Галичини від російської окупації. За мужність та військову звитягу на полях боїв був нагороджений військовими нагородами Австро-Угорщини.

«Він вирішив, що найкращим способом захистити українців від Королівства Польського було б створення нової української землі, що складалася б зі східної половини Галичини та цілої буковинської провінції. Створивши таку землю, західну Галичину можна було б приєднати до Королівства Польського без шкоди для українців… Він запропонував Габсбурзьку монархію, що складалася б з Австрійського, Богемського, Угорського та Польського королівств, а також «Князівства Українського». Регентом кожного королівства був би ерцгерцог. Звісно, що регентом польської коронної землі та князем України стали б, відповідно, Карл Стефан та Вільгельм. Вільгельм мав підстави пишатися собою. З початком 1917 року він побачив контури Європи, у якій зможе зрівнятися з батьком, не мусячи протиставитися йому», – зазначає відомий американський історик Т.Снайдер [2].

Таким чином, під впливом історичних творів М.Грушевського, творів української літератури загальна зацікавленість В.Габсбурга «українською справою» перейде у практичну роботу на користь українського руху, наповнившись конкретним національно-політичним змістом.

Література:

1. Габсбург Вільгельм. Автобіографія. Режим доступу: https://chtyvo.org.ua/authors/Habsburg_Wilhelm/

2. Снайдер Тімоті. Червоний князь: таємні життя габсбурзького ерцгерцога: монографія [пер. з англ. П. Грицака]. – Київ: Грані-Т, 2011. – 294 с.

Навальна Марина Іванівна,
доктор філологічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ: ОПУБЛІКОВАНЕ В СПЕКТРІ КНИЖКОВИХ САЙТІВ

Михайло Грушевський – історик, літературознавець, соціолог, публіцист, письменник, організатор науки, політичний, громадський та державний діяч. Автор майже двох тисяч праць із галузі української й світової історії, історіографії, літератури, соціології, етнографії, археології, спеціальних історичних дисциплін, що збагатили європейську і національну науку. Михайло Грушевський – творець української наукової історіографії, автор схеми українського історичного процесу від найдавніших часів до 1925 включно.

Сучасні видання творів Михайла Грушевського та книг про нього постійно видруковують українські видавці, вони широко представлені на книжкових сайтах: «Наш формат», «Книгарня Є», «Valliza-Book», Книгоград», «Grenka», «Librabook», «Yakaboo», «Архе», «Буки», Bookling, «Bukva.ua» та ін. [1].

«Yakaboo» – найбільша книжкова платформа України [4] пропонує низку творів Михайла Грушевського: «Михайло Грушевський. Твори у 50 томах», «Історія України-Руси» (у різних томах), «Початки громадянства (генетична соціологія) та інші відомі праці. На подібних книжкових платформах перелік видань повторюється.

Широко подано на сайтах літературу про Михайла Грушевського: Віталій Тельвак, Василь Педич «Львівська історична школа Михайла Грушевського; Левко Різник «Доктор і Професор, або На шляху поступу»; Руслан Пиріг, Віталій Тельвак «Михайло Грушевський: бібліографічні нариси»; Юлія Тагліна «Михайло Грушевський»; Юрій Шаповал «Михайло Грушевський»; Максим Главацький «Михайло Грушевський»; Володимир Мельниченко «Михайло Грушевський: «Шевченко – святий національний прапор». 100 історій і розповідей про двох українських геніїв» та ін. Зауважимо, що книги вийшли друком переважно в останнє десятиріччя. До кожного видання подані основні характеристики книг, анонси та ціна. Практично всі примірники видань є в наявності для купівлі. До Дня незалежності «Yakaboo» пропонувало знижки на згадану продукцію до тридцяти відсотків.

Газета «День» також пропонує анонси книг, зокрема «Підривна література. Михайло Грушевський» [2], до книги увійшли п'ять десятків хрестоматійних соціально-політичних праць Михайла Грушевського зі збірок «Вільна Україна», «Якої ми хочемо автономії і федерації», «Хто такі українці і чого вони хочуть», «Звідки пішло українство і до чого воно йде», «Українська Центральна Рада й її Універсали: Першій і Другий», «Україна і Росія», «На порозі Нової України». Збірку проілюстровано унікальною сімейною та революційною фотохронікою. Передмова та упорядкування – відомого українського історика Ігоря Гирича. Видання може бути залученим до навчально-виховного процесу [3].

Огляд книжковий сайтів засвідчив наявність книг Михайла Грушевського практично на всіх згаданих платформах, а також видань про життя і творчість видатного історика та політика інших авторів. Всі книги, подані на українських сайтах, мають ілюстрації палітурок, на більшості з них є змога прочитати невелику частину того чи того твору. Практично всі носії інформації в анонсах книг про Михайла Грушевського подають коротку інформацію про життя та діяльність видатного діяча.

Література:

1. Біт юей. URL : https://bit.ua/2014/02/10-luchshyh-knyzhnyh-ynternet-mahazyna-ukrayny/.

2. Газета «День». URL : https://day.kyiv.ua/uk/library/books/pidrivna-literatura-mihaylo-grushevskiy-pro-ukrayinsku-movu-y-ukrayinsku-spravu-na.

3. Наш формат. URL: https://nashformat.ua/products/povorotu-ne-bude-703078.

4. Yakaboo – найбільша книжкова платформа. URL :https://www.yakaboo.ua/search/?multi=0&cat=&q=%D0%B3%D1%80%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9.

Коляда Ігор Анатолійович,
Заслужений працівник освіти України,
доктор історичних наук, професор
професор кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
(м. Київ, Україна)
Санкович Марія Василівна,
вчитель-методист,
Яблуницький ЗЗСО І-ІІІ рівнів Івано-Франківської області

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО М. ГРУШЕВСЬКОГО ЯК ОЧІЛЬНИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У 10 КЛ.

У сучасному суспільно-політичному процесі в Україні, відбувається зміна парадигми знань і все більш зростає науковий інтерес до історії України через призму життя та діяльності видатних постатей. Історія завжди має бути персоніфікованою, а розгляд історичних осіб оживляє сухі історичні схеми, сприяє розкриттю причин історичних подій та явищ і допомагає запропонувати певну модель суспільної поведінки [2, с. 301-302].

Вивчення історичних постатей, справедливо, на наш погляд вказує відомий сучасний методист Я. Камбалова, не тільки сприяє цілісному пізнанню історії, а й впливає на формування особистості здобувача освіти [1, с. 5-8].

Усвідомленому формування уявлень в учасників освітнього процесу образу історичного діяча сприяє використання історичного портрету.

У процесі роботою з портретом історичного діяча учитель, зазначає сучасний методист Г. Яковенко, підбираючи портрети і картини для використання на уроці, має завжди виходити з одного чинника – їх інформативної насиченості. Картини – це джерела пізнання на рівні живого споглядання історичної дійсності. Достовірнішими зображеннями вважаються ті картини, які написані сучасниками подій. Художники, що відтворювали минуле, часто припускались до історичних помилок. Іноді причиною помилок в зображеннях був стиль в мистецтві, якого дотримувався художник, або його особисті якості [4, с. 140]

Формуючи уявлення про М.Грушевського як очільника УЦР вчитель має значні можливості використання, як портретів - фотосвітлин, так художніх картин портретів. Такий

спектр естетичних засобів навчання історії, зокрема наочного компонента, значно розширяє дидактичні та методичні можливості вчителя, допомагає урізноманітнити освітній процес та підвищити пізнавальний інтерес здобувачів освіти до засвоєння достатнього складного для сприйняття навчального матеріалу з теми «Українська революція».

Формуючи в учасників освітнього процесу уявлення про історичного діяча та дбаючи про творче засвоєння ними необхідного об'єму знань про ту чи іншу історичну персоналію, вчителю історії України у процесі формування креативності в учасників освітнього процесу, на наш погляд, варто значну увагу приділити історико-біографічному опису.

У методиці навчання історії України під історико-біографічним описом розуміють характеристику особи в контексті біографічних даних, що має на меті реконструкцію життєвого шляху особистості і передбачає визначення траєкторії її життя в багатовимірному суспільно-особистісному контексті [3, с. 31].

Так, формуючи уявлення у здобувачів освітніх послуг, вчитель має звернути увагу на такі факти біографії очільника УЦР: «Михайло Сергійович Грушевський народився 29 вересня 1866 р. у м. Холмі (тепер місто Хелм на території Польщі). Походив, як пише він у своїй біографії, з бідної родини Грушів (пізніше Грушевських), що гніздилася в Чигиринському повіті. Були це переважно дячки й паламарі. Дід Михайла, Федір, переїхав свого часу під Київ, у село Лісники, що допомогло батькові Грушевського, Сергію Федоровичу, здобути освіту і присвятити себе педагогічній діяльності. Дитячі роки Михайло провів на Північному Кавказі, куди батько переїхав працювати, - спочатку в Ставрополі, а потім у Владикавказі зрідка відвідуючи Україну. Початок Першої світової війни застав Грушевського в Карпатах на відпочинку. Звідти він із сім'єю від'їжджає до Відня, а потім через Італію та Румунію повертається до Києва. У середині грудня 1914 р. Грушевського заарештовують, обвинувачуючи у причетності до створення Легіону Українських січових стрільців. У лютому 1915 р. М.С. Грушевського висилають етапом до Сибіру як українського сепаратиста і "мазепинця". Лютнева революція у Петрограді дала Грушевському волю. 4 березня в Києві утворюється Центральна рада, яка взяла на себе функцію центрального органу руху українського громадянства за "своє право і втрачені вольності". М. Грушевського заочно обирають головою Центральної ради. 12 березня 1917 р. він повертається з Москви до Києва. 14 місяців, протягом яких існувала Центральна рада (з березня 1917-го по 1918 р.), М. Грушевський був її незмінним головою - першим спікером першого українського парламенту».

Таким чином, використання портретів - фотосвітлин, художніх картин портретів, історико - біографічного опису на уроці історії України у 10 кл. сприятиме підвищенню пізнавального інтересу здобувачів освіти старшої школи до вивчення суспільно-політичних тем з історії України в умовах державотворення в Україні на початку ХХ ст., а саме до вивчення навчального матеріалу присвяченого розгортанню національно-визвольних змагань в Україні.

Осмислене вивчення життя та політичної діяльності, особистості М.Грушевського забезпечить, як більш ґрунтовному пізнанню історії України, так і посиленню позитивного педагогічного впливу на формування особистості здобувачів освітніх послуг, формуванню патріотичних почуттів, гордості за свою Батьківщину.

Література:

1. Камбалова Я. Методичні аспекти формування знань про історичну особистість в учнів загальноосвітньої школи: на прикладі теми «Кирило-Мефодіївське товариство». Історія в школі. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2016. С. 5-8.

2. Коляда І. Теоретико-методичні засади висвітлення ролі історичної особи на уроках з історії України у 9 класі при вивченні теми: «Російсько-французька війна 1812 р. і Україна (І. Котляревський – організатор козацьких полків у війні 1812 р.)». Проблеми історії України XIX – початку XX ст. 2013. Вип. 21. С. 301-310.

3. Коляда, І. Формування креативності в учнів при роботі з історичної персоналією на уроці історії України у 9 класі: (на прикладі вивчення життя Л. Кобилиці) / І. Коляда, В. Клодницький // Історія в школі : наук.-метод. журн. для вчителів. - 2018. - N 8/9. - С. 30-39.

4. Яковенко Г. «Методика навчання історії: навчально-методичний посібник» / Х.: ХНАДУ, 2017 р. – 324 с.

Коляда Ігор Анатолійович,
Заслужений працівник освіти України,
доктор історичних наук, професор
професор кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
(м. Київ, Україна)
Шубер Олексій Анатолійович,
магістр історії, вчитель історії,
Бородянський спеціалізований ЗЗСО І-ІІІ ступенів
з поглибленим вивченням окремих предметів
(смт. Бородянка, Київська область)

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО М.ГРУШЕВСЬКОГО НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ: КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Формування особистісних якостей та компетентностей здобувачів освіти через викладання історії є однією з найважливіших задач викладеним у концепції Нової української школи.

Компетентнісна освіта зорієнтована на практичні результати, досвід особистої діяльності, що зумовлює принципові зміни в організації навчання, яке стає спрямованим на розвиток конкретних цінностей і життєво необхідних знань і умінь здобувачів освіти.

Актуальним є не тільки передача знань, а й формування активної життєвої позиції, вироблення якостей, необхідних для повноцінного засвоєння особистістю різних соціальних ролей. Здобувачі освіти вчаться приймати і зберігати навчальну задачу, самостійно планувати свої дії, здійснювати підсумковий і покроковий контроль, вносять корективи в дії, тобто розвивають регулятивні універсальні навчальні дії.

Урок історії України у сучасній старшій школі – це частина життя здобувача освіти. Сучасний урок історії України в умовах Нової української школи відкриває перед сучасним вчителем історії широку можливість проживання здобувачем освіти щасливого життя на всіх його рівнях.

Урок виконує свою освітню функцію тоді, коли він сучасний в найширшому розумінні цього слова.

Сучасний, – це і зовсім новий, і коли не втрачає зв'язку з минулим, актуальний сьогодні. Відомо, людина запам'ятовує: тільки 10% того, що вона читає, 20% того, що чує, 30% того, що бачить, 50-70% запам'ятовується при участі у групових дискусіях, 80% - при самостійному виявленні і формулюванні проблем. І лише коли навчається безпосередньо бере участь в реальній діяльності уроку, в самостійній постановці проблем, виробленні та прийнятті рішення, формулюванні висновків і прогнозів, він запам'ятовує і засвоює матеріал на 90%. [2, с. 26]

Перед будь-яким учителем стоїть завдання: як зробити урок цікавим, підтримати і розвинути індивідуальність здобувача освіти, не розгубитися, щоб не загальмувати зростання його здібностей, забезпечити широку підготовку його освітнього рівня – це найважливіше завдання сучасного уроку. Універсальним інструментом, здатним допомогти вчителю в досягненні освітніх та виховних завдань стають нові технології, які заявляються як пріоритетні в стандартах нового покоління.

Для сучасного уроку історії України у старшій школі провідними дидактичними засадами є застосування креативних технологій і методів: проблемні, пошукові, евристичні, дослідницькі, проектні – в поєднанні з методами самостійної, індивідуальної і групової роботи [1, с.34].

Такі технології мають високий пізнавально-мотивуючий потенціал і відповідають рівню пізнавальної активності та інтересів здобувачів освіти.

У цьому контексті ефективному формуванню уявлень про видатного державного і політичного діяча України періоду Української революції (1917-1921 рр.) у здобувачів освіти підготовка мультимедійних презентацій, онлайн квести, мультимедійні ігри, порівняльний аналіз характеристик, якостей діяльності особистості М.Грушевського з використанням інформації з мас-медіа (листування, картин, фотосвітлин, документальних фільм, художніх фільмів, творів художньої літератури), створення мемів та коміксів.

Отже, сучасний урок історії України має забезпечувати пізнавальний інтерес здобувачам освіти, формувати інформаційні та практичні компетентності. Сучасному учителю історії в умовах Нової Української школи важливо забезпечити такий рівень сформованості компетентностей у здобувачів освіти, які б допомогли їм користуватися найсучаснішими інформаційними технологіями, виконувати проектні завдання. Надзвичайно важливо створити атмосферу освітнього процесу для здобувачів освіти, яка б створила умови для їхньої особистої зацікавленості у здобутих знаннях та компетентностях, які їм можуть і мають стати у практичній життєвій площині.

Література:

1. Мисан В. Сучасний урок історії: традиція і новаторство. Навчально-методичний посібник. – Рівне: МЕГУ ім. С. Дем'янчука, 2008. – 118 с.

2. Мороз П. В. Дослідницька діяльність учнів в процесі навчання історії України: методичний посібник / Мороз П. В. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 128 с.

Сторожук СвітланаВолодимирівна,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри української філософії та культури
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)

НАЦІЄТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІСТОРІОСОФСЬКОГО ДОРОБКУ М. ГРУШЕВСЬКОГО

В новітній історії кожного з народів є постать, з ім'ям якої пов'язане становлення модерної нації та держави. Для італійців це – Дж. Гарібальді, німців – О. Бісмарк, чехів – Т. Масарик. поляків – Ю. Пілсудський. Заслуги таких діячів у історії народів такі вагомі, що піднесли їх до рівня народних героїв та перетворили на духовних символів нації. Немає найменшого сумніву, що для української історії такою постаттю був Михайло Грушевський. Його життя та діяльність відбили поступ української національної самосвідомості, що, на наш погляд, стало однією з підвищеної уваги українського гуманітарного дискурсу до життя та творчості «великого будівничого» української нації.

Розкриваючи вплив М. Грушевського на українське націєтворення, дослідники найчастіше зосереджують увагу на його політичній діяльності. Такий підхід цілком виправданий для політологічних та історичних досліджень, навіть попри те, що він дуже звужує і навіть обмежує націєтворчий потенціал цієї неперечісної особистості, котра, на наш погляд, здійснила переворот в суспільній свідомості тогочасного українства. Зрозуміти його вповні можна тільки завдяки розумінню особливостей контексту формування М. Грушевського як науковця. Тут доречно згадати не тільки роки навчання у Київському університеті Святого Володимира, де через реформу університетської освіти розпочався певний занепад, а й загальну духовну атмосферу XIX ст. В суспільному світогляді цього часу починають міцно вкорінюватися ідеали світського гуманізму з його прогресистськими ідеями та прагненнями. Вони цілком і повністю відповідали самодержавній політиці Росії, між тим мали амбівалентний вплив на розвиток української національної свідомості. Особливо ж руйнівною стала «Філософія історії» Г.В.Ф. Гегеля. Для нього історія – це прогрес в усвідомленні свободи, який забезпечують історичні народи. Натомість «неісторичні народи», тобто народи, що не зуміли створити чи вберегти сформовану у попередній період державу, не мають права на життя й, без найменшого жалю, можуть бути розчавлені колесом історії [1].

Популярність Г.В.Ф. Гегеля у новітньому інтелектуальному дискурсі та довготривале панування віри у прогресивний розвиток історії відіграли трагічну роль в житті українства. За століття бездержавності воно втратило надію на створення власної національної держави, вважаючи її занепад цілком логічним наслідком історичного поступу та наступу самодержавства. Утім під ідейним впливом тих же процесів, пробудилася цікавість до історії та культури свого краю. Не став виключенням і М. Грушевський, який завдячуючи В. Антоновичу, долучився до українського руху та виявив чималу цікавість до історії свого народу. В цьому контексті привертає увагу спроба вченого відкинути офіційну російську історіографію та розглядати історію України як самостійний процес історії українського народу, окремого від своїх сусідів і походженням, і політичним, господарським та культурним

життям. Цю ідею він дужу чітко висловив у дуже значущій в горизонті націєтворення статті «Звичайна схема “русскої” історії й справа раціонального укладу історії східного слов’янства», в якій він рішуче заявив: «Історії східного слов’янства таки не заступить історія великоруського народу, його державного й культурного життя, і ніякі мотиви не дадуть права зігнорувати історію білоруської й ще менше – українсько-руської народності, або заступити їх повириваними з них і попришиваними до історії великоруського народу клаптиками, як то практикується тепер» [2].

Обґрунтовуючи необхідність перегляду офіційної російської історіографії та розроблення цілісної схеми української історії, М. Грушевський керувався не тільки й не стільки якимись високими національними ідеалами, як притаманним неупередженому та ґрунтовному науковцю прагненням позбутися політичних спекуляцій в історії. Свідченням цього слугує насамперед щира прихильність М. Грушевського до федералізму, а з ним і всієї Російської імперії, що підтверджує ініційований ним Третій Універсал Української Центральної Ради. Він поставляв: «Однині Україна стає Українською Народною Республікою», проте зберігає тісний федеративний зв’язок з рештою земель колишньої Російської імперії й обіцяє «твердо стати на нашій землі, щоб силами нашими помогти всій Росії, щоб уся Республіка російська стала федерацією рівних і вільних народів». цікаво, що в час, коли був проголошений Третій Універсал, центрального всеросійського уряду вже не існувало, а отже, «федералістичне спрямування цього акта було не накинуте ззовні, а цілком добровільне» [4, с. 1].

Про тісний духовний зв'язок М. Грушевського з загальноімперським світом слугують і зауваження зроблені в «Історії України-Руси», де він пише: «По традиціям старої московської історіографії, перейнятим новійшою російською, – події української історії звичайно входили епізодами в традиційну схему східноєвропейської, чи як вона зветься звичайно – «русской історії» [3]. Натомість будь-які відступи від цієї схеми розглядалися «з недовір'ям або й гнівом, як недотепна забаганка, як проява якихось укритих тенденцій, як вплив політиканства в науці. Втім, видатним історик сподівався, що досить швидко переможе «конструкція української історії як органічної цілості від початків історичного життя руських племен до наших часів...» [3].

Наукова та політична позиції М. Грушевського не раз зазнавала критики з боку його сучасників та ще більше наступників. Чимало у цій критиці було й раціонального, що, проте, не дає навіть найменших підстав для спростування потужного націєтворчого потенціалу інтелектуального доробку вченого. У цілком несприятливих для відродження національної самосвідомості умовах, вчений не тільки усвідомив потребу у створенні загальної схеми розвитку української історії, а й створив її, що, на наш погляд, дало підстави для відродження колективної пам’яті денаціоналізованої української інтелігенції, а з нею й всього українського народу. Без цієї роботи ні про яке постання української нації й тим паче держави навіть мріяти не можна.

Література:

1. Гегель Г.В.Ф. Лекции по философия истории / Г.В.Ф.Гегель. – СПб.: Наука, 2000. – 480 с.

2. Грушевський М. Звичайна схема «русскої» історії й справа раціонального укладу історії східного слов’янства. URL: http://litopys.org.ua/hrs/hrs02.htm

3. Грушевський М. Історія України-Руси. URL: http://litopys.org.ua/hrushrus/iur10101.htm

4. Лисяк-Рудницький І. Напрями української політичної думки. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2 т. К.: Основи, 1994. Т. 2. С. 59-89.

5. Сторожук С. Світоглядні підстави української національної ідеї. Вісник Черкаського університету. Серія Філософія. № 11 (304), 2014. С. 3–9.

Шинкарук Василь Дмитрович,
доктор філологічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України (м. Київ, Україна)
Шинкарук Наталія Василівна,
кандидат юридичних наук,
Кабінет Міністрів України

(м. Київ, Україна)

ІДЕЇ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО ЩОДО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ВАЖЛИВОГО ЧИННИКА ФОРМУВАННЯ НАЦІЇ

«Так, ми стара Київська Русь,
але ми разом з тим український народ,
осібний народ, зі своєю осібною мовою,
історією, письменством і культурою»
Михайло Грушевський

Дослідження творчості Михайла Грушевського щодо проблеми літературної української мови як складової частини українського питання неодноразово було об'єктом вивчення вітчизняних науковців.

Незважаючи на переслідування царського уряду, що вбачав в українській мові пряму небезпеку для російської політики, Михайло Грушевський ще студентом історично-філологічного факультету Київського Університету св. Володимира, був патріотом і пробуджував у своїх однокурсників національне почуття до української культури, мови, літератури. «У душі я був революціонером, рішився іти пробоєм проти всіх заборон і обмежень українського слова й життя, знав, що працюватиму не в російських університетських рямцях, а за кордоном, ніяких російських відзнак і лаврів не потребую, але свідомо нагинав себе до всякої всячини – тим більше, коли вона була для мене прикра, противна» [1, с.16].

Очоливши Львівське наукове товариство імені Тараса Шевченка, Михайло Грушевський грунтовно опрацьовував наукові праці щодо проблем української мови, правописного унормування та термінотворення. Ідеї Михайла Грушевського про мовні українські питання висвітлено у таких наукових доробках: «Святе письмо на українській мові», «Мова українська і московська», «Історія України-Руси», «Історія української літератури», «Нова «пря» про українсько-руську книжну мову», «Відвертий лист до п.Флоринського», «До управильнення українського правопису» та ін. Окремим виданням вийшов збірник статей і заміток «Про українську мову й українську справу» та збірка «Про українську мову і українську школу», в яких описано історію української мови, історичне значення її для сучасного розвитку української нації, про «колишню освіту і теперішню темноту» як результат суцільних заборон та утисків української мови.

М. Грушевський був одним з ініціаторів створення «Українсько-руської видавничої спілки», яка у 1905 році перебрала на себе видання «Літературно-наукового вісника», який проповідував українське слово, національну ідею та українську культуру. Зокрема, у передмові до праці «Про українську мову і українську школу» М. Грушевський зосередив увагу читачів на те, що треба вчити дітей рідною українською мовою, щоб «наука йшла добре».

У газетах «Діло» (Львів), «Рада» (Київ), «Киевские вести», «Слово» (Київ), «Киевлянин» та журналах «Українська хата» (Київ), «Україна» (Київ), «Рідний край» (Полтава-Київ) М. Грушевський публікував статті щодо проблеми літературної української мови як складової частини українського питання[3] та аналізував різні погляди на їхнє вирішення, а його видавнича діяльність мала велику інформативну цінність, оскільки саме преса була тим дозволеним засобом, за допомогою якого український рух заявляв про своє існування, український дух зміцнювався і українська культура збагачувалася.

Українську ідею М. Грушевський завжди сприймав як єдність політичну й мовну і, розуміючи роль рідної мови в становленні нації, відзначав, що бути вільною людиною і вільною нацією можна тільки в державі, де немає загрози національній мові, духовності, традиції, культурі, а влада гарантує та розвиває соціальну справедливість [2, с. 12]

Поневолювачі України, вороги української мови, противники незалежності України намагалися різними способами зашкодити становленню української мови як державної та протидіяли процесу творення держави українською нацією. М. Грушевський зосереджував увагу, що лінгвістична близькість до сусідніх народів – великоруського і польського не раз давала привід навіть заперечувати існування й право на самостійний культурний і політичний розвиток українського народу.

М. Грушевський добре розумів роль української мови в становленні нації, адже в історії України є «великий досвід» боротьби влади з нею (укази Петра І, Валуєвський циркуляр, Емський указ та ін.).

Мовотворча діяльність Михайла Грушевського була дуже важливою і мала значний вплив на вироблення єдиної української літературної мови та українського культурно-духовного відродження української нації, що дала змогу науково підійти до розгляду і вирішення таких важливих національних проблем як формування національної самосвідомості, розвиток правописного унормування, термінотворення.

Ідеї М. Грушевського щодо проблеми літературної української мови як складової частини українського питання є вагомою практичною цінністю на сучасному етапі національного відродження України.

Література:

1. Грушевський М. Як я був колись белетристом. Під зорями / М. Грушевський. Київ, 1928. С. 16.

2. Павличко Д. Українська національна ідея: Статті, виступи, інтерв'ю. Документи / Д. Павличко. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 771 с.

3. Грушевський М. С. Про українську мову й українську справу [Електронна копія]: ст. й замітки / проф. Мих. Грушевський. Електрон. текст. дані (1 файл : 38,3 Мб). Київ: Друк. П. Барського, 1907 (Київ: НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2018).

Ятченко Володимири Феодосійович,
доктор філософських наук, професор,
Державний університет телекомунікацій
(м. Київ, Україна)

РИСИ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПАРАДИГМИ М. ГРУШЕВСЬКОГО ПРИ ВИКЛАДІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА XVI-XVII СТ.

Спосіб дослідження соціальної структури суспільства постає переконливим покажчиком світоглядного налаштування історика, соціолога, філософа. Популярність позитивістської парадигми серед європейських істориків і соціологів на переломі XIX-XX ст. чітко накладала свій карб як на метод історичного чи соціологічного дослідження, так і на спосіб його викладу. Так, зокрема, теза низки соціологів позитивістського спрямування про відносну автономність окремих елементів соціальної структури в єдиному суспільному організмі послужила спонукою для багатьох істориків при описі історії народів, державних організмів окреслювати окремі сфери соціального життя нарізно, автономно одна щодо одної.

До ряду праць з таким способом викладу слід долучити й «Історію України-Руси» М. Грушевського. В ній автор виклав результати аналізу соціальної структури українських земель в період XIY-XYII ст. в такий спосіб, що соціальний устрій і економічне життя українського суспільства цього історичного відтинку виявили себе як автономні сфери вивчення й викладу в наукових текстах. Сумірно з такою логікою вказані сфери розведені в різні розділи «Історії України-Руси», відповідно в Y і YI томи. Про цю особливість праці М. Грушевського докладно писав Омелян Пріцак в передмові до першого тому «Історії України-Руси». Авторитетний український історик XX ст. висловлює свою незгоду з цього приводу: «…дуже некорисно відбилася на сих томах штучна компартметизація оглядів: аналіз суспільних і економічних факторів поданий в окремих томах без встановлення зв'язку між ними» (див. Пріцак О. Історіософія Михайла Грушевського // Грушевський М. Історія України-Руси. В одинадцяти томах, дванадцяти книгах. – Т. 1, с. LV).

Беручи цю думку в конкретному вимірі щодо праці М. Грушевського, слід визнати її слушність. Однак якщо мова заходить про такий прийом в контексті загальної парадигми історичного чи соціологічного дослідження й викладу його результатів, то справа видається складнішою. На різних етапах розвитку одного й того самого суспільного організму ступінь автономності окремих сфер соціального життя може бути неоднаковою. Наприклад, тоталітарні режими, унеможливлюючи економічну самостійність окремих суб'єктів господарювання, обмежуючи право власності, гранично звужують міру самостійності окремих елементів соціальної структури і в цій ситуації дослідник стикається з певною одноманітністю її складових. Тож випадає доцільнішим викладати характер соціальної структури такого суспільства як певну моногамну цілість. Але умови нинішнього суспільного розвитку демократичних країн диктують необхідність інших наукових підходів. Сьогодні нерідко

підструктури ще донедавна єдиної суспільної системи в процесі свого розвитку набувають специфічних щодо цієї системи рис, усамостійнюються чи навіть протистоять їй, гетерогенізуючи її. Адекватнішим в такому випадкові постає розгляд окремих елементів системи як автономних щодо неї.

Біліченко Алла Миколаївна,
кандидат педагогічних наук,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ПОГЛЯДИ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО НА УКРАЇНСЬКУ ОСВІТУ ПОЧАТКУ ХХ СТ.

М.С. Грушевський (1866 – 1934 рр.) – всесвітньовідомий історик, державний і політичний діяч, науковець. Наразі його науково-педагогічна діяльність і фундаментальні педагогічні ідеї все частіше стають об'єктом наукових пошуків таких сучасних дослідників, як О. Васюк, С. Виговська, С. Герасименко, І. Зайченко, В. Крот, А. Неділько та ін.

Ряд статей М.С.Грушевського присвячено таким ключовим проблемам, як статус і функціонування української мови в суспільно-освітньому середовищі України першої половини ХХ ст., поширення українських книг і періодики, збільшення кількості початкових шкіл, навчання дітей рідною мовою на традиціях національної культури з метою формування національного світогляду, розвиток української університетської освіти тощо.

Розглянемо детальніше основні публіцистичні першоджерела М.С. Грушевського. Так, у статті «Чергова справа» окреслена ключова необхідність підготовки до друку підручників, написаних українською мовою, для початкової і середньої школи: «Головне місце в тім займає приготування українських підручників по всім предметам нижчої й середньої школи ріжних типів. Се дійсно справа пекуча, справа чергова, котрої ніяк не можна відкладати… Вона мусить бути зроблена скоро, тепер же, щоб справді поклик до організації української школи може бути навіть дуже недалекий, не застав нас з порожніми руками» [1, с.522]. Підкреслимо, що М.С. Грушевським ставилися надзвичайно високі вимоги до змісту таких підручників: «В розумнім, раціональнім розвитку нашого культурного життя кождий новий підручник, кожда популяризація повинна бути синтезом осягаючого в даній області щодо термінорлогії, викладу, популяризації, знання, працею всіх сторін нашої землі, російських і закордонних, і дальшим поступом в пересадженні загальних успіхів людського знання на наш народний грунт» [1, с.542].

У розвідці «Шкільна мова» порушено питання наявності шкіл початкової ланки і стан викладання в них: «Мало тих шкіл, так що на всіх дітей не стає. Вчаться у них небагато, а якщо і навчаються, то і те часто забувають, вийшовши з школи, навіть писати і читати не вміють» [2, с.382]. Причина такого явища – відсутність української мови як мови викладання: «… вчать дітей не українською мовою, котрою дома говорять і котру одну тільки добре розуміють» [2, с.382]. Тому педагог вкотре наголошує на необхідності впровадження рідної мови у навчальне середовище: «вчити добре можна тільки такою мовою, котру ученики добре знають і розуміють» [там само], акцентує увагу на тому, що «… тоді діти і всього іншого навчаться скорше і краще…» [2, с.383].

Порівняння стану освітньої справи за часів гетьманства Б. Хмельницького і в сучасний М.С. Грушевському період простежуємо в статті «Колишня освіта і теперішня темнота». Він писав: «В кождім селі була звичайна школа, старалися про неї самі селяни, ніхто до неї не мішався. Вчили в такій школі мовою своєю, українською, а хоч не мудрі були ті учителі, проте було письменних, може й, більше, ніж тепер. Український нарід як порівняти його до московського, приміром, був тоді далеко розумніший, освіченіший, проворніший» [3, с.391]. Далі знаходимо таку інформацію про стан освіти в сучасному авторові суспільстві: «Шкіл мало, а вчать непонятно, мовою руською. Люди відбилися від своєї мови… Не маючи своєї освіти народної, народ наш за сей час стемнів, збіднів…» [3, с.392]. Не бажаючи спокійно споглядати це явище, науковець закликає небайдужу громадськість до активних кроків: «Треба добиватися те, щоб по школах у нас учено по-українськи: треба про се скрізь і всякому нагадувати, бо інакше школа нічого не поможе освіті нашій. Треба горнутися до свого українського, заохочувати до нього, поширювати його всякими способами» [там само].

Особливо важливе місце в публікаціях М.С.Грушевського займає питання викладання українською мовою в школах початкової та середньої ланок (статті «Шкільна мова», «Мова панська і мужицька», «Українське письменство», «Промовили», «Інородці». Так, у статті «Мова панська і мужицька» простежуємо тези про доступність навчання рідною мовою: «По-українському вчити треба на те, щоб діти науку ту легшее розуміли, краще і легше навчалися всього, чого їх учать» [4, с.407] та, відповідно, кращі перспективи для дитини: «Вміючи добре по-українському читати і писати, діти і по-руському добре вмітимуть. Не будуть калічити, як тепер, мішаючи на сміх українське з російським. І буде дитині такій всяка дорога відкрита, і наука їй дасться легшее, і буде та наука краща, міцніша. Бо буде у дитини основа: добрі знання, читання і писання на своїй мові» [4, с.407-408].

Таку ж думку знаходимо й у публікації «Промовили»: «… тямущі селяни … розуміють, що наука українською мовою в сільській школі ішла б далеко легше і спорніше, діти і читати та писати научувалися б скоріше, і всяку науку переймали б краще, коли б її викладали рідною українською мовою, та й руську мову затямили б певніше, якби їх научувано мовою зрозумілою, українською. Книжка, газета, учебник, наука шкільна – все те для селян повинно бути по-українському, щоб було зрозуміле і діло своє сповняло» [5, с. 397].

Зазначимо, що не лише проблеми початкової школи хвилювали М.С. Грушевського, він активно виступав і за створення національної школи як основи національного відродження: «Серед усіх потреб нашого національного життя потреба рідної школи найголовніша, бо народ, який не має своєї школи, може бути лише пасербом чужих народів, а ніколи не виб'ється на самостійну дорогу існування. Боротьбі за рідну мову і рідну школу мусимо присвячувати найбільше уваги» [5, с. 383]. У публікації «Наша школа» акцентовано увагу на тому, що «шкільна справа – одна з найбільш важних і пекучих проблем сучасного життя… Вона кладе і кластиме глибокий слід на духову істоту будучих кадрів сусільності» [6, с.69].

Саме поняття «націоналізація в освіті» М.С. Грушевський тлумачив досить широко: «… для української суспільності стає пекучим завданням, основною проблемою сучасного життя розв'язання шкільного питання в українських землях в напрямі націоналізації школи. Націоналізація не тільки зверхньої, формальної, яка починається і кінчиться самим завданням викладової мови, а в значінні ширшіи – то значить можливо ліпшого, можливо основнішого приспособлення школи до потреб української суспільності, її життя, її завдань і обставин» [6, с.70].

М.С. Грушевський не оминав своєю увагою проблем вищої освіти в Україні (серія публікацій «Добиваймося свого університету», «Невідклична справа», «Утраквізація чи розділ університету?», «В університетській справі», «За український університет» тощо). Так, у статті «Невідклична справа» йдеться про складну, але необхідну справу заснування самостійного українського університету у Львові, створення українських кафедр: «Справа може бути розрубана тільки одним ударом – заснуванням відразу осібного українського університету у Львові, тільки ніяк. Розуміється, для сього розрубання розрубання потрібне сильнее напруження всіх політичних чинників, засобів…» [7, с.81]. Як і в Центральній Україні, так і в Галичині, на думку М.С. Грушевського, мовою викладання і в школах, і університетах має бути українська, щоб «… українці мали свою осібну найвищу школу, де б усі науки викладалися українською мовою і українськими професорами; … щоб всякі наукові потреби українського громадянства задовольнялися українською наукою – щоб українство жило своїм власним і повним життям» [8, с. 395].

Таким чином, багатогранність наукових інтересів і творчих пошуків М.С. Грушевського, різнобічність його інтересів свідчить про актуальність його спадщини для вивчення прийдешніми поколіннями.

Література:

1. Грушевський М.С. Чергова справа. Твори у 50 томах. Том 3. – Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2005.

2. Грушевський М.С. Шкільна мова. Твори у 50 томах. Том 3. – Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2005.

3. Грушевський М.С. Колишня освіта і теперішня темнота. Твори у 50 томах. Том 3. – Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2005.

4. Грушевський М.С. Мова панська і мужицька. Твори у 50 томах. Том 3. – Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2005.
5. Грушевський М.С. Промовили. Твори у 50 томах. Том 3. – Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2005.
6. Грушевський М.С. Наша школа. Твори у 50 томах. Том 3. – Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2005.
7. Грушевський М.С. Невідклична справа. Твори у 50 томах. Том 3. – Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2005.
8. Грушевський М.С. За український університет. Твори у 50 томах. Том 3. – Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2005.

Колодіна Лариса Степанівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ І ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Вперше ідею створення академічного наукового центра європейського зразка, який би об'єднав українських науковців по обидва боки державного кордону між Австро-Угорщиною й Російською імперією, просувало Літературно-наукове товариство імені Тараса Шевченка у Львові (від 1892 року – Наукове товариство імені Тараса Шевченка). Визначальна роль у цій справі належала Володимиру Антоновичу, Олександру Барвінському, Олександру Кониському і Михайлу Грушевському. У товаристві існували три секції: історично-філософська, філологічна, математично-природописно-лікарська.

Ідея заснування Академії наук в Україні знайшла продовження в діяльності Українського наукового товариства (далі – УНТ), заснованого 1907 року Михайлом Грушевським у Києві. УНТ також мало три секції: історичну (її очолив Михайло Грушевський), філологічну (голова – Володимир Перетц), природописно-технічну (Петро Холодний). Українська революція 1917–1921 років створила сприятливі обставини для розвитку науки. Львівське НТШ та Київське УНТ структурою та діяльністю були подібні до Академії наук, але функціонували за рахунок приватної ініціативи та пожертв [1, с. 21].

За створення науково-дослідної установи під патронатом держави у квітні 1917 року взялася Центральна Рада. На загальних зборах УНТ Михайло Грушевський порушив питання про створення Української академії наук. Отже, для розроблення статуту майбутньої академії та вивчення питань її фінансування обрано комісію з 12 осіб. Розпочали підготовку установчих документів. Однак реалізувати ідею створення академії не встигли. Від травня 1918-го (за гетьманату Скоропадського) з ініціативою створення Академії виступив міністр народної освіти та мистецтва Микола Василенко. Микола Василенко запросив долучитися до заснування Академії відомого вченого Володимира Вернадського. Отримавши згоду науковця на участь в організації Академії, міністр Микола Василенко ініціював створення двох комісій, їх головою став В. Вернадський. Учений планував залучити до створення Академії Михайла Грушевського, однак він відмовився і просив Вернадського не співпрацювати з урядом Скоропадського. В. Вернадський і М. Грушевський мали різні погляди на організацію та структуру Академії. Грушевський бачив установу історико-українознавчою, Вернадський – багатопрофільною, з нахилом на природничі та технічні спеціальності. 14 листопада 1918 року гетьман ухвалив Закон «Про заснування Української академії наук у Києві». Михайло Грушевський так і не увійшов до її складу [1, с. 36].

Після окупації України більшовицькими військами у 1921 році Українська академія наук змінила назву на Всеукраїнську академію наук (ВУАН). У 1924 році Михайло Грушевський повернувся до Києва та розпочав роботу в Академії. З його приходом розширилася діяльність українознавчих комісій, які були об'єднані в кафедру історії України під керівництвом професора. У той же час комуністична влада розпочала встановлювати контроль над діяльністю науковців, репресії проти них. Режим оточив «пильним наглядом» і Михайла Грушевського. У 1930 році змінилася структура, ВУАН поділено по секціях. За радянської влади Академія

неодноразово змінювала назву – Всеукраїнська академія наук, Українська академія наук, Академія наук УСРР та УРСР. Нині головна державна наукова установа країни називається Національною академією наук України.

Література:

1. Юркова О. Діячі науки в полі зору диктатури // Суспільство і влада в радянській Україні років непу (1921-1928). Колективна монографія: У 2 т. Т. 2 / Відп. ред. С. Кульчицький. К.: Інститут історії України НАН України, 2015. С. 5-56.

Лановюк Людмила Петрівна,
кандидат історичних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ПОСТАТЬ М.ГРУШЕВСЬКОГО ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ КОМЕМОРАТИВНИХ ПРАКТИК

Ювілейні дати стають чинником актуалізації пам'яті про визначні постаті чи події, активізують комеморативну діяльність у науковому й культурному середовищі. Французький учений, дослідник історичної пам'яті П'єр Нора зауважує, що зараз ми живемо в «еру комеморації», коли практично кожна спільнота вважає за необхідне шукати своє коріння, підтверджуючи й посилюючи свою самоідентифікацію [1]. За П.Нора головне, щоб місце пам'яті було наділене особливою символічністю, що виконує для відповідної соціальної групи функцію творення ідентичності [3].

Щодо «місць пам'яті» М.Грушевського, то в Україні існує 4 музеї, присвячених цій постаті: Історико-меморіальний музей М.Грушевського у Києві, Музей М.Грушевського у с. Сестринівці Козятинського району Вінницької області, Музей М.Грушевського у с. Криворівня Верховинського району Івано-Франківської області та Державний меморіальний музей М.Грушевського у Львові.

Пам'ятники М.Грушевському встановлено щонайменше у 15 місцях. Зокрема, у Києві (два), Львові, Луцьку, с. Вербівці Городенківського району та містах Долина і Коломия Івано-Франківської області, м. Червоноград Львівської області, с. Ставок Костопільського району Рівненської області, смт Скала-Подільська Борщівського району Тернопільської області, м. Городок Хмельницької області, містах Козятині та Бар Вінницької області, с. Лісники Києво-Святошинського району Київської області, смт Гоголеве Великобагачанського району Полтавської області тощо. Окрім того, у Києві, Житомирі, Івано-Франківську та Сарнах встановлено меморіальні дошки.

Найбільш відомий пам'ятник М.Грушевському в Києві, виконаний скульптором В.Чепеликом, архітекторами М.Кислим, Р.Кухаренко, Ю.Мельничуком, інженером М.Печеновим, розташований в центральній частині міста по вул. Володимирський праворуч від Будинку вчителя. Пам'ятник розташований поряд зі спорудами, з якими були пов'язані життя та діяльність М.Грушевського. Це університет, будинок Педагогічного музею (Будинок вчителя), де в 1917-1918 рр. діяли Українська Центральна Рада і українські політичні партії, відбувалися важливі події політичного і державного значення доби Української революції, будинки академії наук (№ 54 і 55) та інші. Урочисте відкриття пам'ятника за участю Президента України та представників уряду відбулось 1 грудня 1998 р. Цей захід було приурочено до 7-ї річниці всеукраїнського референдуму, за результатами якого було проголошено незалежність України. Монумент освятив Патріарх Київський й всієї Русі-України Філарет.

М.Грушевський жив та працював у Львові понад двадцять років. Саме тому зі здобуттям незалежності Львів став першим містом України, в якому у червні 1994 р. урочисто був відкритий пам'ятник цьому відомому історикові та громадському й політичному діячеві. Над пам'ятником працювали сучасні українські скульптори – М.Посікіра, Д.Крвавич, Л.Яремчук та львівський архітектор В.Каменщик [2].

У встановленні пам'ятників М.Грушевському вбачається дві тенденції: влада прагне мати зручне, неконфліктне місце для здійснення відповідних державницьких церемоній пам'яті, а громада утверджує свою причетність до «українства». Також місцеві громади намагаються

позначити у монументах свій зв'язок із М.Грушевським, що носить різноманітний характер. В окремих випадках ці пам'ятники стають також місцями-символами.

Ім'я М.Грушевського є доволі популярним топонімом. Як мінімум у 80 населених пунктах є географічні об'єкти названі його ім'ям. Часто вулиці Грушевського є центральними або ж одними із головних у населеному пункті. Ім'я діяча присвоєно кільком навчальним закладам, бібліотекам, Інституту української археографії та джерелознавства НАН України, ряду громадських організацій. До розряду курйозів можна віднести найменування іменем М.Грушевського фермерських господарств на Івано-Франківщині та Львівщині.

Постать М.Грушевського через призму комеморативних практик міцно увійшов у національну пам'ять українського народу.

Література:

1. Колесник І. «Місця пам'яті» в культурному просторі історіографії // Національна та історична пам'ять. Зб. наук. праць. – Вип. 5. К., 212. – С. 84-89.

2. Кухаренко Р., Омельченко О., Протас М. Пам'ятник Михайлу Грушевському // Звід пам'яток історії та культури України: Енциклопедичне видання. Кн. 1, ч. 2. – К., 2004. – 854 с.

3. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / Пер. з франц. А.Рєпа. – К, 2014. – 272 с.

Поливач Марія Анатоліївна,
кандидат історичних наук, старший викладач,
кафедри журналістики та мовної комунікації,
Національного університету біоресурсів та природокористування України
(м. Київ, Україна)

РІД ГРУШЕВСЬКИХ: БАТЬКІВСЬКА ЛІНІЯ РОДУ

Добре робити історію важливіше, ніж гарно писати її.
Михайло Грушевський, 1918 р. [4]

При вивченні життя і діяльності Михайла Грушевського дослідники відзначають сталість його патріотичного і духовного світогляду упродовж усього свідомого життя. Пояснення тому просте: вчений був вихований на патріотичних і духовних традиціях своїх предків – родів Грушевських та Оппокових, які були їхніми основоположними рисами упродовж багатьох поколінь. Він часто наголошував на ролі родини у становленні свого характеру та світогляду. «Я виховувавсь […] у культі родинного пієтизму».

Історія роду Грушевських тісно пов'язується з Чигиринщиною – південно-східними рубежами Київської землі. На думку Михайла Грушевського, спорідненість його предків з "київським Подніпров'ям, козацько-гайдамацьким, що вело неустанну боротьбу з польським пануванням", мало значний вплив на становлення їхніх волелюбних традицій. Серед рідні вченого вважалось, що поміж їхніх предків був Іван Груша, ім'я котрого стає добре відомим за часів гетьманування Б. Хмельницького (1648–1654 рр.).

Переживши трагічні часи Української Руїни, за висловом І. Крип'якевича, «Груші замінили шаблю на хрест – стали пан-отцями, але багатством ніколи не славилися». З того часу і простежується достеменно родовід Михайла Грушевського. Документальні відомості починаються з 1746 р., коли громада села Худоліївки Чигиринського повіту обрала священиком місцевої церкви св. Параскеви Данила Грушу (Грушку, Грушевського), який стане прапрадідом вченого.

У Худоліївці пройшло життя прадіда – паламаря Василя Даниловича Груші (Грушевського; бл. 1757–1805 рр.), якого знаходимо з родиною в тогочасних клірових документах. Там народився і дід вченого – Федір Васильович Грушевський (бл. 1791–1851 рр.), який 1831 р. у чигиринському Хрестовоздвиженському соборі був висвячений на священика. Останні п'ятнадцять років життя о. Федір служив у с. Лісниках Київського повіту і залишив по собі добрий слід, заснувавши там школу для селянських дітей. Був одружений з Марією Кирилівною Ботвиновською з Суботова і, за споминами онука – Михайла Грушевського, «умер, залишивши величезну сім'ю самих недорослих дітей».

Батько вченого – Сергій Федорович Грушевський (1830–1901 рр.) – пішов шляхом освітянської діяльності. По закінченні Київської духовної академії (1859 р.) він працював професором у Полтавській (1859-1860 рр.) і Київській (1860-1865 рр.) духовних семінаріях. Одночасно займався дослідженнями з історії релігії та етнографії. 5 серпня 1865 року Сергій

Грушевський одружився з Оппоковою Глафірою Захарівною і виїхав з нею на педагогічну працю до Холма. До нашого часу дійшов безцінний фотознімок, що зафіксував одягнуте за тогочасною європейською модою подружжя Грушевських у 1866 р. − за кілька місяців до народження сина Михайла. Він народився 17 (29) вересня 1866 р. в одному з помешкань на території гімназії.

У 1869 р. Сергію Грушевському довелось перебратися до Кутаїсі, де він рік викладав у класичній гімназії, залишивши дружину з дітьми у тестя в Сестринівці (там народилася Михайлова сестричка Ганна). То ж решту життя Сергій Федорович провів на Північному Кавказі – у Ставрополі (1870-1878 рр.) та Владикавказі (з 1878 р.), де був інспектором, а з 1876 р. – директором народних училищ. «Се був взагалі тип українського робітника, у котрого в крові культ роботи – не для збагачення, не для кар'єри, а для роботи самої. Що б він не робив, він робив з любов'ю, з смаком, основно, систематично, доводячи кожну роботу до кінця» ... [3] Був автором методичних посібників і підручників для шкіл, зокрема підручника «Первая учебная книга церковно-славянского языка» [1].

А ще Сергій Федорович відіграв виняткова важливу роль у започаткуванні патріотичного світогляду свого старшого сина – Михайла Грушевського. «Під впливом оповідань батька, що заховав тепле привязаннє до всього українського – мови, пісні, традиції, в мені рано збудилося й усьвідомило ся національне українське почутє, піддержуване лєктурою, тими рідкими поїздками на Україну» [2], – згадував Михайло Сергійович.

Варто зазначити, що в роду Грушевських гуманістичні ідеали були близькими не лише Сергієві Федоровичу. Наступне покоління Грушевських було особливо багатим на одухотворених, талановитих людей, які разом з Михайлом і його братом Олександром присвятили себе Україні.

Грушевський Григорій Іванович (1865–бл. 1933 рр.), двоюрідний брат Михайла Грушевського, народився у приміському с. Пирогів. Після навчання в семінарії вчителював у школах с. Нова Гребля Уманського пов. (1889-1892 рр.), с. Стремигород Радомишльського пов. і гімназії м-ка Златопіль Чигиринського пов. (1897-1922 рр.). За дорученням Михайла Грушевського і Миколи Лисенка він записував по селах народні пісні. Був автором поезій, оповідань і драм. Публікавався під псевдонімом Грицько Чулай.

Дослідники часто плутали його з Грушевським Григорієм Миколайовичем (1867–1938 рр.), троюрідним братом Михайла Сергійовича. Будучи священиком (у 1921–1929 рр. – УАПЦ), він відстоював інтереси українства у культурі, особливо – в церковній сфері. Помер на засланні в Сибіру.

Марко Федорович Грушевський (1865–1938 рр.), навчаючись у Київській духовній семінарії, був одним із засновників і найактивніших членів патріотично настроєної української семінарської громади, а згодом – священиком у с. Суботові і м-ку Таганчі. Зібрав серед селян багато матеріалів з історії, фольклористики та етнографії краю, за що зазнав гонінь з боку царської влади. Переїхавши 1918 р. з родиною до Києва, став членом Всеукраїнської Православної Церковної Ради, активним учасником руху за автокефалію православної церкви в Україні. У 1922-1930 рр. – єпископ УАПЦ. Розстріляний 2 вересня 1938 р. [5].

Література:

1. Грушевский С.Ф. Первая учебная книга церковно-славянского языка (церковно-славянская методически расположенная азбука и первая после азбуки книга для церковно-славянского чтения). Для учеников низших и начальных училищ. Издание 34-е, исправленное. М.: Синодальная типография. 1916 г. 128 с. старослав. паг.: ил.

2. Грушевський М. Автобіографія, 1906 р. Великий Українець. Матеріали з життя та діяльності М.С.Грушевського. – К., 1992. – С. 198.

3. Грушевський М. Спомини. Авт. передмови Ф. Шевченко ; публікація С. Білоконя. Київ: Щомісячний літературно-художній та громадсько-політичний журнал Спілки письменників України та Київської письменницької організації. – Київ, 1988. – № 9. – С. 115–140.

4. Грушевський М.С. На порозі нової України: гадкі і мрії. М. С. Грушевський. – Київ: Друк. акц. т-ва «Петро Барський у Київі», 1918. – 120 с.

5. Кучеренко М.О. Грушевський Марко Федорович [Електронний ресурс] Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії

України. - К.: В-во «Наукова думка», 2004. - 688 с.: іл.. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Grushevsky_M

Рубінська Броніслава Іллівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ПРО НЕРУКОТВОРНИЙ ПАМ'ЯТНИК М.ГРУШЕВСЬКОГО В НАУЦІ

Розробляючи перший розділ нашої докторської дисертації по темі «1.2. Історико-дидактичний аналіз становлення і розвитку проблеми формування методологічної компетентності» ми вивчили багато цікавих матеріалів про історію розвитку педагогічної науки в Україні, і знайшли багато різних думок стосовно періодизації педагогіки. Отже ми створили власну класифікацію, виходячи з того, що історію створюють особистості. Коротко охарактеризуємо перші п'ять.

Перший період ми пов'язуємо з ім'ям Памво Беринди, Ю.Русина, І.Гальятовського та С. Полінецького. Другий період почався з виникнення нової філології та видатних педагогів-лінгвістів. Його ми виділили через науково-педагогічну та лінгвістичну діяльність Ф.А.Вольфа. Третій період розподіляється по двох напрямках. У XIX сторіччі в рамках «нової філології» оформлюються національні філології: слов'янська, германська, романська, тюркська та інші. Другий напрямок стимулює розподіл філології як комплексного знання на такі філологічні науки як мовознавство, літературознавство, фольклористика. У цей період працювало багато видатних педагогів-філологів. Четвертий період ми пов'язуємо з кінцем XIX - початком XX століття та діяльністю М. Грушевського. Завжди, коли проходиш біля його скульптури в Києві кидається в очі монументальність пам'ятника та його погляд на тебе. Думки про його величезну історичну постать завжди в мене пов'язані з його нерукотворною діяльністю як політика і науковця, педагога з великої літери. [1] Від 1897 року тривалий час він добивався відкриття у Львові самостійного українського університету. 1898 року у Львові вийшов перший том "Історія України–Руси". 1906 року він виступив із програмою заснування українських кафедр у всіх університетах підросійської України. Крім того, він був ініціатором створення 1904 року в Львові громадської організації – Товариство прихильників української літератури, науки і штуки, яке сприяло розвиткові української культури та науки, підтримувало творчу інтелігенцію з усіх українських земель. У Києві він продовжив політичну діяльність і розбудову історичної науки та видавничої справи.

П'ятий період починається від 1917 року.[3] Період Української революції 1917–1921 років – вершина державницьких устремлінь Михайло Грушевського. З березня 1917-го Михайло Грушевський – голова Української Центральної Ради, головний ідейний натхненник українського національного руху. Під його керівництвом Центральна Рада еволюціонувала від вимог національно-культурної автономії до проголошення незалежної Української Народної Республіки. Михайло Сергійович – головна дійова особа тогочасного українського політичного життя. Без його участі не відбувалося практично жодне масштабне зібрання. Він надавав великого значення конституційному процесові. Під його керівництвом розроблялася Конституція УНР, прийнята 29 квітня 1918 року. Треба також зазначити, що він був розробником концепції академії наук як громадської асоціації вчених. Після гетьманського перевороту відійшов від активної політичної діяльності. Він продовжував втілювати в життя розроблену концепцію Української академії наук як асоціації вчених, але через образи він не увійшов до неї. Наукова та видавнича діяльність Грушевського зосереджувалась у заснованому ним Українському соціологічному інституті, громадсько-політична – в керівництві "Закордонною делегацією" Української партії соціалістів-революціонерів, редагуванні її друкованого органу "Борітеся – Поборете!", створення Комітету "Голодним України". На еміграції Грушевський розпочав роботу над ще одним великим науковим проєктом – багатотомною "Історією української літератури". Перші її томи надруковані 1923-го, останній, 6-й том, присвячений літературі першої третини XVII століття, лишився в рукописі і був надрукований тільки у 1995 році.

У 1924–1930 роках очолював історичні установи ВУАН: кафедру історії українського народу при Історико-філологічному відділі, Історичну секцію з численними комісіями, археографічну комісію. Осередком його історичної школи стала новостворена Науково-дослідна кафедра історії України. За редакцією вченого в цей період було випущено 80 книг, серед них періодичні та серійні видання: "Україна", "Науковий збірник", "Студії з історії України", "За сто літ", збірники комісій порайонного дослідження історії України. У 1929-му Грушевського обрали академіком Академії наук СРСР. Однак невдовзі розпочався погром історичних установ, створених Михайлом Сергійовичем: у 1930 році ліквідовано комісію Історичної секції, Науково-дослідну кафедру історії України, закрито всі видання. В цей період український учений став об'єктом цькування з боку більшовицького режиму. Від березня 1931 року Грушевський перебував у Москві у "відрядженні" під пильним наглядом репресивних органів. Архівні джерела свідчать, що тотальне стеження за ним органами ГПУ–НКВД розпочалося від перших днів повернення в Україну і завершилося арештом у березні 1931 року за звинуваченням у керівництві так званим "Українським національним центром". Через короткий час після допитів у Харкові Грушевського звільнили. Відкритий судовий процес так і не відбувся. Документів, що дозволяють однозначно з'ясувати обставини та пояснити мотиви звільнення вченого, на сьогодні не виявлено.

Уся вищезазначена діяльність і дала нам можливість назвати її нерукотворною. Через це ми виділили два періоди в історії України, які пов'язані з його ім'ям.

Література:

1. https://eventsnew.ukrinform.com › event › презентація-к. 10 бер. 2021 р. – Презентація книги "Колекція пам'яток до пам'ятних дат Української ... державотворення періоду Української революції 1917-1921 років.

2. https://uinp.gov.ua › metodychni-rekomendaciyi › litopys..

Літописець української історії. Михайло Грушевський. Дата звернення 09.03.2021

3. Шурхало. Д. Михайло Грушевський після Центральної Ради: від боротьби за владу до «індивідуального подвигу», 2019. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/29799890.html. (дата звернення 3.04.2021).

4. Грушевський Михайло Сергійович // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org › wiki › Грушевський_Михай...(дата звернення 3.04.2021).

Сидоренко Ірина Григорівна,
кандидат філософських наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ГРУШЕВСЬКИЙ-НАРОДНИК

М. С. Грушевський належав до Київської документалістської школи професора В. Антоновича, з яким працював у Київському університеті.

В. Антонович виступав за концепцію споконвічності української самобутності, М. Грушевський згодом розвине погляд на історію України-Руси як єдиний процес, сполучений ідеєю «змагання народного».

«Народництво» М. Грушевського, властиве йому вже на момент вступу до Київського університету, поступово зазнавало змін. Читаючи українську літературу та наукові публікації переважно у журналах, він захопився народницько-ліберальними переконаннями («народ, маса народня… єсть, і повинен бути альфою і омегою історичної розвідки» [1] - напише він згодом), Погляди М. Грушевського підживлювалися вихованням у релігійній родині. Батько його мав духовну освіту, мати походила із родини священнослужителів, що вплинуло на релігійність самого М. Грушевського. До того ж батьки виховали у дітей любов до всього народного. Отож, на момент вступу до університету він усвідомлював себе українцем, про що писав у юнацькій поезії. Подальшого розвитку народництво Грушевського зазнало під впливом поглядів Миколи Костомарова, Володимира Антоновича, Михайла Драгоманова. Особливість українського народництва полягала в тому, що воно протиставляло українську громаду, що живе власним життям і за своїм звичаєвим правом, чужим формам державності, які нав'язувалися українцям ззовні.

М. Попович зазначає, що Грушевський не розглядав історичний процес без участі у ньому народних мас. Проте, досліджуючи українську історію, він змінює погляди на культуру. Розуміння української культури як ваги суто народного поступово розширює межі. Грушевський доповнює поняття «українська культура» категоріями міської культури, професійної культури, літератури, написаної не народною українською мовою [2, с. 490].

Задовго до Грушевського кирило-мефодіївці навіть не могли розглядати ідеї окремішності України. Хто міг би стати провідником? - українські землевласники були не готові виступати проти російської влади в Україні. Ігор Гирич пише, що народники намагалися спертися на нащадків козацької старшини, але це було намарно. Кілька десятиліть Пантелеймон Куліш звертався до родової старшинської верстви аби видавати журнал «Основа», популярні книжки для селян. Відгукнулися лише Ґалаґани, Тарновські і частково Скоропадські. Значну частину оплачував сам Куліш [3, с. 152-153].

Заглиблюючись в українську історію в процесі написання свого дослідження все більше Грушевський мав визнати прогресивну роль еліт у певні періоди, одначе, ідеї народництва залишалися для нього засадничими.

Література:

1. Грушевський М. Вступний виклад з давньої історії Руси/ Опубліковано у 1894 р. у "Записках Наукового товариства імені Шевченка" // Режим інтернет доступу: https://archive.lnu.edu.ua/m-hrushevskyj-vstupnyj-vyklad-z-davnoji-istoryji-rusy/

2. Попович М. В. Нарис історії культури України. — К. «АртЕк», 1999. - 728 с.

3. Гирич І. Знакова стаття Омеляна Пріцака // Україна модерна. – Київ-Львів: «Часопис «Критика»»12 (1). - 2007. – С.149-169.

Сєкунова Юлія Володимирівна,
кандидат історичних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ МОСКОВСЬКОГО ПЕРІОДУ (1916-1917 РР.)

Українській історії відомо багато видатних постатей і діячів, до яких без сумніву можна віднести Михайла Грушевського. Він постає перед нами як історик, політичний і громадський діяч, автор понад 2000 наукових праць, як один з провідних суспільно-політичних діячів української держави. Проте, ці узагальнення не охоплюють того, за що ми шануємо цю визначну людину. Михайло Грушевський – це епоха українського державно-національного відродження, яка охоплює усі головні ділянки українського життя і його динамічну боротьбу за самобутність і культуру.

Яскравий і бурхливий життєвий шлях пройшов М. Грушевський, в складну історичну добу кінець XIX – початок XX століття. Ця людина була незвичайної енергії й невтомної праці, тому українські вчені швидко і високо оцінили організаційний хист М. Грушевського. Були в житті Михайла Сергійовича і декілька арештів, про це і піде мова далі, адже саме вони призвели до того, що він певний час мешкав у Москві.

На початок І Світової війни М. Грушевський був в Карпатах і, через бойові дії, не зміг виїхати до Києва. Після повернення 11 грудня 1914 р. М. Грушевського заарештували і відправили до Симбірська (нині Ульянівськ), але завдяки клопотанню Петроградської Академії Наук, було дозволено переїхати до м. Казані та займатися науковою роботою із забороною викладацької діяльності. Під час перебування в Казані М. Грушевському вдалося переконати представників інтелігенції в тому, що місцеві умови ставлять під загрозу не тільки його наукову роботу але й життя його і його рідних. І врешті-решт, йому дозволено було переїхати до Москви 9 вересня 1916 року, там він мешкав до Лютневої революції, після якої повернувся до Києва. Вчений продовжив на новому місці займатися науковою роботою.

Слід зазначити, що протягом усього московського періоду М. Грушевського дуже сильно турбував стан України і українства, він всіляко його захищав і намагався вирішити наявні проблеми, не дивлячись на те, що ставлення до нього перестало бути шанобливим, поважним і просто людським, чого він бажав усією душею, і на, що сподівався у Москві.

Врешті-решт, він і його сім'я отримали бажане, про що свідчить момент приїзду і зустрічі Грушевських їх земляками. Зокрема, він тоді писав: «Дуже се нас утішило і зрадувало після всього попереднього відчуження від переляканих київських земляків і здалось немов якимсь знаком кращих часів, до котрих ми зітхали, чекаючи переводу з казані до Москви. А також надії на спокійне життя у Москві» [3, с. 177]. Аналіз доводить, що в Москву він привіз свої давні турботи про вирішення українського питання і нові тривоги, пов'язані з долею Галичини, окупованої російськими військовими під час І Світової війни.

Особливо М. Грушевський вдарився у роботу після від'їзду дружини та доньки, працював як дома, так і виходив до архівів та бібліотек. Попри це він займався підготовкою статей і брав участь у виході в світ «Украинской жизни» та «Променя», згуртовував українські сили, організовував видавничу спілку, різних товариств, зустрічався з численними «московськими українцями» і російськими колегами, був на численних засіданнях, зборах, виступах на... У всьому цьому «час проходив доволі скоро і приємно – сі заняття і клопоти були мені милі після довгого посту» [3, с. 234].

Але головною ціллю М. Грушевського було завершення VIII-го тому своєї капітальної праці. В «Автобіографії» М. Грушевський засвідчив: «З переводом до Москви мав змогу взятись до продовження своєї «Історії України», яку війна перервала на описі Зборівської битви...». У Москві Михайло Сергійович написав менше ніж сто сторінок, проте вони були присвячені надзвичайно складній ситуації й мали вирішальне значення для завершення тому.

Отже, VIII том «Історії України-Руси», що охоплював 1626-1650 роки. Конкретніше – частина ІІІ цього тому під назвою «Хмельниччина в розцвіті (1648-1650)». Цей період представляв історію українського народу в яскравішому розцвіті і силі. Для того щоб як найповніше викласти цей період нашої історії, вчений застосував дуже багато вже відомих наукових праць та знаходив нові, до того часу невідомі і сам акцентував на тому, що текст написаний в Москві, по-новому висвітлював історію Хмельниччини.

Саме М. Грушевський в «Історії України-Руси» відповів на найважливіші запитання щодо становлення національної самосвідомості кожного українця. В цьому зв'язку можна побачити спільне між двома великими українцями. Тарас Шевченко – це код нації, а М. Грушевський обґрунтував право українців на самостійне існування у власній державі, як і Шевченко духовно направляв Український народ, виконуючи місію творця нації.

Неможливо оминути й іншу наукову роботу М. Грушевського – «Всесвітню історію в короткім огляді». Він взявся обробляти її в інших містах свого заслання і прагнув завершити в Москві. Протягом роботи над цією працею, Михайло Сергійович знайшов багато матеріалів про викладення історії у школах та історичному самоосвіту взагалі. І ці матеріали, разом з думками Грушевського, перетворилися на нову статтю «Історія і її соціально-виховуючи значення». Також Михайло Сергійович відновив роботу московської філії Товариства українських поступовців та прагнув об'єднати опозиційні українські сили.

Після революції 1917 року, М. Грушевський почав отримувати телеграми з Києва, куди вже рвався душею, і вже 13 березня Михайло Сергійович повернувся до Києва.

Отже, можна дійти висновку, що попри всі невзгоди у житті видатного діяча України – Михайла Сергійовича Грушевського, він намагався зробити все можливе, щоб український народ знав свою історію на високому рівні, щоб пишався нею та не цурався.

Література:

1. Верба І.В. Грушевський Михайло Сергійович // Енциклопедія історії України / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.. – К.: Наукова думка, 2004. – Т.2. – 688 с.

2. Грушевський М.С. Автобіографія. – К.: Київдрук, 1926 р. – 30 с.

3. Мельниченко В. «Михайло Грушевський: «Я оснувався в Москві, Арбат 55». М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2005. – 448 с.

Сморжевська Оксана Олександрівна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри новітньої історії України
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ПРО МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО: ПЛАСТИЧНЕ ВТІЛЕННЯ

Однією з форм пластичного (скульптурного) втілення пам'яті про людину/людей, подію, ідею, подію тощо є пам'ятник. Зазвичай пам'ятник втілює чи стверджує певну ідею/смисл та належить до внутрішнього простору населеного пункту чи його околиць.

Вшанування пам'яті через встановлення пам'ятника – важлива складова державної політики комеморативних практик, тобто заходів, скерованих на увічнення пам'яті значимих для суспільства людей чи подій.

В культурно-інформаційному просторі сучасної України Михайло Грушевський насамперед позиціонується як науковий та державно-політичний діяч. Саме про це йдеться в урочистих промовах, виголошуваних представниками офіційної влади біля пам'ятників Михайлу Грушевському. Дуже живучою є міфологема про Михайла Грушевського як першого Президента України. Наприклад, 29 вересня 2016 р. під час урочистостей з нагоди 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського, в своїй промові Олег Синютка (голова Львівської облдержадміністрації) зазначив: «Сьогодні ми вшановуємо пам'ять людини, яка заклала в нації основи розуміння того, хто ми, звідки наше коріння і ким ми будемо. Людини, яка увійшла в історію новітньої України не тільки як перший Президент відновленої у XX столітті Української держави. Довго українська нація чекала на людину, яка зуміє зібрати всі артефакти й історичні дослідження і подарувати їй «Історію України-Руси», аби довести, що на цих землях українці – з діда-прадіда, від самого сотворення і до сьогодні» [2].

«Повернення» в інформаційний простір України Михайла Грушевського та інших діячів українського національного руху початку XX ст. почалося ще наприкінці 1980-х рр. Першопочатково це були публікації, що «стосувалися їхньої [М.Грушевського та В.Винниченка – О.С.] неполітичної діяльності: перевидавалися, часто – репринтним способом, наукові праці М. Грушевського та літературні твори В. Винниченка» [1, с. 184]. Це «повернення» не було легким та безхмарним, про що детально написав у своєму дослідженні Олександр Гриценко [1, с. 183-207].

Постановою Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2009 р. «могила історика, політика і першого голови Української Центральної Ради М.С. Грушевського» на Байковому кладовищі (дільниця 8) Києва занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України [3]. Освячення пам'ятника на могилі українського вченого та державно-політичного діяча відбулося в листопаді 1994 р. Хоча сам пам'ятник на надгробку був встановлений ще наприкінці 1930-х рр. (скульптор І. Макогон, архітектор В. Кричевський). Перший пам'ятник Михайлу Грушевському був встановлений ще за часів УРСР – у м. Долина на Івано-Франківщині у 1990 р. (скульптор В. Ярич). У жовтні 1992 р. пам'ятник М.Грушевському відкрили у м. Червонограді на Львівщині (скульптор С. Якунін, архітектор В. Захаряк) [4, с. 51-54].

У 1994 р. пам'ятник М.Грушевському з бронзи та граніту відкрили у Львові (скульптори Д. Крвавич, М. Посікіра, Л. Яремчук, архітектор В. Каменщик). Розташований він на проспекті Т.Шевченка, неподалів від старого корпусу Львівського університету, де свого часу М. Грушевський працював.

У Києві пам'ятник Михайлу Грушевському (архітектор М.Кислий) розташований на розі вулиці Володимирської та бульвару Тараса Шевченка. Саме в нинішньому Будинку вчителя, біля якого й знаходиться пам'ятник, розташовувалася Центральна Рада. Після тривалих обговорень, колізій та низки різноманітних проблем цей пам'ятник зайняв таки своє місце 1 грудня 1998 р.

Львів і Київ – не єдині в Україні, де пам'ять про видатного українського діяча втілена у пам'ятниках. Пам'ятники Михайлу Грушевському в Україні є містах Бар та Козятин на Вінничині, у Луцьку, селищі Скала-Подільська на Тернопільщині [4, с. 55-56], селі Лісники на Київщині. Є пам'ятники Михайлу Грушевському на Івано-Франківщині, Полтавщині, Хмельниччині… Меморіальне вшанування пам'яті видатного українського діяча маємо й за кордоном – Грузія, Польща, Чехія, Австрія.

Варто зазначити, що розробка проектів пам'ятників та їх встановлення відбувалися як за допомогою державних ініціатив та коштів, так і з залученням коштів меценатів та з їхньої ініціативи. Місце встановлення пам'ятника зазвичай було пов'язане з діяльністю Михайла Грушевського або з його науковими зацікавленнями чи ж з його родоводом або подіями особистого життя. Відкриття також супроводжувалося стандартними промовами щодо його

внеску в державотворення України та його науковий доробок, а також супроводжувалося освяченням представниками різних християнських конфесій. Загалом комеморативні практики, присвячені вшануванню пам'яті Михайла Грушевського та його внеску в українське державотворення й науку, ще з 1990-х рр. увійшли в офіційний дискурс історичної політики України.

Література:

1. Гриценко О. Президенти і пам'ять. Політика пам'яті президентів України (1994-2014): підґрунтя, послання, реалізація, результати. – К.: «К.І.С.», 2017. – 1136 с.

2. Онисько І. Вшанування пам'яті Михайла Грушевського // Каменяр. Інформаційно-аналітичний часопис Львівського національного університету імені Івана Франка. № 7, вересень 2016. Електронний ресурс. Режим доступу: https://kameniar.lnu.edu.ua/?p=5559 (дата звернення: 5.09.2021).

3. Постанова Кабінету міністрів України від 3 вересня 2009 р. N 928 // Верховна Рада України. Законодавство України. Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928-2009-%D0%BF#Text (дата звернення: 3.09.2021).

4. Скрипник С. Увічнення пам'яті М.С. Грушевського в Україні в пам'ятках монументального мистецтва // Краєзнавство. – 2016. - № 1-2. – С. 49-57. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kraeznavstvo_2016_1-2_5 (дата звернення: 2.09.2021).

Хоменко Віталій Олексійович
кандидат історичних наук, викладач,
Відокремлений структурний підрозділ
«Конотопський індустріально-педагогічний
фаховий коледж Сум ДУ»
(м. Суми, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО ЕВОЛЮЦІЮ ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО У РОКИ ЕМІГРАЦІЇ (1919-1924 РР.)

Українська революція 1917-1923 рр. була важливим етапом національного державотворення. Але вона не завершилася утворенням повноцінної української держави. Ні Українська Народна Республіка, ні Українська Держава, ні Західноукраїнська Народна Республіка у силу різних причин не змогли відстояти свою самостійність. Важливим фактором було те, що Антанта віддала перевагу російському та польському державницьким проектам і тому не сприймала ідеї української незалежності. Крім того, більшовицька радянська Росія активно втручалася у революційну боротьбу в Україні, згодом фактично окупувавши більшість її територій. Хоча більшовики й використовували інтернаціоналістську риторику та соціалістичні гасла, але зрештою реалізовували черговий російський імперський проект. Причини невдач варто шукати і в самих українцях, які, як показав хід події, виявилися значною мірою неготовими до реалізації ідеї незалежності та захисту державницьких здобутків. До того ж, різні українські політичні сили не змогли об'єднати свої зусилля і, відтак, почергово програли свої «локальні битви» за незалежність більш сильним і досвідченим ворогам.

Значну роль у революційних політичних процесах, особливо доби Української Центральної Ради (УЦР), відігравав Михайло Грушевський. Але у 1919 р. він змушений був виїхати за кордон, щоб саме там продовжувати свою політичну діяльність. Цей етап тривав до 1924 р., коли М. Грушевський повернувся до України.

Еміграційний етап життя М. Грушевського досить широко висвітлений, як у джерелах, так і в історіографії. Про політичну діяльність історика знаходимо численні згадки в офіційних документах, періодичній пресі, публіцистиці, епістолярній спадщині, автобіографіях, щоденниках та текстах мемуарного характеру. Серед українських дослідників, які у своїх працях торкалися означеної проблематики, можна назвати прізвища Л. Винара, А. Жуковського, Р. Пирога, Ю. Шаповала, С. Плохія, В. Тельвака, Я. Малика, В. Піскун та ін.

Вивчення джерел дозволяє зробити висновок про еволюцію політичних поглядів М. Грушевського в еміграції. При виїзді за кордон історик отримав від Центрального Комітету Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР) такі завдання: «…звязатись з Інтернаціоналом…та ввести до нього У.П.С.Р.: завязати звязки з соціалістичними та

демократичними організаціями й групами, і особливу увагу при тім звернути на Чехію як важну посередницю між світом словянським і західним» [1, с. 48]. Паралельно з реалізацією цих завдань М. Грушевський сподівався поставити «українське питання» перед владними колами Антанти. Перебуваючи у квітні-червні 1919 р. у Празі він намагався з'ясувати погляди великих держав на майбутнє України. З цією ж метою у червні 1919 р. історик приїхав до Парижу, де переконався у «повній безвиглядності всяких орієнтацій на Антанту» [1, с. 54].

Зазнавши невдачі, політик у червні-серпні того ж року основну ставку зробив на допомогу міжнародного соціалістичного руху. Значною мірою саме завдяки зусиллям М. Грушевського УПСР у серпні 1919 р. прийняли до II Інтернаціоналу, а, крім того, визнали право України на незалежність [1, с. 58, 59]. Поряд з цим, певні надії історик покладав і на діяльність Ліги Націй.

Згодом, усвідомивши слабкість і розпорошеність соціалістичних партій та зрозумівши марність сподівань на дієвість Ліги Націй, М. Грушевський вирішив кардинально змінити вектор своєї політики. Так виникла ідея про використання революційного потенціалу більшовиків. Орієнтовно, з кінця 1919 – початку 1920 рр. М. Грушевський починає намагатися домовитися з комуністами. У цьому контексті стає зрозумілим рішення есерівської партії припинити членство у II Інтернаціоналі та заявити про підтримку позицій III Інтернаціоналу. Основною метою М. Грушевського була легалізація УПСР в Україні. Колишній голова УЦР вважав, що його партія зможе скласти конкуренцію більшовикам в Україні та, маючи беззаперечну підтримку українського селянства, побудувати справжню українську соціалістичну радянську республіку. Підтримуємо думку О. Шульгина про те, що М. Грушевський таким чином сподівався реалізувати свій проект незалежної радянської України [2, с. 54].

Але компромісу з комуністами не сталося, УПСР не отримала можливості легальної діяльності в Україні. Вважаємо, що повертаючись на Батьківщину у 1924 р. М. Грушевський все-таки прагнув продовжувати боротьбу за самостійність України, скориставшись при цьому досягненнями українізаційного проекту більшовицької влади.

У підсумку потрібно зазначити, що еволюція політичних поглядів М. Грушевського носила закономірний характер. Кінцевою метою своєї діяльності історик бачив незалежну Україну. При цьому він змушений був змінювати тактику та стратегію боротьби, розглядати різні варіанти, шукати найкращі можливості, здебільшого пристосовуватися до поточної політичної ситуації, адже Україна, на жаль, була радше об'єктом, а не суб'єктом європейської політики.

Література:

1. Борітеся - поборете!: закордонний орган Української партії соціялістів-революціонерів / Під редакцією Комітету. № 3: листопад. – Wien [Відень], 1920. – 64 с.

2. Грушевський Михайло Сергійович. Твори: у 50 т. / М. С. Грушевський; редкол.: П. Сохань (голов. ред.), І. Гирич та ін. – Львів: Видавництво «Світ», 2002 – Т.47. Кн. 2 / НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського; Грушевський М. С. – Львів: Видавництво «Світ», 2016. – 424 с.: іл. – 5000 пр. – (Серія «Допоміжні матеріали: Довідники, покажчики, архіви»: меморіальна грушевськіана).

3. Жуковський А. Політична і публіцистична діяльність М. С. Грушевського на еміграції, 1919 – 1924 рр. / А. Жуковський // Український історичний журнал. – 2002. – № 1. – С. 96-125.

4. Пиріг Р. Я., Тельвак В. В. Михайло Грушевський: біографічний нарис / Р. Я. Пиріг, В. В. Тельвак. – Київ: Либідь, 2017. – 576.: іл.

5. Піскун В. Політичний вибір української еміграції (20-і роки XX століття): Монографія / В. Піскун. – Київ: МП Леся, 2006. – 672 с.: іл.

Чекалюк Вероніка Василівна,
кандидат наук із соціальних комунікацій, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ВШАНУВАННЯ 155-РІЧЧЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО – ІМІДЖЕФОРМУЮЧИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРИВІД

Гуманітарно-педагогічний факультет щорічно ініціює потужні міжнародні заходи, іміджеві події історичного значення, зокрема цьогорічна міжнародна науково-практична конференції «Громадсько-політична та наукова діяльність М.С.Грушевського в міжнародному аспекті (до 155-річчя від дня народження)» є потужним інформаційним приводом залучення ЗМІ й громадськості для формування позитивного іміджу України у світі.

Вшанування 155-річчя М. Грушевського знакова подія для України, напередодні конференції ми провели віртуальну відео екскурсію [1] для світової спільноти, щоб показати місце, де "спочиває" Голова УНР. Ми, науковці-практики, створення алгоритму взаємодії яскравих інформаційних приводів в контексті державних туристичних програм і медіапідтримки. Ми зацікавлені у тому, щоб підсилити дієвість і ефективність ЗМІ щодо впливу на формування державного іміджу; популяризувати у ЗМІ теми, що підсилюють туристичну привабливість країни. Туризм розглядаємо як дієвий інструмент у формуванні іміджу України, невід'ємну складова іміджу нації, суспільства.

За нашою гіпотезою, попри еволюцію медіа ринку, роль ЗМІ, зокрема туристичної тематики, у формуванні іміджу держави лише посилюється. Туристична привабливість країни у ЗМІ - ефективний спосіб формування привабливого державного іміджу. Авторка тез протягом 2010-2011 рр. викладала авторський курс «Іміджелогія та PR у туризмі» [2, с 1-14] магістрам. Акцентувалося на тому, щоб майбутні фахівці працювали на імідж держави, а саме: вміли створювати іміджеві інформаційні матеріали, прес-релізи, які б сприяли розвитку туристичного сектору, популяризували туристичні послуги у ЗМІ та потенційної клієнтської аудиторії. Вироблялося вміння створювати й поширювати інформаційні, аналітичні, рекламні і матеріали. Працівники ЗМІ, і державні кадри, і потенційні працівники туристичного сектору мають добре орієнтуватися в суспільних процесах, відбирати для удосконалення комунікаційних процесів такі факти й події, за якими вгадується явище, вміти аналізувати його у процесі роботи над прес-релізом чи іншим іміджевим, рекламним матеріалом, який має бути композиційно стрункім, глибоким, аргументованим, написаним грамотно, максимально інформативним, закличним до співпраці, цікавий за стилем і формою. Механізми формування туристичної привабливості і позитивного іміджу України у світі, перш за все, залежать від подачі матеріалів у ЗМІ. Туризм — іміджетворюючий і високоприбутковий сектор економіки та чинник підвищення міжнародного авторитету України. Наразі постає питання про необхідність формування іміджу країни як туристичної держави не тільки на міжнародному рівні, а й в середині країни. В управлінні процесами створення і просування іміджу країни вирішальна роль належить засобам масової комунікації, бо в сучасному світі лише під їх дією складається певне ставлення і до країни, і до її громадян.

Україна має імідж туристичної держави, але він нечіткий, на стадії формування. Водночас експерти визнають, що сьогодні дуже мало інформації в ЗМІ щодо проблем галузі, і практично немає інформації про позитивні зміни в цій сфері бізнесу. Туристична галузь України на даному етапі лише розвивається. Є успіхи, але й триває щоденна боротьба за якість інфраструктури, удосконалення законодавчої бази. Серед проблем туризму експерти називали такі, як недосконаліть законодавчої бази щодо курортів та туризму; нерозвиненість інфраструктури, а також відсутність державної політики щодо пропагування туристичних послуг на внутрішньому та міжнародному рівні.

Результати і обговорення. Актуальність матеріалів на туристичну тематику, як інструмент творення державного іміджу, у ЗМІ важко переоцінити. Отримані результати мають високу оцінку, зокрема від Б. Д. Гаврилишина [3], його консультації та праці максимально задіяні для результативності іміджедтворення. У сучасному світі це вид відпочинку, як засіб виховання, як самостійний бізнес, викликає інтерес у більшості населення планети. Така популярність та соціально-психологічна роль туризму закономірно привертає увагу не лише потенційних туристів, журналістів, а й світову спільноту, майбутніх інвесторів. Туризм (історичні пам'ятки і об'єкти) – невід'ємна складова іміджу нації, суспільства.

Практичність інформації та дієвість медіаінструментів. Україна – держава з багатьма конкуруючими ідентичностями. Східна Украна і Західна Власне турист в одній країні може ознайомитися з величезним культурним пластом. Українці завжди славилися гостинністю, майже кожне місто має власне обличчя. Фахово потрібно розробляти путівники, розвивати інфраструктуру, пропонувати екскурсії і послуги, щоб зацікавити туристів, не тільки іноземців, а й з інших регіонів України, так би мовити власного виробництва, поширювати інформацію у

ЗМІ. Працювати на зовнішній ринок, починаючи з внутрішнього. Для творення позитивного іміджу України потрібні фахівці з новим, креативним мисленням, патріоти із глибоким знанням традицій, звичаїв власного народу, його ментальності.

Висновки. Творення репутації держави напряму залежить від туристичної привабливості країни у ЗМІ. Саме медіаінструменти найбільш ефективні і дієві у формуванні і популяризації державного іміджу. Яскраві інформаційні приводи і систематична подача матеріалів про події в Україні сприяють появі інтересу потенційних туристів і бізнес інвесторів до країни.

Література:

1. Відео ресурс (ролик, автор: Чекалюк В.В.) https://www.youtube.com/watch?v=bkpXWKJr4LE&feature=share&fbclid=IwAR1kERyNHYdLNN5vvooBY8c7uWRNdcvUZYsV4XEHM3plFn4kNSS737XDvW8

2. Чекалюк В.В. НРП, РП /авторський курс Іміджелогія та PR у туризмі//, НАУ, К. 2012, С. 19.

3. Гаврилишин Б.Д. До ефективних суспільств. Дороговкази в майбутнє.: доп. Римському Клубові/ Б.Гаврилишин; упоряд. В.Рубцов. – Вид. 3-тє, допов. - К.: Унів. Вид-во Пульсари, 2009. – 248 с.

ПівеньОлена Болеславівна,
старший викладач
кафедри іноземної філології і перекладу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м.Київ, Україна)

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ М. ГРУШЕВСЬКОГО

Михайло Сергійович Грушевський народився в інтелігентній родині, де саме батько прививв любов до української мови, традицій, звичаїв. Саме він був представником, видатним діячем українського національного відродженя. Завдяки йому український рух перетворився на частину європейського суспільного процесу.

М. Грушевський закінчив Тифліську гімназію (1880–1886 рр.), історико-філологічний факультет Університету святого Володимира (1886–1890 рр.). У 1891–1894 рр. – професорський стипендіат на здобуття звання магістра історії при університеті. Учень В.Антоновича. Під його керівництвом підготував конкурсну роботу “Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV ст.” (1891 р.), удостоєну золотої медалі, та магістерську дисертацію “Барське староство” (1894 р.). У 1894 р. Грушевський переїхав до Львова і обійняв посаду професора Львівського університета. В університеті він очолив кафедру “всесвітньої історії з спеціальним оглядом на історію Східної Європи” – першу на українських землях кафедру історії України і займав цю посаду аж до вибуху Першої світової війни (1914 р.).

Наукові контакти Грушевського зі Львовом почались ще в 1892 р. З 1893 р. він був членом Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, а в 1897–1913 рр. був головою Товариства. Під керівництвом Грушевського Товариство розвивалось як наукова установа на взірець західноєвропейських академій; воно мало стати ядром майбутньої української академії наук. За редакцією вченого у 1895–1913 рр. вийшло 113 томів “Записок НТШ”.

Волею долі йому довелося жити й творити на зломі двох століть і двох епох в історії українського національного відродження, ділити себе між двома частинами порізнених державними кордонами українських земель.

Грушевський ініціював роботу зі збирання джерел з історії України, які друкувалися в серійних виданнях Археографічній комісії НТШ: “Жерела до історії

України-Руси", "Пам'ятки української мови та літератури". 1906 р. започаткував видання "Українсько-руського архіву". У 1898 р. разом з О.Маковеєм та І.Франком заснував та редагував літературно-публіцистичний журнал "Літературно-науковий вістник", у 1899 р. був одним із організаторів "Української видавничої спілки".

Ці широкомасштабні історичні дослідження мали слугувати основою для головної наукової праці М.С.Грушевського – багатотомової "Історії України-Руси". Перший її том був виданий у Львові в 1898 році. Грушевський вважав написання такої історії справою честі свого покоління і наполегливо продовжував роботу над нею у різних, часто дуже несприятливих умовах. Останній, десятий том (присвячений подіям 1657 – 1659 рр.) було надруковано уже після смерті Грушевського – в 1936 році.

"Історія України-Руси" лишилась не закінченою, тому що обраний для неї план перевищував можливості одного людського життя. Тому паралельно з роботою над фундаментальною багатотомовою історією він уклав стислі однотомні нариси історії України ("Очерки истории украинского народа", 1904 р.; "Ілюстрована історія України", 1913 р.).

Михайло Грушевський був твердо переконаний в тому, що наука покликана служити народові та народним інтересам. Ця ідея наскрізна у його творчості та діяльності. Він випередив багатьох дослідників свого часу, здобуваючи щораз більші наукові висоти і водночас підносячи українську науку до небувалого рівня. Свої праці він постійно насичував глибоким соціологічним змістом, спирався на найрізноманітніші джерела, прагнучи досягти максимальної об'єктивності.

Література:

1. [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://www.m-hrushevsky.name/uk/Bio.html(дата звернення 29.08.2021).

2.[Електронний ресурс] - Режим доступу:.http://studies.in.ua/shpora-culture/538-11-naukova-ta-kulturna-dyalnst-m-grushevskogo.html (дата звернення 30.08.2021).

Роздорожний Павло Андрійович,
викладач,
Боярський фаховий коледж,
Національного університету біоресурсів та природокористування України
(м. Київ, Україна)

ГРОМАДСЬКО – ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО

"Він обіймав своїм оком і обгортав своїми дужими раменами всю нашу землю, тішився, коли їй сонце світило, й болів її ранами, а як рани творилися на його очах, старався їх загоювати".
Іван Крип'якевич.

Михайло Сергійович Грушевський – вчений зі світовим ім'ям, наукова спадщина, якого дивує своїм радіусом, універсальністю, енциклопедичністю. Його легкій руці належать близько двох тисяч праць з історії, фольклору, етнографії, соціології, літератури,. Навіть сьогодні повністю не досліджено його публіцистику, епістолярний доробок. Він увійшов до української історії як величний літописець, автор фундаментальної 10 томної «Історії України-Руси», метрикою українського народу.

За життя Грушевський М. С. був не тільки видатним науковцем, але й талановитим політиком, засновником Української Народної Республіки, активним громадським діячем, з яким пов'язані ідеї відродження української культури та науки. Внесок у розвиток української політики, становлення нової держави, про труднощі та перші кроки України до державного суверенітету пов'язані з ім'ям Михайла Грушевського [1, с. 317].

Михайло Грушевський зробив великий внесок в діяльність науково-дослідницьких комісій та інших наукових організаціях. Під його керівництвом в 1898 р. починає виходити «Літературно-науковий вісник», який пропагує та популяризує наукові знання та відображає різні погляди на ріні процеси в культурному житті України, особливо в західних регіонах.

Реорганізація шкільної освіти в Галичині, не обійшлася без участі М. С. Грушевського. Уміло поєднуючи наукову роботу з культурно-освітньою, зробив великий внесок у відродження діяльності та створення національного театру у Львові, організацію видавничого товариства «Товариства любителів українського мистецтва» (1905) [2, с. 274].

М. С. Грушевський як політичний діяч пройшов шлях від засновника національно-демократичної партії Галичини та Товариства українських поступовців у Києві до ідейного засновника засад української незалежної держави. Він був керівником Центральної Ради, а потім визнав Радянську владу в Україні та висловив готовність служити їй. Змінювалися у Михайла Сергійовича погляди, еволюціонували суспільно-політичні концепції, філософське сприйняття життя. Проте любов до свого народу та до історії для нього завжди були вищим мірилом в науковій творчості та політичній діяльності [3, с. 345].

Лютнева революція яка розпочалася 1917 р. М. Грушевський остаточно отримує волю та швидко повертається в Україну, де з головою поринає у політичне життя. В цей час у Києві, від 4 березня 1917 р. діяв представницький орган українського народу – Українська Центральна Рада, яка 7 березня, без присутності, своїм головою обрала Михайла Грушевського. Під керівництвом М.С. Грушевського Центральна Рада пропрацювала 14 місяців до гетьманського перевороту. 29 квітня 1918 р. Центральна рада обрала Михайла Грушевського Президентом Української Народної Республіки. Цим рішенням було започатковано інститут президентства в Україні [1, с. 318].

Восени 1923 р. М.С. Грушевського обирають дійсним членом Всеукраїнської академії наук (ВУАН). У березні 1924 р. він прибуває разом із родиною до Києва, надіючись закінчити багатотомну «Історією України-Руси».

Останні три роки життя, проживаючи в Москві, Грушевський як академік АН СРСР працював над «Історією України-Руси». І сьогодні цей твір є найповнішим зібранням історії нашої держави.

Література:

1. Бойко О. Д.. Історія України. – «Академвидав». – К. : – 2010. – С. 317-318.

2. Коцур В.П., Коцур А.П. Історіографія історії України. – Чернівці. – 1999. – С.274.

3. М. Грушевський. Галичина і Україна, твори у 50 т.; / Голов. ред. П. Сохань. – Т. 1: Серія «Суспільно–політичні твори (1894–1907)». Львів: «Світ». – 2002.– С. 345.

Алєєва Яніна Альбертівна,
аспірантка,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ІОАННО-ПРЕДТЕЧЕНСЬКА ЦЕРКВА В М. ЛОХВИЦЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ОСЕРЕДОК ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ`ЯТІ

Іоанно-предтеченська церква в м. Лохвиця була першим храмом у тогочасному центрі великого повіту, який перейшов до Української Автокефальної православної церкви (1922 року), проте цей факт мало досліджувався на місцевому рівні зі звернення до пошуку матеріальних залишків будівлі та опитуванням ще живих свідків подій. Про існування храму та життя його настоятеля М. Хоця у своїх краєзнавчих дослідженнях згадує Олександр Панченко, також Мусій Хоць згадується в дослідженнях української діаспори та книгах «Реабілітовані історією» та «Репресовані діячі Української автокефальної православної церкви» у вигляді короткої біографічної довідки.

Іоаннівська (Іоанно-Предтеченська) церква в м. Лохвиця побудована 1884 року (у «Справочной клировой книге 1912 г.», певно, помилково зазначена дата 1844 р.). Дерев`яна, на мурованому цоколі, з прибудованою дзвіницею на честь Різдва Іоанна Предтечі, знаходилася на Іоаннівському (Іванівському) кладовищі, та була приписною до Миколаївської церкви міста Лохвиця. До 1922 року церква належала до старослов`янського «тихонівського» напрямку. В

травні 1922 року було зареєстровано парафію УАПЦ, в повне користування якої перейшов храм.

Священником у цій церкві служив Мусій Демидович Хоць (1896 р.н. м. Лохвиця, з козаків). Під керівництвом М. Хоця церкву було відремонтовано і пофарбовано в «суто українському стилі», за прикладом козацьких церков Запорізької Січі.

22 травня 1922 року було проведено першу «автокефальну» службу в Іванівській церкві. Парафія була досить чисельною, і мала фіксований склад. 1926 року в ній налічувалося 273 чоловіки та 324 жінки.

Громада церкви займалася національно-просвітницькою роботою, вивченням Євангелія, благодійністю. Регулярно справлялися панахиди по композитору Кирилу Стеценку, Тарасу Шевченку, Івану Франку, планувалося також проводити панахиди по Архипу Тесленку. Церква була активним осередком національно-патріотичного руху на Лохвиччині й Роменщині, приваблюючи цим до себе чисельне місцеве населення, яке складалося насамперед зі спадкового козацтва і значної кількості заможних мешканців, які ідентифікували себе, як українці, що пов’язано з історичною приналежністю Лохвиччини до території колишньої Гетьманщини.

Мусій Хоць був впливовою фігурою серед Лохвицького та Роменського духовенства. Мав близькі, довірчі стосунки з Митрополитом Василем Липківським, в архівних матеріалах збереглося їх особисте листування.1924 року Митрополит Липківський відвідав на запрошення отця Мусія в Лохвиці з пасторським візитом, де відслужив у Іванівській церкві службу та читав проповідь про звільнення української церкви та народу. В свою чергу, Мусій Хоць був одним з нечисельної групи священників, які виступили на захист Митрополита Липківського 1927 року, під час другого Всеукраїнського Собору УАПЦ, коли Митрополита усунули від керівництва церквою за наполяганням більшовицької влади. Промова Хоця, в якій він говорив про диявольську «спокусу» для УАПЦ бути визнаною більшовиками за рахунок усунення від керівництва принципового Василя Липківського, досі збереглася в матеріалах Собору.

Невдовзі закінчилося і життя Іванівської церкви. В ніч з 30 на 31 жовтня 1926 року церква згоріла від підпалу. За версіями місцевих жителів, це сталося за намовленням священників «старослов`янської» течії.

Отець Мусій Хоць був заарештований та засуджений 1929 року до 8 років перебування в північних таборах системи ГУТАБ. М. Хоць зумів пережити це випробовування і повернутися з таборів, що є досить не типовим. На жаль, родини він так і не завів, працював бухгалтером на місцевій харчосмаковій фабриці. Помер 1962 року. Нині в місті ще мешкають люди, які добре його пам`ятають. За відгуками містян, людиною він був дуже веселою, товариською, порядною, що цілком відповідає його опису в свідченнях слідства 1929 року. За іронією долі похований Мусій Хоць на місці колишнього розташування тої самої Іоаннівської церкви. Разом з Хоцем засуджені були: Василь Горошко, Марія Кулик.

За результатами розвідкових досліджень, проведених спільно з КЗ «Центром охорони та досліджень пам’яток археології» Полтавської обласної ради у 2021 р. було встановлено, що нині на ймовірному місці розміщення колишньої Іванівської церкви по вул. Бурмистренка, знаходиться територія кладовища (відомого як Іванівське), на якому розміщені хаотичні поховання (найдавніші із діагностованих за датою — 1930-х рр.). Ділянка поросла чагарниками та дрібними деревами.

Рештки церкви вгадуються у вигляді «хатищеподібного» підвищення, висотою близько 0,70 м. Пошуковою траншеєю встановлена наявність тут будівельних залишків від споруди та її фундаменту (цегла, цвяхи, окуття тощо), а також зафіксована ділянку фундаменту, що дає можливість точно встановити місце розташування культового об’єкту, нині поставлене питання про можливість його включення до щойновиявлених об’єктів культурної спадщини за категорією «об’єкт історії».

Більшість зазначених фактів і навіть сам факт існування церкви на цьому місці, а тим паче, церкви «української», тотальній більшості місцевих мешканців не був відомий і уваги краєзнавців та органів, покликаних займатися культурою та національно-патріотичним вихованням не викликав. Проте, нині, частину встановлених фактів надруковано в місцевих виданнях, підняте питання про впорядкування території, надання їй особливого статусу та встановлення пам'ятного знаку.

Гонтар Василь Едуардович,
аспірант кафедри філософії та
міжнародної комунікації,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ОСМИСЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «НАЦІЯ» ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ АНАЛІТИЧНОЇ МЕТАФІЗИКИ

Видатний український історик, етнограф, політичний і громадський діяч Михайло Грушевський зробив неоціненний вклад в національну історію України та формування громадсько-політичних підвалин національного руху. Поняття «нація» є фундаментальним з одного боку для самоусвідомлення жителів держав, які у більшості своїй є національними, а з іншого, саме нації є суб'єктами міжнародного права (а не держави, чи, наприклад, етноси). Саме тому існувала «Ліга Націй» та досі існує «Організація об'єднаних націй». Деякі країни можуть бути окуповані іншими державами на певний період, але права на географічні та водні території все одно належать саме націям, котрі при певних прикрих обставинах можуть і не мати фактичного представництва у владі та реального контролю за територіями країн. Також з усіх медіа ми можемо постійно чути про важливість національних цінностей, національні рухи передували створенню суверенних та незалежних держав. Як ми з'ясували, поняття «нація» є чи не найважливішим концептом внутрішньої політики для багатьох сучасних держав; для зовнішньої політики це поняття також не менш важливе. Але навколо поняття нації досі йдуть доволі запеклі дебати як і у академічному товаристві [2],[3], [4], так і у публічному просторі. Щоб зрозуміти теоретичну проблематику нації треба проаналізувати ці спори на предмет того, по яких питаннях йде розмежування поглядів науковців та ідеологів. Можна виділити 3 аспекти поняття «нація» і сформувати їх через питання. Ми не настоюємо на тому, що це винятково правильна та універсальна класифікація, але нам вона здається найбільш зручнішою для попереднього занурення у проблематику:

1. **Семантика поняття «нація».** Питання визначення поняття «нація» стосується того, що ми взагалі розуміємо, коли кажемо про націю. На питання: *«Що таке нація?»* можнавідповісти у два способи. *Нація* – це сукупність представників певної етнічної групи. Це позиція *етнонаціоналістів*. Або нація – це сукупність носіїв певної громадської, політичної та/або мовної ідентичності. Це позиція *громадських* або *політичних націоналістів.* Тобто поділ на *дві концепції нації* відбується за тим, який критерій входу індивіду у націю – генетичний чи культурний. В залежності від цього націєбудування відбувається на *моноетнічній* або *поліетнічній* основі.

2. **Онтологія нації**. Онтологія стосується відповіді на питання *«коли саме почали існувати нації?».* Два найбільш популярні підходи, що відповідають на це питання мають назву *конструктивізм* та *примордіалізм (есенціалізм).* Прихильники першого підходу дотримуються позиції, згідно до якої нація є суцільним конструктом Нового Часу і до цього не було ніяких націй. Нації як концепти сконструювали інтелектуали модерну і переконали або нав'язали усім іншим таку модель політичного співіснування. *Примордіалісти* ж стверджують, що нації, або, у менш сильних версіях *примордіалізму,* важливі компоненти того, з чого нації складаються, мали місце ще з давніх часів, коли почали своє існування перші більш-менш розвинені культури. *Конструктивістські* позиції мають більш широке розповсюдження серед наукового товариства, а *примордиалістські* погляди популярніші серед самого населення та ідеологів націоналізму. *Примордіалізм* та *конструктивізм* це крайні точки спектру погляду на те, як і скільки існують нації, але існують і проміжні, більш помірні позиції, у яких синтезуються елементи обох крайніх позицій у менш радикальному їх вигляді.

3. **Метафізика нації.** Метафізика нації полягає у тому, щоб відповісти на питання: «*у який спосіб існує нація*?». Тобто, до якого метафізичного класу відноситься те, що ми називаємо нацією, або до чого у дійсності референт цей термін. В силу того, що метафізика це специфічна і теоретично навантажена область знання, саме цим аспектом теоретичної проблематики нації не займаються ідеологи та не обговорюють її звичайні люди. Данна тема є пріоритетом професійного товариства філософів, тому ми зупинимось на ній і розберемося у ній більш

детально. Слід зазначити, що в залежності від *онтологічних поглядів* на націю об'єкт референції буде зміщатися у часі вглиб, але до суттєвих та вирішальних змін на рівні класів об'єктів це, як здається, приводити не повинно, хоча тут можлива дискусія. У метафізиці можливі два класи поглядів на те, у який спосіб існує нація. Згідно до позиції *холізму* нація є нередукованим явищем, яке не зводиться до суми індивідів, які вступають у певну колективну практичну взаємодію. Проблема з цим поглядом полягає у тому, що незрозуміло до якого класу об'єктів належить нація, якщо не це не сукупність людських взаємодій та артефактів, котрі виникають під час їх настання. Протилежна позиція – *редукціонізм* стверджує, що такої окремої самостійної сутності як нація не існує, а те, що ми називаємо нацією це сукупність взаємовідносин між певними групами людей. І існує нація лише як зонтичний термін для означення різнорідних аспектів психологічної, соціальної та фізичної діяльності людей. На користь своєї позиції *редукціоністи* могли б сказати, що нація не є самостійною сутністю, оскільки вона не переживе загибелі усіх своїх членів, якщо всі люди, котрі складають націю зникнуть, то нація перестане існувати. *Холісти* могли парирувати і сказати, що якщо всі представники нації і загинули б, але залишилися б культурні артефакти людської діяльності, що належать нації, то нація існувала б у них у потенційному стані, а якщо б еволюційно заново з'явилися б люди, які генетично були б близькі до представників загиблої нації та/або на рівні самоідентифікації ототожнили б себе з нею, то нація змогла б продовжити своє існування. Але *редукціоністи* могли б відповісти, що культурні артефакти є тим, чим вони є лише у людській комунікації та у свідомості людей, а у моменти, коли цього немає вони стають просто фізичними об'єктами, котрі не мають властивостей культурних артефактів, а лише повторяють формову та матеріальну властивості на рівні структури та субстрату, тому реідентифікувати існування нації на основі культурних артефактів у відсутність представників нації не є можливим. Тому з натуралістичним мейнстрімом у метафізиці кращим чином поєднується *редукціоністська* позиція у питанні існування нації, а не *холістична*. Можливі і інші способи картографувати проблематику існування нації, але у рамках формату тез їх розглянути не представляється можливим.

Література:

1. Грушевський М. Історія України-Руси. – Книгоспілка, 1954.
2. Іванова М. І. Національна ідея і ідеологія. Онтологія понять // Вісник Тихоокеанського державного університету. - 2010. - №. 3.
3. Сафонов А. Л. Етнічні групи і нації. Онтологія спільного буття.
4. Воропаєва Т. С., Костенко В. С. Етнічне та національне буття: онтологічний підхід // Науковий погляд в майбутнє. - 2016. - Т. 8.

Соколова Олександра Максимівна,
аспірантка,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

УКРАЇНСЬКА ЛЮДИНА У СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИХ ІДЕЯХ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО

Бо ж і нема другого народу,
більше відданого інтересам свободи..,
як народ український.
Але покладатися йому треба
тільки на себе,
і за себе вміти постояти!
Михайло Грушевський

Перша третина XX століття – період соціальних потрясінь та невизначеності долі українського народу, загострення проблем самоідентифікації, самопізнання та самоототожнення української людини з українством. У відповідь на зазначені виклики М. Грушевський у своїй творчості актуалізує концепт «справжньої національності», що відображає вільний дух, свободу і волю української людини, право на самовизначення народу,

що своїм потом та кров'ю здобував можливість любити і мислити рідною мовою, мовою почуттів, такою природною й близькою українській людині в її творчо-самотворчих виявах. На переконання українського мислителя М. Шлемкевича: «Може тиран, може деспотичний уряд задавити на якийсь час вільну думку, може нищити цілі кляси, може закувати цілі народи.., але не вб'є живої душі» [2, с.12]. Можливо, українська людина загублена у «колективному чоловікові», «масовій людині» [Див.:3]. Але світоглядові проблеми – «справа» індивідуальної свідомості особистості, зокрема, національної – людини творчої, вільної, здатної творити своє майбутнє. Тож, на наше переконання, українське життя – шлях перетворення української народності в «справжню національність». М. Грушевський наголошував, що «досить відкрити людині очі на те, хто вона, щоб бути певним її вірності національній дисципліні» [1, с.50]. У свою чергу доцільно додати, що у зазначених процесах важливішого значення набуває самоосвіта, самоздійснення та саморозбудова особистості на шляху національної самоідентифікації. Адже, майже на кожному кроці історичного поступу українського народу виникає питання: зрада чи перемога? Може українська людина загублена, бо зрадила собі, своїм сакральним цінностям, своїй природі? Внутрішнє життя особистості – це неперервна течія змін, своєрідне «переливання» між «Я» та «не-Я». У свою чергу, боротьба за державність та самовизначення українського народу актуалізує взаємодію «Ми» та «не-Ми». М. Грушевський привертав увагу до того, що незалежно від кількісного складу свідомих українських патріотів чи псевдо-патріотів, навіть від їх місцезнаходження, до прикладу, є люди, котрі живучи на українській землі, не просто бояться постояти за національне визволення та самовизначення свого народу, а й сіють непевність серед свідомих своєї національної позиції. Останніх мислитель назвав «дезертирами українства», наголошуючи не на агресивному ставленні до них, а навпроти, на жалю до цих «мертвих душ». На противагу останнім, «жива душа» (М. Шлемкевич) української людини ніколи не зупиняється на досягнутому, прагне постійного самовдосконалення, самопізнання та єдності з природою як зовнішньою, так і внутрішньою. «Простір» останньої – загартування патріотичної громадянської позиції, бо усвідомлення «Ми» глибоко закорінене у самосвідомості національної особистості, у її ментальності, неповторності переживання буття соціальної дійсності, духовно-моральнісних цінностях та переживаннях світу українською людиною.

На наше переконання, постановка М. Грушевським питання «Хто такі українці і чого вони хочуть?» має філософсько-антропологічний характер, адже відповідь на нього у будь-якому разі зачіпає бажання, мрії, прагнення очікування і світоглядово-ментальнісні риси загалом української людини, яка не словом, а ділом досягає «справжньої національності».

М. Грушевський вірив у силу та міць українського народу, у можливості самостійного розвитку української нації та держави за рахунок життєвої сили, енергії і наснаги «живої душі». Твори мислителя наснажені закликами до рівності прав і свобод у суспільстві та державі. Влада, на думку М. Грушевського, має обиратися народом, аби відстоювати його права й свободи, ілюстрацією зазначеного прагнення мислителя є неодноразово окреслена в його творах тріада «свобода-рівність-народовладдя». У праці «Хто такі українці і чого вони хочуть» М. Грушевський наполягає на тому, що ідеал держави має забезпечувати у першу чергу безпеку, захищеність, самореалізацію працюючої на благо держави людини. Адже розвиток держави, на його переконання, забезпечують праця, інтелектуальний та науковий потенціал громадян. Мислитель гостро засуджував «… безпринципність, аморальність, легкодушність, моральну розхристаність» [1, с.137], що дозволяє зробити висновок про діаметрально протилежні ідеали істинної людини у світоглядовій позиції мислителя. Адже, зазначені антиморальні якості призводять до «… морального чи політичного індиферентизму, принципу «моя хата з краю»… [1, с.138], що саме ці якості має подолати український народ, адже час змін політичних, соціальних, державних вимагає героїзму від української людини. Вона має докласти максимум сил і зусиль, працюючи над саморозвитком та саморозбудовою задля омріяного майбутнього. Саме тому концепт «справжня національність» не втрачає актуальності й сьогодні, адже він наснажений ідеалами гуманізму та свободи, соціальної рівності, вічними ідеалами людяності.

Література:

1. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть / Уклад., авт. передм. і комент. О.Л. Копиленко. Київ: Т-во «Знання» України, 1991. 240 с.

2. Шлемкевич М. Загублена українська людина. Кн.2. Нью-Йорк: «Життя і мисли», 1954. 158 с.

3. Ясь О.В. «Колективний чоловік» на авансцені історії: Соціологізація минувщини в дослідницьких практиках М. Грушевського. Український історичний журнал. 2014. №6. С.123-148. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UIJ_2014_6_10

Сорокін Андрій Анатолійович,
аспірант,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ВИСВІТЛЕННЯ ВІДЗНАЧЕННЯ 125-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ М. ГРУШЕВСЬКОГО НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ «ХРЕЩАТИК»

30-ліття відновлення незалежності України актуалізує необхідність дослідження комеморації в останній постаті М. Грушевського як найшановнішого діяча Української революції межі 1910–1920-х рр. [2, с. 25–26, 30, 44, 64–65, 104, 112–114, 121–122, 125–126, 131–132, 136–138, 155–157]. Вказане ж потребує активізації вивчення матеріалів періодичної преси [2, с. 29].

Мета доповіді – дослідити висвітлення відзначення 125-річчя від дня народження М. Грушевського в газеті Київської міської Ради народних депутатів «Хрещатик».

Вперше в «Хрещатику» відповідні відомості з'явилися в номері від 1 жовтня 1991 р. у вигляді повідомлення про проведення 27 вересня 1991 р. урочистої сесії загальних зборів Академії наук України [2, с. 58] під головуванням Б. Патона [5]. Повідомлення відзначалося інформативністю, оскільки в ньому названо привід проведення заходу, перелічено присутніх представників вищих органів влади України і відтворено його перебіг [5]. Поряд із науковцями та представниками громадськості на урочистій сесії були присутні віце-спікер І. Плющ, депутати Верховної Ради України Л. Танюк, І. Драч та П. Мовчан, міністр С. Комісаренко [5]. Присутні заслухали доповіді 4-х представників АН України, зокрема 3-х керівників її структурних підрозділів: директора Інституту археології П. Толочка про біографію М. Грушевського, іноземного члена АН України та директора Інституту сходознавства О. Пріцака про історіографічне значення наукової спадщини ювіляра, директора Інституту української археографії П. Соханя про археографічну діяльність об'єкта комеморації, а також О. Романіва про діяльність М. Грушевського із заснування Наукового Товариства ім. Т. Шевченка та рецепцію наукового доробку засновника у роботі відновленого НТШ [5]. В останньому абзаці було згадано про прийняття урочистою сесією постанови [2, с. 58], в якій пропонувалося увічнити постать визначного українського історика і державного діяча в назві Будинку вчителя, встановити меморіальні дошки в місцях його проживання та діяльності [2, с. 58], спорудити пам'ятники М. Грушевському у Львові [2, с. 58] та Києві і створити повнометражний фільм про його життя [5]. Захід завершився співом гімну «Ще не вмерла Україна» [5].

В номері від 3 жовтня 1991 р. під рубрикою «Відлуння події» вміщено репортаж про встановлення попереднього дня меморіальної дошки М. Грушевському на будинку за вул. Володимирською, 35 [1]. Репортаж супроводжувався розташованими зверху зліва 2-ма фотографіями із будівлею та встановленою пам'ятною дошкою [1]. Автор згадав про функціонування в будинку бюро перепусток КДБ і описав текст меморіальної дошки стосовно розміщення на Володимирській, 35 впродовж 1927–1934 рр. історичної секції Всеукраїнської Академії наук і участі в її діяльності М. Грушевського [1]. Надалі в репортажі йшлося про Київське товариство імені Петра Могили і управління культури Київміськвиконкому в якості ініціаторів встановлення меморіальної дошки і Ю. Пустовойта як її автора [1]. Завершився репортаж реченнями про замовчування М. Грушевського за попередніх часів і пригадування українцями приховуваної історії [1].

В номері від 5 жовтня 1991 р. опубліковано статтю голови Асоціації грушевськознавців Л. Решодька [2, с. 26] щодо перейменування вул. Кірова на вул. М. Грушевського [4]. ЇЇ автор зробив екскурс до статті ювіляра «Не пора» про сприйняття українською інтелігенцією назв

вулиць імперського Києва із асоціюванням зовнішньо нейтральних назв із видатними діячами української літератури і водночас із відсутністю відкритого опору царському режимові [4]. Протиставляючи описані події поточним, Л. Решодько завершив статтю так: «Вулицю Михайла Грушевського знатиме увесь український народ, а не лише втаємничені українці […]» [4]. Також він закликав до публікації праць про М. Грушевського і витрату гонорарів на відкриття Музею сім'ї Грушевських [4].

Востаннє заходи до 125-річчя народження М. Грушевського висвітлено в газеті «Хрещатик» у номері від 26 листопада 1991 р. з репортажем про панахиду [2, с. 121–122] за ювіляром [3]. Він містив 4 фотографії із процесією від Софійського собору до могили М. Грушевського [3], коментар про урочисте засідання [2, с. 121] ВР України [3, с. 1] і основний текст зі згадкою про відкриття замовчуваної історії із переданням міфу про президентство М. Грушевського [2, с. 26, 64] та інформуванням про перебіг урочистостей [3].

Отже, редакція газети «Хрещатик» в 4-х номерах, зокрема у 3-х номерах підряд, долучилася до висвітлення заходів у межах м. Києва щодо відзначення 125-річного ювілею з дня народження М. Грушевського, а також до актуалізації його творчої спадщини.

Література:

1. Білий В. Відродження. Хрещатик : Газета Київської міської Ради народних депутатів. 1991. № 60. 3 жовт. С. 1.

2. Власюк С. О. Українська революція 1917–1921 рр. в державній політиці пам'яті сучасної України : дис. … канд. іст. наук : 07.00.01. Острог, 2020. 256 с. Режим доступу: https://www.oa.edu.ua/doc/dis/Vlasiuk_dis.pdf [Дата звернення: 26.08.2021].

3. Петренко М. Грушевський. Україна. Пробудження. Хрещатик. 1991. 26 лист. № 82. С. 1–2.

4. Решодько Л. Вулиця Михайла Грушевського. Хрещатик. 1991. № 61. 5 жовт. С. 3.

5. Головенко О. Урочисті збори Академії наук України. Хрещатик. 1991. № 59. 1 жовт. С. 2.

Секція 2

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА АКТИВНІСТЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО ТА ЙОГО СОРАТНИКІВ ЯК ДЖЕРЕЛО АПРОБОВАНИХ РІШЕНЬ ЩОДО СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА І ПОЗИЦІОНУВАННЯ УКРАЇНИ НА СВІТОВІЙ АРЕНІ

Капустян Ганна Тимофіївна,
доктор історичних наук, професор,
КрНу імені Михайла Остроградського
(м. Кременчук, Україна)

ІСТОРИК ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ШКОЛИ ГРУШЕВСЬКОГО ІВАН КРИП`ЯКЕВИЧ ПРО НАЦІОНАЛЬНУ СВІДОМІСТЬ ТА САМОБУТНІСТЬ УКРАЇНЦІВ ХУІ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНІ ХУІІ СТ.

Відновлення та розбудова Української державності на сучасному етапі позначилося зростанням суспільного інтересу до вітчизняної історії. У 1990 інтелектуальне співтовариство отримало передрук праці «Історія України» [1] від 1938 року академіка АН УРСР, представника державницької школи М.С. Грушевського [2] Івана Крип`якевича. Важливою темою досліджень Івана Крип`якевича залишалася тема українського державотворення [3].

Глибоко усвідомивши роль еліти у процесі державотворення, Іван Крип`якевич увиразнює цю тенденцію у своїй праці. Пунктирними рисами автор окреслює спробу української еліти у бездержавний період після князівської епохи консолідувати інтелектуальний і матеріальний ресурс для підтримки прагматичних зусиль, спрямованих на захист прав руської спільноти.

Унія 1385 року Литви з Польщею засвідчила прагнення поляків «ввійти у внутрішнє життя Великого князівства Литовського і весь його устрій переорганізувати на польський лад…» [1, с.115]. Заможна частина українців вороже ставилася до польських впливів. Адже «дотеперішній устрій Великого князівства Литовського давав їм повну рівноправність у державному і суспільному житті, не порушував ні в чому прав православної церкви..., сприяв розвитку культури і національної свідомості» [1, с.116, 119].

Після скасування Київського князівства (1470 р.) Михайло Глинський у 1508 році спробував (безуспішно) підняти повстання на захист політичних і релігійних прав. Історик Крип`якевич зазначає: «Прибиті невдачами, вельможі остаточно погодилися з своєю долею і вже тільки мирними засобами пробували обороняти свої давні права та надбання» [1, с.118].

Люблінська унія 1569 року усувала литовську владу на українських землях і підкреслювала занепад українських автономістичних інституцій у Великому Литовському князівстві. Академік Крип`якевич зазначає: «В дальшому часі національно-політичне життя України не зв`язувалось уже з державою, а мусило ... всю народну енергію скерувати на те, щоб не дати себе знищити чужій силі» [1, с.129 – 130]. Однак Люблінська унія мала чи не єдиний позитив: «всі українські землі були злучені в одну цілість» [1, с.131].

Соціально-економічні, політичні умови у яких опинився український народ спонукали до посилення ролі церкви як національної організації. «Під церковною опікою гуртувалися братства, школи, шпиталі, розвивалося письменство і мистецтво», посилювалася комунікативна роль [1, с.134].

У ХУІ ст. братства сприяли соціально-ідеологічному оновленню світоглядних принципів української спільноти. Вони «здобули собі провідне місце в релігійно-національному житті громадянства, – зазначає Крип`якевич. – Давали ініціативу до церковних реформ..., закладали школи і бібліотеки, поширювали духовну літературу. Підносили громадянський дух,

консервували давні культурні цінності і творили нові. Створили нову атмосферу національного відродження» [1, с.136 – 137].

На зламі ХУІ – ХУІІ століть західні українські терени зосереджували у собі культурно-національну організацію, однак, починаючи з ХУІІ ст., зростає культурний вплив Києва. Школа при Богоявленському братстві зі слов`янськими і грецькою мовами зіграла видатну роль у формуванні опозиційних настроїв проти польсько-католицьких впливів. Потужну підтримку національному рухові надало Запорозьке військо на чолі з Петром Конашевичем-Сагайдачним, який відновив православну ієрархію у 1620 році, висвятивши Іова Борецького на митрополита.

Новий митрополит Петро Могила вдосконалював справу української церкви та освіти. Про це зазначає академік Крип`якевич: «В цілості реформи Могили мали на меті ввести українське громадянство в усталені організаційні норми Братства, що дотепер вели провід у церкві і культурі, повинні поступитися своїм провідним становищем» [1, с.152 – 153].

ХУІ – ХУІІ ст. Іван Крип`якевич визначає як «період проби життєвих сил і здібностей українського народу» [1, с.154]. Українське суспільство, спираючись «на основи давньої культури», зуміло зорганізувати відсіч проти польського наступу. Спочатку аристократія, згодом міщанство, духовенство створили «міцний центр», що зосереджував у собі всі національні сили, до них доєдналося козацтво, запорозька шабля яких «підпирала національні стремління і додала їм гостроти і сміливості». Петро Могила підпорядкував церковний устрій, хоча і спостерігалась небезпека відходу духовенства від громадянського суспільства. Однак, «народні маси вже були такі розворушені і схвильовані, стільки виходило з них творчої енергії і талантів, що ці нерівності і недостачі не приводили вже небезпеки нового занепаду. Міщансько-братська епоха не була часом великих переломних подій; це був час сірої, щоденної праці, що дала підбудову під національну культуру і уможливила розвиток національної революції» [1, с.154 – 155].

Отже, напрацювання української еліти в суспільно-політичній царині ХУІ – першій половині ХУІІ ст.: православ`я, освіта, воєнізована національна культура стали міцним підмурком національної культури та української національної ранньо-буржуазної революції середини ХУІІ століття.

Література:

1. Крип`якевич І.П. Історія України / Відп. Редактори Ф.П.Шевченко, Б.З.Якимович. – Львів: Світ, 1990. – 520 с. / «Пам`ятки історичної думки України».

2. Ігор Гирич. Учні Михайла Грушевського (Іван Крип’якевич) // https://www.i-hyrych.name/Misc/Dashkevich/Krypjakevych.html.

3. Крип`якевич Іван Петрович // Енциклопедія історії України. – Київ, вид-во «Наукова думка». – Т.5, с. 390 – 395.

Коляда Ігор Анатолійович,
заслужений працівник освіти України,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(м. Київ, Україна)
Куцик Руслан Ростиславович,
кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії України
Київського університету імені Бориса Грінченка
(м. Київ, Україна)

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ ВОЯКІВ КУРЕНЯ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ АРМІЇ УНР (ЛИСТОПАД 1917 – КВІТЕНЬ 1918 РР.)

Вагому роль у військово-політичних подіях часів Української революції відіграла військова формація Січових Стрільців. Основу її формування заклав створений у листопаді

1917 р. Галицько-Буковинський курінь, який згодом був перейменований на 1-й Курінь Січових Стрільців, а у квітні 1918 р. трансформований у 1-й полк Січових Стрільців. Спочатку Курінь складався в основному з галицьких та буковинських вояків, що перебували у російському полоні. Проте вже згодом до новоствореного військового підрозділу почали приєднуватися вояки з Наддніпрянської України.

За доволі короткий час Січові Стрільці перетворилися в один із найбільш боєздатних військових підрозділів армії Української Народної Республіки, який відзначався ще й високим рівнем дисциплінованості та організованості. У цьому контексті, важливу роль відігравали суспільно-політичні настрої та морально-психологічний стан вояків. Нерідко саме від загальної позиції Січових Стрільців залежав подальший хід події.

Відзначимо, що в сучасній історіографії зазначена проблематика не знайшла свого повноцінного відображення. На сьогодні немає спеціальної наукової розвідки, яка б системно розкривала особливості суспільно-політичних настроїв військових різних підрозділів армії УНР, в тому числі й формації Січових Стрільців. Частково зазначена тематика простежується у дослідженнях М. Ковальчука [2], А. Науменка [4], Р. Тютенка [5] та ін.

Галицько-Буковинський курінь Січових Стрільців виник у доволі складних умовах, коли паралельно тривала Перша світова війна та Українська революція. Багато тогочасних військових формувань постали перед доволі важливим вибором: йти продовжувати воювати на фронті, захищаючи інтереси Тимчасового уряду чи стати на шлях революційної національної боротьби. Оскільки першу групу січовиків склали молоді патріоти з Галичини, які вже відчули усі труднощі війни, то ідея революції була для них куди ближчою по духу, ніж боротьба за чужі інтереси. Відзначимо, що вагому частку стрілецтва становили освічені та національно свідомі люди, які безсумніву мріяли про прекрасне майбутнє на вільній українській землі.

Відтак, звістку про початок революції та прихід до влади в Києві Української Центральної Ради галицькі полонені сприйняли надзвичайно позитивно та натхненно. Дмитро Герчанівський, один із тогочасних січово-стрілецьких сотників, згадував: «Обговорюючи прочитане [мається на увазі революційні події у Києві], ми поринали в те могутнє піднесення. Часом здавалося, немов би це «творення життя» забере багато часу, поки політичні партії та групи впораються з клубком програм, проблем, планування, тактики. Та ми сліпо вірили, що під впливом організації «низів» і вимог «військових з'їздів» Українська Центральна Рада і її Генеральний Секретаріат покінчать з автономістичними деклараціями, стануть на шлях повної незалежності України, як лише трохи захитаються впливи Тимчасового Уряду…» [1, с. 182].

Але реальність диктувала свої умови. Уже з перших днів діяльності Куреня ідеалістичні мрії про швидку незалежність розвіялися. Січовики почали більш «тверезо» дивитися на події та критичніше сприймати дії нової влади. З цього приводу засновник та командир Січових Стрільців, полковник Євген Коновалець відзначав: «…ідеалізм, молодість, недосвід і наївність – почали мститися на нас з перших наших починів на київському ґрунті. Найбільше попеклися ми на нашій вірі у провідників тодішнього українського революційного руху. Вони користувались у наших очах недосяжним авторитетом. І хоч як болюче відчували ми їхню нехіть до нашої ідеї, самостійної та незалежної Української держави, проте ми не зневірювались у них. Та швидко ми були змушені ставитись критичніше до діяльності діячів Центральної Ради, бо бачили наочно, що їхня політика вводить у краю замість ладу щораз більшу анархію, яка не тільки виключає організацію війська, але веде державу до неминучої руїни. Це було в кілька тижнів після приходу німців до Києва» [3, с. 5].

Не зважаючи на прорахунки політики УЦР, вона продовжувала залишатися ти правовим органом, який репрезентує інтереси українського народу. Відтак, події гетьманського перевороту та приходу до влади П. Скоропадського були сприйняті січовиками негативно. У цей час Курінь та його командування були налаштовані рішуче захищати інтереси УЦР, проте жодних вказівок ні з боку цивільної влади, ні від військового міністерства не було. Така, пасивна позиція уряду та його керманичів за словами Є. Коновальця «незвичайно погано вплинуло на настрій стрільців і цілком дезорієнтувало старшинство» [3, с. 6].

Попри пропозиції з боку керівників гетьманського перевороту перейти на їх бік, старшинське командування та особовий склад Січових Стрільців продовжувало залишатися вірним УЦР та відмовилося служити новій владі. Є. Коновалець, як командир формації зауважував, що стрілецьке військо служить лише рідному краю, не може перебігати з табору в табір, лише тому що хтось ставить його перед доконаним силою фактом і категорично не сприймає подібних методів приходу до влади. Подібне рішення, в черговий раз підкреслювало незалежний характер суспільно-політичної позиції січового стрілецтва.

Проте, зауважимо цікавий факт, що попри таке рішення, Є. Коновалець у своїх спогадах відзначав, що дуже ймовірно січове стрілецтво, незважаючи на свої настрої, все таки могло б визнати владу П. Скоропадського якби останній мав підтримку збоку українських партій зі складу Центральної Рада. Така теза, підштовхує до думки, що на першому місці у поглядах січовиків стояли перш за національні інтереси українського народу, для них було важливо не стільки хто конкретно очолює владу, а скільки сама державницька візія.

Таким чином, у перший період існування військової формації Січових стрільців (листопад 1917 р. – квітень 1918 р.) суспільно-політичний настрій вояків підрозділу відзначався одностайністю думки, значним ентузіазмом та позитивним сприйняттям революційних подій. УЦР, попри її прорахунки, виступала для січового стрілецтва єдиним законним органом, який був наділений правом здійснювати репрезентацію усього українського народу. У зв'язку із цим, здійснений П. Скоропадським переворот був сприйнятий негативно та таким, що загрожував українській державності. У той же час, значні розчарування викликали пасивні дії з боку самих лідерів УЦР, які не наважалися вжити заходів для протидії гетьманським військам і без бою віддали столицю. Такий хід подій значно дезорієнтував Січових Стрільців, внаслідок чого командування підрозділу за походження з особовим складом та під тиском німецької сторони вирішило скласти зброю та саморозпуститися.

Література:

1. Євген Коновалець та його доба / О. Грицай, С. Шах, О. Зінкевич та ін.; переднє слово Ю. Бойко. Мюнхен: Вид. Фундації ім. Є. Коновальця, 1974. 1019 с.
2. Ковальчук М. На чолі Січових стрільців. Військово-політична діяльність Євгена Коновальця в 1917–1921 рр. Київ: Українська видавнича спілка ім. Юрія Липи, 2010. 288 с.
3. Коновалець Є. Причинки до історії української революції. Прага: Накладом Проводу Українських Націоналістів, 1928. 40 с.
4. Науменко А. Виховання особового складу армії доби Директорії УНР. Воєнна історія. № 1 (43). Київ, 2009. URL: http://warhistory.-ukrlife.org/1_09_4.html
5. Тютенко Р. Соціальний портрет офіцера українських армій періоду національної революції (1917–1921 рр.): дис..... канд. іст. наук: 20.02.22. Львів, 2018. 356 с.

Коляда Ігор Анатолійович,
заслужений працівник освіти України,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(м. Київ, Україна)
Мончак Олександр Володимирович,
аспірант історичного факультету,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

М. ГРУШЕВСЬКИЙ ТА ЙОГО НІМЕЦЬКІ ВІЗІЇ

У січні 1934 року В. Затонський, народний комісаріат освіти УСРР, виступив на сесії ВУАК, зробивши основний акцент на критиці академіка М. Грушевського. «Близькість до російських кадетів, орієнтація на німецький імперіалізм у боротьбі з «навалою більшовизму», звинувачення у дворушництві, сумнівність наукової порядності» — далеко не повний перелік «гріхів», які посипалися на вченого. Це вже вдруге за життя академіка, проти нього висували

подібні звинувачення. І тільки загадкова смерть М. Грушевського врятувала його ж самого від визнання своїх «провин» перед радянською владою. Але для нас цікавим є звинувачення в орієнтації на німецький імперіалізм, якого, виявляється, не було.

Дослідники історіографічних поглядів М. Грушевського неодноразово відзначали той факт, що серед західноєвропейських інтелектуалів ними найбільше цікавилися саме німецькі вчені [1]. На разі виявлено листування М. Грушевського (точніше, листи до нього) з німецьким істориком права, філософом, теологом, славістом Леопольдом Карлом Ґетца (Leopold Karl Goetz)(1868-1931) котрий був зацікавлений особою в суто академічному середовищі. Та не менш цікаве листування німецьких громадсько-політичних кіл, виразником яких був німецький історик, перекладач та політичний діяч Отто Гетч (Hoetzsch)(1876 -1946) До слова, у 1911 р. О. Гетч став наступником Т. Шіманна у Прусській військовій академії в Берліні, очоливши кафедру новітньої історії [2] Наслідком налагоджених взаємин стала активна популяризація німецькими дослідниками здобутків українського видавничого руху, насамперед, в першому спеціалізованому журналі зі східноєвропейської історії «Zeitschrift für osteuropäische Geschichte» (1911–1914). Але не зважаючи на таке потужне визнання М. Грушевського як вченого, останній, особливо після революції 1905–1907 років, фактично «переключає увагу» на Російську імперію. Саме в Києві М. Грушевський займається громадською діяльністю, яка мала на меті «усвідомити українців», друкується в українських виданнях. Це, на перший погляд, виглядає парадоксально. Адже саме в Австро-Угорщині М. Грушевський реалізував себе як учений. Саме в Австро-Угорщині М. Грушевський робив перші кроки на політичній ниві. Але в нього, чомусь, сформувались сподівання, що Російська імперія з часом демократизується й перетвориться на федеративну державу, і українські землі стануть федеративним утворенням у складі демократичної Росії. Іншого шляху він не бачив і не сприймав.

Ці ілюзії з особливою силою дали про себе знати під час Першої світової війни. Вона застала М. Грушевського та його сім'ю на відпочинку в гуцульському селі Криворівня. Вже в листопаді 1914 року в Київ. У середині грудня 1914 р. Грушевського заарештовують, обвинувачуючи у австрофільстві, шпигунстві та причетності до створення УСС. У лютому 1915 р. М.С. Грушевського висилають етапом до Сибіру як українського сепаратиста і «мазепинця». Згодом його переводять до Казані, а потім до Москви, під нагляд поліції. До активного політичного життя Грушевський повернувся лише після Лютневої революції 1917 року, очоливши Центральну Раду. В політиці він завжди залишався невиправним ідеалістом-романтиком, а виявилося це у сліпій вірі в російську демократію, всесвітнє братерство і соціалізм. В даному випадку цікаві спроби Центральної Ради, яку російська громадськість неодноразово звинувачувала у зв'язках з німецькими та австрійськими генеральними штабами, і особисто М. Грушевського, у 1917 р. рішуче відмежувалася від будь-яких контактів з Союзом визволення України (СВУ) Її метою була незалежна Українська держава, створена внаслідок поразки Росії у війні. «Я спеціально — супроти так добре звісних мені російських інсинуацій — пильно облишав в сій хвилі все, що пахло закордонними зв'язками, і «Союзом визволення», і всякими такими речами» [3].

Власне критичний стан на фронті та фактичне запрошення у вигляді телеграми за підписами представників Центральних держав де «….вважають необхідним зазначити, що вони готові привітати участь представників УНР в мирних переговорах в Берестю-Литовським….» [4] змусили ЦР відрядити до Берестя свою делегацію. Висунутий ультиматум делегації Радянської Росії сприяв одним з чинників виникненню IV Універсалу, який проголошував самостійність УНР, та надавав формальну правочинність для підписання миру як представникові незалежної держави. Але, навіть, і тоді М. Грушевський жив якимось ідеалістичними уявленнями про звільнення України полками з військовополонених та УСС. М. Грушевський високо оцінював підписання УНР мирного договору з державами Четверного союзу. Він вважав, що це «Мир гідний і почесний, мир демократичний, який вертає Україні її землі, забезпечує міжнародне становище, її грошову систему, і полишає повну свободу в політиці й економічних справах».

Схильність до мрійності прослідковується і в брошурі «Розмова з професором М. С. Грушевським [щодо причин приходу німецьких військ на Україну (березень 1918 р.)] [5] В цей час провід УНР, перебуваючи під враженням швидкого звільнення столиці від більшовиків, дещо ідеалізував ставлення Німеччини до України та мету, заради якої вона спрямувала туди своє військо. Брошура мала на меті переконати громадську думку, здебільшого негативно налаштовану до приходу німецького війська, у дружніх намірах союзників, до чого, власне, самі керівники держави не мали ілюзій. Однак після повернення до Києва М. Грушевський і його колеги із ЦР не вважали вирішення проблем, пов'язаних із перебуванням німецько-австрійських військ, безпосереднім завданням українського парламенту. М. Грушевський доволі неохоче і в досить делікатних виразах визнавав «всякого роду неправильності в поведінці німецьких і австрійських військ», навіть вважав їх неминучими під час військових операцій у чужій країні. Центральна Рада лиш дуже гостро відреагувала на втручання німецького командування у земельну сферу, зокрема наказ Г. Ейхгорна про проведення весняної сівби. М. Грушевський з міністрами мали з цього приводу тривалу зустріч із послом А. Муммом. Очевидно розмова була напруженою. Оскільки наступного дня на засіданні Малої ради М. Грушевський повідомив, що він «у дуже різких виразах осудив цей наказ». «Постійне співробітництво з цими людьми, які через свої соціалістичні теорії перестають розуміти реальне співвідношення речей, неможливе, — доповідав посол А. Мумм після перемовин. Наказ не відмінили, характер відносин загострювався. Спогади командира полку СС Є. Коновальця засвідчують, що стрілецька рада ще за два тижні до перевороту мала відомості про план повалення УЦР. Є. Коновалець особисто повідомив М. Грушевського про підготовку перевороту. У відповідь почув про запевнення представника німецького командування, що Центральній Раді «рішуче нічого не загрожує». «…Лише ця виразна й категорична заява голови Центральної Ради була причиною, що напад німців на будинок Центральної Ради (28 квітня) заскочив нас неприготованими», згадував Є. Коновалець»[6] У пізніших своїх працях, зокрема статті «По шкоді», М. Грушевський змушений був визнати і відверто написати: «Коли Центральну Раду німці, кінець кінцем, розігнали, то тим самим з неї знято всяке підозріння в спільництві з ними: очевидно, вона «кликала» німців не для того, чим вони в дійсності зайнялись на Україні»

Отже, німецькими візіями відзначено різні етапи життєвого шляху М. Грушевського, як вченого, публіциста, громадсько-політичного і державного діяча.

Література:

1. Тельвак В. Михайло Грушевський та німецьке слов’янознавство першої третини XX століття//Студії з архів. справи та документознавства. Т. 17. С. 148–155
2. Тельвак В. В, Радченко О. А.Листи Отто Гетча до Михайла Грушевського Архіви України.-2018 №2-3.-С 212-226
3. Жук А. Проф. М.Грушевський і Союз визволення України в роках Першої світової війни. — С. 111—134
4. Велика війна 1914—1918 рр. і Україна. У двох книгах. Книга 1. Історичні нариси. — К.: ТОВ «Видавництво „КЛІО“», 2014.— С. 670.
5. Розмова з професором М. С. Грушевським [щодо причин приходу німецьких військ на Україну (березень 1918 р.)] / М. С. Грушевський // Грушевський, Михайло Сергійович. Твори: у 50 т. / М. С. Грушевський; редкол.: П. Сохань (голов. ред.), Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.. – Львів: Видавництво "Світ". – 2007. Т. 4. Кн. 1. – С. 112 - 113
6. Коновалець Є. Причинки до історії української революції // Корпус Січових Стрільців: Воєнно-історичний нарис. Ювілейне видання. 1917–1967. — Чікаго, 1969. — С. 405–406.

Любовець Олена Миколаївна,
доктор історичних наук, старший науковий співробітник,
Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво»
(м. Київ, Україна)

ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ: ІДЕЇ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Предметом особливої уваги Михайла Грушевського, і як вченого, і як політика завжди була проблема державно-політичного устрою України. Розробкою даної проблеми він займався практично все своє життя, піднімаючи різні її аспекти у своїх наукових роботах, публіцистичних статтях та політичних виступах. У результаті цієї кропіткої праці була створена власна наукова концепція державності України та форм її державно-політичного устрою. Аналіз наукової спадщини вченого свідчить, що в її основі лежали ідеї народоправства, автономії та федералізму.

Найбільш активно розробкою цієї концепції М. Грушевський займався у 1917-1918 рр., саме тоді вона набула завершеного вигляду. Перемога лютневої революції 1917 р. в Росії відкрила, на думку вченого, реальні можливості щодо реалізації в життя його національно-політичної програми. Основи цієї програми викладені у низці праць, насамперед, у брошурах «Якої ми хочемо автономії й федерації», «Вільна Україна», «На порозі Нової України. Гадки і мрії» та ін.

Охарактеризувавши різні форми автономії, вчений довів, що українців не може задовольнити вимога культурно-національної автономії. На його погляд маючи чітко окреслену етнічну територію, українці мали всі права на встановлення національно-територіальної автономії. Тому він чітко зазначив: «Програма культурного самоозначення … тепер вже нікого на Україні не вдовольнить» [1, с. 98].

Апелюючи до попередньої історії України, вчений обґрунтовує тезу щодо неможливості реалізації прав широкої національно-територіальної автономії в умовах централізованої держави. Так, за умовами Переяславського договору 1654 р. Україна мала права широкої автономії у складі Московщини. Однак договір був підписаний із централізованою державою і саме централізм цієї держави й став причиною поступового обмеження автономних прав України й їхнього остаточного знищення за часів Катерини ІІ. Подібна участь спідкала й інші автономні території Росії – Фінляндію та Прибалтику.

Звідси робився висновок, що вимога національно-територіальної автономії може висуватися тільки паралельно із вимогою перетворення Російської імперії на федеративну демократичну республіку. «… становище України, – зазначав історик, – буде забезпечене і відносини її до Російської республіки будуть певні і щирі тоді тільки, як Україна не стоятиме одинцем, а всі часті Російської республіки будуть не тільки що автономними провінціями, а державами, зв’язаними федеративним зв’язком» [2, с. 128-129]. А без перетворення Російської імперії на федеративну республіку збереження Україною власної автономії не мало перспективи.

Федерація визначається вченим як «група держав, над котрими є спільні федеративні органи, що розпоряджаються певними суверенними правами і представляють всю союзну державу на зверх перед сусідами» [2, 129].

Спираючись на вищеозначені критерії, М. Грушевський запропонував схему державного управління автономною Українською державою у складі Російської федерації. На чолі Української республіки повинен був стояти Сойм із законодавчими функціями, сформований на основі територіального, партійного і національного представництва. Його прерогативою мало бути вирішення всіх справ, що виходили за межі федерального законодавства і торкалися безпосередньо України. Приблизно окреслювалося й коло тих проблем, розв’язання яких віддавалося до компетенції загальнодержавного парламенту – питання війни і миру; підписання міжнародних договорів; утримання спільної армії; спільна фінансова система; нагляд за поштами, телеграфом, залізницями; однотипність карного і цивільного законодавств; стеження за дотриманням прав національних меншин і т.п.

У права Сойму мало входити й обрання свого виконавчого комітету або ради для управління краєм для представлення інтересів України в раді міністрів федерації й контролю за тим, щоб загальнодержавний (федеративний) парламент не втручався у діяльність Сойму та його міністерств. М. Грушевський підтримував ідею створення власного українського війська,

яке повинно було підпорядковуватися розпорядженням центральної військової влади федерації, однак службу відбувати виключно у межах України, утримуватися її коштом і виводитися з її території тільки в разі оголошення війни. Питання війни й миру мало вирішуватися обов'язково за участю українських представників. Особливо підкреслювалося право України на зносини із сусідніми державами з питань охорони своїх торгових, митних та інших інтересів [2, с. 132-133].

Однією з складових концепції М. Грушевського стала проблема етнічної території Української республіки, в якій мали об'єднатися в одну національну територію всі землі, де українське населення складало більшість [2, 125].

Розроблена М. Грушевським схема державно-національного устрою України, яка базувалася на принципах федералізму, поділялася і підтримувалася у 1917 р. більшістю українських політичних партій (есдеків, есерів, есефів, трудовиків, народних соціалістів тощо), у програмах яких практично повторювалися її принципові положення. Фактично ідеї М. Грушевського щодо державно-політичної перебудови України лягли в основу діяльності Центральної Ради. Серед істориків, політологів і досі точиться дискусія щодо відповідності цих ідей реальній політичній ситуації. Адже, російські політичні партії, що прийшли до влади в результаті перемоги лютневої революції (октябристи, кадети, пізніше есдеки та есери), ніколи не виступали за перебудову Росії на федеративних засадах.

Література:

Грушевський М. Вільна Україна // Хто такі українці і чого вони хочуть. – К.: Т-во «Знання» України, 1991. – С. 95-109.

Грушевський М. Якої ми хочемо автономії й федерації // Хто такі українці і чого вони хочуть. – К.: Т-во «Знання» України, 1991. – С. 121-133.

Рахно Костянтин Юрійович,
доктор історичних наук, старший дослідник,
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному
(с. Опішне, Україна)

КАТЕРИНА ГРУШЕВСЬКА ЯК ДОСЛІДНИЦЯ КЕРАМОЛОГІЧНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

Повернення Михайла Грушевського з еміграції значно інтенсифікувало відродження української науки. Під керівництвом Історичної секції запрацювала Науково-дослідна кафедра історії України, при якій розгорнули роботу Кабінет примітивної культури та її пережитків у побуті й фольклорі народу, Культурно-історична комісія, Комісія історичної пісенності та інші гуртки й товариства. У роботі над фольклорно-етнографічною специфікою історичних досліджень Михайлові Грушевському допомагала його донька, етнограф і фольклорист Катерина Грушевська (1900-1943). Доля Катерини Грушевської склалася таким чином, що, на відміну від більшості своїх колег, вона упродовж багатьох років мешкала у Західній Європі, де навчалася або займалася науково-дослідною роботою. Через стан здоров'я Грушевська здобула початкову та середню освіту під керівництвом досвідчених педагогів вдома, вивчила основні європейські мови. З вересня 1917 року дівчина навчалася на правничому, а згодом природничому факультеті у Москві. Пізніше, у зв'язку з тим, що родина Грушевських була змушена емігрувати, Катерина Грушевська продовжувала навчання у вищих навчальних закладах Женеви, Відня та Праги. В цей же період, який визначив коло зацікавлень молодої дослідниці, Грушевська взяла активну участь у роботі Семінару з примітивної культури при Українському соціологічному інституті. Вже після повернення в Україну, Катерина Грушевська стала єдиною співробітницею Культурно-історичної секції ВУАН, якій вдалося у 1927-1928 рр. здійснити закордонне відрядження до Австрії, Німеччини та Франції [662; 3, с. 134-135].

Працею, яка у повній мірі відображала науково-методологічні погляди Катерини Грушевської, стала монографія «З примітивної культури» (1924), в основу якої були покладені доповіді та розвідки, здійснені дослідницею в рамках семінару в Українському соціологічному

інституті. Книга, яка фактично становила собою збірку об'єднаних єдиним задумом нарисів, торкалася найважливіших проблем тогочасної світової етнології. Незважаючи на те, що матеріал, на якому була написана монографія, стосувався переважно первісних народів Америки, Австралії та Африки, Катерина Грушевська намагалася вивести з нього універсальні висновки, які могли б допомогти у вирішенні актуальних завдань української етнології [3, с. 135]. Серед іншого, Катерину Грушевську під час розгляду проблем первісного світобачення зацікавило биття горщика в українському поховальному обряді. Вона не погодилася з етнографом Зеноном Кузелею, який порівнював розбивання з виливанням води без биття посуду і вважав це відлякуванням злих духів, які прийшли за покійником. Горщик, на думку Кузелі, був охоронним чи очисним знаряддям, і він робив наголос на ідеї очищення [4, с. 193-194]. Якби при розбиванні з горщика виливалась вода, то здогади Зенона Кузелі були б цілком ймовірними, але в етнографічних матеріалах немає вказівки, горнець стояв коло вмираючого з водою чи порожній. Судячи з точності залучених записів Антона Онищука, він би вказав, якби в горщику була вода. Якщо він був порожній, то теорія очищення не пояснювала ніяк цього обряду. Пролиття води без розбивання посуду вистачило б для ритуалу очищення, бо очищає саме вода. Розбиття ж посудини без води такого значення зовсім не могло мати. Отже, якщо цей горщик у головах умираючого був порожнім, то він мусив мати інше значення. Порожня посудина не була самоціллю, вона зовсім природно наводила на думку про очікування якогось змісту, що має бути в неї вкладений. Такий зміст можна виявити зі звістки про бажання гуцулів, аби покійники вмирали вдома, щоб душа виходила з тіла в хаті, а не губилася в просторі. Тому Катерина Грушевська припускала, що зміст, якого очікував горщик у головах, – це власне душа, що виходить з тіла мерця, й, на додачу, та сама небезпечна сила, що згубно впливала на насіння і все, що знаходилося в хаті вмираючого. Розбиваючи горщик, родич убивав цю злу силу і тим самим рятував «всі голови» від її можливого впливу, хоча сама формула могла бути пізнішим додатком: як жертва чи викуп смерті. Народні погляди про душу як на матеріальну силу допускали таке тлумачення, й Катерина Грушевська зазначала, що навіть наявність у горщику води, хоча й була б аргументом на користь теорії Кузелі, але все ж не могла б однозначно заперечити її здогад, бо означало б лише пізніші нашарування на давніших уявленнях [2, с. 102-104].

У розробці теоретико-методологічних проблем етнології особлива роль належала часопису «Первісне громадянства», який, згідно з задумом Грушевського, мав відігравати роль своєрідної лабораторії для апробації новітніх дослідницьких методик етнологічних досліджень [3, с. 118]. У статті «З примітивного господарства. Кілька завважень про засоби жіночої господарчої магії у зв'язку з найстаршими формами жіночого господарства» (1927) Катерина Грушевська розглянула ритуальне значення наготи, в тому чи числі й при мазанні хати глиною. Вона звернула увагу на розповідь із села Виступовичі Овруцького повіту, записану її подругою, етнографом Людмилою Шевченко, про те, що для того, щоб хата була чиста, щоб ніщо не нападало, не заводилися блощиці, то жінка виганяла всіх з хати і мазала її оголеною, розплівши коси, «на сходніє дні» [1, с. 14]. Таким чином, етнологічні праці Катерини Грушевської, чий науковий злет потім був безжально обірваний сталінськими репресіями, вносили нові штрихи в дослідження керамологічної проблематики, ставали поштовхом до нового витку дискусій про роль і місце глини та глиняних виробів у традиційній культурі українців.

Література:

1. Грушевська Катерина. З примітивного господарства. Кілька завважень про засоби жіночої господарчої магії у зв'язку з найстаршими формами жіночого господарства // Первісне громадянство та його пережитки на Україні. Примітивна культура та її пережитки на Україні, соціяльна преісторія, народня творчість в соціологічному освітленню. Науковий щорічник. – Київ: коштом Управління науковими установами України, 1927. – Випуски 1-3. – С. 9-44.

2. Грушевська Катерина. З примітивної культури: Розвідки і доповіді. – Київ: Державне видавництво України, 1924. – 224 с.

3. Капелюшний В.П., Казакевич Г.М., Чернищук Н.В. Українська етнологія у європейському контексті (друга половина XIX ст. – 20-ті рр. XX ст. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2013. – 208 с.

4. Кузеля Зенон. Посижінє і забави при мерци в українськім похороннім обряді // Записки Наукового товариства імени Шевченка. – Львів: накладом товариства; друкарня Наукового товариства імени Шевченка, 1914. – Том CXXI. – С. 173-224.

5. Матяш І.Б. Катерина Грушевська: Життя і діяльність. – Київ: Україна, 2004. – 240 с.

Стрілець Василь Васильович,
доктор історичних наук, кандидат юридичних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ДО ПИТАННЯ ЙМОВІРНОЇ УЧАСТИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В АНТИРАДЯНСЬКОМУ ПІДПІЛЛІ 1920-30-Х РОКІВ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Питання ймовірної участі Михайла Грушевського в антирадянському підпіллі (1920-30-х рр.) тісно пов'язано з контроверсійною проблематикою трансформації українського національно-визвольного руху в підрадянській Україні після поразки Визвольних змагань 1917-1921 рр. В історіографії цієї проблематики з певними застереженнями можна виокремити два загальні підходи. Згідно з першим, українська інтелігенція, (особливо активні учасники Української революції 1917-1921 рр., які або залишилися на території УСРР, або повернулися з еміграції, як М. Грушевський), не сприйняла модель фіктивної державності у формі УСРР, або розчарувалася в нереалізованих прогнозах щодо очікуваної, й за їх власної участі, еволюції більшовицької влади, і в умовах посилення централізму та зміцнення тоталітарного режиму вдалася до нелегальних форм політичної боротьби, що проявилося в створенні та діяльності низки підпільних українських національних політичних організацій і груп (Спілка визволення України, Спілка української молоді, Український національний центр (надалі – УНЦ) тощо). Згідно з іншим підходом, українська інтелігенція в умовах УСРР діяла виключно в межах визначених владою або аполітичних форм і відповідними методами, будучи для більшовицької влади суто потенційною (уявною чи реальною – тут теж спостерігається різниця в оцінках) небезпекою, з якою й було покінчено в результаті політичних репресій.

Із сукупності певних насамперед політично зумовлених причин історіографія проблематики є не надто вагомою як в кількісному, так і в якісному плані. Вільна українська закордонна історична думка, не маючи змоги оперувати відповідними архівними матеріалами, все ж накопичила на основі спогадів і свідчень очевидців та учасників тих подій певний історіографічний доробок. Слід відмітити, що одностайністю в підходах закордонна історіографія все ж не відзначалася: частина дослідників (наприклад, Г. Костюк, О. Оглоблин та ін.) заперечувала чи то наявність національного антирадянського підпілля в підрадянській Україні в зазначений період, чи то будь-який зв'язок з ним М. Грушевського.

Разом з тим, закордонна українська історіографія запропонувала досить широке коло підходів щодо участі М. Грушевського в антирадянському підпіллі. Ставилися й обговорювалися питання про реемігрaцію М. Грушевського як таку, що відбулася за ймовірного погодженням, чи за завданням еміграційних осередків; про можливість існування УНЦ як широкого об'єднання підпільних українських груп, про зв'язок УНЦ з УВО та ОУН тощо. Так, Д. Діброва в праці «В царстві червоного царя» трактує УНЦ як підпорядкований ОУН керівний центр всіх українських національних підпільних осередків Великої України. А відомий дослідник українського визвольного руху зазначеного періоду В. Плющ у книзі «Боротьба за Українську державу під совєтською владою» пише про цілком ймовірну участь М. Грушевського в підпільній організації (організаціях). Разом з тим, дослідник ставив під сумнів існування УНЦ як широкого українського національного антирадянського об'єднання.

Вітчизняна історична думка впродовж радянського періоду і в умовах незалежної України в зазначеному питанні виявилася значною мірою заручницею ідейно-політичних підходів, які утверджувалися і видозмінювалися в умовах еволюції радянської політичної системи і які не завжди корелювалися з науковими підходами неупередженого історичного дослідження. Так, упродовж десятиліть у радянській історіографії М. Грушевський як «батько української контрреволюції» визначався керівником УНЦ. Наприкінці 1980-х рр. політично зумовлене в умовах радянської влади рішення про реабілітацію засуджених у справі УНЦ перетворило М. Грушевського в «невинну жертву» тоталітарного режиму.

Активне використання сучасними вітчизняними істориками розсекречених архівів комуністичних спецслужб призвело до очевидної суперечливої ситуації. Матеріали архівного походження, які вимагають неупередженого аналізу на предмет розмежування реальних фактів боротьби проти радянського режиму і фабрикацій спецслужб, переважно трактуються згідно зі згаданим загальним підходом як фабрикація, а відповідні організаційні форми національного спротиву – як створена в чекістських кабінетах фікція. Часто висновки відповідних праць прямо протилежні поданому в них фактичному матеріалу.

Ситуація, що склалася в вітчизняній історіографії в питанні дослідження українського визвольного руху 1920-30-х рр. в умовах підрадянської України, зокрема реальної ролі в ньому такої потужної, звиклої до підпільних форм політичної діяльності постаті як М. Грушевський, унеможливлює продуктивну наукову дискусію, оскільки альтернативні точки зору або практично замовчуються (як то здобутки закордонної історіографії), або оголошуються маргінальними.

З огляду на історіографічну ситуацію, що склалася та величезну кількість раніше недоступного для дослідників документального матеріалу, повну картину про реальний перебіг українського національно-визвольного руху на території підрадянської України в міжвоєнний період, зокрема про ймовірну участь у його підпільних формах М. Грушевського, можна отримати в результаті тривалої праці неупереджених, вільних від міфів та стереотипів науковців.

Алтухов Олексій Анатолійович,
кандидат історичних наук, старший викладач кафедри
всесвітньої історії та міжнародних відносин
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ІДЕОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ВСЕРЕДИНІ НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.

Кінець XIX – початок XX ст. в історії України, серед іншого, характеризується становленням політичної ідеології українського національного руху. У цей період остаточно оформлюється ідея створення державницького представництва, як найоптимальнішої форми існування українського народу. Разом із тим, визнаючи важливість оформлення держави, поміж представників національного суспільного середовища не існувало єдиного погляду на питання статусу цієї держави, формату її відносин із імперіями у складі яких перебували у цей період українські землі.

Пануючою залишалася ідея збереження близьких відносин із метрополіями, проте на новій політичній, національній та соціально-економічній основі. Особливо ця концепція була популярна у Наддніпрянській Україні, де російський народ (разом із польським, білоруським та іншими слов'янськими) вважався братським – таким, з яким існувала спільна історія, віра, а також єдині соціально-економічні умови існування. У зв'язку із цим, більшість представників національного руху розділяли ідеї, висловлені у останній чверті XIX ст. видатним українським мислителем та ідеологом М. Драгомановим (1841 – 1895). У досліджуваний період стала популярною його ідея переформатування відносин між дружніми слов'янськими народами, через демократизацію загального політичного простору.

Його концепція демократичного федералізму у останній чверті XIX ст. стала головною ідеологією українського національного руху. Насамперед, відзначимо, що на національні погляди Драгоманова наклало відбиток марксистське вчення, яке доповнило традиційні соціально-політичні уявлення представників українського руху, про соціальну справедливість тезами про необхідність побудови соціалістичного суспільства. Відповідно, провідним завданням яке він ставив перед людством, незалежно від національної приналежності – була ліквідація держави, як механізму забезпечення експлуатації. Такий стан він називав «безначальством», під яким розумів справедливий суспільний устрій, у якому «своя воля кожному й вільне громадство й товариство людей й товариств» [1].

Драгоманов вказував на те, що в Західній Європі, США, Росії, вже почав оформлюватися міцний соціалістичний рух і Україні варто долучитися до нього. «Українські письменні люди й українське мужицтво прийшли до того, що їм нічого не остається далі, як просто пристати до думок європейських і американських громадівців і по-своєму прикладати їх на своїй землі» [1], – відзначав він.

Політичний стан «безначальства», на його думку стане основою національного звільнення українського народу, через трансформацію системи взаємовідносин між народами, які раніше жили під тиском імперської Росії. Він вважав, що «вменшання чиновницької самоволі в Росії мусить полегшити людям кожної породи, країни, громади спосіб умовитись і впорядкуватись проміж себе й підкопа ту державну централізацію, котра не дає жити нашій Україні» [1].

Разом із тим на початку XX ст. всередині українського національного руху почала оформлюватися і інша ідеологічна концепція. Її основою стала ідея самостійності та соборності України. У цей період було опубліковано брошуру «Самостійна Україна» М. Міхновського (1873 – 1924), у якій автор прямо називає українців «зрабованою нацією» [2].

Він вказував, що Емський указ 1876 р. прирікав Україну на смерть. Він трактував русифікаторську політику російського царського уряду як порушення духу та літери Переяславського договору 1654 р., який, на його думку, був союзом двох вільних незалежних держав. «Держава наших предків злучилася з московською державою «як рівний з рівним» і як «вільний з вільним», каже тогочасна формула, цебто дві окремі держави, цілком незалежні одна від другої щодо свойого внутрішнього устрою, схотіли з'єднатися для осягнення певних міжнародних цілей» [2].

На його думку, подальше існування українського народу під ярмом імперій є загрозою для його повноцінного існування. Міхновський вперше закликав відкинути усі компромісні варіанти взаємодії із російською владою, вважав недоцільним подальше зачарування етнографією, натомість закликав до безкомпромісної боротьби. Як зазначалося у його брошурі: «часи вишиваних сорочок, свити та горілки минули і ніколи вже не вернуться. Третя українська інтеліґенція стає до боротьби за свій народ, до боротьби кривавої і безпощадної» [1].

Отже, наприкінці XIX – на початку XX ст. всередині українського національного руху не існувало єдності поглядів стосовно створення української держави та формату її відносин із тими державами до якої входили українські землі. Вплив популярного марксизму на процес розвитку української національної ідеології обумовив поширення ідей М. Драгоманова, який намагався поєднати соціалістичний погляд на ліквідацію держави як апарату насильства із прагненням до національної свободи українців. Українська держава, за Драгомановим, не була «державою» у класичному розумінні цього поняття – вона була ланкою «безначальної» суспільно-політичної системи, яка будуватиметься після падіння несправедливого суспільства. Натомість, у цей період оформлюється і протилежна концепція М. Міхновського, яка передбачала України, як класичної держави – незалежної та соборної. Боротьба цих двох ідеологічних концепцій і визначала провідний напрямок суспільно-політичного розвитку України на початку XX ст.

Література:

1. Драгоманов М. Переднє слово [до Громади 1878 р.]. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://litopys.org.ua/drag/drag11.htm

2. Міхновський М. Самостійна Україна (РУП, м.Львів) [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1900.mihnovskiy.php

Варгатюк Сергій Вадимович,
кандидат історичних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

УКРАЇНА У БОРОТЬБІ З МОСКОВСЬКОЮ ЕКСПАНСІЄЮ КІНЦЯ 1918 – ПОЧАТКУ 1919 РОКІВ

У статті розглядаються заходи представників Директорії УНР у боротьбі з другою хвилею агресії Радянської Росії на Україну кінця 1918 – початку 1919 років.

В час відновлення законів УНР після повалення гетьманату Павла Скоропадського закордонна політика України доби Директорії перебувала в прямій залежності від діяльності політичних партій. Відсутність сталого погляду щодо відносин країни з Радянською Росією поділила партії, особливо це стосується впливової Української соціал-демократичної робітничої партії, на тих, хто схилявся до радянської платформи щодо внутрішнього ладу України й , відповідно, до зближення з Москвою у політиці зовнішній, та на тих, хто дотримувався принципу парламентаризму в розбудові української державності і боротьби з замахами на незалежність України з боку Радянської Росії.

Метою дослідження є з'ясування специфіки побудови і виникнення напрямків та векторів стратегічного зовнішньополітичного курсу України представниками державного проводу Директорії УНР 1918 – 1919 років щодо приборкання другої хвилі агресії Радянської Росії на Україну.

Методами використаними при написанні статті стали: проблемно-хронологічний та історично-порівняльний, структурно-системний метод, а також метод аналізу та синтезу фактів і джерел.

Необхідно зазначити, що хоч VI з'їзду УСДРП і підтримав прагнення українського народу до повного самовизначення у боротьбі з усякими замахами на незалежність України з боку Радянської Росії, але надто гострі суперечності в середині окремих впливових політичних партій Директорії УНР, не кажучи вже про разючу розбіжність поглядів тих сил, що орієнтувалися на Антанту, Німеччину, Радянську Росію чи інші зовнішні чинники не дали можливості відпрацювати єдиний вірний шлях щодо приборкання другої хвилі агресії Радянської Росії на Україну.

Ключові слова: брак поінформованості , головне питання переговорів, державний провід, політичні партії.

Радянський наступ для членів Директорії та уряду УНР був повною несподіванкою. Це видно з того, що через тиждень після початку боїв голова Директорії В. Винниченко записав у свій щоденник, що «більшовики на півночі поводяться дивно-підозріло» [1, с.156]. На початку грудня 1918 року, коли Червона армія перейшла у загальний наступ, В. Винниченко, С. Петлюра й наближені до них кола вважали, що це підступні дії гетьманців, «які навмисне провокували між нами ворожнечу, навмисне старались настроїти українську демократію проти руських комуністів» [1, с.160].

Непоінформованість Директорії та уряду УНР у планах Радянської Росії щодо України можна пояснити тим, що наступ Червоної армії почався в час, коли Директорія проводила збройне повстання проти гетьманського режиму. Це не давало їй змоги уважніше стежити за планами та діями північно-східного сусіда. Треба враховувати, очевидно, і низький рівень, якщо не повну відсутність, агентурно-розвідувальної діяльності в УНР, що робило її керівництво практично сліпим щодо зовнішньої політики сусідніх держав.

Брак поінформованості Директорії щодо справжніх намірів радянського уряду певним чином пояснює і така подія: під час правління гетьманського режиму в травні 1918 року до Києва прибула радянська делегація на чолі з Х. Раковським та його заступником

Д. Мануїльським для укладання мирного договору між РСФРР та Україною. Головним питанням переговорів була проблема кордонів, фінансів та поділу державного майна колишньої Російської імперії.

На переговорах радянські дипломати знайшли підтримку у членів опозиційного до діючого режиму Українського Національного Державного Союзу УНДС - В. Винниченка і М. Шаповала, які готувалися до протигетьманського повстання і через те звернулися до радянських представників за допомогою [3, с.498]. Тобто, ускладнення внутрішньої та зовнішньої ситуації спонукало майбутніх лідерів не до згуртування навколо розбудови і зміцнення власної держави, а до встановлення закулісних зв'язків з представниками РСФРР, уряд якої вже готував Червону армію до наступу на Україну. І хоча не всі члени УНДС підтримували такі переговори, все ж вони відбулися, і це призвело до загострення становища в Україні, до роз'єднання національно-демократичних сил [5 с.72-77].

На переговорах у Києві Х. Раковський та Д. Мануїльський пообіцяли В. Винниченкові підтримувати українських повстанців посиленням розвідувальної діяльності Червоної армії на кордоні з Україною, щоб відвернути увагу німецько-гетьманських військ на себе. Вони обіцяли від імені уряду РСФРР визнати той лад, який буде встановлено новою українською владою, й абсолютно не втручатися у внутрішні справи УНР. За такі послуги В. Винниченко пообіцяв, в разі успіху повстання та відновлення законів УНР, легалізацію комуністичної партії на Україні, а Д. Мануїльський навіть пропонував гроші для підтримки справи повстання [1 с. 158-159].

Домовленість передбачала також активний товарообмін між РСФРР та УНР. З листопада 1918 року радянська делегація була відкликана до Москви. Оскільки вона під час переговорів підтримувала зв'язки з ЦК КП/б/ У і обмірковувала з ним справи державного перевороту на Україні, Д. Мануїльський залишився у Києві й перейшов на підпільну роботу [1, с. 47].

Очевидно, домовленість В. Винниченка з представниками уряду РСФРР настільки заспокоїла його, що коли стали надходити перші звістки про наступ військових частин Радянської Росії на Україну, представники Державного центру УНР не могли в це повірити.

Коли ж Директорія та члени українського уряду остаточно переконалися в правдивості інформації щодо радянського наступу, було прийняте рішення про вислання неофіційної делегації до Гомеля для пошуку контактів з представниками Раднаркому РСФРР [2, с. 187].

Делегація від УНР, на чолі якої стояв незалежний соціал-демократ Ю. Мазуренко, запропонувала радянській стороні відновити переговорний процес. Українська пропозиція була з розумінням сприйнята й Х. Раковський та Д. Мануїльський, якого заради діалогу з УНР було відкликано ЦК РКП/б/ з підпільної роботи у Києві, відбули до Москви для консультацій [6, с.121].

Ця, вже друга після київського епізоду, зустріч представників УНР та РСФРР нічого не дала. Від радянських партнерів по переговорах у Гомелі не було ніяких звісток. Коли ж Червона армія з боями почала наближатися до Харкова й Чернігова, голова Ради Народних Міністрів та міністр закордонних справ в одній особі В. Чехівський вислав у Москву ноту, датовану 31 грудня 1918 року, в якій стверджувалося, що війська Радянської Росії перейшли з боєм кордони України та посуваються у глибину української території. Нота протестувала проти таких дій і вимагала відведення частин Червоної армії на територію Росії [6 с.121].

На першу телеграму В. Чехівського уряд РСФРР відповіді не дав. З січня 1919 року український прем'єр висилає до Москви другу ноту з таким текстом: «Уряд УНР, керуючись нотою Директорії від 28 грудня 1918 року до всіх держав світу щодо встановлення добрих відносин з усіма народами й бажаючи скорішого здійснення добросусідських взаємин з РСФРР, дійшов до висновку щодо безумовної необхідності покласти край боротьбі між трудящими народами обох соціалістичних республік, особливо з приводу загрози з боку контрреволюційних течій. Уряд УНР вважає, що з боку РСФРР повинні бути прийняті заходи для припинення посування радянських військ... у деяких прикордонних пунктах» [8. Арк.5].

Виходячи з цих міркувань, - зазначалося в ноті, - уряд УНР звертається до Раднаркому РСФРР з пропозицією відновити припинені гетьманським урядом мирні переговори обох

сторін, в основу яких покласти принципи переговорів у Гомелі про продовження діалогу між сторонами [8. Арк.31].

На випадок отримання позитивної відповіді українська надзвичайна місія мала прибути до Москви для укладання прелімінарного договору, на базі якого повинен бути підписаний договір про добросусідські відносини обох республік. [8.Арк.8] На цю ноту Москва не відповіла. Того ж дня українському урядові стало відомо, що Червона армія заволоділа Харковом.

Коли ж Червона армія перейшла у наступ на Полтаву-Катеринослав та на Київ-Чернігів, Раднарком Росії надіслав відповідь на ноту уряду України. Так, у телеграмі народного комісара закордонних справ РСФРР Г. Чичерина зазначалося, що Червона армія наступу на Україну не веде і навіть не зосереджена на її кордонах. Воєнні дії на території УНР Г. Чичерин приписував внутрішній боротьбі між Директорією та Тимчасовим робітничо-селянським урядом України. Він звинувачував Директорію в придушенні народних мас України, які прагнули до встановлення влади рад. Народний комісар не виключав продовження боротьби за Радянську владу на випадок незмінності насильницької політики Директорії щодо українського народу [8. Арк.8].

На вироблення відповіді на ноту Г. Чичерина впливала думка VI з'їзду УСДРП. Директорія впевнилася в тому, що більшість делегатів партійного форуму стоїть на позиції демократії, цілковито відкидаючи будь-яку «радянську систему». З'їзд ухвалив резолюцію, яка стосувалася актуальних питань того часу. Щодо міжнародної політики в ній наголошувалося: «Стоячи на основі признання суверенності української нації, VI конгрес обстоює незалежність УНР. Виходячи з цього, конгрес ухвалює підтримати прагнення українського народу до повного самовизначення і боротись з усякими замахами на незалежність України з боку Радянської Росії» [8. Арк.10]. Остаточний текст ноти був складений саме в день відкриття з'їзду.

9 січня 1919 року Директорія за підписами всіх своїх членів і прем'єра В. Чехівського вислала до Москви телеграму з відповіддю на ноту Г. Чичерина. Мета Раднаркому, зазначалося в телеграмі, захопити багату хлібом, вугіллям та іншими продуктами Україну, а також зробити її своєю колонією. Директорія пропонувала урядові РСФРР відповісти на такі питання: чи згоден Раднарком припинити наступ Червоної армії; якщо відповідь буде ствердна, то чи візьме він зобов'язання негайно відкликати свої війська з української території. Зі свого боку Директорія, при виконанні Раднаркомом таких умов, була готова приступити до проведення мирних переговорів і товарообміну [7, с.52].

Директорія попереджала в ноті, що уникнення відповіді чи відмова радянського уряду дати відповідь на поставлені питання протягом 48 годин вважатимуться декларацією війни з боку РСФРР [1, с.216].

У відповіді на українську ноту Г.Чичерин підтвердив свою попередню заяву, що серед частин, які ведуть наступ на армію УНР, російських радянських військ немає. Давши оцінку громадянській війні на Україні, Г. Чичерин визначив її причиною боротьбу між робітництвом і бідним селянством, з одного боку, й українською буржуазією, з іншого. В кінці ноти Г. Чичерин пропонував українським делегатам прибути до Москви [1, с.216].

За кілька днів до одержання останньої телеграми Раднаркому Ю. Мазуренко, який очолив делегацію Директорії УНР на переговорах у Гомелі, став за дорученням В. Чехівського, ще перед офіційною постановою Директорії, пропагувати думку про необхідність вислання до Москви місії для переговорів про мир. Директорія підтримала пропозицію В. Чехівського.

На чолі дипломатичної місії став брат Ю. Мазуренка - незалежний соціал-демократ Семен Мазуренко. Боротьбист М. Полоз зайняв посаду заступника голови, а секретарем був визначений український есер Ю. Ярослав.

Погляди Ю. Мазуренка щодо розбудови внутрішнього ладу в Україні за прикладом РСФРР значно відрізнялися від платформи його брата, що був близьким до позиції центральної течії УСДРП. Для В. Винниченка платформа Ю. Мазуренка означала фактичну капітуляцію перед Москвою, що й було причиною негативного ставлення до неї [8. Арк.18].

Отже, зазначені вище обставини ускладнювали можливості вироблення українським урядом відповідної зовнішньополітичної концепції, що примушувало дотримуватися в закордонній політиці становища пасивного нейтралітету, але це було не кращим рішенням з огляду складного міжнародного становища України наприкінці 1918- початку 1919 років.

Література:

1.Винниченко В. Відродження нації . – Відень, 1920. – 403 с.

2.Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – Ужгород, 1932. – 371с.

3. Полонська-Василенко Н. Історія України . – К.: Український історик, 1992. – 412 с.

4. Піскун В. Одне писали, інше тримали в «умі». Мирні переговори між українською державою та РСФРР \\ Політика і час, 1994, №2, 12 с.

5.Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. – Скрентон, 1962. – 86 с.

6. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920 рр. – Відень, 1922. – 116 с.

7. Центральний державний архів громадських об'єднань України Ф.57.Оп.2. Спр. 314.

8. Центральний державний архів вищих органів влади України.Ф.3696.Оп.2. Спр.283.

Грибенко Олександр Миколайович,
кандидат історичних наук,
Відокремлений структурний підрозділ «Професійно-педагогічний фаховий коледж Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (м. Глухів, Україна)

СТАНОВЛЕННЯ ТА СТРУКТУРА ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ У 1917 – 1918 РР.: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Даною проблематикою займалися історики української діаспори, такі як І. Нагієвський [1], П. Христюк [2], Д. Дорошенко [3], сучасні українські історики В. Солдатенко [11], В. Верстюк [6-8]. Але треба зазначити, що на сучасний стан розвитку історичної науки не існує комплексної праці, яка розглядала дану проблематику. Автор дає спробу вперше комплексно розглянути становлення та структуру органів виконавчої влади в період української національно-демократичної революції 1917 – 1921 рр.

З перших днів національно-демократичної революції в Україні проходив процес формування республіканської форми правління. Розглядався історичний зв'язок, який визначає приємність органів державної влади з тими, що існували під час Визвольної війни 1648 – 1656 рр. Цей зв'язок полягав у таких рисах влади, як парламентаризм, демократичність, рівноправність. Нова влада ставила перед собою завдання перебудови суспільного устрою виходячи з права українського народу на самовизначення та відродження традицій державного будівництва [6, 199].

Видання Українською Центральною Радою (далі УЦР) Першого Універсалу 10 червня 1917 року, що декларувало початок становлення певних засад автономії України, розпочався новий етап в її діяльності. Виникла потреба в організації виконавчого органу для управління Україною. 15 червня 1917 року на засіданні Комітету Української Центральної Ради було ухвалено створення нового органу Генерального Секретаріату і передав йому виконавчі функції. Організація внутрішньої роботи вищого виконавчого органу була такою. Засідання Генерального Секретаріату мали відбуватися в вечорі кожного дня. Кворум складався не менше як з п'яти членів Секретаріату. Товариші генерального секретаря запрошувалися на засідання Секретаріату в разі розгляду питань з компетенції останніх, а також вони не мали право заміщати генеральних секретарів в засіданнях, якщо вони знаходилися в Києві і виконували свої обов'язки. Генеральний Секретаріат складався із генеральних секретарств на чолі з генеральними секретарями. Кількість генеральних секретарів то зменшувалась (8), то збільшувалась (до 14).[9, 14 - 18]. У перший склад Генерального Секретаріату входило дев'ять членів. В. Винниченко – голова та генеральний секретар внутрішніх справ, П. Христюк – генеральний писар, Х. Барановський – генеральний секретар фінансів, С. Єфремов –

генеральний секретар міжнаціональних справ, С. Петлюра – генеральний секретар військових справ, Б. Мартос – генеральний секретар земельних справ, В. Садовський – генеральний секретар судових справ, І. Тешенко – генеральний секретар освіти, М. Стасюк – генеральний секретар харчових справ. Після проголошення першої декларації Генерального Секретаріату його склад розширився завдяки новим членам: В. Голубов – генеральний секретар з питань шляхів, А. Зарубін - генеральний секретар пошти та телеграфів, М. Рафія – генеральний контролер, П. Садницький – статс-секретар у справах України при Тимчасовому уряді. Крім того, залишилось вільними залишились дві вакансії – генерального секретаря праці і генерального секретаря торгівлі та промисловості [8, 51].

29 липня 1917 року Мала Рада ухвалила Статут Генерального Секретаріату, який М. Грушевський назвав «Першою Конституцією України». Статут визначав відносини між Генеральним Секретаріатом і Малою Радою, порядок діяльності уряду, законодавчу процедуру та інше. Генеральний Секретаріат був підзвітним Малій Раді. За час свого існування Генеральний Секретаріат провів понад 30 засідань, на яких було розглянуто біля 100 питань зовнішньої і внутрішньої політики. На засіданнях українського уряду розглядалися питання судочинства, військового будівництва та інші [12].

Після компромісних рішень УЦР на переговорному процесі з Тимчасовим урядом в 14 серпні 1917 року дію «Статуту» було замінено на «Інструкцію Тимчасового уряду до Генерального Секретаріату». Даний законопроект обмежував діяльність українського уряду як територіально (його юрисдикція розповсюджувалась тільки на п’ять губерній – Волинську, Подільську, Київську, Полтавську, Чернігівську), так і функціонально – кількість генеральних секретарів зменшилось з 14 до 9 [9, 19 - 21].

12 жовтня 1917 року Генеральний Секретаріат розробив та затвердив Декларацію, яка розширила повноваження, обмеженні «Інструкцією». Уточнювалась компетенція секретарств та Генерального Секретаріату в цілому. Офіційним друкованим органом уряду був «Вісник Генерального Секретаріату» [4].

З утворенням Генерального Секретаріату було встановлено початок процесу розмежування законодавчої та виконавчої влад. Наприкінці грудня 1917 року для вирішення питань внутрішнього характеру, розроблення законопроектів, координації діяльності генеральних секретарів та поліпшення праці Генерального Секретаріату в цілому був утворений Малий Генеральний Секретаріат з товаришів генеральних секретарів. 5 січня 1918 року до секретарства судових справ було подано Статут Малого Генерального Секретаріату, розроблений товаришем секретаря продовольчих справ Д. Коліухом. Згідно з цим документом, до Малого Генерального Секретаріату з правом вирішального голосу входили товариші генеральних секретарів. Останні вибирали голову, двох заступників. Завданням Малого Генерального Секретаріату було:

- планів влаштування і регулювання господарського та культурного життя Української Народної Республіки;
- затвердження проектів штатів і обрахунків, що складалися окремими секретарствами;
- подання справ, що розглядалися на засіданнях Малого Генерального Секретаріату [5, 3-5].

Висновки Малого Генерального Секретаріату докладалися на засіданнях Генерального Секретаріату його головою, причому при розгляді справи він мав вирішальний голос. Малий генеральний Секретаріат збирався два рази на тиждень [Там же].

Звичайно протягом свого існування український уряд зазнавав чимало криз, зумовлений різними чинниками. Отже, останній склад Генерального Секретаріату мав такий склад: голова міністрів – В. Голубович (у. с-р), міністр внутрішніх справ – М. Ткаченко (у. с-д), міністр військових і морських – О. Жуковський (у. с-р), міністр судових справ – Шелухін (ус-ф), міністр земельних справ – М. Ковалевський (у. с-р), міністр харчових справ – М. Коліях (у. с-ф), державний секретар закордонних справ – М. Любинський (у. с-р), міністр пошти і телеграфів – Г. Сидоренко (соціал-самостійник), міністр залізничних шляхів – Соколович (у. с-р), міністр

фінансів – Перепелиця (у. с-р), міністр просвіти Прокопович (с-ф), міністр торгівлі і промислу – І. Фещенко (с-ф), державний контролер – Лотоцький (с-ф) [10].

З вище сказаного зробимо висновок, що логічним перетворенням в житті І Універсалу було заснування першого уряду відродженої української державності – Генеральний Секретаріату. В основі його діяльності лежала добра воля і довіра. В його розпорядження не було єдиного солдата, він не мав право призначати чи звільняти урядовців, не накладав податків і не мав ніяких грошей. Але Генеральний Секретаріат мав велику моральну силу в розбудові незалежності української держави.

Література:

1. Нагієвський І. Історія української держави двадцятого століття / І. Нагієвський. – К.: Видавництво: «Либідь», 1994. – 412 с.
2. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917 – 1920 рр. / П. Христюк. – Відень, 1921. – Т. ІІ. – С. 176.
3. Дорошенко Д. І. Історія України 1917 – 1923 рр. / Д. І. Дорошенко. – Нью-Йорк: Видавництво: Видавнича корпорація «Булава», 1954. – Т. 1. – доба Центральної Ради. – 464 с.
4. Відозва Генерального Секретаріату до громадян, урядових і громадських установ // Вісник Генерального Секретаріату Української Народної Республіки. -. К., 1917. – 23 листопада.
5. Вісник Ради Народних Міністрів. – 1918. – 2 квітня.
6. Верстюк В.Ф. Українська революція: доба Центральної Ради / В. Ф. Верстюк. //Український історичний журнал. – 1995. - № 2, 5, 6.
7. Верстюк В.Ф. Український національно-визвольний рух (березень-листопад 1917 р.) / В. Ф. Верстюк. //Український історичний журнал. – 2003. – №3.
8. Верстюк В.Ф. Українська Центральна Рада: Навчальний посібник / В.Ф. Верстюк. – К.: Видавництво: «Заповіт», 1997. – 344 с.
9. Грибенко О. М. Нормативно-правова база державотворчих процесів 1917 – 1918 рр. Хрестоматія з дисципліни «Актуальні питання української революції 1917 – 1921 рр.». У 2-томах / О. М. Грибенко. – Глухів: ГНПУ ім.. О. Довженка, 2017. – Т. 1. – 266 с.
10. Поновський М.І. Історія України: Україна в 1917-1920 роках. Відродження української національної державності: Конспект лекцій. /М.І. Поновський. – К.: Вид-во «Либідь», 1993. – 411с.
11. Солдатенко В.Ф. Україна в революційну добу: Іст. Есе-хроніки. У 4-х т. /В.Ф. Солдатенко. – К.: Світогляд, 2009. – Т. ІІ. Рік 1918. – 411с.
12. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: У 2т. – К., 1996-1997. – Т. 1. – С. 113.

Овдій Наталія Миколаївна,
асистент кафедри соціальної роботи і реабілітації,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

РОЛЬ М. ГРУШЕВСЬКОГО У ТВОРЕННІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ

Ключові слова: Михайло Грушевський, освіта, українізація, Центральна Рада, національна школа, державна політика.

Анотація: У тезах висвітлено вагомий внесок Михайла Грушевського у формування освітньої політики доби Української Народної Республіки. Здійснено аналіз його ідей, наукових праць та практичної діяльності як історика, політичного діяча та просвітителя. Особливу увагу приділено концепції національної освіти, яку він активно впроваджував через діяльність Центральної Ради.

Михайло Грушевський (1866–1934) – видатний український історик, політик, публіцист і громадський діяч, один із ключових творців української національної ідеї. У період державотворення УНР він відігравав провідну роль у формуванні засад освітньої політики, зокрема як Голова Української Центральної Ради.

Грушевський послідовно відстоював ідею створення системи національної освіти, яка ґрунтувалася б на українській мові, історії, культурі та традиціях. Він наголошував, що освіта є фундаментом державності й національного відродження. Під його впливом у 1917–1918 рр. було створено Генеральний секретаріат освіти, відкрито численні українські школи, гімназії, започатковано роботу над відкриттям національних університетів.

Також значущим був внесок Грушевського у наукову педагогіку – він ініціював видання підручників, наукових праць українською мовою, підтримував діяльність наукових установ, таких як Українська академія наук, яка була заснована у 1918 році.

Михайло Грушевський розглядав освіту як ключовий інструмент формування національної ідентичності, вважаючи її базою для побудови самостійної української держави. У програмних документах Української Центральної Ради, головою якої був Грушевський, питання освіти посідали одне з провідних місць. Наголос робився на створенні національної системи освіти з українською мовою викладання.

Одним з перших кроків у цьому напрямі стало заснування в 1917 році Українського народного університету в Києві, що стало символом відродження вищої освіти українською мовою. Грушевський активно підтримував процес українізації середньої та початкової школи, ініціюючи створення нових навчальних програм, підручників та педагогічних кадрів на національній основі.

Просвітницька діяльність також розглядалася як елемент освітньої політики. Грушевський сприяв розвитку мережі «Просвіт», які виконували функції культурно-освітніх центрів у містах і селах. У своїй концепції народної школи він виступав за загальнодоступну, безкоштовну освіту, що базується на демократичних засадах та враховує специфіку української культури.

Діяльність Грушевського в освітній сфері мала стратегічне значення для становлення української нації та державності, закладаючи основи для розвитку національної освітньої системи у XX столітті.

Таким чином, діяльність М. Грушевського в освітній галузі була не лише ідеологічною, а й практичною. Його погляди залишаються актуальними і нині, коли Україна знову звертається до національних цінностей у побудові сучасної системи освіти.

Татарчук Людмила Михайлівна,
кандидат історичних наук,
Національна наукова сільськогосподарська бібліотека
Національної академії аграрних наук України
(м. Київ, Україна)
Підгайна Тетяна Миколаївна,
кандидат історичних наук,
Національна наукова сільськогосподарська бібліотека
Національної академії аграрних наук України
(м. Київ, Україна)

М. С. ГРУШЕВСЬКИЙ – ВИДАТНИЙ УЧЕНИЙ, ІСТОРИК З ПИТАНЬ КУЛЬТУРНОГО РОЗКВІТУ УКРАЇНИ НА ЗЛАМІ СТОЛІТЬ

Усяка людина має історію, адже вона включається в історію людства. Можна сказати, що людина лише тоді і є людиною, коли вона має свою історію, – так писав знаний психолог XX століття Сергій Леонідович Рубінштейн в «Основах загальної психології» [1, с. 684]. З його висловом важко не погодитись, особливо, коли мова йде про постать масштабну, багатогранну, таку, як академік Всеукраїнської академії наук (ВУАН) і Академії наук СРСР, професор Михайло Сергійович Грушевський (1866–1934).

Беремо сміливість стверджувати, що десятиліттями наукова, культурницька, педагогічна, громадська та політична діяльність академіка М.С. Грушевського подавались у викривленому віддзеркаленні. Наукові праці було вилучено з усіх бібліотек, а бібліографічні раритети поховано у спецсховищах. Лише в роки незалежності частина з них побачила світ.

Не викликає сумнівів, що протягом 20-х років навколо М.С. Грушевського створилася

школа дослідників різних напрямків історії, культури, літератури українського народу, відтворилися академічні інституції: він очолив академічну кафедру історії українського народу; створив науково-дослідницьку кафедру історії України; налагодив контакти із науковим зарубіжним світом. Учений об'єднував 200 науковців навколо своїх історичних установ, на базі яких сформувалася «Київська школа Грушевського». Відродив науковий історичний журнал «Україна», створив соціолого-етнологічний журнал «Первісне громадянство» та суспільно-літературний «За сто років».

У своїх статтях (1925–1926 рр.), видрукуваних на сторінках журналу «Україна», М. С. Грушевський уникав політичних заяв. У його публікаціях чітко простежувалися традиції української національної науки. Він присвячував їх Т. Г. Шевченкові, М. І. Костомарову, П. О. Кулішу, М. П. Драгоманову, І. Я. Франкові, заявляючи при цьому, що мета, визначена кращими синами українського народу, ще не здійснена. Він ніколи відкрито не втручався у політику, нарікаючи на «технічні труднощі».

Видатний історик упродовж свого життя підготував понад 2000 наукових праць [2, с. 183]. Серед яких: рецензії, огляди, бібліографічні замітки, монографії на історичну тематику, фактично започаткувавши українську рецензійну школу. Найповніше його науковий доробок представлений у Повному зібранні творів, що складається з 50-ти томів творчої спадщини видатного вченого і громадського діяча. Сюди ввійшли всі опубліковані й неопубліковані твори, його епістолярна, мемуарна спадщина та архівні документи. Його публікації в цьому науковому жанрі є вагомим внеском в українську історіографію.

Академік М. С. Грушевський – автор монументальної 10-томної монографії «Історії України-Руси», що на сьогодні найповніше віддзеркалює історію нашої держави. Це людина, яка практично самотужки організувала неофіційну Національну академію наук у Львові, перший президент Української Народної Республіки, обраний 29 квітня 1918 р. Центральна радою. У його довгому насиченому житті були поразки і трагедії, але разом з тим були й визнання, здобутки, перемоги.

Зауважимо, що стосується Українського наукового товариства в Києві, то упродовж 1918–1921 рр. члени його історичної секції проводили роботу зі збереження історичних та культурних пам'яток, музеїв, архівосховищ, бібліотек тощо. Характерно, що робота історичної секції стала школою для багатьох українських істориків. Під керівництвом М. С. Грушевського в ній активно працювали Б. Бучинський, М. Василенко, Ф. Вовк, О. Грушевський, С. Драгоманов, Л. Добровольський, І. Камінін, О. Левицький, К. Мельник-Антонович, М. Порш, О. Русов, М. Стадник, М. Стасюк, І. Стешенко, В. Степовий, О. Ярошевич. Фактично в рамках секції почала диференціюватися різноманітна гуманітарна проблематика, яка згодом в Українському науковому товаристві й Академії наук сформувалася у самостійні наукові напрями та установи: економічну, археологічну секції, секцію мистецтва УНТ, комісію з вивчення звичаєвого права УНТ [3, с. 36]. Творчий доробок історичної секції, опублікований у виданнях товариства, має велике практичне значення.

М. С. Грушевський з березня 1917-го по 1918 р. був головою Української Центральної ради. Уже в березні 1917 р. в Києві після відновлення діяльності Українського наукового товариства М. С. Грушевський вніс пропозицію «створити комісію для вироблення статуту академії та переведення її організації». У період Центральної ради (1917–1918 рр.) за його головування відкрито Українську академію мистецтв, Українську науково-педагогічну академію і Український науковий університет. У той час М. С. Грушевський фактично очоливукраїнське державне відродження, яке охоплювало усі ділянки культури і науки. Першим його зверненням з 21 березня 1917 року було «До українських професорів», в якому він наголосив потребу організації наукових і педагогічних сил.

Наукова праця М. С. Грушевського «Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці» (1912) висвітлює українсько-польські відносин в період з XVI по XVII ст. та вплив цих зв'язків на становлення Української держави. Розглядається занепад українського світського та церковного життя у XV-XVI ст., поступовий розквіт польської культури та її розповсюдження на території України. Описуються події часів Реформації, розвиток найголовніших наукових центрів України (таких як Острозька академія) тощо [4, с. 1].

Істотно, що сам автор охарактеризував свою роботу так: «В сій книжці зібрані начерки культурного і національного руху, який так могутньо знявся серед приспаного і омертвілого українського життя і разом з могутнім соціальним рухом східної України приготовив перше національне відродження наше, що так сильно, хоч і ненадовго заблисло блиском і політичної мислі і національного усвідомлення і розвоєм артистичної творчості, приготовивши ту цікаву своєрідну культуру, яка розвинулася особливо там, де на ґрунті народнім витворилися певні інтелігентські чи пів-інтелігентські верстви і сполучивши в своїм обиході народні елементи життя з певними вимогами вищої культурності, дали і в сфері артистичної творчості цікаві взірці цієї сполуки старої традиції з новими впливами. Популярно написані начерки цього руху (вибрані з моєї великої Історії України і відповідно перероблені) я ілюструю тут зразками тої артистичної культури, яка розвивалася на ґрунті національного руху, в них описаного. Маючи на увазі в ілюстрації, як і в викладі, завдання популяризаційні, я мусив дбати до певної міри про те, щоб зробити її можливо різнорідною й інтересною; не мав гадки давати якийсь систематичний атлас пам'яток старої графіки, про те цікавий глядач знайде тут досить суцільний матеріал – образ нашого старого друкарського і граверського кунштa, як він починає розвивати ся з кінця XVI в., сполучаючи свої старі візантийсько-українські традиції з новими впливами німецькими й італійськими. Центр ваги, відповідно до тексту, лежить тут в останніх десятиліттях XVI і перших XVII в. – у взірцях друкарської і граверської штуки цієї доби – видань львівських з іншими галицьких, острозьких з іншими волинськими і київських – печерських, потім вони продовжуються взірцями київської гравюри з середини XVII в., кількома взірцями рукописної мініатюри з кінця XVII і замикаються серією київських гравюр з половини XVIII як пізнішим відблиском традицій XVII віку» [5, с. 3].

Перевагою прижиттєвого видання автора є наукова, історико-культурна цінність, а також колекційний інтерес. Восени 1923 р. обирається дійсним членом Всеукраїнської академії наук (ВУАН).

Проаналізувавши низку літературних джерел можна зробити висновок, що своє життя Михайло Сергійович Грушевський поклав на вівтар української національної справи. Він був центральною дійовою особою культурного розквіту України на зламі століть, учителем і радником українських політиків, науковців, української інтелігенції. Однак про останній період життя М. С. Грушевського ми ще багато чого не знаємо. Таємницею оповиті й обставини його смерті. Тому це є темою подальших творчих пошуків.

Література:

1. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологи. Москва, 1946. С. 684.

2. Довідник з історії України. Київ: Генеза, 2001. С. 183–186.

3. Онопрієнко В. І., Щербань Т. О. Джерела з історії Українського наукового товариства в Києві. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2008. 352 с.

4. Грушевський М. С. Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці. Київ; Львів: Друк. «С. В. Кульженко» в Києві, 1912. 248 с.

5. Грушевський М. С. Культурно-національний рух на Україні в XVI-XVII віці. Вид. 2-ге. [Київ]: Вид. Дніпр. Союзу Спожив. Союзів України (Дніпросоюз), 1919. 248 с.

Терела Галина Василівна,
кандидат історичних наук, доцент,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
(м. Полтава, Україна)

МОДЕЛЬ РАД ПРАЦІ ЗА ЗАКОНОПРОЕКТАМИ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ЯК ПРОЯВ ІДЕЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПРАВА

Одним із гострих питань, яке постало перед очільниками УНР загалом та періоду Центральної Ради, зокрема, було, як відомо, робітниче питання, вирішення якого безумовно і чи не насамперед впливало на соціальну стабільність. При цьому одним із напрямків захисту трудових прав та законних інтересів працівників було питання нагляду за дотриманням законодавства як одного із способів такого захисту. Задля цього урядами УНР, у складі якого був спочатку утворений спеціалізований Генеральний секретаріат праці, а з січня 1918 р. – Міністерство праці, розроблялися законопроекти, які стосувалися організаційно-правового забезпечення колегіальних органів – рад (палат) праці, що мали здійснювати функцію управління у сфері праці та загального нагляду. З'ясування та врахування засад, на яких проектувалося створення нових органів у сфері праці особливо актуально з огляду на те, що сучасна Україна є спадкоємницею здобутків державного будівництва УНР. Показово, що названі законопроекти розроблялися з урахуванням європейського досвіду, що тільки підкреслює повернення України на той шлях демократичного розвитку, який був започаткований в роки Української революції. Варто також акцентувати на політичній складовій робітничого питання, – досягнення соціального миру в суспільстві як складової миру загального. І хоча відомий вчений початку XX століття О. Ф. Волков, досліджуючи досвід створення аналогічних інституцій (рад, секретаріатів, палат праці) в європейських країнах наголошував на даремних очікуваннях негайного настання соціального миру лише у зв'язку з фактом запровадження таких органів, водночас наголошував на тому, що правове забезпечення співробітництва сторін соціально-трудових відносин може мати позитивні наслідки за умови самостійного, а не нав'язаного зовні, прийняття відповідного рішення на державному рівні [1, с. 196]. Як засвідчують історико-правові документи, актуальність та необхідність врегулювання робітничого питання загалом та правового забезпечення функціонування системи органів Міністерства праці, у тому числі й рад праці, – зокрема, усвідомлювали й очільники УНР, провадячи активну нормотворчу діяльність.

Перш ніж звернутися до характеристики основних організаційно-правових засад, закладених в законопроектах, варто акцентувати на тих ідеях, які впливали на їх зміст. З-поміж них, – ідея соціалізації права, одним із прихильників та виразників якої був член Малої Ради, правознавець, адвокат О. О. Гольденвейзер. І хоча він не приймав безпосередньої участі у розробці названих проектів, але, безумовно, погляди, які сповідував, мимоволі знаходили підтримку діячів Центральної Ради. На відміну від принципу індивідуалізму, що лежав в основі класичної ліберальної ідеології з її супутнім принципом невтручання держави у справи особистості, загалом, та у відносини між робітниками та роботодавцями, зокрема, під впливом революційних подій зміцнювалася ідея щодо наповнення права соціальним змістом (соціалізації права). Її варто відрізняти і від так званої соціалістичної ідеї права, започаткованої Шарлем Фур'є, розвинутої Антоном Менгером з обґрунтуванням позитивних соціально-економічних прав та відповідних зобов'язань держави по їх забезпеченню. Суть своєї концепції О. О. Гольденвейзер виклав дещо пізніше – читаючи лекції в Союзі російської присяжної адвокатури в Берліні у 1924 р. та написавши у подальшому роботу «Право, державність і власність». Розвиваючи теорію солідаризму Леона Дюгі, О. О. Гольденвейзер основним фактором соціального життя вбачав співробітництво людей та суспільних груп у вирішенні спільних питань [2, с. 153].

Так, законопроектом «Про Головну раду праці» передбачався її статус як колегіального органу, включеного до складу Міністерства праці задля «… об'єднання діяльності установ, які

спостерігають за виконанням діючого законодавства про працю і для вироблення законодавчих приписів з питань охорони праці» [3], тобто наділеного наглядовими, координаційними та нормотворчими повноваженнями. На засадах паритету передбачалося включення до її складу по 18 представників як від робітників, так і від підприємців, обраних відповідними «Всеукраїнськими центральними товариствами», представника місцевої промислової палати, обраного загальними зборами останньої, та представника Міністерства праці, призначеного міністром.

Проектом закону «Про районні палати праці» на останні покладалася функція «…спостереження на місцях за виконанням діючого законодавства про працю» [4]. Знову ж таки на засадах паритету передбачалося формування її складу за дещо меншого кількісного представництва, − по 12 представників, обраних від працівників та підприємців, місцевого інспектора праці, обраного на два роки колегією інспекторів району та представника місцевого промислового суду.

Таким чином, аналіз законопроектів демонструє прагнення урядовців створити нову модель органів управління працею та нагляду за додержанням робітничого законодавства на засадах колегіальності, виборності, паритету, соціального партнерства, засвідчуючи розуміння того, що соціальний мир можливий за оптимального балансу публічних та приватних інтересів у сфері праці.

Література:

1. Волков А. Ф. Секретариаты рабочих и палаты труда в Западной Европе / А. Ф. Волков. СПб. : Типография В. Ф. Киршбаума, 1905. – 196 с.
2. Гольденвейзер А.А. В защиту права: Статьи и речи / А. А. Гольденвейзер. – Нью-Йорк: Издательство имени Чехова, 1952. – 267 с.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 2857. – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 47.
4. Там само. – Арк. 1.

Равікович Ірина Вікторівна,
історик, асоціація вчителів-репатріантів ІГУМ
(м. Кірьят-Хаім Хайфа, Ізраїль)

СТАВЛЕННЯ ЄВРЕЇВ ДО РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ (1917-1921РР.)

З початком Української революції, єврейські політичні партії та суспільно-політичні діячі активно підтримували українські прагнення, адже і самі були зацікавлені у ліквідації самодержавства та відстоювали права євреїв на самовизначення [1,с.82]. На Національному Конгресі представники єврейського національного руху висловлювали всебічну підтримку національно-визвольній справі українців [2, с. 322].

З великим захопленням єврейською спільнотою було сприйнято Закон про національно-персональну автономію (20 січня 1918р.). Генеральний секретар з єврейських справ М. Зильберфарб порівняв його з актом Великої французької революції, лише з тою різницею, що тоді проголошувались права людини, а нині – права нації. А представник від Бунду М. Рафес розцінив його як акт, що не знаний ні в одній державі Європи. Вітальні телеграми були розіслані в усі єврейські осередки світу [3, с.148].

Єврейське секретарство проявляло високу активність та ініціативи в політичній, соціально-економічній та культурній сферах. Євреї складали майже десяту частину Центральної Ради [4, с. 243].

Під час більшовицького перевороту у Петрограді всі єврейські соціалістичні партії на чолі з Бундом виступили з підтримкою Центральної Ради [5, с. 57], всі євреї проголосували за третій Універсал [6, с. 397].

Серед політичних діячів, які працювали в УНР були Моше Рафес, Моше Зільберфарб, Арнольд Марголін, Соломон Гольдельман. Серед видатних сіоністів, які підтримували

українську автономію, зокрема були: Володимир Жаботинський, Данило Пасманик, Йосип Шехтман.

Схвальна позиція єврейської національної меншини щодо українських державотворчих процесів, готовність до співпраці, широка участь громадськості є відповіддю на толерантність учасників українського національно-визвольного руху до національних спільнот та намагання розбудувати нову модель міжнаціональних відносин в Україні, опираючись на європейський досвід та власну історичну практику.

Література:

1. Рафальський О. О. Національні меншини України у XX столітті. Історіографічний нарис. Київ: Полюс, 2000. - 447с.
2. Найман О. Я. Історія євреїв України. Київ: Академія історії та культури євреїв України, 2003. - 495с.
3. Іванис В. Симон Петлюра – Президент України. 1879–1926. Торонто – Канада, 1952. - 258с.
4. Римаренко Ю. Основи етнодержавознавства. Київ: Либідь, 1997. - 656с.
5. Найман О. Я. Єврейські партії та об'єднання України. 1917–1925. Київ: [б.в.], 1998. - 190 с.
6. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у 2-х томах. Т.1. Київ: Наукова думка, 1996. - 589с.

Shekhovtsova-Burianova Viktoriia,
postgraduate student of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
(Kyiv, Ukraine)

THE INFLUENCE OF THE UKRAINIAN REVOLUTION OF 1917-1921 ON UKRAINIAN IDENTITY

The period of the Ukrainian Revolution of 1917-1921 was the time of the final formation of the Ukrainian national identity among the national elite. During this period the concepts of «national identity» and «ethnic identity» can be clearly divided.

B. Kravchenko claims that the twentieth century was a decisive period in the formation of the national identity of Ukrainians, and accordingly - in the formation of the Ukrainian nation [1, p.14].

The Ukrainian revolution of 1917-1921 began in the conditions of the revolutionary upheavals that engulfed the Russian Empire in March 1917. The national movement was rising in all regions of Ukraine, Ukrainian authorities, political parties and public organizations were created and operated, and the process of forming trade unions and factory committees was in full swing.

After the February bourgeois revolution of 1917, the trade union movement as an integral part of the labor movement became one of the determining factors in the grand socio-economic transformations that occurred during the collapse of the Russian Empire and the formation of Ukrainian statehood in the period of Directorate, The Central Council (Rada) and Ukrainian State.

In the wake of the national upsurge in March 1917, the Ukrainian Central Rada (UCR) was formed, headed by Mykhailo Hrushevsky. On June 10, 1917, the First Universal was proclaimed, which stated the need to organize the autonomy of Ukraine.

The Ukrainian revolution was caused by a number of factors. First of all by the collective desire of the people to get rid of the deep social deformations that Ukrainian society suffered as a result of the territorial division of Ukrainian lands between Russian and the Austro-Hungarian empires in the XVIII century and xenophobic anti-Ukrainian policy of Russian autocracy, directed from the second half of the nineteenth century for the assimilation of Ukrainians. This revolution belongs to the type of national-democratic with a strong social component [2].

At the beginning of the twentieth century, Ukrainians remained an oppressed people who lost (at the end of the 18th century) their own elite, so for a long time they were in a reduced national

position. In the Russian Empire, Ukrainians did not even have the status of foreigners, but were considered one of the branches of a single Russian people.

The severity and originality of the agrarian problem combined the national movement with the social one. The close intertwining of the national and the social gives the Ukrainian revolutions a certain paradigmatic primacy, which was later reproduced in various forms in many revolutions of the twentieth century.

The Ukrainian revolution influenced the development of education in Ukraine. After all, the majority of the Ukrainian people were mostly peasants. Unfortunately, the peasants were illiterate and perceived the national idea not because of the desire for a sovereign state life, but as one of the ways of self-sufficiency in land, through the radical division of landed property.

In the Ukrainian socio-political thought of the late nineteenth and early twentieth centuries socialist and federal-autonomist views were dominated. The idea of statehood, independence, although it has already been formulated, has acquired neither theoretical completeness nor mass spread, in contrast to radical social slogans.

Thus, the Ukrainian revolution influenced the change in the political consciousness of Ukrainians and the national political elite, who in a short time went from the ideas of political autonomy and federation to the realization of their own statehood. The most characteristic features of the Ukrainian revolution are the national liberation struggle, the formation of an independent nation and statehood, the formation of a modern nation, and the agrarian revolution.

References:

1. Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні XX ст. / Б.Кравченко. – Київ: Основи, 1997. – 423 с.

2. Павлишин О. Історіографія української революції 1917 – 1921 рр., «Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми» / О.Павлишин. – Львів, 2004.

3. Солдатенко В.Ф. Українська революція: історичний нарис / В.Ф. Солдатенко. – Київ: Либідь, 1999. – 976 с.

Biletskiy Amalia
Sacramento (Antelope),
(California, USA)

THE UKRAINIAN FOREIGNNESS IS ABOUT NATIONAL-DEMOCRATIC REVOLUTION

Patriotic presentation during national-democratic revolution disturbed all layers of population of Ukraine regardless of social and national status, flared up bright flame in all corners of Ukraine. National liberation competitions spread, acquired new paints and tints, however a strategic aim remained unchanging is a conquest of independence and building of the Ukrainian nation-state. The searches of optimal forms of state building lasted, the political system and accordingly name of the state tested changes, governments changed kaleidoscopic, but aspiration of national liberation motion did not change, him patriotic gust to independence.

Experience of Ukrainian revolution became the article of research of representatives of different areas of knowledge. Here already century this experience is studied by the Ukrainian elite in Ukraine, so abroad. Foreign scientists apply before his analysis.

The sources historiography of diaspore takes from labours of figures of Central Rada, their remembrances given out both in Ukraine, and abroad. It is foremost necessary to name works of M.Hrushevskyi, V.Vynnychenko, N.Hrygoryiv, O.Shulgyn, M.Shapoval. Having regard to federalist persuasions, on their aspirations in practical activity of Central Rada, it follows to underline that their labours differ after validity of these ideas, and after a spring base and orientation. If a well-known historian M. Hrushevskyi, to the end saving the federalist persuasions, consistently grounded them in the work, then V.Vynnychenko, head of government of Central Rada and author of many state-creative acts, differed in mental instability and inconsistence, that found an imprint in his works.

The problems of liberation competitions in the days of Central Rada with a sufficient depth in a historical sequence were investigational in works of D.Doroshenko and P.Hrystuk, however written from position of different conceptions D.Doroshenko was the supporter of state conception, and P.Hrystuk gave the history of liberation competitions from position of socialists of revolutionaries.

By deep patriotism the pierced labours of independent socialists that go out theoretical foundations, founded D.Dontsov and M.Myhnovskyi, their conception was base on exceptionally principles of state independence of Ukraine with all consequences that swam out from here. In detail and consistently national liberation motion of time of Central Rada is examined in labours of independent socialists – D.Hyrskyi, R.Mlynovetskyi, I.Nagaevskyi etc.

The new stage of the Ukrainian liberation competitions at the head with traditional for Ukrain hetman power far fewer studied, than previous. Experience of Hetman was analysed by his supporters and mercilessly opponents criticized in the person of socialistic opposition. Exactly their inheritance pawned historiography basis of hetman, that was formed mainly in Ukrainian foreignness.

Beginning of research of the Ukrainian state of P.Skoropadskyi was put by remembrances of Hetman, labour of figures that formed politics of hetman. Emigrating abroad after the overthrow of hetman, they pawned bases of researches of historians of the Ukrainian diaspore. The historiographers of hetman leaned, firstly, on the sequence of wide public of the masses that despaired in the promises of Central Rada in realization of reforms. Secondly, they infinitely believed in the patriotic moods of Hetman, that bravely went on abolition of all laws and orders of Central Rada and his government and entered reforms that were base on peculiar.In opinion of historiographers: a return to the peculiar will be that foundation that will result in new renewal of culture and civilization in the Ukrainian state.

An unambigiuous estimation of time of Directory UNR is not in labours of authors of Ukrainian foreignness. In this group of works noticeable two tendencies are in relation to description of Directory. One tendency is stopped up by it political opponents – V.Lypynskyi, D.Dontsov etc, that examined Directory one-sided, seeing in her activity only totality of continuous errors and failures. So V.Lypynskyi marked "When our revolutionary atamans and intellectuals in 1918 would admit and supported conservative local-authority of Hetman Pavlo Skoropadskyi, then for this day there would be the Ukrainian State. The Local conservative tilling, industrial and soldiery bureaucratic elements would not look around then, rescuing itself from the Ukrainian revolutionaries, for help "general russian volunteers", they would connect the experience of power and organization of the state with young Ukrainian imperialism and faith to Ukraine of the local Ukrainian revolutionaries and would fight back to general force bolshevists. Because weak pressure of bolshevists in 1918 on Ukraine was succeeded (as well as all in general outlandish pressures on our earth) only due to internal different the Ukrainian revolutionaries and Ukrainian conservatives among ourselves.

The second tendency that got further development was set forth by members and supporters of Directory is V.Vynnychenko, A.Andryevskyi, M.Shapoval, I.Masepa etc. In accordance with this tendency to Directory it is presented from positions of patriotic revivalism independent UNR. It nearer to objectivity, but activity of Directory was far not always regenerate in practice of creation of the state.

For a century the really enormous amount of scientific researches is accumulated. Different, sometimes diametrically opposite both for conception and for a political and ideological orientation these researches need the classification and global analysis exceptionally on the basis of principles of objectivity and historical method.

Секція 3.

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ ЯК ВИДАТНИЙ УКРАЇНЕЦЬ ТА ЗНАКОВА ОСОБА

Біланн Сергій Олексійович,
доктор історичних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

РОЛЬ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО В ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСАХ УКРАЇНИ

Тридцятирічний незалежний шлях України завдячує своїми здобутками цілій когорті видатних діячів, які щоденною кропіткою працею заклали фундамент суверенітету України. Постать Михайла Сергійовича Грушевського, попри час, залишається однією з найвагоміших в історії наукової думки України, як ученого, історика та громадського діяча, який прикладом своєї невтомної праці, наукового пошуку та постійного пізнання зробив спробу пробудити та консолідувати народ до державного будівництва й заклав підвалини української демократичної держави, його ім'я навіки закарбоване в історії нашої держави.

Чільне місце серед 2 тис. наукових видань великого історика є десятитомна праця «Історія України-Русі», перевершити яку не береться до цього часу жоден історик України чи діаспори. Довівши безперервність історії українського народу від часів Київської Русі до поч. XX ст., М.С. Грушевський наголошує, що український народ, також як і всі інші слов'янські народи, має своє окреме історичне коріння, заперечивши тим самим єдність з російською історією.

Написана на великому документальному підґрунті архівних документів України, Росії, Польщі, Швеції та Туреччини, «Історія України-Русі» мала не лише наукове, а й вельми велике політичне значення, адже Україна тоді була розділена між імперіями, реакційні кола яких не визнавали права українського народу на існування як нації та права володіти своєю мовою і культурою.

Важливою рисою діяльності М. С. Грушевського був пошук компромісів, адже він наголошував, що співіснування націй може бути тривалим, опираючись на взаємну вигоду, на координацію та втілення перспективних планів розвитку, в яких свобода, незалежність та самобутність одного народу не впливають на іншого.

Дотримуючись соціалістичного світобачення, М.С. Грушевський замість рішучих кроків до створення незалежної України тривалий час відстоював ідею зміни Росії на федеративний лад, в складі якої Україна буде одним із суб'єктів федерації. Лише у IV Універсалі ця позиція набула кардинальної зміни. Його погляди еволюціонували, переходили в інше русло рішучих дій, але затримки з прийняттям кардинальних змін дорого коштували йому особисто та українському народу.

В політичному та науковому світі України М.С. Грушевський мав беззаперечний авторитет, про що свідчить обранням його головою Центральної Ради без його згоди та особистої присутності, після чого до Москви, де він та той час мешкав, полетіли телеграми із запрошенням терміново прибути до Києва. М.С. Грушевському всього за 14 місяців, за підтримки однодумців, вдалося об'єднати різні політичні сили та створити український парламент, який із несміливих кроків весни 1917 р. досяг проголошення Української Народної Республіки III Універсалом та незалежності України IV універсалом.

Свого часу М.С. Грушевський зазначив, що «коли українська нація не зможе створити власну державу, то назавжди залишиться в лахмітті наймита і годуватиме заможну, але чужу країну».

Березень 1919 р. для М. Грушевського став початком еміграції до Чехії, згодом до

Австрії, Німеччини, Швейцарії. Тривалі роздуми та кілька звернень до радянської влади надали йому можливість 7 березня 1924 р. повернутися до м. Києва, та відразу потрапити під пильний нагляд співробітників Державного політичного управління (ДПУ, а згодом ОДПУ, НКВС), який тривав аж до його смерті 24 листопада 1934 р. в м. Кисловодську.

Отже, все життя Михайло Сергійович Грушевський був вірним патріотом України. Його погляди змінювалися, суспільно-політичні концепції розвивалися, але любов до свого народу та історична правда завжди були вирішальним показником його наукової творчості та політичної діяльності. У житті та творчості М.С. Грушевського, відкарбувалася трагічна історична доля розчленованих політичними кордонами українських земель, позбавлених державності, глибоко відобразилася, але створена ним цілісна концепція українського історичного процесу стала стрижневою ідеєю українського відродження та розвитку сучасного українського суспільства.

Калуга Володимир Федорович,
доктор філософських наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ВІРТУАЛЬНИЙ М. ГРУШЕВСЬКИЙ ЯК ПОТЕНЦІЙНИЙ ЛІДЕР СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: ЙМОВІРНА КАРТА АКТИВНОСТІ

М.С. Грушевський є визнаною потужною історичною фігурою національного масштабу. Відповідно відбулася героїзація його образу – формування певного зразка для наслідування представниками наступних поколінь та соціального еталону з метою фіксації тих чи інших чеснот як втілених цінностей. Як наслідок, М.С. Грушевський як конкретна особа, що діяла відповідно до умов і обставин, в яких себе віднаходила, та Михайло Грушевський як історична (героїчна) постать виявляються десь у такому ж співвідношенні між собою як первісна і похідна в контексті математики. Згадані дві позиції безумовно пов'язані між собою. Проте в поточному існуванні, якщо мова йде про Грушевського, громадська думка оперує практично лише з образом Михайла Грушевського, тобто має справу з героєм нашого часу при цьому автоматично відмежовуючись від особи М.С. Грушевського, якій як і кожній іншій особі притаманний симбіоз моделей поведінки, переконань, стереотипів, інтенцій – зрештою бажань і страхів, котрі неодмінно відбиваються на і відображаються в повсякденній активності.

Між тим, невід'ємним елементом (героїзованого) образу Михайла Грушевського є його іпостась як державного діяча. І саме ця іпостась, як показує досвід, виявилася центроутворюючою, тобто такою, навколо якої зібрані решта іпостасей, зокрема науковця-історика, мислителя-публіциста, громадського діяча (лідера громадської думки), сучасника історичних подій кінця XIX – першої третини XX століття, представника української інтелігенції та національної еліти вказаного періоду і в значно меншій мірі позачасового виміру тощо. Хоча М.С. Грушевський відбувся як соціально-значима фігура насамперед в науковому просторі.

Здобувши потужний авторитет на науковому поприщі з етнічно та водночас національно орієнтованим ухилом, Михайло Грушевський, так би мовити, став цікавим в політичному плані, зокрема як постать, навколо якої відбувалася консолідація носіїв певних соціально-політичних інтенцій та смаків. Таким чином на певний, як на історичну ретроспективу, досить короткий період М.С. Грушевський став не стільки лідером чи ідеологом, скільки таким собі (іменитим) «прапором», так званих, українських поступовців, що сповідували ілюзії такого собі симбіозу лібералізму та соціал-демократії, очевидно, спокусившись на романтичний образ цивілізованої Російської федерації поряд з романтичним образом неньки-України, убраної в шати соціал-анархізму, у купі з романтичним образом освіченої і морально довершеної людини. Принаймні, упосереднено кажучи, непрактичність політичної активності поступовців, а в їх авангарді і М.С. Грушевського очевидна уже б на фоні того, як приймалися 4 Універсали зокрема, та змінювалося цілісне бачення ситуації і перспектив України загалом.

Відтак, про М.С. Грушевського як особу в контексті соціально-політичного життя можна сказати, що він був радше романтиком, аніж практиком, своєрідним стратегом-мрійником і надто слабким тактиком, тим більше кризовим менеджером. Україна ж на той час потребувала саме кризового менеджера, котрий здатний вдаватися як до непопулярних рішень і дій, так і до дій та вчинків, які йдуть у розріз з високими (нав'язаними масам мораллю іудохристиянства) цінностями, спираючись на волюнтаризм абощо. Хоча все це для М.С. Грушевського неприпустимо, оскільки він сформувався насамперед як високоосвічена, соціально покладиста, тобто така, що сповідує пієтет перед спільнотою і мораллю, особа. Як наслідок, як політичний діяч М.С. Грушевський спроможний був лише відповідати на виклики, що їх висували умови й обставини до нього як державного діяча, до того ж найчастіше, так би мовити, в авральному порядку, на відміну від того, аби заздалегідь форму повістку дня.

Як би те дивно видавалося на перший погляд, але опинись М.С. Грушевський на посаді президента України сьогодні, він, швидше б за все, діяв би досить схожим чином, як діє нинішній президент В.О. Зеленський – намагався б «наздоганяти» події, вдаючи активну діяльність, постійно перебуваючи в світлі софітів ЗМІ, але будучи слабким лідером, неспроможним «гнути» свою лінію в контексті як внутрішньої, так і, тим більше, зовнішньої політики.

Між тим, слава науковця не зрадила М.С. Грушевському, покривши собою його безслав'я як державного діяча. Тому на сьогоднішній день Михайло Грушевський зарахований до пантеону українських героїв – еталонних одиниць громадського простору.

Література:

1. Ідеолог і творець української державності. До 150-річчя від дня народження М. Грушевського (1866-1934) // Дати і події, 2016, друге півріччя: календар знамен. дат № 2 (8) / Нац. парлам. б-ка України. – Київ, 2016. – С. 67-71.

Мартинов Андрій Юрійович,
доктор історичних наук, професор
провідний науковий співробітник
відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України
Інституту історії України НАН України
(Київ, Україна)

ІСТОРИЧНА СОЦІОЛОГІЯ У ПАРАДИГМІ СУЧАСНИХ ГУМАНІТАРНИХ НАУК

В історії минуле швидко набуває рис стабільної неминучості, яка перекреслює будь-які альтернативні варіанти розвитку. Тому традиційно вважалось, що гадати можна лише про майбутнє. Минуле є даністю, в якій немає місця можливому. Нове розуміння вектору соціально-історичного часу переконує, що минуле може бути таким само не прогнозованим, як і майбутнє. Проблема тлумачення альтернативних варіантів минулого знаходиться в колі завдань історичної феноменології. Її парадигма формується на основі філософських ідей Е.Гуссерля та М.Гайдеггера, які поставили проблему знаходження об'єктивного сенсу свідомості. Об'єктом дослідження історичної феноменології є певне джерело як інтерсуб'єктивна реальність. Основною методологічною задачею історика – феноменолога є *наданнячужійсвідомостіправанамонолог*. Тим самим історична феноменологія відмовляється від марксистсько-гегельянської парадигми, яка ставила завдання *пояснення* історичної дійсності, натомість ставиться проблема *розуміння* людини минулого, і через неї тлумачення навколишнього світу [1, с.36]. Зокрема, усна історія звертається до сюжетів повсякденного життя, залучаючи в науковий обіг нетрадиційні історичні джерела, які дають можливість вивчати настрої «мовчазної більшості», яка суттєво впливає на соціальні процеси. Методологічно цей напрямок історичних досліджень є близьким до соціологічного анкетування. Суттєвого значення в процесі обробки результатів дослідження набувають

кліометричні, тобто математичні методи історичного дослідження соціальних систем, інститутів, тенденцій [2, с.68].

Ще одним перспективним напрямком сучасних історично-соціальних досліджень є історична глобалістика. Вона також зосереджує увагу на сучасних еволюціоністських теоріях. У форматі глобальної історії розгортаються дослідження світ-системної теорії та історичні проекції геополітичних ідей. Методологія історичної глобалістики повертає істориків із галузі суто гуманітарного знання до сфери соціальних наук.

Цей напрямок досліджень сформувався в умовах кризи методологічних моделей структуралізму, втрати уявлень про сутність та єдність історичного процесу. Його розвиток відбувається в умовах актуалізації культурно-історичного підходу та панування концепції історичного релятивізму, яка поставила під сумнів можливість застосування в процесі історичного аналізу філософських понять [3, с.143]. Натомість історична глобалістика заперечує євроцентристські, лінійні та суто детерміністські концепції традиційної всесвітньої історії. У її методологічному інструментарії зібрані теорії культурної антропології та синергетики. При цьому соціально-історичне буття знову стає екзистенційно відкритим різним можливостям.

Література:

1. Опыт исторической феноменологии / А.Л. Юрганов. Вопросы истории. 2001. №9. С.36-49.

2. Хвостова Н.В. Количественные методы в истории / Н.В. Хвостова. Вопросы философии. 2002. №6. С.60-78.

3. Историческая глобалистика: предмет и метод / И.Н. Ионов. Общественные науки и современность. 2001. №4. С.120-133.

Мороз Майя Олександрівна,
доктор педагогічних наук,
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»
(м. Бар, Україна)

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ ТА БАРСЬКА ЗЕМЛЯ. ІСТОРІЯ БАРСЬКОГО ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ ІМЕНІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Михайло Сергійович Грушевський, за висловом академіка І. Кураса, – великий літописець давньої і будівничий нової України, який своєю діяльністю створив цілу епоху в культурному і суспільно-політичному розвитку української нації [2, с. 219.]. Своїм гігантським інтелектом, подвижницькою працею, благородством помислів і високістю духу він заклав найглибші ідейні підвалини національного відродження, очолив перший у ХХ столітті прорив українського народу до державної самостійності, залишив таку духовну спадщину, під освятою якої ми сьогодні відзначаємо тридцятиріччя незалежності України.

Не так багато на українській землі місць, пов’язаних з іменем Михайла Сергійовича Грушевського. Одне з них – село Сестринівка Козятинського району, що на Вінниччині, де жив його дід Захарій Іванович Оппоков та народилася мати видатного історика – Глафіра Захарівна Оппокова. Оппокови та їх нащадки були священиками та вчителями церковно-парафіяльних шкіл більше ніж у 20-ти селах та містах, у тому числі й в Бару (про що свідчать зібрані на сьогодні відомості) – мальовничому українському історичному місті, що впродовж XVI-XVIII століть був адміністративним центром Барського староства Подільського воєводства, цитаделлю на порубіжні Східного та Західного Поділля, навколо якого вирували значні політичні події та пристрасті у зв’язку з постійними нападами татар, турків, походами козацьких військ Максима Кривоноса і Богдана Хмельницького в роки національно-визвольної війни середини XVII століття, рухами опришків, повстаннями гайдамаків, а в ХХ столітті опинилося у вирі Української революції 1917-1921 років.

У XVI-XVIII століттях місто Бар був настільки відомий в Східній Європі та Поділлі у зв'язку з його королівським і магдебурзьким статусом, своїм замком та укріпленнями, місцем і значенням як центру ремесла та торгівлі, що він потрапив до описів іноземних мандрівників того часу, зібраних Володимиром Січинським у книзі «Чужинці про Україну» [5], на сторінки козацьких літописів С. Величка, Г Грабянки, «Хронік» М. Стрийковського та інших численних історичних джерел.

Найбільшим досягненням в українській історіографії початку 90-х років XIX століття стали магістерське дослідження і капітальна книга Михайла Грушевського «Барське староство. Історичні нариси XV-XVIII ст.» (1894) [1], статті «Этнографические данные о Барской околичной шляхте до конца XVIII ст.»[3, с. 158-160], «Организация старостинского и околичного управления в Барском старостве» (1895) [4], окремі його згадки про місто на сторінках його багатотомної «Історії України-Руси» та інших працях. Названі твори стали справжнім проривом в історичному вченні краю, сприяли становленню вченого як історика-класика України.

Позитивно, що нині в Барі належно шанують постать Михайла Грушевського, спорудивши йому пам'ятник, назвавши його ім'ям вулицю. Відрадно, що з 25 грудня 2002 року і Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж» носить почесне ім'я славетного українського вченого.

Гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського є одним із наймолодших навчальних закладів, який за свою 36-річну історію існування зумів пройти шлях від філіалу Вінницького педагогічного училища в місті Бар (28 серпня 1984 р.) до Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського».

Відкриття на освітньому просторі Вінниччини педагогічного навчального закладу пов'язується із запровадженням у 1984 році чотирирічної початкової освіти, що, в свою чергу, призвело до того, що в Україні виник дефіцит учителів початкових класів. Тому, з метою вирішення проблеми кадрового забезпечення шкіл професійними фахівцями, Барське педагогічне училище розпочинає фахову підготовку майбутніх спеціалістів за спеціальностями «Початкове навчання» та «Дошкільне виховання». З 1985 року Барське педагогічне училище розпочинає свою автономну діяльність та розбудову, розширення спектру фахової підготовки, зростання педагогічного колективу кількісно і якісно. Із 1992 року розпочато підготовку фахівців ще за двома педагогічними спеціальностями: учитель музики, музичний керівник та учитель образотворчого мистецтва та художньої праці. А в 1996 році з ініціативи відділу юстиції в педагогічному училищі розпочато підготовку фахівців з першої непедагогічної спеціальності – «Правознавство». У 2002 році на базі училища відкривається Обласний гуманітарний ліцей для обдарованої сільської молоді. У цьому ж році училище одержало ліцензію на підготовку бакалаврів зі всіх чотирьох педагогічних спеціальностей. У 2003 році розпочато підготовку за другою непедагогічною спеціальністю – «Видавнича справа та редагування».

25 груда 2002 року Кабінетом міністрів України, враховуючи пропозиції Міністерства освіти і науки України та Вінницької облдержадміністрації про присвоєння Барському педагогічному училищу імені видатного українського вченого Михайла Грушевського, прийнято розпорядження надалі іменувати зазначений навчальний заклад – Барське педагогічне училище імені Михайла Грушевського. А 25 липня 2003 року, враховуючи те, що училище випустило перших бакалаврів, Вінницька обласна рада перейменувала Барське педагогічне училище імені Михайла Грушевського у Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського. Високе звання зобов'язує до ще вищої результативності в підготовці фахівців.

На сьогоднішній день Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського» потужно працює на теренах Вінниччини, готуючи компетентних, конкурентоспроможних фахівців у педагогічній галузі, а також у галузі права та журналістики. Натхненний дух національного сподвижника Михайла Сергійовича Грушевського, який все своє життя, діяльність і творчість присвятив українському народу,

наповнює стіни коледжу та надихає студентський, педагогічний та науково-педагогічний колектив до нових перемог і звершень в ім'я процвітання й зміцнення незалежної, демократичної української держави.

Література:

1. Барское староство. Исторический очерк. XV-XVIII вв./ М. С. Грушевский. – К., 1894. – 550 с.

2. Поділля і поділлєзнавство як історико-географічний фактор у творчості М. С. Грушевського / Ю. Зінько, І. Романюк // Бар. Барська земля – крізь призму століть / Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції. – Бар, 2008. – 448 с.

3. Чтения в Историческом обществе Нестора-Летописца. – К., 1892. – Т. 6. – С. 158-160.

4. Чтения в Историческом обществе Нестора-Летописца. – К., 1892. – Т. 9. – Кн. 2.

5. Чужинці про Україну: Вибір з описів подорожей по Україні та інших писань чужинців про Україну за десять століть / В. Січинський. – Львів: Червона калина, 1938. – 112 с.

Пиріг Руслан Якович,
доктор історичних наук, професор,
головний науковий співробітник, Інститут історії України НАНУ
(м. Київ, Україна)

СУСПІЛЬНЕ СПРИЙНЯТТЯ ПОСТАТІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)

155-ліття від дня народження М.С. Грушевського і 30-річчя незалежності України збіглися в часі. У цьому є певний символізм, адже йдеться про ідеолога і фундатора новітньої української державності. Його повернення у відновлену Україну було складним, але незворотним, оскільки ґрунтувалося на суспільному усвідомленні історичної постаті М. Грушевського - видатного ученого і державного діяча. В умовах незалежної України цей процес набув динамічного прискорення.

Доповідь ставить завданням: за матеріалами тематичних соціологічних досліджень з'ясувати ставлення українців до постаті Михайла Грушевського. Автор цілком усвідомлює, що виконані упродовж двох останніх десятиліть опитування різняться методикою, інструментарієм, аналітикою, вибором кола персоналій, масиву респондентів, допустимою похибкою тощо. І все ж загальну тенденцію електоральних симпатій і антипатій щодо історичних діячів, зокрема й до М. Грушевського, встановити дозволяють.

За даними Інституту політики 2002 р., з понад 4,6 тис. респондентів на запитання: «Як Ви оцінюєте М. Грушевського?» 53% відповіли схвально. Всеукраїнське опитування - громадський рейтинг «Великих українців», проведене у 2008 р., дало такі результати: М. Грушевський увійшов до першої десятки постатей, посівши шосте місце після Т. Шевченка, Лесі Українки, Б. Хмельницького, І. Франка та М. Гоголя. А в розділі державні і політичні діячі – друге місце після Б. Хмельницького.

У 2010 р. організація «Українське демократичне коло» провела дослідження, за результатами якого позитивне ставлення до М. Грушевського склало 68,4%. Тобто зросло на 15 % проти 2002 р. Негативно його оцінювали тільки 6,7 %, не знають – 14 %. За даними соціологічної групи «Рейтинг» (2015 р.) М. Грушевський увійшов до четвірки «найвідоміших українців усіх часів», отримавши 12,7% голосів опитуваних. Перші місця зайняли Т. Шевченко (62,9%), Б. Хмельницький (23,5%), Леся Українка (19,0%). За дослідженнями цієї ж групи 2016 р. про ставлення до окремих історичних постатей, М. Грушевський дістав 72 % прихильності (цілком позитивно - 35 і швидше позитивно – 37), за ним І. Мазепа (50 і 10 %). При опитуванні 2018 р. серед історичних постатей найвищі рейтинги виявилися у Б. Хмельницького (73%), М. Грушевського (68%), І. Мазепи (53%).

Високий суспільний рейтинг М.С.Грушевського засвідчують й новітні дослідження. Зокрема, в опитуванні соціологічної агенції Fama (квітень 2021 р.) «Ідеальний лідер для України» респондентам запропонували назвати історичні особистості, які відповідають їх

уявленням про ідеального політика. За результатами дослідження лідирують Б. Хмельницький, Т. Шевченко, В. Чорновол, М. Грушевський. Проводяться й інтернетопитування. Навряд чи їх можна вважати досить репрезентативними. Проте вияв певного сегменту громадської думки вони відображають.

Порівняльний аналіз результатів соціологічних досліджень дозволяє дійти наступних висновків:

Упродовж останніх десятиліть рейтингові опитування виявляють стійку тенденцію присутності М.Грушевського в суспільній свідомості українців. Найвиразніше сприймаються дві іпостасі його складної і багатогранної постаті: перша – видатний учений, друга – видатний державний і громадський діяч.

Характерною рисою суспільного усвідомлення постаті М.Грушевського є відсутність контроверсійності в його оцінках. На відміну від С. Петлюри, П. Скоропадського, В. Винниченка та інших діячів, він позитивно оцінюється у всіх регіонах України і виступає важливим об'єднуючим фактором українського суспільства, важливим чинником державної політики пам'яті.

Сприйняття постаті М.Грушевського динамічно змінюється разом із світоглядною трансформацією суспільства і адекватно йому стратифікується як у соціальному, так й політичному вимірі. За опитуваннями 2018 р. симпатики партії «Свобода» найкраще ставляться до М. Грушевського, І. Мазепи та С. Бандери, прихильники Блоку Петра Порошенка позитивно оцінюють М. Грушевського, І. Мазепу, С. Бандеру та С. Петлюру. Ті, хто підтримує «Самопоміч», також виділяють М. Грушевського, І. Мазепу та С. Бандеру. Електорат партії «Опозиційний блок» найбільш позитивно оцінює Петра І, В. Леніна та Й. Сталіна. Характерно, що у всіх опитуваннях М. Грушевський незмінно випереджує В. Леніна, Й. Сталіна, Л. Брежнєва.

Література:

1. Гирич І. Михайло Грушевський: конструктор української модерної нації. - К., 2016. – С.5-8.

2. Електронний ресурс: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/de-communization_rg_112016.pdf/

3. Електронний ресурс: https://www.pravda.com.ua/news/2018/11/20/7198776/

4. Електронний ресурс: https://old.uinp.gov.ua/news/postat-mikhaila-grushevskogo-e-odnieyu-z-klyuchovikh-v-derzhavnii-polititsi-pam-yati

5. Електронний ресурс: https://fama.agency/polityka/vybortsi-ta-yihni-lidery-vseukrayinske-doslidzhennya/

Тельвак Віталій Васильович,
доктор історичних наук, професор,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
(м. Дрогобич, Україна)

СУЧАСНЕ ГРУШЕВСЬКОЗНАВСТВО: ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Своєрідними віхами дисциплінарного поступу грушевськознавства є ювілейні дати Великого Українця. За усталеною традицією, в ці роки проводяться різнопланові заходи, котрі, серед іншого, спонукають дослідників життя та творчості М. Грушевського до рефлексії над своїми пошуками в широкому контексті праці колег-гуманітаріїв. В підсумку, постають тексти, покликані не стільки підсумувати дисциплінарні здобутки, скільки спонукати до обговорення найбільш актуальних завдань. Цьогорічне відзначення 155-ліття з дня народження визначного історика вкотре спонукає до підсумування грушевськіани останнього п'ятиліття, багатого на чималі здобутки.

Найбільш суттєвими у досліджуване п'ятиліття були здобутки проблемно-тематичного плану, котрі не лише збагачували реконструйоване раніше сюжетне полотно життєпису історика, але й подекуди помітно розширювали узвичаєні дисциплінарні обрії грушевськознавства. Більшість таких студій були дисертаційними дослідженнями. Для прикладу згадаємо праці С. Панькової («Публіцистика Михайла Грушевського як джерело

дослідження суспільно-політичної думки в Україні кінця XIX – початку XX ст.»), Н. Шелудякової («М. Грушевський − колекціонер у контексті наукового та мистецького життя України кінця XIX − початку XX ст.), В. Хоменка («Михайло Грушевський у діяльності Української партії соціалістів-революціонерів: текст і контекст джерел»), І. Гойдало («Погляди про державу і право Михайла Грушевського»). Серед важливих монографічних новинок згадаємо праці В. Мельниченка («Михайло Грушевський у Москві»), В. Тельвака та В. Педича («Львівська історична школа Михайла Грушевського»), С. Панькової та Г. Кандаурової («Facie ad faciem: Ілюстрований життєпис Михайла Грушевського»), Р. Пирога та В. Тельвака («Михайло Грушевський: біографічний нарис»), І. Гирича («Михайло Грушевський: конструктор української модерної нації»), Н. Романцової («Михайло Грушевський в історичній науці (1890-1934 рр.). Проблема в українській історіографії»).

Чимала кількість маловідомих сюжетів життєпису М. Грушевського була реконструйована у працях статейного формату. Звернемо увагу на з'ясування цілком незнаних раніше обставин дозвілля вченого, реконструкції його подорожей європейськими столицями, занурення у творчу лабораторію дослідника, з'ясування перебігу невдалого обрання історика до складу Російської Академії наук у 1924 р., детальне вивчення обставин його смерті, тощо. Серед статейних розвідок оригінальністю постановки проблем на увагу заслуговують спроби відтворити психологічний портрет М. Грушевського у світлі мемуарних та епістолярних джерел, зануритися в світ гумористичної грушевськіани, підійти до вивчення іконографії вченого за допомогою теоретичного інструментарію візуальної історії, переосмислити феномен радянської грушевськіани чи показати можливості вивчення й інтерпретації групи джерел «born digital» для з'ясування сучасної рецепції творчості історика. Поряд із такими успіхами в заповненні «білих плям» у життєписі історика, відзначимо, що чимало його сторінок надалі малознані нам.

Доволі часто в останні роки опрацьовувалася проблема взаємин М. Грушевського із сучасниками. Такі розвідки зазвичай базуються на віднайденому епістолярію і нерідко є передмовами до видання джерел. Як про певну важливу тенденцію, вкажемо на збільшення частки таких реконструкцій стосовно визначних західноєвропейських і російських колег М. Грушевського. Так, у досліджуваний період, поряд зі з'ясуванням взаємин історика з деякими українськими інтелектуалами (О. Грушевським, М. Мочульським, О. Барвінським, В. Винниченком, О. Лотоцьким та ін.), з'явилися розвідки про його контакти з німцями О. Гетчем та К. Гетцем, чехом Я. Пайскером, шведом А. Єнсеном, норвежцем О. Броком, румуном Н. Йоргою, росіянами О. Лаппо-Данилевським і М. Сперанським та ін.

Чималими в останнє п'ятиліття були здобутки грушевськознавців і в плані опрацювання та публікації інтелектуальної спадщини автора «Історії України-Руси». Тут згадаємо відродження серії «Епістолярні джерела грушевськознавства». В 2019 р., після семирічної перерви, вийшов друком том листування М. Грушевського зі знаним галицьким політиком і культурним діячем О. Барвінським. В опублікованій протягом досліджуваного періоду документальній грушевськіані виразно домінує епістолярій. За цей час були оприлюднені листи вченого до В. Вернадського, О. Лаппо-Данилевського, О. Брока, М. Сперанського, А. Лященка, Е. Радлова, В. Миролюбова, М. Лемке, В. М'якотина, Б. Марковича, українських есерів на еміграції у Польщі, редакції журналу «Русское богатство». В свою чергу, світ побачили листи А. Єнсена, Л. К. Ґетца, О. Гетча, Я. Пайскера, Н. Кибальчич, О. Лотоцького, Л. Гарматія, Н. Романович і представників Закордонного комітету УПСР до М. Грушевського. Також з'явилося взаємне листування історика з В. Лукичем.

Надзвичайно плідним досліджуваний період виявився для реалізації довголітнього проєкту англомовного видання «Історії України-Руси» М. Грушевського. За останнє п'ятиліття друком вийшли третя (2016), четверта (2017) та п'ята (2019) частини найголовнішої праці М. Грушевського. Вихід згаданих книг помітно наблизив до завершення розпочатий у 2007 р. перекладацький проєкт, адже невиданим залишається лише другий том, вже підготовлений до друку.

Найбільш вражаючими в останнє п‘ятиліття виявилися здобутки інституційного плану. Восени 2016 р. співробітниця Інституту історії України НАН України О. Юркова презентувала концепцію інтернет-проєкту «Електронний архів Михайла Грушевського». Протягом п‘яти років його реалізації розроблено унікальну модель поєднання на одному ресурсі друкованих, архівних та іконографічних матеріалів. Завдяки цьому, користувач насправді має справу з архівом не однієї видатної постаті, а цілої інтелектуальної історії України кінця XIX – першої половини XX ст. Весь комплекс матеріалів на інтернет-порталі проєкту представлено за кількома рубриками (новини, електронні колекції, бібліотека, архіви, галерея, інтернет-ресурси, довідник та ін.), котрі в свою чергу поділяються на тематичні підрубрики.

У досліджуваний період вдалося також реалізувати ще один амбітний інституційний проєкт, про потребу якого ще в 1960-х роках писав Л. Винар. Йдеться про спеціальне періодичне видання, тематично сфокусоване на широко інтерпретованій грушевськознавчій проблематиці. Таким виданням став періодичний збірник «Михайло Грушевський: студії та джерела». Редакційний комітет обрав для збірника структуру наукового періодичного видання: першу частину складають історіографічні студії, другу – джерела з передмовами та коментарями. Надалі передбачається також запровадити розділи рецензій, оглядів та бібліографічних заміток, тематичну бібліографію та ін. Перший випуск збірника з‘явився в 2018 р., другий – в 2019 р., третій та четвертий зараз перебувають на стадії підготовки та вийдуть друком восени цього року.

Вищезгадані історіографічні здобутки дозволяють говорити про доволі добру дисциплінарну кондицію сучасного грушевськознавства. Про це свідчить постійне розширення сфер і практик наукового пошуку, зростання кола зацікавлених дослідників і формування осередків (насамперед, у Києві, Львові та Дрогобичі), нові успішні інституційні проєкти тощо. Змальоване вище історіографічне різноманіття помітно актуалізує підготовку узагальнюючої монографічної праці, в якій було би простежено становлення та видозміну сучасних грушевськознавчих студій.

Разом із тим, згадані чималі успіхи оприявнюють перспективи і потреби молодої українознавчої галузі. Найбільш серйозним викликом для дослідників спадщини М. Грушевського є назріла потреба переосмислення самої дисциплінарної матриці грушевськознавства. Створення нової дисциплінарної моделі, що враховуватиме історіографічне сьогодення, дозволить грушевськознавцям краще зрозуміти логіку свого пошуку в широкому контексті діяльності колег-гуманітаріїв, а також згармонізує назрілий міждисциплінарний діалог довкола всебічного осмислення феномену Михайла Грушевського в контексті його доби.

Тодоров Ігор Ярославович,
доктор історичних наук, професор
Ужгородський національний університет
(м. Ужгород, Україна)

СТРАТЕГІЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Наприкінці серпня 2021 р. з’явилася довгоочікувана перша Стратегія зовнішньополітичної діяльності України. Цей документ є, з одного боку, результатом тридцятирічних напрацювань міжнародної діяльності нашої держави, а з іншого, чітко окреслює перспективи вітчизняної зовнішньої політики. На відміну від багатьох нормативних актів 1990-х та початку 2000-х років Стратегія не містить жодних ілюзій стосовно Росії. Схожу еволюцію в своїх геополітичних поглядах пройшов Михайло Грушевський. На початку XX століття він був прихильником слов’янофільської геополітичної концепції. Головне місце в ній займала проблема автономії України у складі Російської республіки. Найбільш доцільною він тривалий час вважав для України широку національно-територіальну автономію [1]. Проте

після російської агресії взимку 1918 р. М.Грушевський змінив погляди на Росію: «...перше, що я вважаю пережитим і віджитим... се наша орієнтація на Московщину» [2]. Він зрозумів, що в складі Росії про вільну Україну годі й думати і тому закликав до побудови самостійної держави. Тридцять років існує незалежна Україна, але активне позбавлення ілюзій щодо Росії розпочалося лише з 2014 р. І, на жаль, поки ще триває. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України серед іншого має сприяти усвідомленню того, що Росія ворог України за визначенням.

В Стратегії зазначено, політика Російської Федерації сьогодні є основною загрозою для України і Європи. Російська Федерація докладає зусиль для відновлення своєї ролі як глобального гравця шляхом політичного, військового, економічного, інформаційного тиску на держави та інституції трансатлантичного співтовариства. Російська Федерація застосовує весь спектр інструментів гібридної агресії з метою встановлення контролю над Україною, порушуючи її територіальну цілісність та намагаючись блокувати її рух до набуття повноправного членства в ЄС та в НАТО, а також для дестабілізації інших держав, порушення заснованого на нормах міжнародного права міжнародного правопорядку. Порушення територіальної цілісності України внаслідок збройної агресії, що призвела до тимчасової окупації Російською Федерацією територій у Донецькій та Луганській областях, Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, залишається головним зовнішнім викликом національній безпеці. Нарощування військового потенціалу Російською Федерацією вздовж державного кордону України створює небезпеку розширення збройної агресії проти України.

Серед цілей зовнішньополітичної діяльності України виокремлена протидія державі-агресору, відновлення територіальної цілісності України та забезпечення державного суверенітету України на всій її території в межах міжнародно визнаного державного кордону. Для досягнення основної мети визначено завдання притягнення Російської Федерації до міжнародно-правової відповідальності.

З метою відновлення територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаного державного кордону зовнішньополітичні зусилля мають зосереджуватися на забезпеченні збереження на міжнародному порядку денному питання збройної агресії Російської Федерації проти України та пов'язаних із цим безпекових, гуманітарних, економічних, екологічних та інших загроз, забезпеченні врахування міжнародною спільнотою довгострокового негативного та деструктивного впливу агресивної політики Російської Федерації на міжнародну, зокрема європейську, безпеку, розширенні кола держав, які активно підтримують територіальну цілісність і державний суверенітет України у протистоянні з Російською Федерацією, збереженні та посиленні наявних зовнішніх механізмів та інструментів щодо протидії збройній агресії Російської Федерації проти України, активізації діяльності з використанням усіх доступних міжнародно-правових механізмів з метою отримання від Російської Федерації відшкодування шкоди та збитків, завданих Україні, її громадянам та юридичним особам внаслідок тимчасової окупації частини території України, зміцненні міжнародного консенсусу щодо необхідності збереження і посилення політико-дипломатичного та економічного тиску на Російську Федерацію (зокрема, через запровадження санкцій з огляду на триваючу агресію проти України, максимально широкому донесенні до міжнародної спільноти правдивої інформації про скоєні злочини та наслідки агресії Російської Федерації проти України.

Головною метою зовнішньополітичної діяльності України щодо Російської Федерації є припинення російсько-українського збройного конфлікту, відновлення територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаного державного кордону та забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях. Агресивна політика Російської Федерації продовжує дестабілізувати Україну, прагне стримувати її реформи та економічне зростання, на постійній основі намагається блокувати інтеграцію України в ЄС та в НАТО [3].

Отже, реалії сьогодення доводять слушність поглядів М. Грушевського під час Української революції. Росія – це не проблемний сусід, з яким можна домовитися, а «екзистенційний ворог», метою якого є повне знищення України держави, а також руйнація

Європейського Союзу та НАТО. Консолідація Заходу (включаючи Україну, як його невід'ємну частину) спроможна зупинити російську агресією та покарати її за системні порушення міжнародного права.

Література:

1. Грушевський М.С. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К.: Т-во «Знання» України, 1991. – С. 126-127.

2. Грушевський М.С. На порозі нової України. Гадки і мрії. – К.: Т-во «Знання» України, 1991. – С. 138.

3 Стратегія зовнішньополітичної діяльності України. Затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021 URL: https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017

Халак Надія Володимирівна,
кандидат історичних наук, вчений секретар,
Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства
ім. М. Грушевського НАН України.
(м. Львів, Україна)

ПУБЛІКАЦІЯ СВІДЧЕННЯ З КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ ПРОТИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В АВСТРО-УГОРЩИНІ 1916 р.: ОРИГІНАЛ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Більше ста років пройшло від того, коли в часі Першої світової війни судові органи одразу двох держав – Російської імперії та Австро-Угорської монархії порушили кримінальні справи за однаковою статтею – звинувачення у державній зраді проти однієї непересічної людини, котра є автором українського історичного нарративу – історика, політичного і громадського діяча Михайла Грушевського. Про ці процеси опубліковані розвідки[1], які дали загальну канву хронології цих судових процесів, проте ще досі залишилось чимало нез'ясованих обставин і, як виявилось, помилок у тлумаченні документів, не говорячи вже про глибший аналітичний роздум, і також з точки зору юриспруденції, – вони відсутні. Осмислення необхідне, бо історія таки має вчити, щоб уникати помилок в теперішньому і майбутньому. Тим паче, що тепер теж війна і теж можливі подібні політичні процеси.

Зізнання Степана Томашівського – одного із свідків кримінальної справи, яка розглядалась із червня 1916 р. у Львові, викликали миттєвий і згодом багаторазовий резонанс серед громадськості Галичини. Їх перекручували, інтерпретували в такий спосіб, що Томашівський змушений був звертатись до суду для захисту честі і гідності. Свідчення публікували із спотворенням змісту і некоректними коментарями, їх також неодноразово – вириваючи окремі фрази з контексту – використовували як аргументи у полеміці проти історика: міжособистісній у науковому товаристві та політичній.

Свідчення С. Томашівського, точніше його копії, публікували двічі. Один раз ще за життя історика: переклад з німецької на українську мову у 1924 р. опублікувала газета «Новий Час» [2]. У тексті перекладу було перекручено зміст фрагменту, у якому йшлося про думку М. Грушевського, висловлену у 1908 р., щодо приєднання Східної Галичини до Росії, що він тоді уважав за шкідливе. Так це написано в тексті оригіналу документа: «In theoretischer Behandlung der Frage drückte er sich immer zurück haltend aus, den Anschluss an Russland hielt er einmal, es war 1908, unter den damaligen Umständen für nachteilig» (У теоретичному трактуванні справи він висловлювався завжди стримано. Приєднання до Росії уважав одного разу, це було у 1908 р., з огляду на тодішні обставини, за шкідливе). Натомість у в газетній статті переклад слова «nachteilig» був переданий «корисне». Це, по суті, кардинально змінило зміст зізнань Томашівського. У коментарях редакції були висловлені негативні оцінки фрагментів зізнань, які підкреслили і ще більше посилили засуджуючу характеристику зізнань і спонукували викликати у читача відповідне ставлення до історика. По суті, газета долучилася до творення міфу про невдячного учня, який доніс на вчителя. Критику перекладу, опублікованого у газеті «Новий час», здійснив історик Іван Кревецький незадовго по смерті С. Томашівського 1930 р., захистивши пам'ять про історика і свого довголітнього товариша у статті п. н. «Сфальшований документ. Як у нас поборювали С. Томашівського» [3]. Думки І. Кревецького [4] поділяють сучасні автори, зокрема Я. Малик у брошурі, спеціально присвяченій кримінальним

переслідуванням Михайла Грушевського (1914-1934) (Львів, 1992). Треба відмітити, що автор цієї брошури цитування свідчень С. Томашівського подає саме за текстом газети «Новий час» 1924 р., про що свідчать відповідні покликання.

Друга публікація свідчень, які С. Томашівський давав у справі М. Грушевського 1916 р., побачила світ у журналі «Український історик» 1972 р. (Вип. 1-2). Текст свідчень був опублікований як додаток до статті Ю. Ґерича «До біографії М. Грушевського (Дещо про конфлікт в НТШ і про «донос», якого не було)» [5]. Це – копія документу, а саме: відпис із матеріалів слідства, яка походить з приватного архіву д-ра Олександра Колесси. Як свідчить заголовок п. н. «Зізнання д-ра Ст. Томашівського перед військовим судом в справі Грушевського – видобуті з військових суд. актів і передані мені дром. Волод. Бачинським. Др. Олександер Колесса». Документ німецькою мовою, зміст близький до оригіналу, це скорочений варіант, місцями – довільно переказаний, топоніми написані в українізованій транскрипції, також з достатньо точним відтворенням оригіналу документа. Машинопис німецького тексту зізнань неідентичний з оригіналом [6]. Переклад цього документу українською мовою, підготовлений М. Антоновичем, містить суттєві стилістичні недоопрацювання і з огляду на те, що він є скороченим варіантом свідчень, упускає цілий ряд важливих моментів у показах С. Томашівського [7].

Оригінал свідчень С. Томашівського ц. к. Військовому бригадному суду Відня від 28 серпня 1916 р. зберігається у ЦДІА м. Львова (Ф. 156: Вища державна прокуратура, м. Львів 1916-1918 рр. – Спр. 1476: Донесення прокурора м. Львова про звинувачення професора Львівського університету Грушевського Михайла в діяльності проти австрійського уряду»[8]. У документі подано точну дату, місце і судовий орган, який їх проводив, – ці відомості до цього часу не були з'ясовані у історіографії [9]. Зізнання записував секретар із слів свідка, тому у документі постійно фіксуються юридичні терміни – обвинувачений і т. ін. [10]. Оригінал стенограми – рукопис, записаний німецькою мовою, який вів секретар суду, складається з двох частин: перша – відомості про місце і час проведення зізнань, інформація про осіб, які його здійснювали (у документі нечітко написані прізвища судді та секретаря суду), а також особисті дані про свідка С. Томашівського (ряд інформацій писана у польській транскрипції), друга частина – це докладні відповіді історика на поставлені чотири запитання. Сам документ прошитий плетеним чорно-жовтим шнуром, опломбованим печаткою-наліпкою. За обсягом складається із 6 аркушів, писаних чорним чорнилом на лицевій і зворотній сторонах [11]. Текст оригіналу зізнань підготовлений для публікації у виданні «Михайло Грушевський Студії та джерела» (Київ, 2021. – Кн.3).

Окрім оригіналу, відомі ще збережені примірники копій свідчень С. Томашівського. Перша копія, без офіційного бланку реєстрації зізнань, текст зізнання ідентичний з оригіналом п. н. «Свідчення професора Львівського університету Томашівського Степана австрійському суду у Відні в 1916 р. про життя і творчу діяльність Грушівського Михайла» (ЦДІАЛ. – Ф. 309. – Оп. 2. – Спр. 100 – 10 арк. Друк, копія, німецька мова, з рукописними помітками І. Кревецького [12]. Назва другої копії (неідентичної з оригіналом): «Зізнання Томашівського С. перед військовим судом у Львові [Відні] у справі звинувачення Грушевського М. в антидержавній діяльності 1914 р. [1916 р.] (ЦДІАЛ. – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 2074. – 6 арк. Друк., копія, німецька мова). Хоч назви справ, місце переслуховування свідка і датування заголовків відрізняються, йдеться про одне й те ж саме свідчення С. Томашівського у Відні із серпня 1916 р. Порівняння тексту копії у Спр. 2074 із оригіналом виявило, що копія є скороченим варіантом оригіналу. Третя копія (неідентична з оригіналом) походить з приватного архіву д-ра Олександра Колесси, опублікована у 1972 р. в журналі «Український історик» [13]. Четверта копія зізнань – це рукопис В. Залозецького, зберігається а архіві Українського історичного товариства, неопублікована [14].

Про власне зізнання Степан Томашівський у тому ж році писав, що тоді він був примусовим свідком, візваним свідчити під присягою і загрозою насильного доставлення. Також згадував, що саме він категорично заперечив звинувачення, висунуті М. Грушевському і, як наслідок, подальші судові провадження були припинені [15].

Підсумовуючи, неодноразові маніпуляції та довільні інтерпретації довкола свідчень С. Томашівського 1916 р. ще за життя історика стали перманентним засобом усунути його як конкурента у різних сферах діяльності, а по його смерті – протиставити до загальноукраїнського національного руху та знівелювати пам'ять про нього як ідеолога

політичної думки в Галичині. Вони також стали причиною функціонування міфів, які отримали розвиток у працях еміграційних авторів і також функціонують у сучасній історіографії. Ці міфи можна усунути з публічного, і в тому числі наукового простору, лише публікацією оригіналів документів. Один з цих міфів спростовує текст оригіналу зізнання С. Томашівського перед ц. к. Військовим бригадним судом Відня 28 серпня 1916 р.

Література:

1. Ю. Ґерич До біографії М. Грушевського (Дещо про конфлікт в НТШ і про «донос», якого не було) // Український історик. – Вип. 1-2 (33-34). – Нью-Йорк; Мюнхен, 1972. – С. 66-84; Л. Винар Замітки до статті Юрія Ґерича «До біографії М. Грушевського» // Український історик. – Вип. 1-2 (33-34). – Нью-Йорк; Мюнхен, 1972. – С. 86-90; Антонович М. Зізнання Степана Томашівського: коментарі і переклад // Український історик. – Вип. 1-2 (33–34). – Нью-Йорк; Мюнхен, 1972. – С. 91-99; Я.Й. Малик «Кримінальні переслідування Михайла Грушевського (1914-1939 рр.). Текст лекцій. – Львів, 1992. – 23 с.

2. Зізнання проф. Томашівського в справі Грушевського // Новий Час. – Львів, 1924. – Ч.87-90.

3. І. Кревецький «Сфальшований документ. Як у нас поборювали С. Томашівського» // С. Томашівський. Історик. Політик. Публіцист. – Львів, 1931.

4. Я. Й. Малик «Кримінальні переслідування Михайла Грушевського (1914-1934)». Текст лекції. – Львів, 1992. – С. 16.

5. Див. покликання 1.

6. Документ ч. 1 «Зізнання дра Ст. Томашівського перед військовим судом в справі Грушевського – видобуті з військових суд. актів і передані мені дром. Волод. Бачинським. Др. Олександер Колесса» // Ю. Ґерич До біографії М. Грушевського…С. 79-82. М. Антонович опублікував також переклад тексту цих зізнань українською мовою (див.: Антонович М. Зізнання Степана Томашівського … С.94-99).

7. Ряд порівнянь із перекладом копії, здійсненим М. Антоновичем, ми вмістили у примітках до публікації перекладу оригіналу зізнань. Див. кн.: Михайло Грушевський Студії та джерела. – Київ, 2021. – Кн.3.

8. ЦДІАЛ . – Ф. 156. – Оп.1. – Спр.1476. – Арк.33-38 (Заслуховування свідків). Німецька мова. Рукопис секретаря суду. Оригінал.

9. Різні версії датування наводять у публікаціях Ю. Ґерич (датував зізнання 1916 р.) та М. Антонович (обстоював дату – листопад або грудень 1914 р.). Див. дет.: Ю. Ґерич До біографії М. Грушевського … С. 77; Антонович М. Зізнання Степана Томашівського… С. 92).

10. Подібна термінологія також присутня у свідченнях, які давали інші свідки. Пор. із невірними висновками М. Антоновича, див.: Антонович М. Зізнання Степана Томашівського… С. 93.

11. ЦДІАЛ . – Ф. 159. – Оп.1. – Спр.1476 «Донесення прокурора м. Львова про звинувачення професора Львівського університету Грушевського Михайла в діяльності проти австрійського уряду» у ЦДІА м. Львова. – Арк.33-38 (Заслуховування свідків). Німецька мова. Рукопис секретаря суду. Оригінал.

12. У копії документа, яка міститься у ЦДІАЛ . – Ф. 309. – Оп. 2. – Спр. 100, заголовок і напис зроблений І. Кревецьким: «Зізнання проф. Ст. Томашівського перед австрійським судом у Відні в 1916 р. у справі проф. М. Грушевського». Передав до бібліотеки НТШ 9/ XI 1937 І. Кревецький.

13. Докладніше про цю копію йшлося вище.

14. Автор публікації не знайома із текстом цього документу. Про цей документ згадується у анотації редакції «Українського історика» (див.: Антонович М. Зізнання Степана Томашівського… С.92).

15. С. Томашівський «Про ідеї, героїв і політику. Відкритий лист до В. Липинського з додатками. – Львів: Накладом автора, 1929. – С. 129.

Харченко Людмила Вікторівна,
доктор політичних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(*м. Київ, Україна)*

«ЗАХІДНА ОРІЄНТАЦІЯ» МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

До 1918 року М. Грушевський вбачав геополітичний пріоритет України в напрямку Російської імперії, але після того, як очолив Центральну раду, різко змінив орієнтацію у бік Європи. У своїй статті «Наша західна орієнтація», науковець занурився в історичне минуле України, закцентувавши увагу на Галицько-Волинському періоді.

На той час лише два політичних утворення, що виникли на українських територіях могли організувати відносну безпеку від нападів ззовні – Володимиро-Суздальське та Галицько-Волинське князівства. Останнє, на думку М. Грушевського використало лад і політичні традиції Київської Русі. Територіально Галицько-Волинське князівство було розташовано на правобережній Україні, охоплювало дванадцять адміністративних одиниць – земель. Князівство утворилося внаслідок інтеграційних заходів ініційованих Романом Мстиславовичем. Цей процес завершили його сини – Данило та Василько. Землі ці були стратегічно вигідними як з географічної, так і з економічної точки зору, оскільки через територію князівства проходило чимало торговельних шляхів, зокрема в Західну Європу.

Після об'єднання галицьких та волинських земель волинським князем Романом Мстиславовичем у 1199 році, першочерговою проблемою управління державою стали не загрози перед зовнішнім вторгненням, а приборкування місцевої знаті. Внаслідок цих процесів, українські території, що охоплювало Галицько-Волинське князівство відійшли під владу Польщі та Литви.

Проаналізувавши устрій і особливості формування політичної еліти зазначеного періоду, М. Грушевський дійшов висновку, що існує історична спорідненість українського народу з західноєвропейським, не заперечуючи при цьому значного східного впливу на історію України. Він зазначав, що східне підґрунтя українського народу, яке існує поруч із західним, «полегшує нам зв'язки з нашими сусідами, котрі пройшли через аналогічні орієнтальні впливи, створює ґрунт для певної угоди, для спільної моральної близькості» [1; С. 34]. Щоправда М. Грушевський, в той же час, наполягав на тому, що на відміну від Московщини, що розгублювала спадщину, яку отримала від Київської держави, України жила одним життям і одними ідеями з Заходом і звідти черпала культурні засоби і культурні взірці для своєї власної культури.

Література:

1. Грушевський М.С. На порозі нової України : гадки і мрії / М.С. Грушевський. Київ: Друк. Акц. Т-ва «Петро Барський у Києві», 1918. – 120 с.

Ціватий Вячеслав Григорович,
кандидат історичних наук, доцент,
Заслужений працівник освіти України,
доцент кафедри історії світового українства,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
член правління Наукового товариства історії дипломатії
та міжнародних відносин
(м. Київ, Україна)

ПОСТАТЬ ВЕЛИКОГО ПАТРІОТА МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО (1866-1934) В ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІЙ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ: ДІАСПОРАЛЬНИЙ І ПУБЛІЧНО-КОМУНІКАТИВНИЙ ДИСКУРСИ

Інституціональна діаспорологія, інституціональна історія та інституціональна біографістика – це нові перспективні напрями історичних досліджень. Дані напрями наукових досліджень з 20-х років XXI століття набули широкого наукового вжитку й поширення як в

Україні, так і за кордоном. Інституціональна історія України, українська культура і національні ідентичності, зокрема – мають історію, що вимірюється багатьма століттями, і багатогранну історико-культурну й ментальну спадщину. Усі регіони України створили власні самобутні інтелектуальні культури, що в цілісності й складають українську зовнішньополітичну й політико-дипломатичну палітру. Одним із найсамобутніших і колоритних представників політико-культурної української еліти, яку високу оцінювали та шанували, як в Україні так і за кордоном, зокрема представники української діаспори – був, безумовно – Михайло Сергійович Грушевський [1].

Михайло Грушевський (1866-1934) – одна з найпомітніших українських постатей XX століття. Він творив українську історію, з одного боку, як автор багатотомної «Історії України-Руси», з іншого – як громадсько-політичний діяч та голова Центральної Ради. Багато цікавих архівних матеріалів щодо інституціональної біографістики Михайла Грушевського зберігаються у Центральному державному архіві зарубіжної україніки (ЦДАЗУ). Комплекс документів надає можливість простежити еволюцію поглядів української еміграції на величну постать Михайла Грушевського й розкриває певні цікаві аспекти життя та діяльності М. Грушевського. Михайло Грушевський – це політичний і державний діяч, який відіграв провідну роль у творенні української незалежної держави. Вчений, який подарував своєму народові історію, без чого неможливо усвідомити себе як націю. Та водночас для багатьох своїх соратників – людина, яка пішла на компроміс з найлютішим ворогом вільної України – більшовицькою владою. Для нинішніх істориків є беззаперечним той факт, що реемігрaція М. Грушевського не була проявом політичної наївності, а стала результатом складних процесів, зумовлених еволюцією його політичних поглядів. Але сучасники М. Грушевського, творці та члени Української Центральної Ради, кульмінаційним моментом діяльності якої було виголошення IV Універсалу, сприйняли цей крок фактично як зраду. Звідси чимало критичних, іноді доволі різких публікацій, присвячених М. Грушевському, в еміграційній періодиці 1920–поч. 1930-х рр. і повоєнного періоду.

Усвідомлення трагічності долі великого патріота в середовищі українців-емігрантів прийшло у зв'язку з його смертю, нез'ясовані обставини якої не залишилися не поміченими навіть за кордоном [2]. У фондах ЦДАЗУ зберігається велика кількість документів, в яких розповідається про численні заходи із вшанування Михайла Грушевського в осередках української діаспори. Особливий інтерес являють собою наявні у фондах згаданого Архіву матеріали та публікації, що знайомлять дослідників із прижиттєвими та посмертними публікаціями праць М. Грушевського, що видавалися за кордоном [3].

Загальновідомо, що появі та дисциплінарному становленню грушевськознавства ми зобов'язані українським ученим, котрі були змушені залишити Батьківщину та виїхати на еміграцію. Тож закономірно, що простежуючи ґенезу вивчення тієї чи іншої проблеми життя та творчості Великого Українця, ми традиційно звертаємося до доробку наших попередників, дослідників вітчизняної інтелектуальної культури як перший в українській науці національний схоларний феномен та об'єкт досліджень у сфері проблематики схоларної грушевськіани в діаспорному українознавстві.

Початок Другої світової війни, форсована радянізація всіх сторін життя на Західній Україні остаточно унеможливили об'єктивний аналіз різнопланового доробку М. Грушевського на його Батьківщині. Після 1939 р., як зауважив Олександр Оглоблин, розпочинається новий етап розвитку української історіографії, що опинилась «на вигнанні» та за сприяння української діаспори. Сформована в міжвоєнний період специфіка грушевськознавчої рефлексії в аспекті аналізу особливостей реалізації Великим Українцем схоларних планів протягом галицької доби наклала свій відбиток на праці, які з'явилися в діаспорній історіографії у перші повоєнні десятиліття. Тут найчастіше маємо традиційні згадки про найбільш знакових львівських учнів М. Грушевського (С. Томашівський, М. Кордуба, І. Крип'якевич, І. Кревецький, І. Джиджора, В. Герасимчук, Б. Барінський, О. Терлецький та інші) і вказівки на творення ним першої національної школи української історіографії в Галичині без докладнішого наукознавчого аналізу цього феномену.

Зауважимо, що значна частина українських інтелектуалів, котрі опинилися на вигнанні, належали до послідовників державницької історіософії та нерідко симпатизували гетьманському політичному табору, а це визначало певну оцінну специфіку їхнього критичного звернення до постаті та творчості Михайла Грушевського, котрий змальовувався «останнім і

найбільшим» представником народницького напряму. Разом із тим відзначимо, що діаспорні дослідники поступово відмовлялися від спрощеного та конфліктного сприйняття народницького та державницького відламів у нашій історіографії винятково крізь призму їх здатності ідеологічно обґрунтувати визвольні змагання українського народу.

Діаспорні історики слушно зауважували: народництво та державництво – це послідовні генетично пов'язані етапи у розвитку нашої науки, а кожен історіографічний феномен слід розглядати в контексті тієї епохи, що його породила. Утім, і надалі визнавалася більша актуальність державницької історіософії, тому цілком аргументованою вважалася критика істориками-державниками різнопланової спадщини видатного вченого. Зауважимо, що аналогічно про значущість для української культури науково-організаційної діяльності Михайла Грушевського писали з нагоди ювілею й представники української інтелектуальної еміграції в Західній Європі [4]. Згадаємо також, що у своїй статті О. Пріцак звернувся і до проблеми особливостей комунікації Михайла Грушевського зі своїми молодшими колегами. Попри всю однобічність його оцінок, провокативна за своїм характером праця О. Пріцака інтенсифікувала грушевськознавчий пошук у діаспорному українознавстві. Вершиною в осмисленні діаспорною історіографією феномену інституціонально-регіональної школи Михайла Грушевського, зокрема львівської школи, стала перша узагальнююча монографія про Великого Українця авторства Л. Винара, в якій окремий розділ було відведено схоларній грушевськіані. До безперечних досягнень цього періоду можна віднести розробку низки проблем, зокрема – про особливості комунікативної природи та психологічного клімату школи Михайла Грушевського [5].

Отже, охарактеризовані найбільш дискусійні питання при дослідженні різнопланової інституціонально-регіональної проблематики історичної школи Михайла Грушевського вченими української діаспори, котрі опинялися у центрі уваги діаспорних українознавців, дають підстави констатувати, що доробок учених діаспори є вагомим етапом грушевськознавства, котрий став підґрунтям сучасних досліджень з інституціональної біографістики, інституціональної історії та інституціональної діаспорології.

Література:

1. Грушевський М. Вільна Україна. – Нью-Йорк, 1918 р. // ЦДАЗУ, бібл. ф. 3, інв. № 719-О.

2. Останні хвилини М. Грушевського і вшанування його пам'яти» про жалібні заходи в осередках української еміграції // «Тризуб». – Париж, ч. 46–47, 1934 р. // ЦДАЗУ, ф. 15, оп. 1, спр. 132, арк. 179–180.

3. Повідомлення про смерть М.С. Грушевського || «Тризуб». – ч. 44, Париж, 1934 р. // ЦДАЗУ, ф. 15, оп. 1, спр. 132, арк. 161 зв.

4. Січинський В. Михайло Грушевський, як історик українського мистецтва (З нагоди 20-річчя з дня смерти) // «Свобода». – Джерсі–Нью-Йорк, ч. 105, 1954 р. // ЦДАЗУ, ф. 55, оп. 1, спр. 80, арк. 47–47 зв.

5. Виписка А. Жука з листа В. Дорошенка щодо ставлення М. Грушевського до Союзу визволення України. Б/д. // ЦДАЗУ, ф. 58, оп. 1, спр. 4, арк. 33.

Асатуров Сергій Костянтинович,
кандидат історичних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА – ПЕРШІ КРОКИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

Наступні тези є ще однією спробою розкрити та проаналізувати зміст та політичну сутність зовнішньополітичного напряму діяльності УНР на першому етапі її функціонування.

Таким етапом вважатимемо період від проголошення І Універсалом Центральної Ради 10 червня 1917 р. Української Народної Республіки до 29 квітня 1918 р., коли з приходом до влади гетьмана П. Скоропадського Україна до 14 грудня 1918 р. офіційно називалась Українською Державою.

Саме в цей час починається формування дипломатичної служби, Україна вступає у взаємодію з іншими країнами, в тому числі – на рівні дипломатичних представництв. Діють Військово-санітарна місія та місії Українського Червоного Хреста. Стає помітною роль зовнішньополітичної служби та українських дипломатів у формуванні міжнародних пріоритетів, відстоюванні політичних, економічних, культурних та інших інтересів й прав Республіки на світовій арені.

Отже, вирішення міжнародних питань одразу посідає чільне місце у діяльності всіх гілок влади УНР. Вже у липні 1917 р. у Генеральному секретаріаті постає Генеральне секретарство з національних справ, 22 грудня – Генеральне секретарство міжнародних справ.

На початку січня 1918 р. до Брест-Литовська (Берестя, Бресту) прибуває делегація України для перемовин із представниками держав Четверного союзу (Німеччини, Австро-Угорщини, Туреччини, Болгарії). ЇЇ визнають нарком закордонних справ Радянської Росії Л. Троцький та від імені країн Четверного союзу – міністр закордонних справ Австро-Угорщини О. Чернін. Щоправда, російська делегація одразу прагне усунути представників УНР від перемовин, включивши до свого складу представників українського радянського уряду, проте, після проголошення IV Універсалу Української Центральної Ради 22 січня 1918 р. представники центральних держав заявили про безумовне визнання УНР суверенною державою та остаточно підтвердили повноваження українських делегатів на перемовинах.

Таким чином, саме підписаний УНР 27 січня (9 лютого за новим стилем) 1918 р. Брестський договір з державами Четверного союзу став першим мирним договором Першої світової війни.

Пізніш договором РСФСР з Четверним союзом від 3 березня 1918 р. Рада Народних Комісарів визнає чинність укладеної УНР та Четверним союзом угоди, зобов'язується вивести війська з України як суверенної держави та укласти договір про російсько-український кордон.

Досягнуті домовленості відкривали для України шлях до міжнародного визнання, що відповідно вимагало вдосконалення зовнішньополітичної та дипломатичної служби. Вже у березні 1918 р. одного з керівників делегації УНР на перемовинах у Брест-Литовську, члена УЦР Олександра Севрюка за наказом Ради Народних Міністрів УНР було призначено тимчасовим дипломатичним представником УНР у Німецькій Державі. Причому український уряд зробив це ще до ратифікації Брестської угоди задля прискорення, з його точки зору, розвитку взаємовигідних українсько-німецьких стосунків. Але дуже швидко рівноправність таких взаємин зазнала важких випробувань: німецька військова присутність в Україні постійно порушує суверенітет держави. Намагання українського керівництва домогтися від німецького уряду у дипломатичний спосіб невтручання у внутрішні справи України виявились марними.

Так триває аж до кінця квітня 1918 р., коли на чолі України постає підтриманий німецьким військовим командуванням гетьман П. Скоропадський. Українська Держава його часів значно активізує міжнародну діяльність, посилюючи в першу чергу німецький напрям зовнішньої політики, проте це вже є темою іншої поглибленої наукової розвідки.

Грушецький Богдан Павлович,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин і суспільних наук,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)

РОЛЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ТА ВИРОБЛЕННІ ЇЇ ПОЛІТИЧНОЇ ПРОГРАМИ

Михайло Грушевський ще на початку Першої світової війни був заарештований, відсидів два місяці в Лук'янівській в'язниці у Києві, а потім засланий до російських губерній. Лише падіння монархії дозволило історику повернутися до Києва, де його вже з нетерпінням чекала українська громадськість, закидаючи телеграмами із запрошенням додому. «Бачачи, як трудно зговоритися, порозумітися й налагодити спільну працю, - зауважував член Центральної Ради

Дмитро Дорошенко, - і та, і та друга сторона покладали всі надії на приїзд проф. М. Грушевського, якого сподівалися з дня на день. Для нього було резервовано місце голови Центральної Ради. Від його особистого й громадського авторитету, шанованого в усіх українських кругах, сподівалися примирення всіх суперечностей і об'єднання всіх на спільній роботі задля громадського добра» [4, с. 85-86].

Під час повернення Михайла Грушевського сталася курйозна історія: у вагоні професора почалася пожежа і його купе згоріло разом з усіма речами. В Києві Грушевський вискочив на пероні в одному пальто поверх білизни та капцях і в такому вигляді був змушений іти пішки додому. Проте негаразди під час повернення були того варті: Грушевського одразу обрали головою Центральної Ради.

Михайло Єреміїв, що деякий час був секретарем Центральної Ради, залишив теплі спогади про особисті риси та діяльність Грушевського на ключовій посаді тодішньої України: «Він був невеликий на зріст, досить огрядний, дуже енергійний і невтомний. В ньому почувалася величезна внутрішня сила, яка йому надавала енергію молодої людини, швидкі рухи, ясні й конкретні вирази. Ходив він дуже швидко, а на сходи вестибюля Центральної Ради завжди біг, що дуже не подобалося нашому старшому громадянству. Він був усе усміхнений, дивився довкола понад окулярами і в очах його часто грали жартівливі вогники. Він досить тяжко сходився з людьми і обмежувався ввічливо товариськими відносинами... Керуючи бездоганно зборами, він відпускав пошепки такі дотепні репліки промовцям, що іноді я мусів деякий час сидіти схиливши голову, щоб пересміятися... Промовець він був для парламенту дуже добрий, бо завжди говорив ясно, просто і до речі, але для революції він був заділовий і не міг рівнятися з нашими партійними крикунами [5, с. 103].

Грушевський став справжньою знахідкою для тодішнього українського парламентаризму, адже йому відтепер треба було керувати роботою та вирішувати суперечності між кількома ключовими політичними партіями та організаціями, що увійшли до складу Центральної Ради. Значну роль у цих процесах відігравали й особисті амбіції провідних діячів. «Винниченко, Петлюра, Порш, Єфремов однаково ставились до мене неприязно, передусім, мабуть, з персонального суперництва», - відзначав беззаперечний лідер тодішнього українського національного руху Михайло Грушевський [2].

З самого початку Михайло Грушевський, що деякий час вважався безпартійним, почав тісно співпрацювати з українськими есерами. Хоча Грушевський походив з чиновницької родини, був науковцем-істориком за фахом, тим не менше він пізніше приєднався до найбільш масової та популярної партії Наддніпрянської України. Як відзначав Дмитро Дорошенко, «Прибувши до Києва, проф. Грушевський дуже скоро зорієнтувався в обставинах і ось за дуже короткий час, коли минулися перші дні радісних зустрічей, поцілунків, привітань, ми, старі "тупівці", співробітники Михайла Сергійовича, його вірна стара гвардія, з немалим здивованням почали помічати, що він не з нами. Він більше перебував в товаристві молодих есерів (соціалістів-революціонерів), радився з ними, оточував себе ними, а з нами балакав і радився дуже мало» [4, с. 86].

Як відзначає український дослідник Владислав Верстюк, на момент свого створення Центральна Рада ще не мала чіткого плану своєї діяльності та сформульованих вимог. Проте він пояснює, що посилення впливу Центральної Ради на українське суспільство та концептуалізація її підходів були викликані двома чинниками: «По-перше, несподіваним, непрогнозованим вибухом стихійного українського руху, енергією якого Центральна Рада піднялася до вершин свого тріумфу, а, по-друге, «феноменом М. Грушевського», який завдяки чітко сформульованим гаслам і загалом вдалим втіленням їх у життя зміг не лише вивести Центральну Раду на гребінь української революції, але й тривалий час втримувати її там» [1, с. 71].

Михайло Грушевський був зокрема серед тих діячів, кому ми завдячуємо висунення на перший план суспільно-політичної боротьби вимоги автономії України, під знаком боротьби за яку пройде весь 1917 рік. У першому ж номері газети «Вісти з Української Центральної Ради»

від 19 березня проголошувалися домагання територіальної автономії України з державною українською мовою.

Постало логічне питання, якими мають бути межі України, оскільки до того моменту вона не була об'єднана в якусь окрему адміністративно-територіальну одиницю. У своїй квітневій брошурі «Якої ми хочемо автономії і федерації» Михайло Грушевський на основі етнографічного принципу визначав межі території, на якій постала б українська автономія. В основі її мали бути десять губерній Російської імперії, де українці складали більшість, а саме три правобережні (Київська, Волинська та Подільська), три лівобережні (Чернігівська, Полтавська, Харківська) та чотири південні (Херсонська, Катеринославська, Таврійська, Кубанська). «Від них, - продовжував автор, - треба відрізати неукраїнські повіти й волості, як скажім, північні повіти Чернігівської губернії, східні кубанські тощо, а прилучити натомість українські повіти сусідніх губерній, як Хотинський і частини Акерманського Бессарабської, східні части Холмської губернії, полудневі окрайці губерній Городненської, Мінської, Курської, західні части Вороніжчини, Донщини, Чорноморської і Ставропільської губерній» [3, с. 10]. Як показав час, українська влада протягом 1917-1918 рр. зуміла встановити контроль над майже усіма цими територіями, вони ж пізніше були включені до складу більшовицької УСРР та лягли в основу кордонів незалежної України. Отже Грушевського можна беззаперечно вважати «батьком» територіальних меж сучасної України.

Література:

1. Верстюк В. Українська Центральна Рада. Київ: Заповіт, 1997. 344 с.
2. Грушевський М. Спомини. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Hrushevskyi/Spomyny/
3. Грушевський Якої автономії і федерації хоче Україна. Відень, 1917. 22 с.
4. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле. Київ: Темпора, 2007. 632 с.
5. Єреміїв М. За лаштунками Центральної Ради (Сторінки зі спогадів) // Український історик. 1968. № 1-4. С. 94-104.

Кичкирук Тетяна Василівна,
кандидат філософських наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ

Авторитетність держави на світовій арені визначається її культурним потенціалом, яким вона володіє. Скоординована зовнішня та внутрішня культурна політика передбачає вирішення важливих соціальних, економічних, етнічних проблем у державі.

Для розроблення стратегії розвитку власної національної моделі культурної політики, Україна може використати як позитивний досвід, так і врахувати помилки культурно-політичних перетворень в європейських країнах.

Варто виокремити декілька поглядів на «правильне» управління у сфері культури.

Якщо держава стимулює бізнес інвестувати у розвиток сфери культури - це перша модель - «держава-помічник». Подібне залучення фондів та приватних спонсорів характерне для багатьох європейських країн та США. При такій моделі держава мотивує бізнес завдяки економічним або податковим пільгам. Мінусом у цій моделі є нестабільна і несистемна фінансова спроможність суб'єктів-донорів, а також їх творчі вподобання.

Друга модель «держава-інженер» популярна переважно в країнах Східної Європи. Але і вона має свій недолік - процес надходження коштів до сфери культури і подальший контроль їх використання визначається лише органами влади. Це зумовлює появу «офіційної» та опозиційної культур, які майже повністю залежні від державної ідеології.

Для третьої моделі «держави-архітектора» характерними є створення великої кількості офіційних творчих об'єднань й централізоване довгострокове фінансування культурного сектору. Ця модель наближена до політики «патронату» з більш-менш стабільним

надходженням коштів на фінансування проектів у сфері культури, що є позитивним для країни. Але варто зазначити, що існує ризик залежності розвитку культурної індустрії від державного бюджету.

Четверта модель, яка поширена у Великобританії, вважається найбільш ефективною. Дана модель має назву «держава-патрон» та діє за принципом «витягнутої руки» («the arms — length principle»). Значна перевага її полягає у тому, що фінансування культурної сфери дає змогу швидко і гнучко адаптуватися до змін відповідно потребам культури, й стимулювати інноваційність. Процес відбувається завдяки діяльності неурядових або напівурядових незалежних організацій, які стають медіаторами між державою та культурою. Вони і формують експертну оцінку, на основі якої розподіляються фінансові ресурси.

Сьогодні в Україні існує проблема здійснення єдиної продуманої державної політики в сфері культури, яка б відповідала європейським стандартам та запитам українського суспільства. Україна має великий потенціал для продовження ефективного реформування культурної політики.

На сучасному етапі розвитку ми знаходимося в перехідному періоді від «держави-інженера» до моделі «держава-патрон».

Головною причиною невдалої модернізації українського суспільства полягає в тому, що за часів незалежності України не приділялось належної уваги необхідності реформування культурної політики. В центрі уваги політиків на першому місці були питання трансформації економіки, управлінських відносин і правової сфери. Натомість культурній галузі не надавалося пріоритетного значення.

Таке ставлення до проблем в сфері культури призвело до виникнення феномену культурної пастки, що в свою чергу унеможливлює успішні трансформації в суспільстві. Тривалий період у суспільній свідомості стверджувалися споживацькі цінності. Потрібно усвідомити, що суспільство без змін у сфері цінностей не має шансів на успішну модернізацію. Необхідно створювати нові гуманітарні та культурні орієнтири, як запоруку успішної модернізації України.

Кравченко Наталія Борисівна,
кандидат історичних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ІДЕЯ СТВОРЕННЯ БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО ТА ЇЇ СУЧАСНИЙ СТАН

Балто-Чорноморське співробітництво та задіяність у ньому України сягає шляху «із варяг у греки», активно розвивається у часи Запорозької Січі, обговорюється міжнародною спільнотою у 1919-20 роках ХХ століття, зокрема концепція партнерського блоку «Міжмор'я». У період національно-визвольних змагань 1917-1920 рр. Михайлом Грушевським розроблялася зовнішньополітична доктрина для України з урахуванням на «Орієнтацію чорноморську». Саме есе під такою назвою з'являється у його трактаті «На порозі Нової України» (1918).

М. Грушевський вказує, що історичні умови життя орієнтували Україну на Захід, то географічні – формували чорноморський зовнішньополітичний напрямок, втягуючи в сферу чорноморських зав'язків і впливів [1, с. 236]. Чорне море не ділило, а зв'язувало побережні краї економічно, культурно, ставало політичною ареною для українських діячів та авантюристів [1, с. 237 -238]. «Україна йшла до того, щоб заволодіти Чорноморським побережжям та стати тут міцною ногою»,- зазначає вчений [1, с. 238]. У цих викладках науковця закладені початки ідеї міжрегіонального співробітництва від моря до моря – співпраці в рамках Балто-Чорноморського партнерства, де б Україна могла б посісти лідируючі позиції.

Дані позиції залишаються актуальними і сьогодні. В «Основних напрямках зовнішньої політики України» (1993р.) Чорноморський регіон задекларовано як пріоритет зовнішньої

політики України. Практичним втіленням ідеї Балто-Чорноморського співробітництва стали ОЧЕС та ГУАМ.

Також були створені й інші регіональні об'єднання: Співдружність демократичного вибору, Міжнародний Чорноморський клуб, Чорноморський Форум, Асоціація чорноморських регіонів, Чорноморська комісія, БЛЕКСІФОР, Чорноморська гармонія, а також з'явилися такі ініціативи як Мережа університетів Чорноморського регіону та Чорноморський Форум неурядових організацій. У всіх цих організаціях Україна брала безпосередню участь [2, с.32].

За останні півтора роки Україна ініціювала три нових міжнародних формати взаємодії у Балто-Чорноморському регіоні, які зміцнюють безпеку нашої держави: Люблінський трикутник з Польщею та Литвою, Асоційоване тріо з Грузією та Молдовою та українсько-турецьку «Квадригу» [3].

Література:

1. Грушевський М.С. Твори: У 50 т. — Львів: Світ, 2002 — Т. 4. Кн. І: Серія «Суспільно-політичні твори (доба Української Центральної Ради березень 1917—квітень 1918)». — 2007. — 432 с.
2. Стратегічні пріоритети політики України в чорноморському регіоні аналітична доповідь, матер. кругл. столу / М.О. Воротнюк, А.М. Захарченко, І.В. Максименко та ін. ; за ред. А. О. Филипенка ; Регіон. філіал нац. інституту стратегічн. досліджень у м. Одесі. – Одеса :Фенікс, 2013. – 168 с.
3. Дмитро Кулеба: Україна створила 3 нові альянси у Балто-Чорноморському регіоні задля зміцнення безпеки. URL:https://www.kmu.gov.ua/news/dmitro-kuleba-ukrayina-stvorila-3-novi-alyansi-u-balto-chornomorskomu-regioni-zadlya-zmicnennya-bezpeki

Кропивко Олена Михайлівна,
кандидат історичних наук, доцент
Булгакова Оксана Володимирівна,
кандидат історичних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІОЛОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ – «НАУКОВА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ» МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В УМОВАХ ЕМІГРАЦІЇ

Одними із найбільш складних у приватному і науковому житті М. Грушевського стали 1919–1924 р., коли вчений із сім'єю перебував за кордоном у Женеві, Празі, Парижі, Берліні, Відні.

Як і більшість діячів української наукової інтелігенції, сім'я Грушевських відчувала матеріальні труднощі, що змусило їх вдруге переїхати до Праги. К. Грушевська у листі із Женеви переймається житловою невлаштованістю і дорожнечею у пансіонах та тим, що доведеться «шукати пристанища в інших краях» [1, с. 19].

Слід зазначити, що уряд Чехо-Словаччини надав моральну підтримку і матеріальну допомогу емігрантам, розробивши план «російської допоміжної акції». У Празі і Подебрадах, були відкриті школи, вузи, академічні установи, що перетворило їх на освітньо-науковий осередок для українців. У 1922–1923 рр. в Чехо-Словаччині проживало близько 25 тис. українців-емігрантів [2, с. 479].

Серед інших наукових, освітніх, культурних установ, відкритих за кордоном, виділяється і Український соціологічний інститут (далі УСІ), автором проєкту і організатором якого є М. Грушевський.

УСІ, за задумом Грушевського, мав виконувати як наукові, так і політичні завдання. Важливе місце належало пропагандистській діяльності. Порівнюючи завдання цієї установи із завданнями іншої організації – Комітету Незалежної України (КНУК), яка стала об'єднанням

українських політичних партій, Д.Ю. Судин вказує, що 4 із 5 є ідентичними і стверджує, що УСІ був прикриттям політичної діяльності КНУК [3, с. 42].

Передбачалося, що до штату будуть входити як штатні (2–3 і голова), так і позаштатні співробітники, які будуть отримувати гонорари за свою роботу.

М. Грушевському вдалося зацікавити своїм проєктом відомих науковців та політичних діячів – В. Липинського, В. Старосольського, Д. Антоновича, М. Лозинського, М. Шрага, М. Чечеля, П. Христюка, М. Шаповала, які погодилися брати участь в освітній і публікаційній діяльності УСІ.

Початком роботи УСІ вважають листопад 1919 року. Значні зусилля Грушевський направляв на створення бібліотеки, яку планував створити обмінюючись науковими публікаціями, зокрема своїми, з європейськими та американським освітніми і науковими закладами. Тимчасовим місцем зберігання книг стало приміщення Карлового університету; ними опікувався давній товариш Грушевського – професор Я. Бідло.

Свідченням наукової діяльності М. Грушевського та залучених до роботи УСІ вчених стало видання «Антології української літератури до смерті Шевченка» та «Історії України» М. Грушевського (французькою мовою). У 1921 р. побачила світ праця «Початки громадянства: Генетична соціологія», 1922 р. «З починів українського соціалістичного руху: М. Драгоманів і женевський соціалістичний гурток». Загалом було надруковано 13 книг, хоча брак фінансування став перешкодою для публікації вже підготовлених перекладів французькою «Економічної географії України» І. Фещенка-Чопівського та книг про українське мистецтво й музику.

Загальною проблемою науковців-емігрантів був обмежений доступ до джерельної бази, яка залишилася в Україні. Д. Дорошенко у своїх листах констатував відсутність найнеобхідніших видань, не кажучи вже про архіви, «працювати дуже важко, головно україністам» [2, с. 480].

За ініціативи Грушевського у Відні в 1921 р. двічі на тиждень працювали безкоштовні курси для українців-емігрантів, тематика яких охоплювала питання: початки громадського і державного життя або генетична соціологія (М. Грушевський); соціальні підстави розвитку мистецтва (Д. Антонович); історія української революції (П. Христюк); теорія нації (В. Старосольський); держава і державне право (М. Шраг); криза капіталізму (М. Чечель); кооперація і соціалізм (І. Штефан) [4, с. 51].

Одним із напрямів наукових досліджень інституту стало вивчення первісної культури та первісних суспільств, задля чого було організовано семінар з вивчення первісної культури.

Нереалізованим науково-освітнім проєктом УСІ спільно із Союзом українських журналістів та письменників та Товариством прихильників освіти став Український вільний університет (УВУ) у Празі. Витоками є курси для студентської молоді, керівником яких був М. Грушевський. Передбачалося, що М.Грушевський очолить УВУ, проте його погляди на структуру та завдання університету не дозволили зайняти посаду ректора.

Спадкоємцем УСІ став Український інститут громадознавства (УІГ), (1925–1932 рр.), який складався з відділень: 1) соціології та політики; 2) статистики та економіки; 3) технічного.

Таким чином, Український соціологічний інститут, організатором якого став М. Грушевський, став першою науковою установою української еліти в еміграції, створивши передумови для створення наукових, освітніх, культурних та громадських організацій гуманітарного спрямування.

Література:

1. Еміграційні будні очима Катерини Грушевської: політика та повсякденність (1919–1921 рр.) (вступна стаття й публікація І. Б. Матяш) // Український історичний журнал, 2016 – №4 – С. 18.

2. Українська культура: Лекції за редакцією Д. Антоновича / Упор. С.В. Уляновська. – К.: Либідь, 1993. – 592 с.

3. Судин Д. Ю. Женевський період діяльності Українського соціологічного інституту (серпень 1919 – березень 1920 рр.) // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. 2012. Випуск 6. – С. 37–50.

4. Потульницький В. А. Наукова діяльність М. С. Грушевського в еміграції (1919–1924 рр.) // Український історичний журнал, 1992 – №2 (371) – С. 48–58.

Культенко Валентина Павлівна,
кандидат філософських наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ПРИРОДНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В РАМКАХ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Свідомість людини традиційного (премодерного) суспільства була «розчинена» в колективній свідомості. Така ситуація формувала безвідповідальну, соціально апатичну людину-конформіста, часто сумнівними методами людство забезпечувало свої нагальні поточні потреби. Йдеться про те, що в традиційному суспільстві сутність права розкривала категорія загального, а індивід виступав засобом вирішення суспільних потреб. В модерному суспільстві ситуація змінилася на користь раціонального обґрунтування правової моделі.

Цілі модерного суспільства, що визначалися раціонально, складалися з наступного переліку. В першу чергу, реалізація природних прав, як то: право на життя, свободу, власність та досягнення щастя у власному розумінні. Така реалізація з необхідністю вимагала забезпечення ще ряду прав, без яких прагнення до щастя для більшості залишалось суто декларативною нормою. Тому ставилась задача загального подолання бідності, вдосконалення медицини, освіти, соціальної сфери, звільнення від надмірних форм державного примусу й експлуатації людини людиною. Понад два сторіччя в європейській цивілізації здійснювалася доволі послідовна реалізація проекту Модерну. Однак на межі 19-20 ст. людство зрозуміло: концепція Модерну багато в чому обмежена, хибує на ідеалізацію раціонального начала, на сліпу віру у прогрес.

Трагічна історія ХХ ст. продемонструвала прогресистську однобічність модерністських уявлень. Т. Адорно та М. Хоркхаймер констатували появу «індустрії культури», для якої характерна масовість, імітативність, стандартизація, що наочно стверджує існуючий порядок. Т. Адорно оцінював цю ситуацію як відчуження людини від людини, від суспільства та від природи. Він наводив докази на захист своєї думки: 1) дует раціо та гуманістичної моралі призвів до двох світових воєн, 2) тотальний характер культури непомітно перетворює на раба кожного члена суспільства, 3) індустрія культури пропагує прийняття збоченого світу як гуманного, щасливого, привабливого, формуючи хибну свідомість та нездатність розуміти істинний порядок речей, 4) культура стає продуктом функціонування соціальних відносин і цим стверджує глобальне відчуження [1]. Індустрію культури він протиставляв аутентичному мистецтву як «міметичній раціональності», головними рисами якого є незакінченість, автономність, полемічність, ризоматичність та констеляція, відсутність першопринципу і жорсткої методології. Висловлюючи максиму негативності, воно представляє її як ідеологію незгоди з вадами існуючого порядку для подолання антропологічних проблем, в першу чергу – проблеми відчуження людини.

Таким чином, починаючи з останньої чверті 20 ст., світ опиняється в ситуації Постмодерну, що за своєю суттю є Модерном, але реалізованим зовсім не так, як уявлялось. В постмодерному світі спостерігається стійка тенденція виводити сутність права через категорії індивідуального, персонального. Людина та її природні права проголошені ціннісною метою правової держави. Зміщення суспільних пріоритетів на користь людини перед правами будь-якої іншої спільноти змушує державу стати засобом розвитку та розкриття потенціалу людини. Формується розуміння того, що лише через особистість можна прийти до справді цілісного й

гармонійного суспільного устрою. Особистість, усвідомлена як вища соціальна цінність, постає й реальною силою держави.

Водночас філософи доби Постмодерну наголошують на ігровому характері життя і культури, вказуючи на те, що індивідуальні цінності всіх людей надто численні і надто відносні, щоб можна було проголошувати їх серйозно. Зважаючи на те, що серйозність у Постмодерні є поганим тоном, постмодерна людина втілює в життя свої проекти у формі гри, симуляції, іронічно ставлячись до гранднаративів минулого. Життєвий досвід розкладається на певні смислові блоки та їхнє нове сполучення у нестандартних комбінаціях. Утверджуються нові культурні значення і коди, визначаються й перевизначаються нові межі і стандарти дозволеного, належного, прийнятного. Руйнуються границі між видами, родами, формами соціокультурної діяльності. В еклектичній єдності постають наука і мистецтво, філософія і релігія. Можемо стверджувати, що ідея природного права в цих умовах долає своє суто натуралістичне наповнення та здобуває культурні конотації, часто амбівалентного характеру.

Масова культура, має свій особливий знаковий код, який багатьма сприймається як повноцінний еквівалент самої реальності. На підставі цього робиться висновок про те, що культура може використовуватись (і використовується) поза естетичною площиною – у сфері політики задля здобуття влади. На думку багатьох, таке заграванння з культурою додало бруду та холуйства до соціокультурного дискурсу: владні представники автоматично позиціонувуються як еліта (за принципом гроші-влада), проте, влада, на жаль, далеко не завжди уособлює в собі представників еліти. Змінився символічний зміст культури – вона більше не виховує, не спонукає до високих етичних ідеалів, а примиряє людину з дійсністю.

Глобалізація, будучи визначальним процесом сьогоднішнього світу, має суттєву ваду. Під її впливом змінюються позиції самоідентифікації у великих людських спільнот, втрачаються релігійні, культурні, національні традиції. Як наслідок – загострюються міждержавні протиріччя, наростає відчуження у різних видах та проявах. Принципи природного права все більше втрачають свій етичний сенс. Здійснюється тиск на людину шляхом неявного примусу до масового зразка. При тому, що гаслом масової культури є теза «Будь собою!», на практиці поведінка людей скеровується за досить типовими й примітивними споживацькими моделями.

Література:

1. Адорно Т. В. Избранное. Социология музики. – К., 2009. – 169 с.
2. Жукова Н.А. (2018). Елітарність як компонент культуротворення: досвід некласичної естетики. К.: PARAPAN, 244.

Савчук Оксана Василівна,
правознавець,
(м. Ігуменіца, Греція)

ВИТОКИ БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА: ШЛЯХ «ІЗ ВАРЯГ У ГРЕКИ»

Шлях «із варяг у греки» був економічним, безпековим та геополітичним об'єднанням країн між Балтійським та Чорним морями і сприяв їх економічному процвітанню та ставав гарантом безпеки для них. Шлях став передумовою формування держави Русь, сприяв появі та процвітанню міст, зовнішньої та внутрішньої торгівлі, налагодженню зв'язків між окремими східнослов'янськими племенами та прискоренню їх державного об'єднання навколо Києва.

У «Повісті минулих літ» згадується про існування двох шляхів: із варягів у греки, що контролювався варягами, зручно проходив навколо Європи через Середземне море, об'єднуючи варязькі держави з Константинополем та із греків у варяги, контролювався руськими князями, про що детально описується в літописі: «Коли ж поляни жили особно по горах сих (київських), то була тут путь із Варягів у Греки, а із Греків (у Варяги): по Дніпру, а у верхів'ї Дніпра – волок до (ріки) Ловоті, а по Ловоті (можна) увійти в Ільмень, озеро велике. Із цього ж витікає Волхов і

впадає в озеро велике Нево, а устя того озера входить у море Варязьке. І по тому морю (можна) дійти до самого Риму, а од Риму прийти по тому ж морю до Цесароградa, а від Цесароградa прийти в Понт-море, у яке впадає Дніпро-ріка. Дніпро ж витікає з Оковського лісу і плине на південь, а Двіна із того самого лісу вибігає і йде на північ, і входить у море Варязьке. Із того ж лісу витікає Волга на схід і вливається сімдесятьма гирлами в море Хвалійське. Тому-то із Русі можна йти по Волзі в Болгари і в Хваліси, і на схід дійти в уділ Симів, а по Двіні – у Варяги, а з Варягів – і до Риму, од Риму ж – і до племені Хамового. А Дніпро впадає в Понтійське море трьома гирлами: море це зовуть Руським» [1, с.3].

Шлях із варяг у греки згадується і у давньо-скандинавських джерелах як Східний шлях. У джерелах згадується про активну участь Русі в політичному житті Скандинавії, матримоніальні зв'язки, військове співробітництво через укладання колективних договорів, військовий похід на Русь Східним шляхом, постійний та регламентований характер руcько-скандинавських торгівельних звязків [2, с.12-14]. А також у трактаті «Про управління імперією» Костянтина Багрянородного (950р.) [3, с.318].

В сучасних складних геополітичних умовах ідея співробітництва в Балто-Чорноморському регіоні стає архі актуальною. Нові глобалізаційні виклики економічного, політичного та безпекового характеру потребують розвитку та поглиблення взаємовідносин на регіональному рівні як більш стійких і надійних.

Література:

1. Літопис Руський за Іпатським списком / Переклад Л. Махновця; ред. кол.: О.Т. Гончар, Ю.П. Дяченко, М.Г.Жулинський,В. І. Крекотень, О.В. Мишанич, Ю. М. Мушкетик, В. В. Німчук, Т. І. Сергійчук, П. П. Толочко, В. О. Шевчук. К.: Дніпро, 1989. 592 с.
2. Джаксон Т.Н. Austr í Görðum: древнерусские топонимы в древнескандинавских источниках. М.: Языки славянской культуры, *2001*. 208 с.
3. Константин Багрянородный. Об управлении империей / Древнейшие источники по истории СССР. М.: Наука, 1991. 493с.

Стрілець Богдан Васильович,
кандидат юридичних наук,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
(м. Полтава, Україна)

«ПОЗИТИВНА» ТА «НЕГАТИВНА» ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЄС

Інвестиційна діяльність як фактор залучення капіталу в економіку держави, згадувалася ще на початку європейської інтеграції – у документах, які передували створенню Європейського об'єднання вугілля і сталі та Європейського економічного співтовариства.

При цьому, європейська економічна інтеграція здійснювалася за допомогою так званої «позитивної» і «негативної» інтеграцій. Концепція «позитивної» і «негативної» інтеграції була розроблена європейськими вченими Я. Тінбергеном, П. Кептейном та П. ВерЛореном. Негативна інтеграція передбачає просте усунення бар'єрів на шляху до транскордонного переміщення товарів, послуг і факторів виробництва. Потреба у трудових ресурсах втілилася в необхідність врегулювання свободи руху осіб; потреба в інвестиційних ресурсах – у свободу руху капіталу та платежів [1, с. 137]. У сфері інвестиційної діяльності прикладом «негативної інтеграції» можна назвати ліквідацію обмежень руху капіталу (свободу руху капіталу), дозвіл здійснювати діяльність інвестиційним фірмам, які отримали ліцензію в одній державі – члені ЄС на території інших держав – членів ЄС тощо [2, с. 170].

Сутність «позитивної інтеграції» полягає в ухваленні нормативно-правової бази та створенні інститутів, які сприяють вільному руху товарів, послуг, осіб та капіталів, тобто забезпечують реалізацію чотирьох основних свобод спільного ринку. Ця інтеграція передбачає

розроблення та проведення спільної політики державами, що беруть участь в інтеграційних процесах щодо регулювання ними суспільних відносин [3, с. 23]. Прикладом «позитивної інтеграції», зокрема, є формування спільної торгівельної політики ЄС, а безпосередньо у сфері інвестиційної діяльності – віднесення регулювання прямих іноземних інвестицій до компетенції ЄС, створення інститутів, які сприяють вільному руху капіталу, створення на рівні ЄС спеціальних структур для консультування інвесторів і забезпечення інвестиційних проектів [2, с. 170], таких як Європейський інвестиційний консультативний центр.

Важливу роль у концепції позитивної інтеграції відіграло створення Європейського інвестиційного банку відповідно до розділу IV (статті 129 та 130) ДЕЄС та Протоколом про Статут до цього договору. Він був покликаний запобігти потенційному дисбалансу між центральними та периферійними регіонами [4]. Його завданням було встановлено сприяння збалансованому і стійкому розвитку спільного ринку в інтересах ЄЕС шляхом надання позик і гарантій для фінансування проектів для розвитку менш розвинутих регіонів, модернізації підприємств тощо [5]. Фактично він надавав поворотні інвестиції в виді позик, але на безприбутковій основі.

Концепції «позитивної» та «негативної» інтеграції є основою інтеграційних процесів. Окремо, як показує практика, вони не можуть існувати. Як зазначає С. Беренда, ці типи інтеграції дають важливий поштовх до розгляду вичерпності інтеграційного потенціалу кожного з рівнів економічної інтеграції від преференційної зони торгівлі до політичного союзу та закладають основи оцінки якості та послідовності цього процесу [6, с. 27].

Таким чином, можна виділити дві основні форми європейської інтеграції у сфері інвестиційної діяльності: «негативну», що передбачала послаблення транскордонних бар'єрів між державами, у тому числі завдяки ліквідації обмежень стосовно руху капіталу; та «позитивну», яка передбачає віднесення регулювання прямих іноземних інвестицій до компетенції ЄС; створення інститутів, які сприяють вільному руху капіталу, перш за все Комісії ЄС, та спеціальних структур для консультування інвесторів і забезпечення інвестиційних проектів, таких як Європейський інвестиційний консультативний центр.

Література:

1. Костюченко Я. М. Етапи європейської економічної інтеграції. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. Вип. 99 (2). С. 135–141.

2. Стрілець Б. В. Інвестиційна діяльність як фактор європейської економічної інтеграції. Visegrad Journal on Human Rights. 2016. № 6/1. С. 169–174.

3. Мушак Н. Концептуальні засади європейської інтеграції у сфері транскордонного співробітництва. Віче. 2015. № 10. С. 22–26.

4. The Bank of the European Union. The EIB, 1958–2008. Editors: Éric Bussière, Michel Dumoulinand Émilie Willaert. URL: http://www.eib.org/ attachments/general/the_eib_1958_2008_en.pdf (дата звернення: 17.09.2018).

5. Treaty establishing the European Economic Community (Rome, 25 March 1957). URL: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3Axy0023 (дата звернення: 17.09.2018).

6. Беренда С. В. Экономическая интеграция Украины в условиях реализации биполярной концепции. Бизнес Информ. 2014. Вип. 3. С. 26–32.

Супрун Аліна Григорівна,
кандидат філософських наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ІДЕОЛОГІЯ ЄДНАННЯ УКРАЇНСТВА У ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Політичні реалії українського трансформаційного процесу, які визначають неоднозначне суспільне сприйняття вітчизняної історії та головних її творців, привели нас до переосмислення

багатьох подій та постатей нашого минулого. Михайло Грушевський — це саме той історичний діяч, якого не можна вмістити в жорсткі рамки однієї науки. Він був людиною з широкими гуманітарними зацікавленнями: історик, філософ, публіцист, політик, державотворець. Апелюючи до громадськості, вчений у свій час закликав українців концентрувати свої сили на здобутті власної державності. Прогностичною виявилася теза Михайла Грушевського про те, що українського питання вже нема. Є вільний український народ, який будує свою долю в нових умовах свободи. В його класичних публіцистичних працях: «Хто такі українці і за що вони борються?», «На порозі нової України», «Повороту не буде!» прописані абсолютно сучасні ідеї і думки. То ж треба підіймати цю спадщину, вивчати її, аналізувати, повертатися до неї, показувати, що Михайло Сергійович був не тільки провідним суспільно-політичним діячем свого часу, а й провидцем. Він бачив набагато далі, і його думки актуальні й зараз.

Михайло Грушевський чітко розумів протяжність історичного розвитку України. Він брав та відображав символи української державотворчості з минулого, відтак показуючи, що наша державність має свою історію. Відомим є той факт, що, починаючи з 1991 року ми обрали іншу політичну доктрину, основа якої полягає у наново здобутій незалежності. До прикладу, країни Балтії, під час здобуття незалежності говорили про відновлення держави, а не про первинну її незалежність. У свій час, акт, який було проголошено 30 червня 1941 року у Львові ОУН (Б), декларував відновлення Української держави, а не її створення. Там було чітке розуміння «тяглості нашої історії». Сьогодні ж панує думка, згідно якої, все відбувається наново, а історичні події, що передували створенню держави не мали значення.

Під час однієї з лекцій у Львівському університеті Михайло Грушевський зазначав, що саме народ має бути «альфою і омегою історичної розвідки». А щодо державного устрою він говорив, що «устрій державний по всі часи цікавий нам переважно тим, оскільки він впливав на стан народу, оскільки сам підпадав впливу громади й оскільки відповідав її бажанням і змаганням». То ж учений саме в народові вбачав «єдиного героя історії». Відомо, що таке розуміння історії дісталося йому «в спадок» від його університетського вчителя Володимира Антоновича, який творцем історичного процесу вважав народ. Антонович постійно наголошував, що справжня історія — це життя народних мас, які становлять народність, що виділяється з інших подібних груп антропологічними й культурними ознаками.

У свій час, Михайло Грушевський, зіткнувшись із реальною практикою державотворення, відзначав у деяких своїх творах її труднощі. Зокрема, вказував на брак кадрів, які б могли займатися цією справою. Він писав, що у нас занадто гарна література, музика, мистецтво в порівнянні з нашим «убожеством у громадській і політичній роботі!». Учений помітив, що у нас легко зібрати великий і гарно зіспіваний хор, але важко «зладити добрий, дисциплінований курінь на оборону українських вільностей!»

Хвіст Вікторія Олексіївна,
кандидат історичних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

РОЗДУМИ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО ЩОДО ПРОМОВИ ПРЕЗИДЕНТА В. ВІЛЬСОНА «ПЕРСПЕКТИВИ НОВОГО ЖИТТЯ»

Український історик, літературознавець, публіцист, державний і громадський діяч – все це про Михайла Сергійовича Грушевського, який дійсно був не тільки літописцем, а й творцем вітчизняної історії.

У своїх працях він зміг довести безперервність історії українського народу від часів Київоруської держави й донедавна і тим дав нам ідеологічну зброю для подальшої боротьби за свою державність і її незалежність.

Багато розмірковував, аналізував та писав Михайло Грушевський і про сучасні йому часи, зокрема, в статті «Перспективи нового життя», яка була вперше опублікована у січні 1917 року [1], учений осмислює та дає власну оцінку різким змінам в сфері державних відносин та

міжнародного права в період Першої світової війни та докладно розбирає зміст промови президента США В. Вільсона, яка була призначена «всім правительствам – чим було підчеркнено все значення сеї заяви» і яка, на його думку, займає найважливіше місце в часи нового світобудівництва. Ці міркування залишаються актуальними і нині, коли світ знову проходить чергові геополітичні трансформації, коли формується нова багатополярна модель світового устрою, в якій поряд зі США з'являються, так би мовити, нові центри сили. Саме тому вбачається важливим торкнутися цих проблем і спробувати ще раз визначити в цьому контексті місце нашого народу й держави та «усіх зацікавлених перспективами нового життя».

Вже тоді Михайло Грушевський безпомилково вказав, що «при виробленні основ нових відносин голос великої заатлантійської республіки – яка вже тепер не з доброго дива, не без певних підстав виступила в ролі посередниці між ворожими сторонами, матиме вагу велику». Що саме США будуть відігравати ключову роль в майбутніх світових відносинах і виконувати миротворчу функцію, шукаючи певного порозуміння між конфліктуючими сторонами та унеможливлюючи світові військові катастрофи. Разом з тим він підкреслює, що досягнення тривалої міжнародної стабільності можливе лише за умови вирішення проблем в сфері національних відносин.

Як переконаний автономіст, який відстоював ідею «…утворити широку національно-територіальну автономію України в складі Федеративної Російської Республіки» [2], М. Грушевський критично поставився до позиції американського президента, що виключно державні нації мають право на міжнародну охорону своєї свободи й рівноправності. Він наголошує, що «таке ставлення питання, одначе, не тільки не може вдоволити прихильників свободи і рівноправності, – воно небезпечне і для інтересів світової згоди. Виходить, що національність, коли хоче бути безпечною в своїх правах, мусить добитися державної самостійності, іншої ради для неї немає – все вона буде під угрозою» [1].

Продовжуючи думку президента Вільсона щодо встановлення міжнародного контролю як першочергової умови встановлення загальної згоди та порозуміння, Михайло Сергійович вказує на новизну та прогресивність цієї ідеї, яка ще донедавна здавалася неможливою. Однак, разом з тим, підкреслює, що встановлення такого контролю скоріше зводиться до забезпечення вільних морських зносин, а не національної свободи та рівноправності народів. Та висловлює занепокоєння щодо захисту недержавних народів, які в такій ситуації залишаються безпомічними.

Водночас неабиякі труднощі виникають і в питанні структури та діючих органів майбутньої міжнародної організації, яка повинна буде контролювати та захищати дотримання всіма учасниками принципів рівності, справедливості та порозуміння. І тут М. Грушевський повністю погоджується з главою великої держави, який є не «кабінетним чи літературним теоретиком нової політики», а політиком-практиком, що діяльність такої організації буде базуватися на ідеях, які «лежать в основі американської демократії, і – додамо – взагалі в основі демократії світової» [1].

Отож, питання національного визволення та перспектив нового життя, а головне місця та майбутнього українського народу в новій системі світобудови, контури якої тільки но починали окреслюватися, дуже було важливим для М.С. Грушевського. Саме йому в найближчому часі довелося шукати можливі вектори подальшого розвитку для України і принципи національної рівноправності й свободи, проголошені президентом В. Вільсоном, безперечно, мали неабиякий вплив на прийняті рішення.

Література:

1. Грушевський М. Перспективи нового життя. – Промінь. – 1917. – № 1 – 2 (14 січня). – С. 16 – 19. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://www.m-hrushevsky.name/uk/Publicistics/1917/Perspektyvy.html

2. Грушевський М.С. Якої ми хочемо автономії і федерації / М.С. Грушевський // Грушевський, Михайло Сергійович. Твори: у 50 т. / М.С. Грушевський; редкол.: П. Сохань (голов. ред.), Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.. – Львів: Видавництво «Світ». – 2007. Т. 4. Кн. 1. – С. 137 - 150. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://hrushevsky.nbuv.gov.ua/cgi-

bin/hrushevsky/person.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21STR=0000428

Юсов Святослав Леонідович,
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
відділу історії України другої половини XX ст.
Інституту історії України НАН України
(м. Київ, Україна)

ПЕРШЕ ВШАНУВАННЯ ПОСТАТІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В КОЛУМБІЙСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ. 1938 Р. [1]

Відділення східноєвропейських мов Колумбійського університету (м. Нью-Йорк) стало піонером в галузі українознавства. Заслуга в започаткуванні українознавчих студій в Колумбійському університеті, а відтак й у США належить, передусім, двом професорам названого відділення – Кларенсу Меннінґу (1893–1972) та Артуру Колмену (1897–1974).

У штатах Нью-Йорк та сусідньому Нью-Джерсі компактно проживала значна кількість українців США. Важливо, що вони мали організовану силу – Український народний союз (УНС). Останній був найбільшою й найвпливовішою організацію серед усіх україно-американських організацій. До того ж, в названих штатах знаходилися його головні центри.

Зі сторони активу УНС контактів з Колумбійським університетом шукали й їх знайшли Лука Мишуга (1887–1955), Стефан Шумейко (1908–1962), Йосип Стеткевич (1876–1942) та інші. Редактор органу УНС газети «Свобода» Лука Мишуга у 1933 р. висунув ідею систематичної публікації англомовних видань про Україну і її народ. Передусім, за його ініціативою було прийнято рішення приступити до видання англійського тижневого додатку до «Свободи» під назвою «The Ukrainian Weekly». Першим же головним редактором цього додатку став Стефан Шумейко (він же був головою Ліги української молоді Північної Америки).

На початку 1934 р., під егідою УНС, було засновано Українське університетське товариство Нью-Йорка (УУТ). Товариство виступало ініціатором багатьох заходів, котрі були направлені на вивчення та популяризацію української культури та історії, як серед діаспорної молоді, так і серед не українських американців. Воно, зокрема, стало посередником між УНС і Колумбійським університетом у цих справах. Президентом Товариства став вчитель і журналіст Йосип Стеткевич.

Основним напрямом посередницької діяльності УУТ і клубу «Колумбія» (очолював Стефан Шумейко) стало проведення публічних культурно-освітніх заходів у формі вечорів. Одним з перших таких заходів стала організація вечора української літератури в стінах університету 26 березня 1935 р. Тоді ж у публічному просторі була актуалізована тема щодо утворення курсу української мови в Колумбійському університеті. Засідання ж у пам'ять великого українського історика та державного діяча Михайла Грушевського відбулося 6 травня 1938 р. і було останнім в серії подібних заходів у перший період тісного співробітництва відділення східноєвропейських мов з УНС (1934–1938 рр.).

Зазначимо, що головною подією цього періоду було створення і функціонування курсу української мови при Колумбійському університеті (вересень 1935 р. – травень 1938 р.). Саме студенти цього курсу виступили з ініціативою проведення літературного вечора, присвяченого пам'яті Михайла Грушевського, в стінах університету. Зауважимо, що з різних причин в травні цього року припинив своє функціонування і зазначений курс.

Організаторами заходу з боку Колумбійського університету були згадані вище професори Кларенс Меннінґ та Артур Колмен. Вони запросили, окрім викладачів свого вишу, ще й учительок і вчителів з коледжів Нью-Йорку. Саме останні становили більшість гостей, які зібралися в залі університетського корпусу «Philosophy Hale». Головним чином, до них звернувся у своїй вітальній промові професор Кларенс Меннінґ, висловивши радість, що так багато американських учительок і вчителів матимуть змогу дізнатись про одну зі слов'янських націй.

Дійсно, у програмі вечора, окрім центрального реферату, присвяченого діяльності Михайла Грушевського, були й культурні номери: виступи мішаного ансамблю Українського Молодечого Хору з Нью-Йорку і Нью-Джерсі, показ українського народного одягу та виступ

українських танцюристів з Нью-Йорку. Реферат виклав англійською мовою Стефан Шумейко. Здебільшого він висвітив наукову та літературну діяльність видатного українця. Втім, він також змалював й політичну ситуацію, яка існувала на українських землях перед Першою світовою війною і після неї, коли Михайло Грушевський став головою Центральної Ради. Доповідач також розкрив діяльність вченого, після повернення з імміграції до Радянської України [2].

Як зазначав автор замітки в газеті «Свобода», українська тематика зацікавила американських гостей і вони ще довго не розходились після закінчення вечора, розпитуючи про українські справи, Україну і її змагання [3]. Отже, вшанування постаті Михайла Грушевського в Колумбійському університеті стало добрим приводом для поширення знання про українську історію та культуру як серед україно-американської молоді, так і серед самих американців. Це була фінальна й досить значна подія для обох сторін у перший період співробітництва американського вишу з українською спільнотою.

Література:

1. Виступ складено на основі наших статей: 1. Юсов С. Кларенс Меннінг як українофіл та українознавець (з нагоди 125 річчя від дня народження) [Електронний ресурс] // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. Зб. статей. – К.: ІПУ НАН України, 2018. – Вип. 23. – С. 425–454. – Режим доступу: http://resource.history.org.ua/issue/xxx/2018/23 2. Юсов С. Започаткування курсів української мови при Колумбійському університеті (1935 р.) [Електронний ресурс] // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. Зб. статей. – Вип. 24. – К.: ІПУ НАН України, 2019. – С. 120–135. – Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/Uxxs_2019_24_12 3. Юсов С., Юсов Ю. Громадсько-політичні та соціально-культурні аспекти викладання української мови в Колумбійському університеті в 1935–1938 рр. // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика: зб. ст. – К.: ІПУ НАНУ, 2020. – Вип. 25. – С. 289–328. – Режим доступу: http://resource.history.org.ua/issue/xxx/2020/25

2. Shumeyko S. Michael Hrushevsky // Ukrainian Weekly. 1938, №19, p.2,3; Shumeyko S. Michael Hrushevsky //Ukrainian Weekly. 1938, №20, p.2.

3. ПомянулиМ. Грушевськоговуніверситеті // Свобода. 1938, №112, С.3; Hrushevsky commemorative program at Columbia University // Ukrainian Weekly. 1938, №19, p.1.

Невмержицька Олена Миколаївна,
кандидат філософських наук, асистент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ГРУШЕВСЬКИЙ М.С.: ГАДКИ І МРІЇ ПРО ВЕЛИКУ УКРАЇНУ

Коли на початку 20 ст. в бурхливому житті Української держави траплялися часи відносного спокою, у Михайла Сергійовича Грушевського з’явилися час та можливості для написання власних наукових творів. Так, у 1917 році наприкінці брошури “Українська Центральна Рада і її Універсали: Перший та Другий” автором було зазначено про намір створити наступну брошуру під назвою “Новий лад України”.

Так і було реалізовано задумане, але, на привеликий жаль, рукопис першого варіанту цього “політико-економічного заповіту” було знищено під час пожежі, що виникла після обстрілу київського будинку. Наступні події кінця 1917 р.- початку 1918 р. - прихід у Росії до влади більшовиків, війна українців з більшовиками - суттєво вплинули на політичні та наукові погляди М. С. Грушевського. Він радикально переглянув свої попередні думки і, не відновлюючи попередню працю, написав абсолютно новий твір. У другому варіанті Грушевський оголосив про завершення епохи орієнтації на Московську державу та запропонував, як і в часи Київської Русі та Галицько-Волинської держави, поновити орієнтацію на Захід. На його думку, лише так Україна стане самостійною, незалежною, високо промисловою та розвиненою сільськогосподарською країною, з достойним рівнем науки, освіти та культури.

М. С. Грушевський пише про Велику Україну: «велику не територією чи багатством, чи пануванням над іншими, а велику соціально-моральними вартостями» [3].

Та, окрім підвищення духовної культури в суспільстві, було потрібно терміново підіймати загальний матеріальний рівень громадян. Люди мають отримати можливість жити в достатку, комфорті, в повній забезпеченості свого буденного життя. Але людський добробут не повинен занадто зматеріалізувати український народ, який не повинен надмірно розвиваючись коштом духовних та соціальних вимог і потреб, дійти до занедбання моральних якостей. Всі ці найвищі цінності мають бути гармонійно поєднані, щоб вони стали новою національною ідеєю, для якої власне і живе український народ.

Так на Україні має скластися, що кожен громадянин повинен бути переконаний, що наша держава-громада існує для його щастя, а він за це має вірно служити їй та віддавати всі сили, все життя, оскільки немає іншої благороднішої мети, як це служіння своїй громаді-державі. Таким його повинно виховувати все існуюче оточення: релігія, школа, суспільство, література, театр, мистецтво, всі пам'ятки, які він бачить навколо себе.

Таке ставлення до служби державної та громадської – не брати собі зайвого, а давати від себе якомога щедріше – має бути предметом амбіції кожного жителя Великої України, завданням і втіхою його життя.

Головним фундаментом, на думку М. С. Грушевського, оновленої Батьківщини як чисельно та економічно, так і політично зостанеться селянство. Селянське господарство має високо піднятись над прожитковим мінімумом завдяки не тільки власній праці та здобуткам, а й завдяки роботі міського населення, всієї державної машини, органам самоврядування тощо.

Цей національний процес є безсумнівно важким і тернистим, але коли на меті перспективи визволення духовного, економічного та політичного, «він має бути продовжений всіма свідомими елементами нашого громадянства, щоб знайти «свою долю і свій шлях широкий» у сучасних обставинах» [1].

Література:

1. Михайло Грушевський / На порозі нової України / Нью-Йорк-Львів-Київ-Торонто-Мюнхен, - 1992. Вступна стаття проф. Л. Винара "На порозі нової України М. Грушевського: Впровадження"

2. На порозі Нової України: Гадки і мрії / М. С. Грушевський // Грушевський, Михайло Сергійович. Твори: у 50 т. / М. С. Грушевський; редкол.: П. Сохань (голов. ред.), Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.. – Львів: Видавництво "Світ". – 2007. Т. 4. Кн. 1. – С. 225 - 266; 377 - 381 [коментарі].

3. Еволюція поглядів М. Грушевського на українську державу. [Електронний ре- сурс]. – Режим доступу: http// www.litopys.org.ua

Кучеренко Світлана Володимирівна,
заступник голови
Благодійного Фонду імені Івана і Юрія Лип
(м. Одеса, Україна)

ЧОРНОМОРСЬКА УКРАЇНА ЮРІЯ ЛИПИ І МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Ювілейний 2021 рік спонукає до визначення впливу спадщини Великого Українця на нащадків. Серед представників наступного покоління українських мислителів лікар, письменник, історіософ, геополітик Юрій Липа (1900-1944), навіть був ровесником доньки Михайла Грушевського Катерини (1900-1943).

Оскільки нове дослідження певною мірою є продовженням попереднього «Михайло Грушевський у творчій спадщині Юрія Липи» (2016) [4], варто переказати використану в ньому цитату Л. Биковського з розвідки «До справи пізнання життя і творчості Юрія Липи» (1966), що спонукала до подальшого пошуку: М. Грушевський підвів наукові й політично-державні підвалини під українство,а Ю. Липа,«**основуючись на здобутках славного попередника**, ствердив істоту українства і його історичне призначення, накреслив план діяльності для української нації на століття вперед» [4, с. 76].

Завдання цих тез: порівняти погляди старшого і молодшого прихильників ідеї Чорноморської України, скориставшись надбаннями липознавства (В. Баран) [1] і грушевськознавства. (Г. Корольов) [3].

Чорноморська доктрина, створена Ю. Липою для української закордонної політики, і викладена в однойменній праці (1940). В авторській «Дефініції» стверджується: 1. Чорне море має належати чорноморським народам, оскільки для них воно є місцем розселення, центром об'єднання і суспільно-державних стремлінь; 2. Чорне море є економічною і духовною опорою оточуючих його країн, що утворюють разом з ним економічну і духовну єдність. 3. Чорноморський простір – це життєдайний простір України, якій належить перше місце серед чорноморських країн з огляду на її територію, багатства та енергію людності та її [5 с. 10]. Провідну роль саме українцям Ю. Липа надавав ще й з огляду на особливості характеру: «завзяття у діянні, відпорність до чужих впливів, моральний християнський світогляд, гін до справедливості» [5 с. 15-17]. На переконання Ю. Липи, потреба і проблема чорноморської спільноти полягала в тому, щоб знайти волю до власного політичного буття. Стати силою, «призначеною самим Проведінням й історією до впровадження цієї волі в життя» [5, с. 167] – у цьому геополітик бачив покликання України. Зовнішню політику радив починати з розбудови митного союзу до конфедерації чорноморських держав [5, с. 153].

В. Баран звернув увагу, що міркування геополітика досі не втратили своєї актуальності: модернізація стосується усіх чорноморських народів; чужинці ставляться до чорноморського простору як до колоніального; східно-західна вісь розриває і руйнує Україну, а південно-північна – сприяє її розвитку; Крим – це ключ до панування над Чорним морем; Україні життєво необхідні міцні відносини з Білорусією і Туреччиною тощо.

Політолог актуалізував висновок Ю. Липи з праці «Чорноморський простір» (1941), який відповідає нашому сьогоденню: «…Мусимо мати підстави до реальної дії на століття. Мусимо мати глибший, суто український погляд на політику помимо тих чи інших кон'юнктур. Мусимо, бо без того згинемо морально. Станемо нічого не варті – виповнять нас чужі думки і світогляди, що виросли в чужих умовах, для чужої користі…» [1, с.489-491].

На двадцять років раніше Ю. Липи чорноморськими перспективами України перейнявся М. Грушевський.

Г. Корольов, який реконструював погляди Великого українця, за збіркою статей «На порозі нової України» (1918), зазначив, що М. Грушевський як історик, і як політик намагався знайти підстави для українського месіанізму й територіально окреслити вплив України в межах чорноморської федерації. У статті «Орієнтація чорноморська» йдеться про те, що історичні умови орієнтували Україну на захід, а географічні – на південь, на Чорне море [2, с. 18]. Полем діяльності й творчості він називав краї, об'єднані Чорним морем як центром комунікацій і різних культурних і політичних взаємин. Обґрунтовував історичне право домінування українського народу в чорноморському регіоні. Особлива роль відводи Білорусії та Литві, пропонував створення на балтійсько-чорноморських шляхах федеративного союзу трьох народів, де першість знову ж таки належала б більш чисельному українському народу, що має на своїй території багато природних ресурсів.

Однак науковець дійшов висновку, що у М. Грушевського чорноморська орієнтація, не дивлячись на чорноморський статус України, не може бути витлумачена буквально як кінцева мета для української держави. Сенс чорноморської орієнтації Великий Українець бачив у замиканні в Україну морських і сухопутних комунікацій східноєвропейського і світового значення [4, с.77-78].

Порівняння чорноморських перспектив державного майбутнього України Ю. Липи і М. Грушевського, між якими два десятиліття, навіть у першому наближенні показало їх подібність і наступність у тому, що 1) чорноморський напрям бачився авторам як природний і життєдайний; 2) саме українці, на їхнє переконання, мали відігравати роль ініціаторів, творців, об'єднувачів, лідерів розбудови і розвитку держави чорноморських народів; 3) Україна з огляду геополітичного – це одна з найвагоміших земель світу, запевняли мислителі.

Література:

1. Баран В.Юрій Липа: проект геополітичної модернізації України // Наук. зап. Ін-ту політич. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса. – Київ: ІПіЕНД, 2011. – Вип. 6. – С. 483-492.

2. Грушевський М. Орієнтація чорноморська //На порозі нової України: статті і джерельні матеріали (у 75-річчя Української Центральної Ради) / упоряд. Л. Винар; УІТ. – Нью-Йорк, Львів, Київ, Торонто, Мюнхен: УІТ, 1992. – 278 с.

3. Корольов Г. Ідея чорноморської федерації у поглядах М. Грушевського // Український історичний журнал. – Київ, 2011. – № 6. – С. 68-79.

4. Кучеренко С. Михайло Грушевський у творчій спадщині Юрія Липи // Феномен М. Грушевського як державного діяча, науковця, громадянина (до 150-річчя від дня народження): зб. наук. праць (за матеріалами Міжнар. наук.-практич. конф. [Київ, 19 травня 2016 р.].– Київ: Міленіум, 2016. – С. 75-76.

5. Липа Ю. Чорноморська доктрина // Всеукраїнська трилогія: у 2-х т. / упоряд. В.В. Яременко, О. М. Мислива. – Київ: МАУП, 2007. – Т. 2. – С. 9-160.

Секція 4.

СУЧАСНЕ ПРОЧИТАННЯ ПУБЛІЦИСТИЧНОЇ, ЛІТЕРАТУРНОЇ, ЕПІСТОЛЯРНОЇ, МЕМУАРНОЇ СПАДЩИНИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Іваницька Світлана Григорівна,
доктор історичних наук, доцент,
Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія
(Запоріжжя, Україна)

ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОДІЇ ПОКОЛІНЬ В УКРАЇНСЬКОМУ РУСІ В ІСТОРИКО-ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ М. ГРУШЕВСЬКОГО

Останнім часом у проблемному полі української історіографії актуалізувався такий цікавий і перспективний напрямок дослідження, як «історія поколінь». Проблема «поколінь» розглядається як особлива форма групової ідентичності, особливий режим соціалізації, особливий спосіб структурувати історію, особлива міфологія. Показово, що питання взаємодії поколінь тим чи іншим чином виникало і в працях безпосередніх учасників модерної доби націєтворення. Це конфлікт або співпраця «батьків» та «дітей», про що стосовно Петербурзької громади писав Олександр Лотоцький у своїх «Сторінках минулого», це підтримка (як моральне співчуття або грошова допомога) радикально-соціалістичної течії в українському русі, про що згадує у спомінах Євген Чикаленко, це конфлікти в лоні Старої громади між старшими та молодшими її членами, різне бачення місії журналу «Киевская старина», про що говорить у своїх мемуарах Сергій Єфремов, різна візія майбутнього професійного шляху, про що свідчив у розповідях про спілкування зі своїм «вчителем» В. Антоновичем Максим Славінський, це, нарешті, конкуруючі течії в українському політичному середовищі, які змалював на великому документальному матеріалі у дослідженні про РУП (Нариси з історії революційного руху на Україні, т. 1. К., 1926) Осип Гермайзе, соціал-демократ і учень М. Грушевського, це — змагання побутово-реалістичної та модерністської течій в українській літературі, дискусії на шпальтах періодичних видань (журнал «Українська хата», газета «Рада»). В певному сенсі це — «вічна тема» українських інтелектуалів і політиків.

Як своєрідні «місця зустрічі» поколінь можна розглядати родинні осередки й «культурні гнізда» (салони Старицьких, Косачів, М. Лисенка, В. Антоновича, Є. Чикаленка, О. Кониського), як громадський простір взаємодії — соціально-політичні союзи й асоціації (громади, гуртки, Всеукраїнську безпартійну демократичну організацію, перші національні партії, ТУП), культурно-громадські осередки («Товариства грамотності», «Просвіти»), редакції періодичних видань, видавництва, наукові товариства (УНТ в Києві). Потребували діалогу та посилювали зв'язок поколінь спільне «збирання спадщини» (складання біографічних та лінгвістичних словників, збірок народної творчості, упорядкування музейних колекцій, бібліографічні дослідження, участь в археологічних з'їздах тощо) та колективне осмислення історіософських засад «українського проекту». Інтенсивна взаємодія поколінь в українському національному русі, виконуючи основну свою місію — формування свідомих активістів, разом з тим створювала громадський простір для такої взаємодії, закладала підґрунтя для вирішення проблем «національного будівництва».

Проблема взаємодії поколінь в українському русі знайшла яскраве й переконливе відображення у публіцистичному дискурсі М. Грушевського. Великий історик неодноразово змальовував образи «людей 1840-х», «людей 1860-х», «людей 1870-х» років, аналізував типові й відмінні риси різних генерацій українства. Одним із сюжетів, який слугував висхідною точкою для висвітлення цієї проблеми, була історія Кирило-Мефодіївського товариства.

Вивчення праць Грушевського, зокрема, статті «Володимир Антонович, основні ідеї його творчості і діяльності», вперше надрукованої в «Записках Українського наукового товариства в Київі» (1909, кн. III, с. 5-14), дозволяє простежити процес актуалізації ідеологічної складової братства. М. Грушевський аналізував вплив ідей кирило-мефодіївців на хлопоманів, і далі — на українофілів 1860-х рр.: «Жандармерія дійсно встигла вчасно взяти під ключ кирило-методіївську ідеологію — як хвалився її шеф гр. Орлов, і те, «що снилось-говорилось» в київському осередку 1846 року, здебільшого зісталося секретом для молодого покоління, що вийшло на його місце в 1850-1860-х рр. «Книга Битія Українського Народу» — сей канон українського демократизму — не був звісний, се певно. Наскільки існувало «устне преданіє» — мало відомо, і ледве чи воно визначалось якою-небудь повнотою і яскравістю. Дослідів в сім напрямі не переведено, і тому не ясно також, що саме міг взяти від нього Антонович, складаючи свою історичну ідеологію українства в 1862-3 рр., саме в момент польського повстання протиставляючи польським мріям відродження Польщі, в новій поправнішій едиції, свої міркування про політичні ідеали українського народу». М. Грушевський висловлював упевненість у тому, що політичний світогляд Антоновича, як і цілого його покоління, сформувався під могутнім впливом ідей кирило-мефодіївців: «Гуманний і свободолюбний напрям кирило-мефодіївської програми, далекий від усякої виключності, проповідь суверенності людської совісті, повної свободи фізичної і духової созвучні були тим ідеям, які виробилися в нім під впливами тої ж революційної доби західноєвропейського життя, що навівали кирило-мефодіївцям їх погляди на перестрій соціальних і політичних відносин життя східно-європейського. І щирим прихильником ідей народоправства, автономізму і федералізму зістається він до кінця». Цінними є спостереження історика стосовно впливів ідей братчиків, в першу чергу М. Костомарова, на формування історіографічних концепцій В. Антоновича, «вчителя» поколінь 1880-1890-х рр.: «Приложеннє кирило-мефодіївських ідей до розроблення і освітлення української історії, вчинене Костомаровим, було прийняте і Антоновичем, який в цілім ряді поглядів на стару українську історію пішов його слідами; різке осудженнє з становища демократичних і автономічних принципів польської доби української історії було спільне також обом українським історикам. У Антоновича воно стало центром всеї його історичної діяльності». Отже, в ідеях братчиків Грушевський вбачав квінтесенцію ідеології «людей 1840-х», намагаючись простежити далекосяжні політичні й ментальні впливи їхніх програмових постулатів і цінностей на «людей 1860-х».

Зайцева Зінаїда Іванівна,
доктор історичних наук, професор,
ДВНЗ Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана
(м. Київ, Україна)

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ У ЛІТЕРАТУРНОМУ КОЛІ

В культурно-суспільній стратегії Михайла Грушевського значне місце займали питання національної творчості, літератури, становища українського письменства. Відомо, що творчий шлях учений починав як письменник. Фахові літературознавці відзначають, що історик написав значно більше художніх творів, ніж опублікував, і цілий ряд цих творів мають немалу художню вартість [1, с. 308]. Вже перші твори письменника-початківця високо оцінив такий майстер слова як Іван Нечуй-Левицький, і не лише за їх людинолюбний зміст, а й за художні якості.

Літературна творчість М.Грушевського включає белетристику, праці з історії української літератури, літературну критику. Його інтерес до літератури модульований не лише звісною літературоцентричністю тодішнього українського культурного комплексу, а й можливостями високохудожнього літературного твору створювати прямі політичні проекції. Література

розглядалася в якості організуючого принципу національного руху. Мало місце широке відзначення за ініціативою М.Грушевського 100-ліття «Енеїди» І.Котляревського як широкої національно-культурної маніфестації, за посередництва «Просвіти», у всіх містах й селах Східної Галичини, започаткування «Літературно-наукового вісника» у форматі тодішніх «товстих» європейських журналів, створення Літературного фонду в Науковому товаристві імені Шевченка, й зрештою фондування Русько-української видавничої спілки, ефективної національної акціонерної видавничої фірми.

Література, за словами Грушевського, була пильним предметом уваги впродовж усього його життя [2, с. 38]. Вражає літературна ерудиція Грушевського-історика, його обізнаність з українською й західноєвропейською літературою. Значне місце в його літературознавчій спадщині посідають Т.Шевченко, І.Франко, Леся Українка. Не обійшов вчнений увагою галицьких й буковинських письменників, як першорядних (О. Кобилянська, Лесь Мартович, М.Черемшина), так й зараз маловідомих, однак на той час популярних, приміром М.Яцківа. Вчений дав високу оцінку творам Н.Кобринської, завваживши здатність письменниці поєднувати публіцистичність з художністю, що для пересіченого загалу галицьких літераторів, на його думку, було рідкісним явищем [3, с. 155].

Розлогі відгуки й навіть публічні лекції М.Грушевського засвідчили його добре знайомство з творчістю тогочасних репрезентантів «першорядного пера» польського письменства Г.Сенкевича й Е.Ожешкової [3, с .51]. У широкій палітрі літературних постатей, на творчість яких відгукувався вчений, знаходимо імена Л.Толстого, Н.Некрасова, А.Чехова, М.Горького, П.Боборикін, Д.Маміна-Сибіряка та інших.

Розлогу розвідку присвятив М.Грушевський французькому письменнику А.Доде, три оповідання якого в перекладі І.Франка були опубліковані в ЛНВ. Постать Доде цікавила історика Грушевського у специфічній соціолого-психологічній опції. За походженням Доде був провансальцем, проте писав виключно французькою, а не прованською мовою, тобто «...не віддав своїх багатих здібностей сій останній…». Таке роздвоєння критик вважав несимпатичним й пояснював, по-перше, тим, що Доде рано став міським жителем, з народом не спілкувався, по-друге, тим, що тодішній національний і літературний рух у провансальців був слабким, а культурна централізація у Франції дуже сильною [3, с.113]. У читача безумовно напрошувалися певні конотації з деякими українськими ситуаціями.

Щодо Ґ.Флобера Грушевський в есе від 1902 року зазначив, що він маловідомий українському читачеві й задля знайомства з його творчістю запропонував до друку в ЛНВ переклад одного з оповідань французького письменника. Серед європейських романістів-натуралістів XIX ст. фігура Флобера займає видатне місце. Хоча власне у самій французькій натуралістичній школі, слава Флобера дещо поблідла на тлі імен молодших письменників, Золя, Доде й Мопассана, знайомість з ним, вважав критик, буде корисною з огляду на неперевершений стиль французького письменника. Грушевський-позитивіст прихильно оцінив реалізм роману «Мадам Боварі» («в кождім разі се роман з довговічною вартістю, що повинний бути з часом присвоєний і нашою літературою», – наставляв він [3, с.157]. Йшлося не лише про реалізм, а й стиль автора.

Літературознавчі праці М.Грушевського, зауважують філологи, написані в кількох жанрах. Вони звертають увагу переважно на літературознавчі інструменти, які використовував Грушевський у критиці, відзначають зокрема її багатожанровість. Не вдаючись до розгляду специфічних літературознавчих аспектів, відзначимо, що увагу М.Грушевського найперше привертали соціальні фабули в сюжетах, образи інтелігенції, становище жінки в тодішньому суспільстві, соціально небезпечні явища, кар'єризм й аморальність, зокрема проблема проституції в індустріальному місті. Звичайно, що також його цікавив громадський світогляд письменника.

Трактуючи суспільно-громадську вартість літератури вчений не раз зауважував, що груба, надмірно акцентована тенденційність шкодить літературному твору, «границею тенденційності буде естетичне враження: тенденція не повинна шкодити йому, для того не повинна укладатись в факти неможливі і не повинна, висовуючись на перший план, порушувати ілюзію картини, інакше мети своєї вона не осягне, а стійність тенденції надає їй громадська корисність". Створені письменниками літературні образи дозволили Грушевському в розлогій публіцистиці окреслювати особливості самосвідомості тогочасного українця, «підбирати ключі» до ствердження національної ідентичності через «незангажовану інтелектуальну сферу, якою є справжня література.

Література:

1. Бурлака Г. Літературна спадщина Михайла Грушевського у контексті української літератури //Український історик. Журнал історії і українознавства.– 2002- № 1-4 (152-155). – С. 308-312.

2. Грушевський М. Історія української літератури. :У 6 т. Т.1. / Упоряд. В.В. Яременко.– К.: Либідь, 1993. – 392 с.

3. Грушевський М.С. Твори : у 50 томах. Т. 11. Серія "Літературно-критичні та художні твори": Літературно-критичні праці (1883-1931) / Голов. ред. П. Сохань. – Львів: Світ, 2008.– 750 с.

Киридон Алла Миколаївна,
доктор історичних наук, професор,
Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво»
(м. Київ, Україна)

ТВОРЕННЯ Й РЕЦЕПЦІЯ ОБРАЗУ М. ГРУШЕВСЬКОГО В ПАМ'ЯТТЄВІЙ ПАРАДИГМІ

Ювілейні та знаменні дати актуалізують зростання інтересу до постатей чи подій історії, засвідчують вшанування заслуг чи знаковість подієвих маркерів, оприсутнюють мнемонічні канони, визначають векторальність дослідницького пошуку тощо. Метою повідомлення є увиразнення постаті й образу М. Грушевського у пам'яттєвому дискурсі. зокрема його рецепція й декодування сенсів читачем, ментальне сприймання символьної інформації, а також її інтерпретація.

Державна політика пам'яті передбачала формування у свідомості громадян національно спрямованого пантеону національних героїв. Політика пам'яті стосується передусім інтерпретації минулого й вибудовується з огляду на конкретні внутрішні та зовнішні чинники функціонування держави та характер політичної влади. Політика пам'яті – це сукупність соціальних практик, спрямованих на репрезентацію (чи модифікацію) певних образів спільного минулого, актуалізованих сучасним суспільно-політичним контекстом. Відповідно до інструменталістського трактування, політика пам'яті – це система заходів з метою уніфікації індивідуальних уявлень про історичне минуле та підпорядкування їх єдиній логіці національного історичного наративу. Політика пам'яті характеризується актуалізацією та вибірковістю, акцентує увагу на одних подіях, героях, місцях, ігноруючи інші. «Пам'ять» як соціокультурний феномен характеризується мінливістю, залежністю від багатьох чинників, орієнтований на ті сюжети минулого, що через зв'язок із сучасністю можуть мати вплив на майбутнє. Тобто пам'ять завжди виступає як актуальний конструкт [Детальніше див.: 6, с. 120-139].

Одним із маркерів политики пам'яті є історична персоніфікація – апелювання до образів героїв чи персоналій, значимих для суспільно-політичного розвитку держави. Йдеться про знакові/символічні/впізнавані постаті, життєва історія яких увиразнюється у маркуванні пам'яттєвого простору суспільства, є важливим системоутворюючим елементом при вибудовуванні мнемонічного ряду та національного наративу, становить своєрідну систему смислів для спільноти при формуванні ідентичності тощо. Фіксація й тиражування образу-символу сприяє його закріпленню у свідомості реципієнтів як певних матриць, стандартів

ідентифікаційних модусів та сигніфікативних характеристик.

Теоретико-методологічну рамку дослідження вибудовано на підходах семіотичної школи (теорії знаків та знакосистем) Р. Барта, М. Бахтіна, Ю. Лотмана, Ч. Пірса, У. Еко та інших: знак/система знаків визначається конкретним модусом і включає певне значення або смисл. Знаки та символи опосередковані соціальними механізмами (знакові засоби), формами трансляції смислів (знакові форми), встановлюються в межах певних конвенцій/домовленостей. На конвенціональність знака звернув увагу семіолог У. Еко: знак встановлюється там і тоді, коли група людей вирішує використати дещо для позначення чогось іншого. Дискурсивно закріплена образна матриця стає основою для ціннісних установок щодо розмежування об'єктів як еталонних – нееталонних, схвальних – несхвальних тощо. Базовою є ідея про трансформацію пам'яттєвих смислів у вимірі хронотопу та контексту.

Імена-символи – не лише конкретні особи, але й окремі групи людей, покоління, причетні до періоду значущого спільного минулого (напр., Кирило-Мефодіївці, Художники-Бойчукісти, Шістдесятники тощо). Це також постаті-маркери, міфічні персонажі, літературні герої, легендарні особистості, ідеологічні прототипи. Символічні для народу особистості, їхній внесок у суспільні справи упізнаванні на загал, але потенційно можуть викликати різні судження, інтегрувати спільноти або спричиняти до суспільних криз[3, с. 266].

З-поміж знакових постатей українського державотворення та національного руху увиразнюється постать політичного діяча та історика – М. Грушевського.Цікаво, що сам М. Грушевський також вибудовував пантеон знакових для України постатей. Персоніфікаторами пам'ятєвого національного простору у версії М. Грушевського другої половини 1920-х років були Володимир Антонович, Михайло Драгоманов, Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Олександр Лазаревський, Михайло Максимович, Іван Франко, Тарас Шевченко та ін.

Відновлення незалежності держави в 1991 р. спричинило перегляд усталених в радянський час канонів потрактування минулого, активізацію досліджень табуйованих тем, формування національно спрямованого пантеону героїв, вибудовування комеморативних практик тощо.

Упродовж усього періоду незалежності, державна влада України здійснювала певні кроки у напрямку відтворення образу М. Грушевського, як провідного історика і державного діяча. Влада незалежної держави культивувала тезу про те, що постала українська державність спирається на ідейні засади УНР на чолі з М. Грушевським.

У ході вшанування пам'яті вироблялася конструкція меморіального образу, який би мав контекст національного наративу. Водночас, дослідник С. Падалка зауважує, що для політичної еліти було властивим досить прагматичне, споживацьке ставлення до образу вченого; його ім'я й політичні погляди, ідеї, цитати з праць активно включалися до офіційного дискурсу задля легітимації дій влади. Так, звернення до образу М. Грушевського як до певного національного чи політичного символу, апелювання до його постаті спостерігалось в ході процесу становлення інституту президентства та виборчих компаній (поширення версії про президентство М. Грушевського вперше публічно обговорювалось під час президентської виборчої компанії 1991 р.). У 1994 р. виборчий штаб Л. Кучми намагався використати «технологію роздмухування міфу» про президентство М. Грушевського аби знизити значення опонента Л. Кравчука, як першого Президента України. Показово, що після завершення виборчої компанії в Адміністрації Президента України було встановлено погруддя М. Грушевського [7, с. 19].

Прикметною є відсутність суголосності намірів і наслідків державного вшанування М. Грушевського [детальніше див.: 4, с. 200-208]. Так, на думку Г. Касьянова державна політика щодо М. Грушевського відбувалася за загальною для багатьох заборонених раніше українських діячів схемою «реабілітації з наступною канонізацією». Серед підставових складників цього своєрідного канону – відповідність М. Грушевського всім вимогам: сам він піддавався гонінням, його історична схема цілком суголосна потребам доби, її треба «реабілітувати», оскільки вона була забороненою, зрештою образ видатного історика з його відреставрованим іміджем «класичного інтелігента» виглядає надзвичайно привабливою постаттю для любителів пам'ятників – як літературних, так і скульптурних. Коло замикається: канонізація видатного історика державою автоматично спрацьовує на канонізацію його професійного доробку» [5, с. 79-80].

Відтак доводиться визнати, що «міфологізованого загальновідомого наративу про нього фактично не існує» [4, с. 205]. Не став М. Грушевський і персоніфікованим уособленням того історичного періоду(культурного контексту), до якого якнайбільше належав – доби національно-визвольних змагань (уособленням цього періоду став Симон Петлюра).

Чи не найсильнішим елементом «героїчної» постаті М. Грушевського є створена ним концепція власної національної історії України, обумовленої тяглим (понад тисячолітнім) існуванням українського народу на власній землі. Ця сакральна ідея ще за життя Грушевського «оволоділа масами»…й забезпечила йому героїчний титул «Великого Українця» й посаду голови Української Центральної Ради [4, с. 206].

Іншим активом М. Грушевського є його впізнаваний візуальний образ (тільки не «класичний інтелігент», а радше біблійний пророк, той самий типаж, що й інші Мойсеї доби просвітництва й поступу – Дарвін, Маркс та Енгельс). Але шанувальники М. Грушевського – це «невелика частка професійних істориків, натомість непрофесійні любителі національної історії його праць не вчитають, тому шанують, але не обожнюють» [4, с. 206].

Виразним виявом ставлення до постаті М. Грушевського є соціологічні опитування. Так, Інститут соціології НАН України у 2001 р. на основі відкритого опитування («Назвіть, будь ласка, кілька прізвищ людей, яких, на Вашу думку, можна вважати національними лідерами України в останні двісті років?»), сформував таку десятку національних лідерів: Т. Шевченко (25%), М. Грушевський (21%), В. Чорновіл (16%), В. Ющенко (9%), Л. Кравчук (8%), Л. Брежнєв (6%), І. Франко (6%), С. Петлюра (4%), С. Бандера (4%), В. Щербицький (3%). Водночас, з уже згаданого переліку постатей національної історії, не обмеженого останніми 200 роками, респонденти найчастіше обирали Б. Хмельницького, М. Грушевського, а найнегативніші оцінки виставили Й. Сталіну і М. Горбачову [3, с. 267].

Доволі показовим стало непотрапляння М. Грушевського до «Топ-10» телеконкурсу «Великі українці» (взимку 2007-2008 р.) – він опинився на 14-му місці, пропустивши вперед таких політичних діячів як С. Бандера, Б. Хмельницький, В. Чорновіл, Ярослав Мудрий, а також науковців – М. Амосова й І. Франка [2].

У 2012 р. до найвидатніших українців усіх часів респонденти віднесли Т. Шевченка, Лесю Українку, Б. Хмельницького, І. Франка, Віталія Кличка, М. Грушевського, Г. Сковороду, І. Мазепу, С. Бандеру, Ярослава Мудрого [1].

В ході опитування (грудня 2014 р. – січня 2015 р.) респондентам пропонувалося вибрати серед 18 історичних діячів різних періодів «позитивних» і «негативних». Українці позитивно оцінили Ярослава Мудрого (33%), Богдана Хмельницького (32%), Володимира Великого (31%), Михайла Грушевського (19%), Петра Порошенка (10%) [8].

Отже, за переходу від однієї системи політичних, ідеологічних і духовно-культурних цінностей до іншої системи ціннісних координат, що вибудовується в умовах незалежної України, спостерігаються вагомі зміни в символічному просторі суспільства. З огляду на відсутність в суспільстві спільного усталеного ціннісного базису зростає роль символів, сфокусованих на творенні ідентичності нації. Серед таких символів у пантеоні видатних постатей увиразнюється постать М. Грушевського.

Література:

1. Видатні українці всіх часів: опитування громадян // Соціологічна група «Рейтинг». – травень, 2012. URL: http: // ratinggroup.com.ua/upload/files/RG_TOP_Ukrainian_052012.pdf

2. Вишняк О. І. Соціологічний аналіз ставлення громадян України до історичних постатей // Національна та історична пам’ять. Зб. наукових праць. – К.: НВЦ «Пріоритети», 2012. – С. 168–177.

3. Волянюк О. Я. Персоніфіковане минуле у сучасному політичному житті України та Росії // Наукові записки ІПіЕНД. Вип.1 (75). С. 265–276.

4. Гриценко О. А. Президенти і пам’ять. Політика пам’яті президентів України (1994–2014): підґрунтя, послання, реалізація, результати. – К.: К.І.С., 2017. – 1136 с.

5. Касьянов Г. Сучасний стан української історіографії: методологічні та інституційні аспекти // Генеза. 2004. № 1. С. 79-80.

6. Киридон А. Гетеротопії пам’яті. Теоретико-методологічні проблеми студій пам’яті. – К.: Ніка-Центр, 2016. – С. 120-139.

7. Падалка С. С. Постать М. Грушевського у вимірі політики пам’яті та націотворення в Україні кінця ХХ – поч. ХХІ ст. // Феномен Михайла Грушевського як державного діяча,

науковця, громадянина (до 150-річчя від дня народження): зб. наук. праць (за матер. Міжн. наук.-практ. конф., Київ, 19 травня 2016 р.). – К.: Міленіум, 2016. – С. 19-21.

8. Що об'єднує та роз'єднує українців – опитування громадської думки України // Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» спільно з соціологічною службою «Ukrainian Sociology Service». – 25 грудня 2014 р.– 15 січня 2015 р. URL: http://www.dif.org.ua/ua/polls/2015a/sho-obednue-ta-rozednue-.htm

Ковалевська Ольга Олегівна
доктор історичних наук, провідний науковий співробітник,
Інститут історії України Національної академії наук України
(м. Київ, Україна)

СТВОРЕННЯ ІЛЮСТРОВАНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ: ВІДМІННОСТІ АВТОРСЬКИХ ПІДХОДІВ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО ТА МИКОЛИ АРКАСА

Проблема створення популярної історії України для народних мас стала напрочуд актуальною на початку ХХ століття на тлі революційних подій 1905–1907 років на теренах Російській імперії та боротьби за новий виборчий закон 1907 року в межах Австро-Угорській держави. Велике значення для реалізації цього завдання мали поява на теренах підросійської України «Просвіт», заснування «Українського наукового товариства» у Києві, діяльність НТШ на західноукраїнських землях та поява перших невеличких книжок для народу, авторами яких стали Олександра Єфименко та Михайло Грушевський.

Водночас саме тоді була розпочата робота над більш ґрунтовними та більшими за обсягом працями, які мали бути оздоблені значною кількістю ілюстративного матеріалу. До цього проекту незалежно один від одного приступили професійний історик, видавець Михайло Грушевський та історик-аматор, діяч миколаївської «Просвіти» Микола Аркас. По суті, маючи одну мету: «поширення української ідеї, піднесення національної свідомості найширших верств народу», обидва автори, очевидно, самі того не бажаючи, перетворилися на протилежні сторони одного конфлікту. Причиною протистояння стали різні підходи до розуміння того, якою має бути популярна книжка для народу, з яких позицій вона має бути написана, якими критеріями слід керуватися авторам у питанні підбору ілюстративного матеріалу.

Зміст самого конфлікту вже ставав предметом спеціальних наукових досліджень, про що свідчить численна історіографія цього питання [1-5 та ін.]. Натомість основна увага авторки цих рядків зосереджена саме на проблемі відмінності підходів до ілюстрування обох видань: «Історії України-Русі з малюнками» Аркаса (1908) та «Ілюстрованої історії України» Грушевського (1911).

У передмові до «Історії України-Русі з малюнками» М. Аркас дуже коротко зазначив, що використав кілька мап з праць М. Грушевського, І. Попка та Ф. Кондратовича, а також ілюстрації з малюнків відомих художників, зі збірників творів відомих письменників, історичних та ілюстрованих журналів, з експонатів колекції В. Тарновського у Чернігові. Загальна кількість ілюстрацій навіть не вказувалася. Натоміть, як стало відомо з рецензій на працю, з листування різних осіб, їхня кількість довго коливалась від 100 до понад 200, поки в остаточному варіанті не склала 210 позицій.

Михайло Грушевський до власної праці «Ілюстрована історія України» включив низку додатків, один з яких спеціально присвятив поясненням до ілюстрацій, загальна кількість котрих у нього зростала від першого до останнього видання, тобто від 411 до 423.

Головна розбіжність підходів обох авторів до ілюстрування їхніх праць, безумовно полягала не в кількості, а в якості ілюстративного матеріалу. Власне головні претензії рецензентів, які критикували підхід, застосований Миколою Аркасом, полягали у тому, що ілюстрації до його книги були «нахапані з ріжних видань без всякого критичного розгляду і досвіду». Грушевський підійшов до цього питання значно ґрунтовніше. Він віддав перевагу не уявним зображенням (тобто опосередкованим ілюстраціям), які часто спиралися на російські взірці широко пропоновані тогочасній публіці низкою ілюстрованих видань, типу «Нева», «Живописное обозрение», «Всемирная иллюстрация», а прагнув відштовхуватися від оригінальних речових джерел певної доби, фотографії чи малюнки яких, він використовував для кращої ілюстрації тієї чи іншої епохи. Серед ілюстрацій, які прикрашали його видання було

чимало експонатів громадських музеїв та приватних збірок, як-от: музею Осолінських, музею НТШ, колекції Д. Ровинського, збірки В. Тарновського, музею Гуттен-Чапських та власної колекції речей.

Таким чином, аматорство та дилентантизм Аркаса проявився не лише при формуванні концепції його видання, у виборі періодизації, невизначеності термінології тощо, але й у підборі ілюстративного матеріалу. Цю ваду згодом спільними зусиллями намагалися ліквідувати однодумці та друзі автора, які допомагали йому у підборі ілюстрацій до другого видання книги. Цим же було обумовлено залучення до співпраці кількох професійних художників.

Натомість професіоналізм Грушевського позначився на використанні істориком незначної кількості малюнків, переважна кількість яких, відтворювала оригінальні предмети певної історичної епохи, та на використанні значної кількості фотографій, що дозволяли якісніше передати відбиток тієї чи іншої речі, або сучасної постаті. Водночас принцип історизму, якого так прискіпливо дотримувався Грушевський у своїй роботі, не убезпечив його від помилок, в яких він так жорстко звинувачував свого візаві, а саме: використання неналежних ілюстративних матеріалів. Як перший, так і другий автори в силу різних обставин не оминули проблеми залучення до свої праць тих ілюстрацій, які не відображали реальних історичних постатей, пейзажі, архітектурні споруди, побутові речі, і тим самим на довгі часи сприяли формуванню в народі хибних візуальних стереотипів.

Література:

1. Гирич І. Ще до проблеми «Аркас і Грушевський» // Історія, історіософія, джерелознавство. Історичний збірник. – К.,1996. – С. 221–231.

2. Сарбей В. М.М. Аркас і його «Історія України-Русі» // Український історичний журнал. – 1990. – № 7. – С. 100–113.

3. Старовойтенко І. Микола Аркас і Василь Доманицький у творчій співпраці // «Історія України-Русі» у листуванні Миколи Аркаса з Василем Доманицьким. 1906–1909 / Упоряд., вступ та комент. Інни Старовойтенко. – К.: Темпора, 2009. – 344 с.: іл.

4. Тельвак В. Михайло Грушевський та дискусії в українській історіографії кінця XIX – першої третини XX ст. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Telvak_Viktoriia/Mykhailo_Hrushevskyi_ta_dyskusii.pdf

5. Ульяновський В. Микола Аркас, «Історія України-Руси» і Михайло Грушевський // Історія, історіософія, джерелознавство. Істор. зб. – К., 1996. – С. 161–221.

Ковальчук Оксана Олександрівна,
доктор історичних наук,
Інститут української археографії та
джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАНУ
(м. Київ, Україна)

«ГЛИБИННА» ІСТОРІЯ УКРАЇНИ М. ГРУШЕВСЬКОГО ТА ДЖЕРЕЛА ДО НЕЇ

Світогляд М. Грушевського був сповнений романтичними візіями України [5]. «Глибинна» історія як розвиток романтичної «внутрішньої» - одна з них. Для з'ясування змісту цього концепту проаналізуємо «Вступний виклад з давньої історії Руси…» [1], текст, що неодноразово використовувався для вивчення підсвідомих мотивів наукової діяльності М. Грушевського.

У 90-х роках XIX ст. ним була представлена розвинута романтична концепція про дві історії: зовнішню і внутрішню. Справжньою вважалася остання, причому не вся, а лише та частина «що належала безпосередньо до народу» [1, с. 149]. З'ясуємо, що є основою цього життя. Найчастіше у «Вступному викладі» вживається термін «громада» й описується аграрна історія. На нашу думку, громада як форма суспільної організації поступається в даній статті взаємовідносинам людини і землі. Бо невеликі екскурси М. Грушевського в наступні епохи показує, що народне життя в незмінній формі триває навіть тоді, коли руйнуються громади під тиском політичних обставин. Акцентування тісного зв'язку між народом і землею (загалом

романтичне уявлення) буде актуальним у ХХ ст., зокрема в творчості В. Стефаника, де набуде гіперболізованої форми зрощення людини й землі. Також у ХХ ст. будуть здійснені спроби написати історію українців як історію освоєння землі, її окультурення. В такій історії стираються державні кордони і континенти. Але у 90-х роках ХІХ ст. таке концептуальне бачення було новаторством. Відтак основна селянська маса вибудовує своє політичне, культурне й суспільне життя навколо землі й аграрної культури. Але, як зазначає М. Грушевський, для такої історії немає джерел. Адже письмові пам'ятки, що дійшли до нас – то витвір «верхніх верств». Де ж взяти джерела для реконструкції народної історії? Перечитування відомих джерел і вилучення з них натяків про народне життя є одним із способів, запропонованих М. Грушевським. Це читання між рядками. Іншим способом є пошук свідчень у відомих пам'ятках, що й демонструє М. Грушевський у «Вступному викладі». Окрім того, до пошуку джерел долучилися інші діячі та колеги історика. Так І. Верхратський пропонує зробити таким джерелом мову: «…з всіх тих слів одні мусили бути людовими, другі ж були добутком княжим.» [2, с. 16]. Але реально дієвим способом виявився пошук нового типу джерел. На допомогу прийшли новітні тенденції епохи. Позитивізм приносить інтерес до економічної історії. М. Грушевський, залишаючись прихильником романтичної концепції «народу», намагається спрямувати її в нове русло. Основою має стати соціально-економічна історія й джерела до неї.

На той час М. Грушевський був вже досвідченим джерелознавцем і археографом, видавши два томи актових джерел. Вже тоді, попри певне тематичне замовлення (видання робилося в межах серії про історію місцевого управління) історик акцентує увагу через передмову і заголовки до документів на питанні історії землеволодіння, простежуючи зміну власності протягом декількох століть, етнічний склад та станову приналежність власників [3]. Але цей актовий матеріал, очевидно, не задовольняв інформаційні запити М. Грушевського щодо народної аграрної історії. Бо вся ця історія землеволодіння по актових книгах реконструювала життя вищих суспільних верств, фактично не зачіпаючи життя народу. Тому дослідник звертається до люстрацій та описів, започаткувавши серію «Жерел до історії України-Руси». Саме в такого типу документах знаходить він необхідні матеріали, що ілюструють процес «відривання» селянина від землі, розірвання зв'язку українського народу з осердям його одвічного життя, а відтак – створення основи для майбутніх соціальних конфліктів й політичних потрясінь.

Отже. «глибинна» історія М. Грушевського є продовженням романтичної концепції, що втрачає свою актуальність лише на початку ХХ ст. Так М. Кордуба у листі до М. Грушевського 1910–го року пропонує не ділити історію на зовнішню і внутрішню [4, с. 179-180]. Але у зазначений період М. Грушевський не лише є прихильником такого розподілу, а й поглиблює його, пропонуючи у «Вступному викладі» оригінальний проект історії України, базовим елементом якої є взаємозв'язок народу і землі. Така постановка питання вимагає й оновлення існуючої джерельної бази, що стимулює науковий пошук та археографічну діяльність всієї спільноти істориків Наукового товариства імені Шевченка.

Література:

1. Грушевський М. Вступний виклад з давньої історії Руси, виголошений у Львівському університеті 30 вересня 1894 р. // Записки наукового товариства імені Шевченка. – Л., 1894. – Т. IV. – С. 140 – 150.

2. Верхратский Іван. Материалы для словаря древне-русского языка по письменным памятникам, труд И. И. Срезневского, издание отделения русского языка и словесности Императорской Академии Наук. Том первый (три выпуска). А – К., СПб, 1893 // Записки наукового товариства імені Шевченка. – Л., 1895. – Т.V. - Бібліографія. – С. 16- 29.

3. Ковальчук О. Публікації документів з історії репрезентації місцевої влади у виданнях Київської археографічної комісії // Український археографічний щорічник. - № 23/24. – К., 2020. – С. 56-74.

4. Купчинський Олег. Листи Мирона Кордуби до Михайла Грушевського: питання творчих взаємин і співпраці учня і вчителя // Михайло Грушевський і українська історична

наука. Матеріали конференцій / за редакцією Я. Грицака, Я. Дашкевича. – Л., 1999. – С. 177-185.

5 Пріцак Омелян. Історіософія та історіографія Михайла Грушевського. – Київ; Кембрідж, 1991. – 79 с.

Козаченко Анатолій Іванович,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теоретико-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
НЮУ імені Ярослава Мудрого
(м. Полтава, Україна)

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Конституційно-правові погляди видатного вітчизняного науковця та політика Михайла Грушевського не втратили своєї актуальності у наш час і є важливою складовою вітчизняного конституціоналізму. Як вчений-історик М. Грушевський мав глибокі знання з проблем зародження української конституційної традиції за часів Київської Русі та її розвитку в литовсько-польський період і за доби Української козацької держави. Знання про вітчизняну конституційну традицію були покладені в основу конституційно-правових поглядів М. Грушевського.

На початку XX ст. у Росії розпочалася дискусія щодо варіантів запровадження конституційного ладу. Російські ліберали розробили проєкт конституції Росії, котрий ґрунтувався на ідеях громадянських прав, але повністю відкидав ідею децентралізації влади та федералізму. Автори проєкту допускали надання обмеженої автономії лише Фінляндії та Польщі. З огляду на це, до обговорення конституційного питання долучився Михайло Грушевський. У травні 1905 р. він опублікував концепцію конституції Росії у статті «Конституційне питання і українство в Росії».

У першій частині статті М. Грушевський провів аналіз політичного становища в Росії та місце в ньому українського руху. У другій частині він обґрунтував необхідність запровадження федералізації і децентралізації. Нажаль М. Грушевський помилково доводив можливість перебудови Російської імперії на федеративних принципах із входженням України до складу Росії на правах національно-територіальної автономії [1, с. 49].

До передових конституційних ідей М. Грушевського слід віднести ідеї про парламентське правління; децентралізацію держави з наданням регіонам широкої національної чи територіальної автономії; поділ влади не лише за класичною схемою (законодавча, виконавча, судова влада), а й по вертикалі: у регіонах вся повнота влади має належати національно-територіальним сеймам, обраним шляхом всезагального, прямого, рівного і таємного голосування, а у центрі – парламенту, сформованому сеймами; чітке визначення державного характеру національних окраїн, їх територій, прав і свобод людини та громадянина [2, с. 79].

М. Грушевський стверджував, що місцеву владу потрібно будувати на основі українських комітетів у волостях і містах. Предметом конституційного регулювання статусу органів місцевого самоврядування, на думку вченого, має бути самоорганізація громадян сільських і міських громад для задоволення колективних потреб за рахунок власного та державного фінансування [1, с. 50].

Після перемоги лютневої революції 1917 р. розпочався новий період формування та втілення на практиці конституційно-правових поглядів М. Грушевського. Після проголошення І Універсалу 10 червня 1917 р. Українська Центральна Рада (далі – УЦР) створила конституційну

комісію для підготовки проєкту конституції України, яка керувалася конституційними ідеями М. Грушевського щодо відновлення української державності у формі автономії у складі демократичної Росії. У липні 1917 р. конституційна комісія розробила перший проєкт тимчасової Конституції України – «Статут вищого управління України».

Після прийняття УЦР ІІІ Універсалу М. Грушевський сформулював концепцію нового проєкту Конституції УНР, яка передбачала наступне: демократичний політичний режим УНР; державно-правовий статус УНР; принцип розподілу влади на три гілки та систему стримувань і противаг [3, с. 374]. 10 грудня 1917 р. Мала Рада затвердила проєкт Конституції УНР.

Прийняття УЦР IV Універсалу та проголошення УНР суверенною державою започаткувало новий етап роботи над проєктом Конституції УНР. Конституційна комісія у своїй роботі спиралася на демократичні конституції країн Європи і США, ІІІ і IV Універсали УЦР. Одним із основних джерел Конституції УНР 1918 р. став проєкт Конституції УНР 1917 р., розроблений відповідно до конституційної концепції М. Грушевського [2, с. 104]. Конституція УНР – «Статут про державний устрій, права і вольності УНР», ухвалена УЦР 29 квітня 1918 р. цілком відповідала принципам європейського конституціоналізму початку ХХ ст. Вона закріпила за УНР статус суверенної держави, запроваджувала демократичний політичний режим та парламентську республіку.

Таким чином, процес формування конституційно-правових поглядів Михайла Грушевського відбувався, спираючись на знання української конституційної традиції та під впливом революції 1905-1907 рр. і лютневої революції 1917 р. Конституційно-правові погляди вченого еволюціонували від закріплення за Україною державно-правового статусу автономії у складі демократичної федеративної Росії до статусу суверенної держави. Погляди Михайла Грушевського про обмеження влади, запровадження демократичної парламентської республіки, децентралізацію влади шляхом надання широких повноважень місцевому самоврядуванню, про права людини та їх захист сформувалися на основі вітчизняної конституційної традиції та основних принципів європейського конституціоналізму.

Література:

1. Томенко М. Україна: історія Конституції: навч. посібник. – Київ : Ґенеза, 2015. 144 с.

2. Козаченко А.І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні: навч. посібник. Полтава: Астрая, 2020. 217 с.

3. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: У 2-х т. Т. 1. (4 березня – 9 грудня 1917 р.). / Ред. кол. В. А. Смолій, В. Ф. Верстюк та ін. – К.: Наукова думка, 1996. – 587 с.

Конта Ростислав Михайлович,
доктор історичних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)

НАЦІОГЕНЕЗ УКРАЇНЦІВ У ПРАЦЯХ М. ГРУШЕВСЬКОГО: ІСТОРІОГРАФІЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Теорія націогенезу українського народу є однією з ключових проблем сучасної української історіографії. Сьогодні можна зустріти багато спекуляцій псевдоісторичного характеру щодо походження українців, знакових аспектів націотворення та формування української держави, а тому не перестають бути актуальними наукові дослідження видатного українського історика М. Грушевського, які по-різному трактуються в історіографії. Найчастіше вчені звертаються до багатотомного фундаментального дослідження

М. Грушевського «Історія України-Руси», де викладені основні положення вченого на проблему формування української нації.

Водночас у загальних працях, що торкаються методології історії у творчості М. Грушевського, науковцями аналізується використання такої складної категорії, як «народ-нація», що багато в чому визначає бачення вченим історичного процесу. На цю проблему звернув увагу Л. Зашкільняк, який у процесі аналізу методологічних основ історичних праць М. Грушевського дійшов висновку, що останній уважав «народи-нації» такими, що складаються під впливом переважно об'єктивних та частково суб'єктивних умов. Ці умови підпорядковуються ідеї загального прогресу людства, але кожен народ виступає окремою індивідуальністю з властивими йому етнічно-культурними рисами. Таке бачення «народу-нації» у творчості М. Грушевського, на думку Л. Зашкільняка, породжує суперечність між етнічно-культурними і соціальними елементами народу як суб'єкта історії. Як наслідок, об'єктом історичного дослідження М. Грушевський визначав «етнографічну» соціальну спільність («народ-націю»), основним напрямом вивчення якої є дослідження її матеріальної та духовної складової. На думку Л. Зашкільняка, на початку XX ст. теоретичні погляди М. Грушевського здобувають чіткі обриси етнічно-соціальної доктрини, згідно з якою «народ-нація», еволюціонуючи в конкретних природно-географічних умовах та у взаємодії з іншими народами, створює свою матеріальну і духовну культуру [2; 4]. У наступній статті Л. Зашкільняк наголосив на тому, що М. Грушевський вважав найбільш стійким елементом суспільного життя народ-націю, яка є творцем і споживачем культурних цінностей та яка, своєю чергою, трансформується залежно від природно-соціальних обставин. Автор вважає, що «у зрілому віці М. Грушевський писав, що в соціальному житті діють лише емпіричні закономірності, які заперечують автоматизм і механічність прогресу. Ці емпіричні закономірності виявляються у дії біологічних, економічних, психологічних чинників…» [3, с. 20].

Зазначена проблема аналізується також у наукових працях З. Зайцевої, яка, оцінюючи науковий доробок М. Грушевського, наголошує на тому, що «методологічні погляди українського вченого були своєрідним синтезом класичних зразків історіописання з новішими ідеями історіографії зламу XIX і XX ст. У центрі його концепції була категорія «народу-нації» як етносоціяльної спільноти, витвореної унаслідок тривалої еволюції під впливом природно-географічних, господарських і культурно-духовних чинників. Попри те, на відміну від романтиків і неоромантиків, М. Грушевський не надавав переважного значення культурно-психологічним особливостям, прагнучи повсякчас дотримуватися комплексності в з'ясуванні впливу чинників» [1, с. 19].

На цьому питанні акцентує свою увагу С. Шамара, який у своїй статті досить слушно зауважив, що до останнього часу дослідники фактично оминали бачення М. Грушевським категорії «нація» як соціологічної. Автор аналізує вклад ученого в націологію. С. Шамара відзначив суперечливість поглядів М. Грушевського на націю, у трактуванні якої він залишився на півшляху від традиціоналістів до інструменталістів. Як наслідок, основна категорія етнології трактувалась ученим двояко: як народ (у вимірі культури) та як, власне, нація (у політико-громадянському вимірі) [5].

Отже, як засвідчує аналіз історіографії, вчені продовжують вивчати наукову етнологічну спадщину М. Грушевського. Зокрема, об'єктом наукових пошуків дослідників стала одна з ключових теоретичних проблем української етнології – проблема націогенезу українського народу в наукових працях ученого. Водночас етнологічний контекст дослідження проблеми цим не вичерпується. Залишається місце для комплексного аналізу дослідження М. Грушевським націогенезу українців, що має включати як ґрунтовний аналіз теоретичної концепції вченого, так і вивчення всього комплексу його наукових праць, пов'язаних із

зазначеною проблемою.

Література:

1. Зайцева З. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець XIX – початок XX ст.) / Зінаїда Зайцева. – К.: КНЕУ, 2006. – 368 с.

2. Зашкільняк Л. Методологічні погляди Михайла Грушевського / Леонід Зашкільняк // Україна модерна. – 1999. – Ч. 2–3. – С. 233–253.

3. Зашкільняк Л. Михайло Грушевський і європейська історична наука кінця XIX – початку XX століття / Леонід Зашкільняк // Вісник НТШ. – Львів, 2006. – Ч. 36. – С. 17–20.

4. Зашкільняк Л. Соціяльні функції історії в оцінці Михайла Грушевського / Леонід Зашкільняк // Український історик. – Нью-Йорк, 2003. – № 1-5 (156-160). – С. 191–197.

5. Шамара С. Нація в позитивістській школі Михайла Грушевського / Сергій Шамара // Грушевський М. С. – державотворець, громадський діяч, вчений, публіцист: Матеріали ІІ Регіональної науково-практичної конференції, К.; Вінниця; Кам'янець-Подільський; Бар / Відп. ред. М. Х. Комісарчук; наук. ред. І. Б. Гирич. – К.: Книга-Вега, 2006. – С. 99–104.

Кострицяя Наталія Миколаївна,
доктор педагогічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)
Фоміна Галина Віталіївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)

ВПЛИВ РЕАЛІЙ ПАНДЕМІЇ НА ЛЕКСИКУ НІМЕЦЬКИХ СПОРТИВНИХ ЗМІ

Швидке поширення коронавірусної інфекції по всьому світу змінило, в першу чергу, наше наше світосприйняття. Пандемія стала на певний період темою номер один у суспільстві. Відповідно, німецьким ЗМІ довелося оперативно реагувати на таку ситуацію [2]. Найшвидше пандемія знайшла відображення у суспільно-політичних виданнях. У першу чергу, обігрувався планетарний масштаб проблеми. У статтях почали активно вживатись лексеми «Coronapandemie», «Lockdown», «Coronavirus», «Coronakrise», «Quarantäne», «Corona-Hysterie».

З іншої точки зору, окремо вибудовуються паралелі між концептами «держава» і «коронавірусна пандемія», «освіта» і «коронавірус», «політика» і «коронавірус» [1]. Неоднозначні взаємини фіксуються між поняттями «спорт» і «коронавірусна пандемія». Суперечності зумовлені тим, що, з одного боку, під час коронавірусної пандемії ніхто не забороняв займатися спортом, але, з іншого боку, були закриті всі громадські місця, а, значить, і спортивні комплекси, майданчики. Відповідно, номінація «coronafrei» могла вживатись, як у значенні «keine COVID-19-Infektion aufweisend», «ohne Sorgen und Einschränkungen wegen der COVID-19-Pandemie», так і в співвіднесенні зі спортивною конотацією «wegen der COVID-19-Pandemie keine Schule, kein Training usw. habend». Відсутність тренувань під час захворювання породжує лексеми «Coronakilo», «Coronaspeck» як наслідок малорухливого, неспортивного способу життя («Sitzt die Hose vom Naschen und rumsitzen schon zu eng? Höchste Zeit, etwas zu ändern und die Corona-Kilos wieder loszuwerden»). Крім того іменник «Coronaspeck» набував пейоративної конотації.

Компонент «Geist» містять в собі номінації «Geisterturnier» (спортивний неологізм виник для позначення спортивного змагання, що проходить без глядачів через пандемію COVID-19), «Geistermeister» (спортсмен-переможець або команда-переможниця в спортивному змаганні,

яке відбувається без глядачів через пандемію коронавіруса), «Geisterspieltag» (назва дня матчу в німецькій футбольній лізі, коли зустрічі проходять без аудиторії через пандемію COVID-19), «Geistertor» (гол, який забитий у футбольному матчі без присутності аудиторії вболівальників).

Безумовно, будь-які змагання, матчі та досягнення спортсменів не минали зовсім непомітно. Спортивні фанати спостерігали за своїми улюбленцями через Інтернет та отримали назву «virtuelle Fans» (тобто шанувальники, які беруть участь у заході дистанційно, через інтернет). Вони активно використовували «digitale Plattform» та «Zoom-Tickets»:

Aarhus spielt vor «virtuellen» Fans. Möglich gemacht wird das LiveErlebnis mit mehreren Videowänden, für die Anhänger über eine digitale Plattform (Zoom) kostenlose Tickets erwerben können. Insgesamt sollen den Zuschauern 22 verschiedene Bereiche zur Verfügung stehen – damit könnten auch Gästefans dem Spiel beiwohnen. Und: Auch die Profis auf dem Platz können ihre Fans auf den Leinwänden jubeln oder mitleiden sehen.

Нові спортивні лексеми ще не мають усталених форм написання (як разом, так і через дефіс). Не дивлячись на те, що теми «спорт» та «коронавірус» мають уособлювати поняття із протилежним значенням, вони продукують лексеми, що пов'язані із цими реаліями та демонструють активний вплив нових обставин життя на формування лексичної та семантичної підсистем мови.

Література:

1. «Коронные» выражения: что COVID-19 привнес в немецкий лексикон URL: https://germania-online.diplo.de/ru-dz-ru/ausbildung/Sprache/-/2342656

2. Чем коронавирус обогатил немецкий язык URL: https://www.dw.com/ru/chem-koronavirus-obogatil-nemeckij-jazyk/a-55776771

Максюта Микола Єгорович,
доктор філософських наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)
Пикало Вероніка Миколаївна,
студентка магістратури 2 року навчання
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)

ІМПЕРАТИВНІСТЬ АНТРОПОЛОГО-СОЦІАЛЬНОГО СИНТЕЗУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ІДЕЙ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО

Соціально-політичні, публіцистичні, історичні дослідження М.С. Грушевського, переосмислений його досвід громадсько-політичної діяльності, маніфестуючи самобуттійність історичного національно-культурного поступу та життєбуття української нації і людини, антропогенні за їх потенційними спрямуваннями. Вони є джерелом змістовного поглиблення національної свідомості та самосвідомості, відродження втрачених в умовах колоніальної залежності національних, культурних, морально-духовних традицій і, отже, умовою поглиблення й зміцнення сучасних форм світовідношення та життєздійснення української людини. І тим самим – способом обґрунтування завдяки освоєнню виправданих минулим особливостей національно-культурного буття сучасного українського світу у його статусі та можливих шляхах простування в майбутнє. Нині актуалізуються соціально-філософські ідеї М.С. Грушевського, як, скажімо, історичного розвитку суспільства, ролі особистості в реалізації суспільних процесів та національно-культурного поступу людини як громадянина і як особистості, історичного значення особистостей в розвитку українського громадянства на тих чи інших етапах вітчизняної історії, проблеми взаємодії людини і

суспільства та ін. Пильна увага М.С. Грушевського – на проблемах суспільного розвитку, коли, на його переконання, зміни в суспільному житті викликаються зіткненням колективістських та індивідуалістичних інтересів, як основи ритму соціальної еволюції. А істотну роль при цьому можуть і повинні виконувати способи та глибина осмислення і вирішення зазначених суперечностей, коли відкриваються найширші перспективи дослідницького пошуку шляхів взаємозініціювань індивідуального та соціального буття. Важливо зазначити: для М.С. Грушевського успішний суспільний розвиток проявляється у його сприятливості щодо людської особистості та із врахуванням не менш істотно значимої потреби колективізму. На наш погляд, в контексті його соціально-філософських ідей очевидна антропогенність соціального начала у висвітленні питань національного звільнення та розвитку українського суспільства, взаємодії суспільства і людини: конечною, визначальною метою даного вирішення дослідником постулюються інтереси й потреби української людини. Але зазначена принципова, за дослідницьким змістом та смислом, спрямованість пошуку також, у свою чергу, об'єктивно зорієнтовує на бачення й розуміння української людини у першу чергу як активного громадянина свого суспільства. Тому як пріоритетне завдання розвитку суверенної нації ним виокремлюється питання особистісних якостей людини як громадянина та, у свою чергу, рівня громадянськості, характеру громадянської активності, як реалізації неповторності, творчості людської особистості із необхідним освітнім рівнем, інтелектуальності, національної самосвідомості та культури. Антропогенність досліджень та знань М.С. Грушевського – у чіткому кінцевому прочитанні у них творчості, життєпроявів українських людей, їхніх думок, ідеалів, прагнень, переживань. Адже людина у цих знаннях, тією чи іншою мірою, є учасником «живого життя» своєї нації, реалізуючи свій життєвий шлях, виховуючи нове покоління, прилучаючись до громадсько-політичних процесів. І водночас національне, національно-культурне буття, у його різнопланово зреалізовуваній єдності та спрямуваннях, передбачає присутність людських індивідуальностей у спів-віднесенні їхніх життєпроявів в умовах та перспективах українського світу та здетермінованих відповідними рівнями культурності рефлексії. Відповідально і гідно почути синтезований історичними знаннями й дослідженнями М.С. Грушевського голос української людини, прагнути розпізнавати, переосмислювати мову, життєві ідеали минулих поколінь та його сучасників – бути гідним статусу людини цивілізованої, демонструючи якості моральності життєбуттійнісних пріоритетів. Мірою розвиненості визначеної освоєними історичними дослідженнями М.С. Грушевського історичної самосвідомості, як синтезуючого чинника культури світогляду національної людини, і зманіфестовується антропогенність його творчих здобутків. Але ще раз доцільно наголосити: моральна наснаженість та усвідомлення відповідальності перед собою та своєю нацією, внутрішньо ціннісно-знаннєво возз'єднуваних розвитком історичних знань та свідомості, і є внутрішнім мотивом сенсобуттійнісного «сповнення» людинозначимості історичних знань та досліджень М.С. Грушевського: закорінений в історичних знаннях та дослідженнях національно-культурний вишкіл особистості – умова продукування й реалізації моральності смисложиттєвих цінностей, убезпечення від деструктивних розмежувань моральності відношення до себе, до свого життя, до суспільства, до інших. Життєдайна, смислобуттійнісно стверджувальна любов до себе великою (якщо не визначальною!) мірою зініційовується виправданою глибокими й змістовними знаннями вітчизняної історії, яка, відтак, може й повинна сприйматись та розумітись як заклик до національної людини: «Полюби себе!» «Ми народ самостійний», зазначав М.С. Грушевський, українці здавна відрізнялись як від росіян, так і від інших слов'янських народів, українське суспільство традиційно було організоване на «кшталт демократичний», і ми мусимо цього дотримуватись. Але у першу чергу «треба нам волю одвоювати, одбити, потім землею своєю гарненько упоратись, усе, що не до ладу, поправити…» [1, с.17]

Література:
Грушевський М. Щоденник (1883-1884). Київська старовина. 1993. №5. С. 13-24.

Семашко Тетяна Федорівна,
доктор філологічних наук,
професор кафедри журналістики та мовної комунікації,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)

МЕНТАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ – ЗАПОРУКА ТВОРЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ СТЕРЕОТИПІВ

Посилений інтерес до національних особливостей власної та чужої культури дозволяє припустити існування національного характеру ментальної ідентичності нації як спільної колективної свідомості. Саме на цьому припущенні заґрунтовані національні стереотипи, що відображають домінантну рису характеру етносу. Мова у пропонованому контексті фіксує колективні стереотипні уявлення, тим самим об'єктивуючи, інтерпретуючи діяльність людської свідомості. Відтак мова відтворює певний спосіб сприйняття й організації дійсності, а відображені в ній значення утворюють певну систему поглядів носіїв мови – картину світу, що і є фундаментом виникнення етнокультурних стереотипів.

Історична індивідуальність народу, нації може бути означена як ідентичність. Терміни «ідентичність», що буквально означає 'тотожний', а споріднений до нього «ідентифікація» – 'ототожнення себе з іншим', виражають встановлений емпіричний факт: найпростішим способом розуміння іншої людини є уподібнення себе до неї. Це, зрозуміло, не єдиний спосіб, але в реальних ситуаціях люди найчастіше здогадуються про внутрішній стан партнера, поставивши себе на його місце. Відтак, ідентифікація є одним із механізмів пізнання та розуміння іншої людини.

Зіставлення себе з іншими передбачає уподібнення кожного із партнерів один одному, звідси умовиводи: фрмуючи стратегію взаємодії, кожен мусить враховувати не тільки потреби, мотиви, установки іншого, але і те, як цей інший розуміє його потреби, мотиви, установки та стереотипи.

У соціально-гуманітарних науках ідентичність розглядається як «результат розумової діяльності індивідів (суб'єктів), який з'являється в процесі соціальної взаємодії, в ході якого індивід бачить і формує себе таким, яким його бачать інші» [2, с. 156]. У соціології ідентичність прирівнюється до «характеристики індивіда з огляду його приналежності до якоїсь соціальної спільноти, групи (гендерної, вікової, економічної, етнічної, професійної тощо) [3, с. 143]. Звернення до категорії ідентичності дозволяє розкрити зв'язок між внутрішньоособистісною й соціокультурною детермінацією поведінки людини, зрозуміти протиріччя між соціальним (зовнішнім, стереотипним) та індивідуальним (внутрішнім, оригінальним) зародками в людині.

Етнічна (ментальна, національна) ідентичність як система загальних уявлень, що є результатом усвідомлення історичної спільності, заґрунтованої на культурних традиціях, формується як результат взаємодії з іншими етносами, і здійснюється за допомогою механізмів етнічної ідентифікації – шляхом емоційного ототожнення та входженням у соціальну групу.

Національна ідентичність визначається, з одного боку, як відчуття приналежності до одного історичного ядра нації, що поділяє значна кількість індивідів, а з іншого – як сукупність загальних рис (елементи організації соціального життя, державна мова, символи тощо), що є характерними для представників однієї нації, і які можуть змінюватися з плином часу. Ця сукупність проявляється, насамперед, в національній культурі, в образах думок, у стереотипах-уявленнях і стереотипах поведінки, що обумовлюють специфіку нації та продукують

відмінності щодо інших народів.

У царині ідентичності дослідники виокремлюють два взаємопов'язаних рівні: індивідуальний – особисті очікування та норми; суспільний – «результат ототожнення індивіда з очікуваннями та нормами його соціального середовища» [2, с. 156]. Втім, подекуди особисті прагнення індивіда можуть не співпадати із відведеною йому суспільною роллю. Саме у цьому вбачаємо небезпеку зловживання етнокультурними стереотипами: за абсолютизації суспільних характеристик, притаманних окремому індивіду, існує можливість викривлення або хибного розуміння його індивідуальних рис, які не вписуються в його соціальний портрет. У свою чергу, самоідентифікація людини з представниками групи «Ми» є запорукою створення стереотипів, адже «стереотипи засвоюються з моменту, коли людина починає ідентифікувати себе з певною групою, вповні усвідомлюючи себе її членом» [1, с. 6].

У підсумку зазначимо: самоідентифікація особистості, збереження зв'язку між поколіннями, усвідомлення історичної спільності, заґрунтованої на культурних традиціях, національний характер ментальної ідентичності – запорука творення й зростання значущості етнокультурних стереотипів на сучасному етапі розвитку суспільства.

Література:

1. Агеев В.С. Психологическое исследование социальных стереотипов [Электронный ресурс] // Вопросы психологии. №1. Москва, 1986. Режим доступа: http://psyfactor.org/lib/stereotype6.htm.

2. Клименко А.Б. Становление проблемы идентичности в западной философии и психологии // Наука. Релігія. Суспільство. № 2, 2008. С. 152–158.

3. Российская социологическая энциклопедия [под общей редакцией академика РАН Г.В. Осипова] [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://voluntary.ru/dictionary/619.

Сидорович Олександр Сергійович,
доктор історичних наук, доцент,
ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»
(Ніжин, Україна)

ПОТЕНЦІАЛ КООПЕРАЦІЇ У ВІДРОДЖЕННІ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА: УРОКИ ТА ЗАСТОРОГИ З МИНУЛОГО

Проблеми розвитку аграрного сектору, які накопичувались усі тридцять років Незалежності України спричинили доволі серйозні диспропорції в соціальній, екологічній, економічній ситуації в сільській місцевості.

Нещодавно внесені зміни до законодавства України щодо продажу земель сільськогосподарського призначення в близькій і середній перспективі, на жаль, не в силі виправити ситуацію пов'язану із зубожінням селян, деградацією соціальної інфраструктури, депопуляцією цілих регіонів переважно із сільським населенням тощо [2].

Всі ці проблеми несуть пряму загрозу для національної безпеки України в умовах сусідства із агресивним і підступним ворогом. Адже, зокрема, ефективна система територіальної оборони можлива лише у випадку більш-менш рівномірного розселення по всій території держави, а не тільки переважно у міських агломераціях [1].

Одним із шляхів якщо не кардинального вирішення, то хоча б елімінації озвучених проблем є створення різного роду кооперативних об'єднань на селі. Однак в даному контексті слід перш за все усвідомити як переваги такого роду об'єднань, так і небезпеки.

Потенціал кооперації як засвідчує західний досвід є без перебільшення величезним, це дозволяє дрібному і середньому виробнику протистояти у гострій конкурентній боротьбі великим корпораціям та агрохолдингам, що є актуальним для України. Проте безпосередньою

умовою створення потужних кооперативних організацій є наявність численного прошарку селян-власників і виробників сільськогосподарської продукції. На жаль, за останні три десятиліття такого прошарку створити не вдалося.

Тому оцінюючи історичні зразки створення і діяльності кооперативних об'єднань на селі мусимо зауважити на наступних тезах:

- Ментальні бар'єри, що виникли за сімдесят років тоталітарної держави, не дозволяють більшості населення із відповідальністю і усвідомленням самоорганізовуватися у кооперативи. Приклад радянської кооперації, в першу чергу споживчої, не є прийнятним для сьогодення у силу декоративності та партійно-бюрократичної природи цієї системи [3].
- Дореволюційні, дійсно самоврядні та потужні кооперативні структури, можуть слугувати зразком для відродження кооперативних спілок та бути дороговказом для розробки адекватної кооперативної політики державними органами влади.
- Вироблення державною необхідних умов (зміни в законодавстві, бюджетна та податкова політика, адміністративно-територіальна реформа) повинні слугувати меті плекання самодостатнього селянина-власника-виробника, що є основною умовою для створення кооперативної мережі.

Література:

1. Лобко М.М. Територіальна оборона України як фактор посилення обороноздатності держави. Наука і оборона. 2018. № 2. С. 29 – 39.

2. Падалка С.С. Селянство України: соціальна конфігурація та новітні ментальні імперативи самобутності (1990 – 2000-ті роки). Вісник аграрної історії. 2013. № 4 – 5. С. 166-181.

3. Сидорович О.С. Місце споживчої кооперації УРСР в командно-адміністративній економіці в другій половині XX ст. Виклики соціально-орієнтованої економіки в євроінтеграційних умовах: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Ніжин, 23-24 квітня 2015 р.) Ніжин: Видавець П.П. Лисенко, 2015. С. 246 – 249.

Солдатенко Валерій Федорович,
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
головний науковий співробітник
Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України
(м. Київ, Україна)

ПРО НАУКОВІ ОБГРУНТУВАННЯ М.ГРУШЕВСЬКИМ ПЛАТФОРМИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (березень – квітень 1917 р.)

1. У вітчизняній історіографії практично одностайно вважається, що платформу (концепцію) Української революції розробив не хто інший, як М. С. Грушевський. Її порівняння з іншими стратегічними документами дозволяє дійти низки принципово важливих висновків, серед яких видається за необхідне звернути увагу на наступні.

а) Можна впевнено стверджувати, що такої детально розробленої переконливої програми із адаптацією її теоретичних викладок на найширший етнічний масив годі й шукати.

б) Ідеї, гасла концепції напрочуд швидко стали надбаннями, міцними переконаннями і керівництвом до дії мільйонних мас. Слід підкреслити – не однієї партії, чи певного корпоративного політичного об'єднання (блоку), а майже всієї нації, її політично активної, свідомої частини.

2. Дослідники, публіцисти часто цитують слова М. Грушевського "Я сам прийшов до політики через історію...". І не так часто зважають на продовження фрази (після коми): "і сей шлях вважаю нормальним". Скромна особистість, вочевидь, не хотіла на основі власного прикладу наполягати на тезі, що для серйозного політика варто володіти арсеналом знань. І

саме в цьому полягає важливий ключ до розуміння того, чому видатний науковець зіграв таку визначну роль у долі нації на переламному, доленосному рубежі її історичного поступу.

Однак обірваний фрагмент біографічного вислову використовується у багатьох випадках для критики М. Грушевського, як того діяча, який начебто якнайбільше завинив нації за те, що не було використано сприятливий історичний шанс. Не маючи жодного політичного досвіду, вчений своїми ідеалістичними, утопічними проектами спрямував націю на хибний шлях, прирік на прикру поразку.

3. Українству в конкретних обставинах 1917р. надзвичайно поталанило. На чолі його руху опинилася високоінтелектуальна особистість з фундаментальними знаннями минулого народу, його традицій, потенцій, історичного становища і корінних потреб розвитку, унікальна особистість, яка змогла запропонувати курс, згідно наукових уявлень і критеріїв, реально можливий, конструктивний, перспективний.

4. Платформа Української національно-демократичної революції була обґрунтована в низці оперативно підготовлених і видрукованих статей, почасти зібраних у невеличких брошурках М. Грушевського: "Вільна Україна", "Звідки пішло українство і до чого воно йде", "Хто такі українці і чого вони хочуть", "Якої ми хочемо автономії і федерації". Їхні принципові положення, висновки, узагальнення стали основою рішень Українського національного конгресу 6 – 8 квітня 1917 р. і послужили надійним дороговказом для відродження нації і поетапного формування держави.

Орієнтація на народоправство, запровадження широкої національно-територіальної автономії у федеративній демократичній республіці Росія (остання в подальшому розвитку революції за активної участі українства неодмінно мала бути децентралізованою, безповоротно, гарантовано позбавленою імперських засад), поступове, поміркованe здійснення українізації всіх сфер життя, передусім, звичайно, національно-духовного, стали не абстрактними деклараціями-побажаннями, а об’єктивно досяжними цілями, ретельно прорахованими відповідями на виклики часу, запорукою прогресивного цивілізаційного поступу українства.

5. З твердим розмислом вченого, об’єктивно оцінюючи причини революції, осягаючи механізми її здійснення, виважено прогнозуючи можливі варіанти розвитку подій, обираючи найбільш імовірні шляхи і методи суспільного поступу, М. Грушевський набагато краще за багатьох тодішніх діячів (та й їхніх сучасних адептів) уявляв, розумів органічний зв'язок національних планів із соціальними інтересами і прагненнями переважної частини народу. Він дуже часто наголошував на тому, що керманичам руху слід бути надзвичайно чуйними до народних настроїв, потреб, бажань. Без цього революція взагалі стане нездійсненною. Тому-то в споминах, написаних в 1924 р., історик зазначав, що, тримаючи руку на пульсі народного організму, в політичній програмі Української революції (конкретно – в праці «Хто такі українці і чого вони хочуть») було здійснено начерк економічної платформи, в якій він «розвивав соціалістичні принципи, включно до комуністичного принципу – «кожному по його потребам і від кожного по його спромозі». Захист інтересів трударів – селянства, робітництва був для М. Грушевського неодмінною складовою, незаперечним пріоритетом Української революції. Подібно епічному Антею, сили якого живилися зв’язком з матір’ю-землею, М. Грушевський шукав натхнення, животворні джерела наукових ідей в глибинних традиціях і справедливих пориваннях рідної нації, свого народу.

Вищевідзначене всім добре відомо, однак у багатьох випадках отримує негативні оцінки. Вони супроводжуються спробами довести, ніби-то значно перспективнішим був курс на негайну самостійність і незалежність (головне – відколотись від Росії, а далі буде видно), хоча подібні гасла не надто послідовно відстоювались до того часу найрішучішим їх прихильником М. Міхновським. На цьому моменті немає сенсу зупинятися хоча б тому, що прибічників у по екстремістському налаштованого політика (у згаданих «Споминах» М. Грушевський іменує його «українським фашистом») були буквально одиниці. Приблизно у такій же логіці знаходяться і твердження, що до моменту завоювання національної державної незалежності недоцільним було вводити до порядку денного турботи про соціальні проблеми, відкладаючи їхнє розв’язання «на потім», до слушного моменту.

В цьому плані важливо (та врешті й цікаво) розібратися в питанні про те, якими конкретними науковими аргументами керувався незмінний голова Української Центральної Ради, натхненник і ідеолог Української революції. Між тим цей аспект майже завжди залишається поза увагою опонентів, критиків М. Грушевського.

а) Щоб досягти позитивного результату, українці мали обов'язково брати активну участь у загальноросійських процесах, імпульси яких ішли з Петрограда і Москви. Досвідчений історик одним з перших уже навесні 1917 р. назвав їх Великою Російською революцією. Саме від її розвитку, сутнісних загальноросійських демократичних зрушень залежало неповернення до старих, абсолютистських порядків і забезпечення гарантій подальшої лібералізації й гуманізації, цивілізаційного спрямування політичного ладу в цілому в країні. І тільки так можна було, спираючись на точне, відповідальне врахування потенцій національно-визвольних сил, сподіватись, що спільно завойовані в Росії свобода, рівність, справедливість, принесуть кардинальну зміну ситуації в Україні, відкриють якісно нові горизонти, щоб нація (як і інші спільноти) сама порядкувала своїми справами, власною долею.

б) Для цього (і тому) зовсім не потрібно було поспішати відділятися від Росії. Крім того, що із запровадженням широкої національно-територіальної автономії виникали умови для достатньо ефективної реалізації національних інтересів, не можна було ігнорувати очевидних застережень.

Розрив століттями налаштованих, узвичаєних способів спільного господарського життя з неминучістю негативно позначився б на рівні суспільного виробництва, що й так катастрофічно впав за роки війни. Крім того, не існувало скільки-небуть надійних підстав сподіватися, що в управлінській інфраструктурі України, якщо не автоматично, то, принаймні, достатньо оперативно, буде подолано такі проблеми, як відсутність власної грошової системи, системи мір і ваги, розробленої юриспруденції, брак досвіду керівництва дорожніми справами, засобами зв'язку (пошта, телеграф) тощо. Свідомо йти на подібні, заздалегідь відомі, випробування було б для керівництва національної революції проявом елементарної безвідповідальності.

в) Взагалі неможливо було твердо сказати, що до вищеозначеного дійде. Світова війна, яка вже третій рік велася за перерозподіл поділеного світу, не закінчилася з падінням самодержавства. Незважаючи на дуже високу питому вагу українців у збройних силах Росії, було б необачно сподіватися, що вони швидко стануть військовим оплотом самостійної України. А на неї, її багатства кількість тих, хто зазіхав, ніяк не скоротилася. Навпаки, зваба скористатися потенціалом України з ослабленням Росії, перспективою її розпаду лише зросла. Та й за елементарної логіки, і тих же таки повчальних прикладів світової історії, які краще за М. Грушевського в тодішньому українському політикумі навряд чи хто знав, фахово вивчав, добре відомо, що в міжнародному житті, особливо в критичних обставинах, значно більше рахуються з крупними, могутніми державами. Й відмовитись від переваг належності до потужної в мілітарному вимірі країни, кидаючись у невідомі, непередбачувані комбінації (та ще можна сказати «із зав'язаними очима»), в яких можна було не стільки виграти, скільки втратити, не могло бути привабливою перспективою.

г) В міжнародному аспекті обставини складалися більш ніж тривожно. Про це, зокрема, свідчили уже не лише передвоєнні плани Австро-Угорщини й Німеччини створення із завойованої, відірваної від Росії України «серединної Європи» (буферу) під німецьким протекторатом. Нову загрозу несла в собі й зовсім недружня, по суті – антиукраїнська, пропольська позиція цісарської й кайзерівської сторін у розпочатому в жовтні – листопаді 1916 р. процесі відновлення польської державності. Про польські апетити взагалі годі говорити. М. Грушевський застерігав, що ті етнічні масиви, які передбачалося включити до складу нового видання Речі Посполитої неминуче стануть «погноєм» для її становлення й існування.

Далекими від добросусідських залишалися настрої й розрахунки низки інших європейських країн – як ближчих, так і віддалених. Зокрема, зовсім не можна було поручитися, що територіальні претензії Туреччини обмежаться Кримським півостровом.

6. Популярно роз'яснюючи, до якої реальної мети доцільно прагнути українцям, М. Грушевський не просто формулює гасла автономії, але на порівняльному зрізі, доступною

для людини з церковно-приходською освітою розповідає про сутність, відмінності, можливості обмеженої, крайової, територіальної, культурної, широкої, національно-територіальної автономії, доводить, який із варіантів в умовах, що склалися, найвірогідніший, найвигідніший, найперспективніший. Послідовно й дохідливо, з детальною характеристикою політично-правових моделей розглядається питання про необхідність зламу багатовікових традицій державного централізму, гарантованого виграшу суб'єктів федеративного переустрою країни.

У такий же спосіб блискуче поінформований зарубіжним досвідом вчений рекомендує наслідувати кращі зразки німецької й швейцарської федерацій, доводить, наскільки прийнятними вони є для демократичного розв'язання проблем співіснування в історично сформованих поліетнічних суспільствах. Взагалі згадані, як і інші публікації науковця, вдумливого аналітика насичені лапідарними, однак промовистими позитивними й негативними прикладами з досвіду США, Великобританії, Франції, Угорщини, інших країн. Неодмінний демократизм, правдива повага до всіх національних груп, етнічних меншостей, згідно платформи, мали стати непорушними засадами внутрішньої політики прийдешньої України.

7. Строго науковими були підходи видатного вченого і до перспектив перетворення теоретичних напрацювань і передбачень в практику. Наполягаючи на тому, що їхня реалізація вимагає в революційну добу невідкладних, але зважених, добре прорахованих дій, М. Грушевський попереджав, що зі зміною обставин слід бути готовим до корекції вектору дій, їх форм і методів.

Томенко Микола Володимирович,
доктор політичних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

КОНСТИТУЦІЙНІ ІДЕЇ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ НОВІТНЬОГО УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ.

Є в політичній Україні така традиція - кожна зміна влади актуалізує дискусію про оптимальні та шкідливі ідеї, приписи та інституції, що їх визначено в чинній Конституції. Тож і нині науковцям вкотре вдалося зупинити наступ нової влади на Конституцію. Нагадаю, Керівництво Верховної Ради України, обраної в 2019 році, публічно оприлюднювало намір про свої так звані 465 ініціатив щодо змін до Основного Закону країни.

З огляду на це повчально і корисно було оглянути головні конституційні ідеї часів Української Народної Республіки. Маємо тут до аналізу статті Голови Центральної Ради Михайла Грушевського та текст Конституції УНР від 29 квітня 1918 року.

Звернімося до Конституції УНР, яка скоріше за все була результатом колективної праці та увібрала головні тези, які у різний час пропагував її очільник - Михайло Грушевський.

Документ визначав Україну ПАРЛАМЕНТСЬКОЮ РЕСПУБЛІКОЮ за формою державного правління. Згідно статті 23 «Верховним органом УНР являються Всенародні Збори, які безпосередньо здійснюють вищу законодавчу власть в УНР і формують вищі органи виконавчої і судової власти УНР».

Конституція визначала Україну за формою державного устрою УНІТАРНОЮ, ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНОЮ із широким САМОВРЯДУВАННЯМ та статусом НАЦІОНАЛЬНО-ПЕРСОНАЛЬНОЇ (КУЛЬТУРНОЇ) автономії для росіян, євреїв та поляків. Подібним правом могли б скористатися і білоруси, чехи, молдавани, німці, татари, греки та болгари, за умов надання заяви підписаної не менш як 10 000 громадян, що заявили про приналежність до цих націй. (Див. Статтю 69-70 Конституції УНР).

Водночас унітарний характер Держави застережено статтею 4:

«Тениторія УНР неподільна, і без згоди Всенародних Зборів в 2/3 голосів присутніх членів не може відбутися ніяка зміна в границях Республіки або в праводержавних відносинах якоїсь території до Республіки».

Вибори до Всенародних Зборів мали бути загальними, рівними, прямими і таємними та відбуватися за ПРОПОРЦІЙНИМ ГОЛОСУВАННЯМ. (Див. статтю 27).

Цікавою, що принцип народовладдя реалізовується не через інститут референдуму, а через так званий механізм заяв:

«Стаття 32. Дочасно Всенародні Збори розпускається…також волею народу, виявленою не менш як трьома мільйонами виборців, писаними заявами, переданими через громади Судові, котрий по провірці правосильности, повідомляє про це домагання Всенародні Збори».

В такий же спосіб, але через збір не менш як 100 тисяч заяв або через ініціативу органів самоврядування, які об'єднують не менш як 100 тисяч громадян передбачалося право на внесення законопроектів для розгляду Всенародними Зборами (див стаття 39).

Нагадаю, що діюча Конституція України в розділі «Вибори. Референдум» містить аналогічні норми про саме ТАКУ КІЛЬКІСТЬ ГРОМАДЯН для ініціативи проведення всеукраїнського референдуму. Стаття 72 визначає, що «Всеукраїнський референдум проголошується за народною ініціативою не менш як ТРЬОХ МІЛЬЙОНІВ громадян…за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по СТО ТИСЯЧ підписів у кожній області».

Як бачимо, значна кількість ідей та принципів конституційної моделі УНР стало складовою чинної Конституції новітньої України. Це говорить і про спадковість політико-правових ідей від часів Української Держави 1917-18 років до сьогоднішньої України; так і про ризики частих конституційних змін нинішнього Основного Закону, який потерпає не так від правової недосконалості, як від його тотального недотримання.

Література.

1. Конституція України. / Україна: історія Конституції / М.Томенко. - 2-ге вид., -К., Генеза, 2020. - С. 98-151.

2. Христюк П. Замітки і матеріяли до історії української революції 1917-1920 рр. - Відень, 1921. - Т.2. - С. 175-180.

3. Томенко М. Історія української Конституції. К., Освіта, 2009. - 464 с.

Шинкарук Лідія Василівна,
доктор економічних наук, професор,
Шинкарук Олександра Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ПОЛІТИКО- ПРАВОВІ ІДЕЇ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Михайло Грушевський був символом всеукраїнського національного єднання, що його він розумів як з'єднання всіх частин української нації в єдиному національно-державному і національно-культурному організмі

Любомир-Роман Іванович Винар

Михайло Сергійович Грушевський – політико-правовий діяч, автор кількох конституційних проектів, центральна постать в українській політико-правовій думці кінця XIX – першої третини XX ст., якому завдячують тим, що після майже 300-літнього національного поневолення, він проголосив Україну незалежною самостійною державою, що й було зафіксовано IV Універсалом. Як політик він пройшов шлях від засновника національно-демократичної партії Галичини до творця засад Української незалежної держави і завжди у його громадсько-політичній діяльності пріоритетним була любов до українського народу та історичної істини. Актуальність дослідження політико-правових поглядів М. Грушевського не викликає сумнівів.

Звернення М. Грушевського до історії козацтва як практики найбільш повної реалізації державно-правової традиції України виокремлює у його громадсько-політичній діяльності козацьку ідею, яка виступала концептом висвітлення історії.

Наступна ідея, яка розвивала попередню, – це ідея слов'янської єдності, що розглядалась М. Грушевським як інструмент вимушеного політичного компромісу в умовах українського та імперського співжиття. М. Грушевський писав: «Для зорганізування української суспільності для національної роботи в ширшім значенні того слова, то значить для подвигнення й розвою українського народу, перетворення його в націю і успішного розвою сеї нації, а навіть і для ширення самої національної ідеї не досить самого українського слова, не досить самої ідеї етнографічної народності» [1, с. 296].

На основі ідеї соборності М. Грушевський прагнув об'єднати різні ідеологічні течії та відгалуження вітчизняного національного визвольного руху, оскільки на початок ХХ ст. сформувалися три групи інтелігенції, критерієм відмінності між позиціями яких було ставлення до суспільних процесів. Першу групу становили представники інтелігенції, котрі намагалися активізувати сталі українські традиції через поширення ідеї української самобутності. До другої групи належала українська інтелігенція, яка діяла в руслі російської ліберально-земської інтелігенції, уособлюючи своєрідну чиновницьку опозицію. Третю групу української інтелігенції становили ті, хто своєю життєвою позицією некритично сприймав російське самодержавство. Як громадський, політичний і державний діяч М. Грушевський зростав саме в такому суперечливому тогочасному інтелектуальному середовищі.

М. Грушевський намагався об'єднати ідеологічно західних і східних українців в єдиний сильний народ та ідентифікував себе як представник «Великої України», яка була для нього найважливішою частиною об'єднаної України, і висунув комплекс завдань та вимог для українського визвольного руху, навколо яких мало відбутися його подальше об'єднання: «Такими постулатами уважаю: територіально-національну автономію України при загальнім федеративнім устрої Росії; переведення на українську мову в усіх інституціях і органах управи на українській території від найнижчих до найвищих; забезпечення усяких можностей і засобів для українського культурного розвою і знесення всяких перешкод; усунення використання України й її засобів на цілі для неї чужі й непотрібні» [2, с. 319].

Ідея національно-культурної автономії на той час уже була відображена в підготовлених українцями законодавчих проектах і 1900-1905 рр. була озвучена з трибуни першого парламенту Росії (Державної думи) [4, с. 8].

За М. Грушевським, зміст української ідеї – це визнання невід'ємного права українського народу на самовизначення. Політик розумів, що утвердження автономії неможливе без прийняття закону про мови, який регламентував би статус «недержавних» мов, проведення децентралізації церковного управління та реорганізації армії, щоб вихідці з етнічних територій служили ближче до рідних земель [3, с. 88-90].

Основним змістом політико-правової діяльності М. Грушевського на початку ХХ ст. була ідея федералізації Російської імперії, перебудови усього імперського організму «на засадах рівноправ'я народностей і областей і національно-територіальної автономії» [5, с.61]. Політико-правова концепція М. Грушевського була реалізована на практиці під час розвитку революційних процесів у 1917-1918 рр.

Таким чином, політико-правові ідеї М. Грушевського – це розуміння важливості досягнення Україною незалежності, глибока повага до історії і культури українського народу.

Література:

1. Грушевський М. Українство і питання дня в Росії / М.Грушевський // Твори: у 50 т. Львів, 2002. Т. 1. С. 293-301.

2. Грушевський М. На руїнах / М. Грушевський // Твори : у 50 т. - Львів, 2002. Т. 1. С. 313-321.

3. Грушевский М. С. «О любви к Отечеству и народной гордости» і на українські теми / М. С. Грушевский // Твори і у 50 т. Львів і Світ, 2005. Т. 2. С. 20-37.

4. Ідзьо В.С. Михайло Грушевський на шпальтах часописів українців Росії «Украинский Вестник» та «Украинская жизнь» у першій чверті ХХ століття / В. С. Ідзьо. Львів: Сполом, 2007. 64 с.

5. Український вибір: політичні системи ХХ століття і пошук власної моделі суспільного розвитку / [В. Ф. Солдатенко, Т. А. Бевз, О. Д. Бойко та ін.]. К.: Парламент. вид-во, 2007. 576 с.

Щербак Надія Олександрівна,
доктор історичних наук, професор
професор кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Київського інституту інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
(м. Київ, Україна)

М. С. ГРУШЕВСЬКИЙ І СТВОРЕННЯ СХЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Кінець XIX – початок XX століть був позначений зростанням протиріч між політикою імперських центрів і прагненнями національних еліт до утворення власних держав. В подальшому наслідком зміцнення національних рухів та устремлінь до державного самовизначення став розпад багатонаціональних імперій на початку XX ст.

Саме в таких умовах до активного політичного життя долучились представники різних народів Росії, зокрема, Б. Грінченко, С. Петлюра, В. Доманицький, О. Лотоцький, С. Єфремов та інші, критикуючи політику царизму не лише щодо українського, а й щодо інших народів Російської імперії.

Політичного забарвлення набув культурний простір імперії, в якому розгорнулися змагання довкола формування модерної російської національної ідентичності. Активно проявила себе течія, що була скерована на модернізацію «всеросійської» історії та претендувала на концептуалізацію всієї східноєвропейської минувшини. Українські вчені відреагували на це створенням власної національної «біографії» і демонтажем «звичайної» імперської схеми східноєвропейської історії. Це, передусім, поява дослідження М. Грушевського «Звичайна схема «русской» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства», що було підготовлено у вересні 1903 р., й опубліковано в листопаді 1904 р. у першому випуску слов'янознавчого збірника, який з'явився у межах заходів з підготовки з'їзду російських славістів.

«Із появою наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. праць М. Грушевського, – зазначав Л. Зашкільняк, – особливо томів його «Історії України-Руси», українська історіографія набула обґрунтовану з модерних позицій тогочасної історичної думки «раціональну схему» української національної історії. Її особливістю було те, що вона виникла пізніше від польської та російської й претендувала на «відрив» від них великої частки їх власного минулого.» Вчений зробив важливий внесок у дослідження міжетнічних стосунків в українських губерніях. Як історик та активний громадський діяч, М. Грушевський відгукувався на законодавчі та підзаконні акти, які обмежували права пригноблених народів Російської імперії і сіяли розбрат між ними.

На початку XX ст. М. Грушевський, усвідомлюючи гостроту національної проблеми в імперії, активно включився в дискусії про шляхи її демократичного розв'язання. Саме з того часу і значною мірою саме завдяки ініціативі Грушевського «українське питання» стало у пресі предметом гострих дискусій та обговорення представниками різних суспільно-політичних течій тодішнього суспільства. Окрім численних газетних публікацій, журнальних статей, окремими виданнями з'явились його публіцистичні твори. «Взагалі для публічного роз'яснення «українського питання» з демократичних позицій мабуть, ніхто більше не зробив у Російській імперії, як М. Грушевський…» – зазначав В. Сарбей [1, с.36].

В період революції 1905-1907 рр. було видано 2 збірники статей вченого, присвяченого цьому питанню: «Освобождение России и украинский вопрос» (СПб., 1907 р.) та «З біжучої хвилі. Статті і замітки на теми дня» (К., 1907 р.).

М. Грушевським було розроблено власний проект реформування Російської імперії та демократичного розв'язання національного питання, який був опублікований у «Літературно-науковому вістнику» [2], а згодом перекладений автором російською мовою для широкого загалу.

У брошурі «Украинство в России, его запросы и нужды», вчений зауважував, що й сама Росія не зможе стати на шлях демократичного розвитку без розкріпачення усіх нею поневолених народів, зокрема, й українського: «Позбавлена умов правильного розвитку і самовизначення Україна залишиться важким каменем біля ніг майбутньої Росії». І тому одним з

«найважливіших і жагучих питань, одним з найграндіозніших і вдячних завдань, які має розв'язати Росія, що визволяється, є, безумовно, питання українське» [3].

Шлях до розв'язання «українського питання» М.С. Грушевський вбачав не лише у відміні урядових заборон щодо української мови й культури, а й у добровільній відмові російської освіченої громадськості розглядати українців лише як будівельний матеріал для культури великоросійської.

Після поразки революції 1905-1907 рр. в умовах столипінської реакції, М. Грушевський взяв активну участь у підготовці фундаментальної колективної праці з огляду національних рухів у Російській та Австро-Угорській імперіях. У 1910 р. така праця під назвою «Формы национального движения в современных государствах: Австро-Венгрия, Россия, Германия» була опублікована в Петербурзі, де авторству Михайла Сергійовича належало два нариси [4]. В них Грушевський знову підкреслював, що прогресивне українство не виділяє вирішення свого національного питання із загальної проблеми перетворення старої бюрократичної централізаторської Росії у вільну правову державу.

Література:

1. Сарбей В.Г. «Українське питання» в Російській імперії очима дослідників початку і кінця XX століття / Укр. істор.журнал. 1996. №2.

2. Грушевський М. Конституційне питання і українство в Росії / Літературно-науковий Вістник. Т.30. Львів, 1905. С. 245-258.

3. Грушевский М.С. Украинство в России, его запросы и нужды. СПб., 1906.

4. Грушевский М.С. Украинцы / Формы национального движения в современных государствах. СПб., 1910.

Загоруй Анастасія Вікторівна,
студентка 1 курсу спеціальності «Журналістика»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)
Семашко Тетяна Федорівна,
доктор філологічних наук,
професор кафедри журналістики та мовної комунікації,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

СТЕРЕОТИПИ ЯК ФАКТОР ВИНИКНЕННЯ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ

Проблема функціонування стереотипів як фактору виникнення, формування і функціонування реклами є сьогодні актуальною та перспективною. Останні постають явищами складними і неоднозначними; мінливими в соціокультурних умовах існування; значущими як для одного індивіда, так і соціуму; актуалізованими на різних рівнях – емоційному, пізнавальному, розумовому; впізнаваними навіть при наявності певних трансформацій; співвідносними з культурно, історично і соціально значущими текстами або ситуаціями (роботи Е. Бартмінського, В. Красних, О. Селіванової, Н. Слухай, Ю. Степанова та ін.) [3, с. 163].

Стереотипи, функціонуючи в мові, матеріалізуються в словах, ідіомах, фразеологізмах, текстах, зокрема, і рекламних, що містять елементи стимулювання і переконання. Це саме ті форми, які можуть бути реалізованими в маніпулятивному дискурсі на культурно-мовному рівні, підтверджуючи думку, що «природна мова, коли вона виконує щодо культури функцію зброї, бере на себе роль мови культури: двосторонні одиниці природної мови стають «тілами» культурних знаків [2, с. 27].

Структура рекламного тексту саме і визначається дуальними етнокультурними стереотипами, весь можливий потенціал яких використовується в структурі ідеального рекламного тексту. Прагматична спрямованість рекламного тексту полягає в спонуканні

адресата до виконання певних, запрограмованих рекламодавцем дій, і відбувається завдяки використанню вербальних і невербальних засобів впливу, найбільш доцільних для досягнення комунікативного наміру адресанта. Фактично, реклама має за мету створення мовних актів і текстів, які формують контекст переконливого дискурсу, інформативність якого забезпечується за рахунок співіснування двох рівнів інформації: експліцитного й імпліцитного.

Стиль і методи роботи рекламістів диктуються культурою, комунікацією, мовою, і якщо вони не враховують сприйняття людиною певних вербальних і невербальних конструкцій, цільова аудиторія може просто не зрозуміти послання. З огляду на той факт, що рекламований товар формує картину «речового» світу, завдання рекламщика – показати цільовій аудиторії особливості рекламованого виробу, використовуючи стереотипи. При цьому необхідно враховувати «знаковість» будь-якої культури, що призводить до необхідності занурення рекламного продукту в лінгвокультурну стихію, й тому з'являється можливість використання стереотипів, які формують переваги носія мови. Результатом цього є створення національно маркованої, динамічної концептуальної структури. Відтак, рекламна сутність стереотипів є певною мірою національною, саме національний складник керує процесами стереотипізації, факторами яких виступає культурне несвідоме.

Отже, стереотипи-образи формуються щодо еволюції соціального і культурного життя соціуму, а далі втілюються в текстах реклами, роблячи їх впізнаваними, національно маркованими, і відповідно, ефективними.

Література:

1. Харченко, Н. П. Заголовки-цитаты в современной газетной публицистике : тезисы. Материалы международной научной конференции «Изменяющийся языковой мир». Пермь, 2001. Режим доступа:
http://language.psu.ru/bin/view.cgi?art=0006&th=yes&lang=rus.

2. Телия, В. Н. Культурно-языковая компетенция. Культурные смыслы во фразеологизмах. Москва, 1999. С. 19-29.

DanylovaTetiana
Ph.D. (Philosophy), Assoc. Prof.,
Senior Researcher,
Laboratory of Psychology of Mass Communication and Media Education,
Institute of Social and PoliticalPsychology of NAES of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)
Shmargun Vitalii
Doctor of Sciences (Psychology), Professor,
Department of Psychology,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
(Kyiv, Ukraine)

POSTMODERN, PHILOSOPHY AND NEW SCIENTIFIC PARADIGMS

Nowadays, the universe is perceived through the lens of syncretism: it is impossible to separate human from nature, consciousness from matter, subject from object. According to F. Capra, our world is a unified whole, which consists of processes instead of things. Objective knowledge is impossible, because the observer affects the observation process. Everything that exists is tantamount: there is neither fundamental nor secondary. On the basis of the holographic paradigm, K. Pribram proposed “wave theory of reality”. According to it, our brain constructs our image of the world interpreting emanation of the other, primary level of reality that exists outside of space and time. D. Bohm considered that on the “folded up”, “pre-quantum” level of reality the world loses all properties that

the human brain attributed to it. Under such conditions, oppositions do not make sense. The concept of the unified universe is developed by R. Sheldrake, the author of the theory of morphogenetic (morphic) fields. Everything that exists evolves and helps each other. R. Sheldrake argues that world's wholeness is determined by still undiscovered field that unites the universe into a single information space. J. Wheeler's model provides that the basis of all objects or phenomena of the physical world is non-material source. Everything that people recognize as reality is created by them during the measurement process and habitual reality appears to be the result of collective representations or agreements. Therefore, it seems to be impossible to understand the world in its wholeness, and this impossibility is compensated by binary complementary points of worldview [1].

M. Foucault, J. Derrida, R. Barthes, U. Eco, G. Deleuze, J.-F.Lyotard urged to abandon dogmatism, monologue perception and explanation, interpretation based on binary oppositions. According to J. Derrida, philosophizing often arises as a result of uncompromising struggle against binary oppositions, as binary worldview is our subjective desire to reduce the world to a comprehensive layout. The idea of deconstruction really seems to be fundamentally new approach to the analysis of cultural life. G. Deleuze called for concepts' destruction, since they cannot describe the things beyond anthropological predicates; on the contrary, they only manipulate human consciousness. The world, which is necessary to reach, occurs to be Nothing, Nothingness. It is the world of equal opportunities and artificial constructs of the human mind are united.

Postmodern worldview has questioned the stability of our world and culture: everything people deal with is illusion. Non-classical postmodern ontology is associated with open dynamical systems that cannot be described within concepts based on binary oppositions. Postmodern thinkers refer to chaotic, illogical nature of the world, which can be experienced only as a result of empathic connection with diverse world of people and cultures.

One of postmodern key concepts is transgression. It fixes the phenomenon of transition between possible and impossible. It is a kind of overcoming boundaries that separate inner and outer, essence and phenomenon. These boundaries seem to be insurmountable because of mysterious virtue of cultural taboo. Transgression violates linearity of processes and allows people to understand the situation of instantaneous transition of their being to a radically different and fundamentally unpredictable state. It symbolizes aspirations of modern philosophy to move away from the classical focusing on the absolute transcendence of thinking subject, overcoming boundaries of human consciousness, and identification of other positions' capabilities in the ratio of being and thinking. Postmodernists believe that people can intuitively perceive reality as Wholeness.

References:

1. Danylova, T. (2014). Eastern Spiritual Traditions through the Lens of Modern Scientific Worldview. Anthropological Measurements of Philosophical Research, 5, 95 – 102.

Адамчук Наталія Василівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ІСТОРИЧНА БЕЛЕТРИСТИКА МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО: МІЖ ВИСОКИМИ ІДЕЯМИ ТА ЖИТТЄВИМИ РЕАЛІЯМИ

Творча спадщина М. Грушевського вражає енциклопедичністю, ґрунтовністю, тематичним розмаїттям, виваженістю і глибиною суджень. Однак шлях до визнання вченого світового рівня, видатного історика та політичного діяча був складним і тернистим. Недарма його порівнюють із Феніксом, що відродився з попелу після довгих років замовчувань,

перекручень, фальсифікацій. Пізнавши сповна велич тріумфу і біль поразки, він до кінця життя залишився вірним успадкованим від батька ідеалам самозречення «задля народу свого, задля освіти і правди». Про долю його літературної спадщини С. Білокінь зазначив: «Сьогодні багато людей зачитується книгами М. Грушевського як духовними молитовниками нації. І якщо материк Грушевського-історика ми почали вже потроху освоювати, то глибину творів Грушевського-белетриста нам ще треба належно відкрити і належно поцінувати» [2, с. 240].

Своє громадянське покликання М. Грушевський спершу вбачав саме в літературній праці. «Письменство, літературна праця ввижалися мені найкращим уділом на землі, а загострене національне почуття і культ громадського обов'язку, прищеплений батьками, в сумі зробили для мене свого роду завдання життя — вести роботу на ниві українського письменства, в інтересах українського життя». [2, с. 6]. Перші публікації під псевдонімом М. Заволока з'явилися у 1885—1886 роках («Бех-аль-Джугур» та «Бідна дівчина»). До 1928 року його проза друкувалася переважно у періодиці і була схвально сприйнята у літературних колах, зокрема І. Нечуєм-Левицьким, Дмитром Марковичем. Л. Старицькою-Черняхівською. Уже на перший опублікований твір – оповідання «Бех-альДжугур» – схвально відгукнувся І. Франко. Вичерпну оцінку прозі М. Грушевського дав С. Єфремов в «Історії українського письменства».

Після виходу у світ праці І. Крип'якевича «М. Грушевський. Життя і діяльність» (1935 р.) ім'я письменника не згадується у більшості радянських підручників з історії української літератури. На довгі роки його було викреслено з культурної пам'яті українців не лише як історика, визначного вченого та політичного діяча, а й як письменника. Увага до творчості М. Грушевського активізується аж наприкінці XX століття: перевидаються твори («Предок», 1990 р., «Твори у 50-ти томах», 2002 р.), з'являються нові рецензії. У 2000 році вийшли друком досі неопубліковані твори «Михайло Грушевський: Із літературної спадщини» за редакцією Л. Винара. Постать М. Грушевського як белектиста знову стає предметом зацікавлення науковців (Б. Романенчук, М. Ільницький, Л. Пушак та ін.).

Умови суспільного життя зламу XIX-XX ст. ставили перед літературою складні суспільні завдання, і це сповна відобразилося у белетристиці Михайла Грушевського. Літературна творчість була в той час чи не єдиним дієвим способом справити вплив на поступ рідного народу, донести просвітительські ідеали, стати на захист культури. У ранніх творах М. Грушевського переважають громадянські мотиви, часте звернення до славного козацького минулого України, заклики до відновлення національних традицій і пошуку втрачених коренів. Поряд із цим чи не в кожному творі виразно проступає думка про цінність людського життя та необхідність вберегти душу від моральної деградації. Описуючи життя звичайних, нічим не примітних людей з їхніми щоденними клопотами та буденними заняттями, заглиблюючись у перипетії родинних стосунків, аналіз сімейно-побутових колізій, він тонко і майстерно розкриває типові риси своїх сучасників («Помай Бі!», «Загублений вік», «Добра жінка» та ін.).

У прозових творах М. Грушевського львівського періоду вже помітний творчий почерк зрілого майстра. Тісне переплетіння приватних і суспільних проблем, ще глибше занурення в історичний контекст, протест проти втручання держави (Російської імперії) у приватне життя людини, проти зневажання національних почуттів та свободи совісті – ось далеко не повний спектр мотивів його оповідань «Ніч», «Предок», «Пенати» та низки інших оригінальних творів.

Збірка, названа латинським виразом «Sub divo» («Під голим небом»), об'єднує філософську прозу, твори, пронизані відчуттям внутрішньої душевної гармонії, життєвої мудрості самого автора. Вони переважно не мають розвиненої фабули, натомість містять глибокі авторські роздуми, зокрема про те, що для справжнього патріота інтереси власного

народу повинні стояти вище за особисті прагнення. За словами Є. Пеленського, «якраз у цьому історичному реалізмі малюнків побуту й обстанови вся вартість творів Грушевського. На тому тлі постаті набирають життя, твір дістає свою внутрішню правду й переконливість» [4, с. 145].

Пристрасне захоплення історією та складні обставини життя з часом витіснили заняття літературою на другий план, але писати М. Грушевський не полишав ніколи. Як зізнавався сам, писав, коли охоплювало непереборне бажання поділитися настроями та образами, які не давали спокою і не знаходили виходу ні в науковій праці, ні в публіцистиці.

Літературна творчість Михайла Грушевського — лише одна гілка його непересічного таланту, достатньо не оцінена досі. На це свого часу звернув увагу ще М. Зеров, зауваживши, що «в українській белетристиці М. С. Грушевському, нехай і припадковому гостеві в цій ділянці, належить своє відмітне місце в ряді авторів» [3, с. 64]. Полемізує з цією думкою літературознавець Б. Романенчук: «Михайло Грушевський якщо й був у літературі гостем, то тільки аж ніяк не випадковим, а рідкісним» [2, с. 240]. А Л. Винар навіть виділив грушевськознавство як окрему науку, зауваживши, що літературна творчість становить окрему і, мабуть, найменшу частину його творчої спадщини [1]. Хто із критиків ближчий до істини, розсудить час. Однак незаперечним фактом залишається потреба ширшого введення в історію літератури таких непересічних постатей, як Михайло Грушевський. Він виробив своє оригінальне бачення широкого спектра філософських проблем, а національні й загальнолюдські ідеали постають у його творчості в широкому історичному контексті.

Література:

1. Винар Л. Грушевськознавство: Ґенеза й історичний розвиток. Серія: Грушевськіяна, т. 5. Київ: Українське Історичне Товариство; Міжнародне товариство ім. М. Грушевського; Видавництво імені Олени Теліги, 1998. 216 с.
2. Грушевський М. С. Предок: із белетристичної спадщини / Михайло Грушевський. Київ: Веселка, 1990. 247 с.
3. Зеров М. Українське письменство / Упоряд. М. Сулима; післям. М. Москаленка. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. 1301 с.
4. Пеленський Є Ю. Михайло Грушевський як белетрист // Грушевський М. Твори: у 50 т. / редкол.: П. Сохань (голов. ред.), І. Гирич та ін. Львів: Світ, 2016. Т. 47. Кн. 2. С. 144–145.

Балалаєва Олена Юріївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЛАТИНСЬКА МОВА» У ВЕТЕРИНАРНИХ І МЕДИЧНИХ ВИШАХ

Латинську мову як окремий предмет не вивчали в дореволюційних медичних і ветеринарних закладах та факультетах університетів – до них приймали осіб, які склали обов'язковий іспит із гімназійного курсу латини, цілком достатнього не тільки для оволодіння термінологією, а й для написання наукових праць. Через деякий час після революції 1917 р. абітурієнти вже не мали базової підготовки з латинської мови, а нових підручників і посібників для студентів ще не було. Це негативно позначалося на освітньому процесі, адже опанування фахових предметів – анатомії, фармакології, клінічних дисциплін неможливе без знання латинської термінології. Тому викладачі профільних кафедр починають самостійно викладати студентам елементарні основи латини (зокрема, у Київському ветеринарно-зоотехнічному інституті – професори кафедри нормальної анатомії ссавців і птиць Ф. Цешківський, Г. Сперанський).

Як навчальна дисципліна латинська мова з'являється майже одночасно в 20–30 рр. у медичних інститутах, на філологічних факультетах університетів. У Київському медичному інституті курс латини починають викладати з 1924 р., (для порівняння: у Першому Московському медичному інституті – з 1927 р.).

Перші спеціалізовані підручники з латини для медиків і ветеринарів вийшли друком наприкінці 20-х років. Державний науково-методологічний комітет Наркомосвіти «дозволив до вжитку по медичних та ветеринарних закладах» українськомовний підручник з латинської мови М. Сокола, який витримав 5 видань. Крім елементарного курсу латинської граматики, він містив назви деяких хвороб, короткі відомості з рецептури та латинсько-російсько-український словник.

У 30-х роках курс латинської мови офіційно введено в усіх медичних і ветеринарних вишах; при університетах й інститутах починають створювати кафедри латинської мови. 1937 р. колектив авторів Київського медичного інституту видав підручник «Латинська мова: Підручна книга з хрестоматією для медвишів», в якому наголошено на необхідності поглибленого вивчення латини в органічному зв'язку з анатомічною номенклатурою та іншими дисциплінами. А в 1938 р. той самий авторський колектив видав російськомовний «Учебник латинского языка для студентов медицинских и фармацевтических вузов и врачей», що одержав першу премію на конкурсі підручників Наркомату охорони здоров'я СРСР. Результатом багаторічної праці одного зі співавторів М. Кніповича стала дисертація «Методика преподавания латинского языка в медвузах» – перше дослідження з цієї тематики, за яке автор здобув ступінь кандидата філологічних і педагогічних наук одночасно.

У повоєнні роки виходять нові посібники для медичних і ветеринарних спеціальностей Б. Мазікова, С. Некрасова, М. Такжина, перевидають довоєнні.

До 60-х рр. створення навчальної літератури з латинської мови розвивали за двома основними напрямами: для медичних (ветеринарних) і гуманітарних спеціальностей. Із розвитком методики з'являються підручники із продуманими системами вправ, спеціалізовані не лише за профілем, а й за формами навчання (виходять друком перші посібники з латини для студентів-заочників).

На початку 80-х років у системі вищої освіти відбулися значні зміни. Нові програми з іноземних мов висувають перед педагогами мету – наблизити викладання мов до специфіки профіля закладу освіти. В курсі латини для медичних і ветеринарних спеціальностей визначають нове пріоритетне завдання – навчання термінології, переглядають матеріал, коригують навчальні плани та програми, в яких виокремлюють термінологічні розділи. З 1985 р. дисципліну «Латинська мова» перейменовано в «Латинська мова і медична/ветеринарна термінологія» (або: «Латинська мова і основи медичної/ветеринарної термінології»). Такі зміни потребували суттєвого оновлення навчально-методичної літератури.

Близько 30 років навчала латини студентів Української сільськогосподарської академії О. Буркат, втіливши свій досвід у підручник для ветеринарних спеціальностей. Один із перших посібників з латини для біологів та посібники для студентів спеціальностей «Ветеринарія» і «Зооветеринарія» належать З. Филипович. За виданими у 80-х роках підручниками цих авторів навчалося не одне покоління українських медиків, ветеринарів, біологів.

Реформація курсу латинської мови спричинила появу нового підходу до навчання цієї дисципліни. Якщо прибічники традиційного підходу будували курс на викладанні граматичних елементів в поєднанні з лексичним мінімумом (що реалізовано у скоригованих за новою програмою посібниках І. Козовика, Л. Шипайло, В. Вульфа та ін.), то прибічники нового системного підходу (М. Чернявський та ін.) вибудовують логіко-дидактичну структуру підручників за системно-термінологічним принципом навчання за трьома підсистемами медичної термінології: анатомічною, клінічною та фармацевтичної термінології.

У XXI ст. із розвитком дистанційної освіти з'являється потреба у нових засобах навчання; 2006 р. виходить перший посібник з латини, розроблений спеціально для читання з електронних пристроїв. Автори П. Махлін, О. Данченко намагалися поєднати обидва підходи, поділивши навчальний матеріал на дві розділи: перший присвячений нормативній граматиці та синтаксису латини (за частинами мови), другий – термінології природничих наук, особливо анатомічній і клінічній (за структурно-функціональним принципом).

Література:

Балалаєва О. Ю. З історії становлення навчальної дисципліни «Латинська мова» на природничих факультетах. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Філологічні науки»., 2016. Вип. 245. Ч.1. С. 307–314.

Березова Людмила Василівна,
доцент кафедри англійської мови для технічних та агробіологічних спеціальностей,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)
Лупинос Герман Віталійович,
магістр 1 року навчання механіко-технологічного факультету,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

КОНСТРУКТИВНЕ МИСЛЕННЯ

Творче мислення – це пошук і відкриття нового. Для творчої роботи необхідно володіти здатністю самостійно і критично мислити, проникати в сутність предметів і явищ, бути допитливим, що в значній мірі забезпечує продуктивність розумової діяльності.

Продуктивне мислення – це один з видів мислення, що характеризується створенням суб'єктивно нового продукту і новоутвореннями в самій пізнавальній діяльності щодо його утворення. Продуктивне мислення характеризується високою новизною свого продукту, своєрідністю його отримання; суттєвим впливом на розумовий розвиток. Продуктивне мислення забезпечує самостійність розв'язання нових завдань, глибоке засвоєння знань, швидкий темп їх оволодіння та перенесення у відносно нові умови. Головною ознакою творчого мислення є можливість отримання нових знань у самому процесі, тобто спонтанно, а не шляхом запозичання їх ззовні.

Уже накопичено теоретичний досвід вивчення творчої діяльності учнів, які здійснюють цю діяльність шляхом вирішення різних творчих, або як їх називають деякі дослідники (Т.В. Кудрявцев. О.М. Матюшкін), проблемних задач. Розробки цих авторів, а також інших, наприклад, Г.С. Костюка, Л.Л. Гурової, Є.О. Мілеряна дають можливість розглядати діяльність, спрямовану на вирішення нових завдань, як важливу форму підготовки учнів до творчості, як форму творчої діяльності.

Проблема розвитку творчого мислення перебуває в центрі уваги багатьох вчених протягом усього розвитку психолого-педагогічної науки про творчість та розроблені базові поняття, пов'язані з творчістю, описані види і процесуальні риси творчої діяльності, вивчені окремі механізми її здійснення (Г. Армстронг, М. Вертгеймер, Л.С. Виготський, Дж. Гілфорд, О.С. Єрмакова, А.Б. Коваленко, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, О.М. Матюшкін, В.О. Моляко, А. Осборн, Я.О. Пономарьов, Р.О. Пономарьова-Семенова, С.Л. Рубінштейн, Е. Торренс, М.Г. Ярошевський та ін.).

Творча задача, як зазначає В.О. Моляко, є чи повністю новою, незнайомою для суб'єкта, чи меншою мірою, містить значну новизну, що і визначає розумові зусилля, спеціальний пошук, знаходження нового способу рішення.

Задачі, питання і практичні завдання – це ефективний дидактичний засіб, який активізує творчу діяльність суб'єктів, а особливо якщо вони є проблемними, точніше в їхньому змісті закладені протиріччя. Протиріччя можуть бути інформаційно-пізнавальними, протиріччя процесу пізнання чи логічними.

Досить часто конструктивна активність починається із знаходження протиріччя. Помічати протиріччя здатен не кожен, а лише той, хто готовий до цього. У таких людей є необхідні вміння і знання про ту сферу, в якій існує протиріччя, у них достатньою мірою розвинені здібності – тобто сформована відповідна готовність. Геніальні люди, які вміють помічати протиріччя у довколишньому світі, якраз і стають винахідниками ідей у тій чи іншій сфері творчості: соціальній, педагогічній, науковій, технічній, художній тощо [5].

Якщо виходити із системи КАРУС, розробленої В.О. Моляко, то слід мати на увазі, що конструктивне мислення пов'язане насамперед із розв'язуванням різного роду конструктивних задач, що передбачає перетворення інформації, актуальної для їх розв'язування, відповідно до умов задачі з метою створення певної структури з певними функціями [4].

Конструктивне мислення спрямоване і на відображення, вивчення, дослідження наявної ситуації, стану речей, що підлягають розумінню, - взагалі актуальної інформаційної структури - на основі структурно-функціонального аналізу елементів цієї системи у їх взаємодії - з метою її трансформації (перетворення) відповідно до зовнішніх і внутрішніх умов [6].

Процес формування конструктивного мислення може бути представлений у трьох рівнях: дошкільний, шкільний, вузівський, професійний. Третій рівень характеризується високим професіоналізмом, майстерністю, умінням самостійно прогнозувати, будувати й радикально вирішувати завдання. Підприємствам, потрібні кваліфіковані працівники для того, щоб бути конкурентноздатними.

У цей час більше приділяється уваги творчому навчанню, що називають альтернативним підходом до пізнання. Саме такий підхід до навчання одержав розвиток у теоріях конструктивізму, які вказують, що активна позиція людини та, у якій людина сам створює структури свого інтелекту.

Процес формування професійного конструктивного мислення безперервний протягом всієї життєдіяльності.

Будь-яка творча діяльність вимагає високого рівня сформованості професійного конструктивного мислення на підставі міцних стереотипів діяльності. Фахівці із розвиненим на належному рівні конструктивним мисленням ідуть у ногу з часом, дивляться в майбутнє, проявляють готовність до того, щоб правильно оцінити й використати передовий досвід, творчо його переробивши та збагативши власними самостійними знахідками.

Література:

1. Гурова Л.П. Психологический анализ решения задач / Л.П. Гурова. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1976. – 627с.

2. Кудрявцев Т.В. Психология технического мышления / Т.В. Кудрявцев. – М., 1975. – 304 с.

3. Моляко В.О. Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності людини / В.О. Моляко // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 8. – С. 1-4.

4. Моляко В.А. Психология конструкторской деятельности / В.А. Моляко. – М.: Машиностроение, 1983. – 136 с.

5. Третяк Т.М. Конструктивне мислення учнів / Т.М. Третяк // Обдарована дитина. – 2005. – № 1. – С. 64-67.

6. Третяк Т.М. Конструктивне мислення в структурі творчого потенціалу особистості / Т.М. Третяк // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 1. – С. 18-

20.

Grabovska Inna V.,
PhD in Philology, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)

THE NOTION OF «SIGNPOST» LANGUAGE IN ENGLISH PUBLIC SPEAKING

Presenting information clearly and effectively is a key skill to get a message or an opinion across and, currently, presentation skills are required in almost every sphere of human activity. There are strategies which speakers use to help listeners follow the flow of their message through the structure of their talk. Speakers frame information for listeners in many ways; by using paralinguistic strategies (such as visual support, eye contact and gestures) along with linguistic cues (functional words and phrases) to highlight parts of their message for communicative purposes. The phrases which speakers use to direct or redirect the flow of conversation without adding any significant information to the discourse are called discourse markers.

In more formal, planned communicative situations such as lectures or presentations, the use of discourse markers is often more frequent. By the help of discourse markers speakers can present a lot of important information in an organized way, moving from topic to topic, from point to point. To help listeners follow their message as it develops, 'signpost' language is used to introduce topics, transmit between different sections of the information being presented. 'Signpost' phrases are 1) the utterances that people use to tell the listener what has just happened, and what is going to happen next [1]; 2) fixed expressions which can be taught lexically as having specific functional meanings, giving learners a framework within which the message can be processed [2]. If learners are prepared for the kinds of information that are likely to appear at a certain point in a talk, they will have more thinking space to process the message itself when it arrives.

Such 'signpost' phrases as My talk is concerned with … The nest issue / topic / area I'd like to focus on … Moving on now to … I'd like to expand / elaborate on … Let's consider this in more detail … Finally, let me remind you some of the issues we've covered … Please feel free to ask questions accompany communication and regulate the flow of interaction. 'Signpost' language is characterized by attractive illocution aimed at increasing the listener's attention at the required level during the entire period of a message transmission.

The primary metacommunicative function [3] of 'signpost' phrases is focused on establishing, maintaining and terminating the communicative contact as the system of acoustic, psychological and social-etiquette connection which ensures the effectiveness of the process of communication. The secondary metacommunicative functions of 'signpost' language are represented by the attraction of the interlocutor's attention to the message, verification of understanding, request for providing the already known information, control of information flow, introduction of new information, awakening of the listener's interest in the topic of conversation, achievement of mutual understanding between the interlocutors, adherence to the Principles of Cooperation and the Principles of Etiquette.

References:

1. Flowerdew, J. (2012) Discourse in English language education. London, Routledge, 240.
2. Garside, T. S. (2017) Tesol: a gateway guide for teachers of English. BookBaby, 184.
3. Grabovska, I. V. (2014) Metakomunikatyvni pytannia v suchasnomu anglomovnomu dialogichnomu dyskursi: semantyka i pragmatyka [Metacommunicative questions in modern English dialogic discourse: semantics and pragmatics]. Candidate's thesis. Kyiv: KNLU [in Ukrainian].

Zakhutska Oksana,
PhD: doktor nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa,
Narodowy Uniwersytet Zasobów Biologicznych i Naturalnych w Kijowie
(Kijów, Ukraina)

MYCHAJŁOHRUSZEWSKIOROLIJĘZYKAOJCZYSTEGOWKSZTAŁTOWANIUTOŻSAMOŚCINARODOWEJ

Mychajło Hruszewski jako jeden z najwybitniejszych przedstawicieli ukraińskich elit przełomu XIX i XX w. odegrał fundamentalną rolę w kształtowaniu ukraińskiej idei narodowej i tożsamości historycznej narodu ukraińskiego. Był również jedną z kluczowych postaci w okresie budowania państwowości ukraińskiej na początku XX w., gdy stał się niekwestionowanym przywódcą państwa. On także położył podwaliny pod nowoczesną historiografię ukraińską i rozwój nauki ukraińskiej pod koniec XIX i na początku XX w.

Jego dorobek naukowy stanowi ponad 2 tysiące prac i publikacji z zakresu historii, archeologii i kultury będących syntezą wielowiekowych dziejów Ukrainy. M. Hruszewski jest również autorem licznych opracowań poruszających problematykę języka ukraińskiego w kontekście kulturowym i historycznym na przestrzeni wieków.

W swojej działalności społecznej i politycznej istotną wagę przywiązywał do obrony praw języka i narodu ukraińskiego na terenie obu zaborów: rosyjskiego i austrowęgierskiego, gdyż uważał, że w języku rodzimym każdego narodu zakodowana jest jego mentalność. Wyniesione z domu rodzinnego przywiązanie i szacunek do kultury i jezyka ukraińskiego jako ojczystego znalazły odzwierciedlenie i wsparcie tak w jego publikacjach naukowych, jak i działalności społecznej.

W monumentalnym dziele „Historia Ukrainy-Rusi" Mychajło Hruszewski wykrywał, że pod pozorem naukowych teorii, a zwłaszcza lingwistycznych koncepcji rosyjskich naukowców o ukraińskim języku jako narzeczu języka wielkoruskiego, próbowano zalegalizować wynikające z motywów czysto politycznych działania rusyfikacyjne wymierzone w naród ukraiński. Historyk dowodził, że język jego rodaków jest różny od rosyjskiego i posiada długą historię sięgającą okresu średniowiecza. Wskazywał przy tym na zabytki piśmiennicze sięgające XI w., z których wynikało, iż mowa ludności nad Dnieprem różniła się znacząco od języka na terenach północno-wschodniej Rusi Kijowskiej, tj. kolebki późniejszego Księstwa Moskiewskiego i Rosji.

Mychajło Hruszewski broniąc odrębności języka ukraińskiego twierdził, że niezależnie od tego, czy nazywano język ukraiński narzeczem czy nie, trzeba przyznać, że ukraińskie dialekty tworzą językową całość, a język ukraiński różni się od sąsiednich języków słowiańskich bardzo wyraźnie całym rzędem cech fonetycznych, morfologicznych i syntaktycznych. Słusznie cytował wielu znanych i bezstronnych językoznawców, którzy uznawali ukraiński język za osobny, wbrew przekonaniom słowianofilów rosyjskich określających go tylko narzeczem.

Będąc świadomym znaczenia języka ojczystego w historii i odradzaniu państwa ukraińskiego M. Hruszewski zwracał szczególną uwagę na szkolnictwo ukraińskie. Zależało mu zarówno na nauczaniu w języku ojczystym w szkołach wiejskich, jak i na założeniu uniwersytetów z ukraińskim językiem wykładowym w Galicji i Rosji. W swoich pracach wskazywał na ogromną rolę języka rodzimego jako środka przyswajania wiedzy z różnych zakresów i na różnych poziomach. Uważał, że „z perspektywy pedagogicznej – wykładać – znaczy właśnie: wyjaśniać coś obcego i niezrozumiałego w języku ojczystym, dlatego obcy język wykładowy uznano za pedagogiczny absurd". Przytaczał również przykłady, gdy zakaz posługiwania się językiem ukraińskim w instytucjach publicznych utrudniał normalne funkcjonowanie społeczności ukraińskiej i powodował olbrzymie marnotrawstwo czasu i wysiłku. Był przekonany, że język ukraiński i szkolnictwo ukraińskie to konieczny warunek politycznego, ekonomicznego i duchowego odrodzenia Ukrainy.

Матвієнко Ірина Сергіївна,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та міжнародної комунікації,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

МОДАЛЬНІСТЬ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ

Модальність – це понятійна категорія, котра характеризує ставлення мовця до змісту висловлювання або співвіднесеність висловлювання з дійсністю. Вона може бути виражена різними граматичними й лексичними засобами. Результати досліджень показують, що в даний момент існує гостра необхідність розширення досліджень різних мов з визначеної проблеми. Різні аспекти розуміння змісту категорії модальності як фундаментальної мовної категорії, засоби її формального вираження в сучасній лінгвістичній науці до кінця не вивчено.

Завдяки численним працям учених було визначено основні поняття, пов’язані з функціональним статусом зазначеної категорії, а також описано основні засоби її вираження в мові. Проте «феномен модальності» лише посилює інтерес учених до її вивчення. Явище модальності все ще залишається об’єктом дослідження багатьох мовознавців, оскільки велику вагу на сучасному етапі розвитку лінгвістики має проблема еволюції модальності в різних мовах, тому що вона є центральною мовною категорією та носить універсальний характер. Таким чином, недостатня наукова вивченість категорії модальності й засобів її вираження в англійській мові, а також недостатня розробленість особливостей збереження модальності у процесі перекладі обумовлюють актуальність презентованого питання.

Існує думка, що між текстом оригіналу (ТО) і текстом перекладу (ТП) не може бути еквівалентних відносин через відмінності в конвенціях текстів певних жанрів, прийнятих в різних культурах [8]. У зв'язку з цим, актуальним видається питання про те, чи можливо отримати з ТП такий самий обсяг інформації, як і з ТО. Особливо актуальним це питання стає, коли необхідно передати модальність. У мові немає іншої лексико-граматичної категорії, яка б викликала стільки труднощів у перекладача, як категорія модальності. Розглянемо причини цих труднощів. По-перше, труднощі полягають в тому, що немає однозначного визначення категорії модальності. По-друге, важко знайти одиниці перекладу модальності. По-третє, модальні дієслова обростають конотативними значеннями під впливом мовної ситуації і обстановки. Перекладачеві важко і їх розкрити, і знайти засіб перекладу. Неправильна інтерпретація модальності може привести до інформаційних збоїв і, отже, до проблем у сприйнятті тексту.

Автор пропускає дійсність через свій суто індивідуальний, психологічний, емоційний світ, тобто фрагмент навколишнього світу постає в тексті крізь призму людської свідомості. Ця авторська орієнтація на «пропущеність» реальності через свідомість індивідуума, відображена у наборі різнорівневих мовних засобів, відома як категорія перцептуальности [2, с. 148]. У разі неправильної інтерпретації висловлювання, а саме приписування повідомленням не тієї модальності, що була закладена автором в комунікативному акті, виникають інформаційні збої. Категорія модальності тісно пов'язана з категорією перцептуальности.

Питання про одиниці модальності неоднозначне, як і сама ця категорія. У всіх філософських словниках згадується перерахування трьох модальних категорій – дійсної, можливої, необхідної. Модальність у лінгвістиці відноситься до тієї категорії, яка сприймається дуже неоднозначно. Це свідчить про складність об'єкта, труднощі його опису. Модальність вивчається як комплексна і багатоаспектна категорія, пов'язана з категоріями прагматичного рівня [3].

В. С. Юрченко визначає модальність як суб'єктивність, що йде від людини, виконує неентропійну функцію – долати початковий мовний хаос [7, с. 34]. Крім цього, вона відіграє

велику роль у вираженні прихованого змісту висловлювання. В ході лінгвістичних досліджень межі вживання терміна «модальність» значно розширилися. У концепціях різних дослідників обсяг даного поняття і охоплення ним мовних явищ часто не збігається. Однак якими б різноплановими не були класифікації, більшість з них поділяє модальність на об'єктивну і суб'єктивну.

Об'єктивна модальність відображує характер об'єктивних зв'язків, на які спрямований пізнавальний акт, а саме зв'язки можливі, дійсні і необхідні. Суб'єктивна модальність – це оцінка зі сторони мовця ступеня пізнаності цих зв'язків, тобто вона вказує на ступінь достовірності думки, що відображає дану ситуацію. Смислову основу суб'єктивної модальності утворює поняття оцінки, що включає не тільки логічну кваліфікацію того, що повідомляється, але і різні види емоційної оцінки. Суб'єктивна модальність має мовні ресурси, які прагнуть до нескінченності.

Однак існує думка, що в художньому тексті недоцільно поділяти модальність на об'єктивну і суб'єктивну. Кращим терміном для вираження позиції автора, на думку М. Г. Агаджанової, є авторська модальність [1]. Незважаючи на це, в більшості досліджень такі речі, як оцінка достовірності інформації, ставлення автора до дійсності, вираження емоцій описується в рамках суб'єктивної модальності.

Література:

1. Агаджанова М. Г. Образ автора как семантическая составляющая художественного текста: автореф. дисс. к. филол. н. М., 1997. 23 с.
2. Емельянова Е. В. Неопределенный артикль и авторская модальность в художественном тексте // Зеленщиков А. В. и др. Диалектика текста: в 2-х т. СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2003. Т. 2. С. 146-176.
3. Золотова Г. А. О модальности предложения в русском языке // Научные доклады высшей школы. Филологические науки. 1962. № 4. С. 65-79.
4. Шинкарук В.Д. Диктум і модус у висловленнях з недиференційованим зв’язком / В.Д.Шинкарук // Мова та історія: Періодичний збірник наукових праць. – К., 1999.– Вип. 49.– С.3–7.
5. Шинкарук В.Д. Диктум і модус у плані синтаксичної номінації й номінативної деривації / В.Д.Шинкарук // Актуальні проблеми менталінгвістики: Науковий збірник.– Черкаси, 1999.– С.261–263.
6. Шинкарук В.Д. Модальність як категорія модусу / В.Д.Шинкарук // Лінгвістичні студії: Збірник наукових праць.– Донецьк: ДонДУ, 1999.– Вип.5.– С.125–128.
7. Юрченко В. С. Философия языка и философия языкознания: лингвофилософские очерки. Изд-е 3-е. М.: Изд-во ЛКИ, 2008. 368 с.
8. Fintel K. von. 2006. Modality and Language [Электронныйресурс] // Encyclopedia of philosophy – second edition / Donald M. Borchert (ed.) Detroit: MacMillan Reference USA.. URL: http://mit.edu/fintel/fintel-2006-modality.pdf.

Монашенко Анна Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)

ЕВФЕМІЗАЦІЯ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Необхідною умовою політичної коректності мови є уникнення вживання лексичних одиниць, які можуть дискримінувати адресата відносно віку, статі, фізичного стану, соціального положення, расової та культурної приналежності. Таким чином, політично

некоректна лексика складається з евфемізмів, які допомагають уникнути негативних оцінних перспектив висловлювання.

Евфемізація – це процес поступового набуття словом або висловом ознак евфемізму, який у сучасній лексикології визначається як емоційно нейтральне слово або вираз, що вживається замість табу або синонімічного слова (виразу), через певні прагматичні причини [2:63].

Евфемізми — це слова і словосполучення, які з'являються в мові для позначення понять, які вже мають назви, але вважаються по якій-небудь причині неприємними, грубими, непристойними або низькими. Вони знаходяться в словарному складі мови і є синонімами слів, які раніше позначали ці поняття [3:58].

В.І. Говердовський пише, що форми ввічливості і дотримання правил мовних заборон часто не дозволяють вживати лексику з прямим значенням [6:66]. Цим можна пояснити виникнення евфемізму pseudologer - той, хто говорить неправду - замість слова liar - брехун. У розмовному мовленні префікс pseudo- вживається як евфемізм для слів з прямим значенням "bad or false quality" [1:66].

В основі явища евфемізму лежать:

1. Глибоко архаїчні пережитки мовних "табу" (заборон вимовляти прямі найменування таких небезпечних предметів і явищ, як, наприклад, богів, хвороб або мертвих, оскільки акт назви, згідно дологічного мислення первісної людини, може викликати саме явище) — такі евфемізми типу: "нечистий" замість "чорт", "покійний", "небіжчик";

2. Чинники соціальної діалектології, тобто в основі діалектичного розвитку лежать соціальні чинники, — наявність або відсутність між відповідними областями культурно-економічних зв'язків як в сьогоденні, так і у минулому.

Велика група евфемізмів створена за принципом ввічливості. У цю групу, як правило, входять слова і вирази, які пом'якшують різні види дискримінації.

1. Евфемізми, які пом'якшують вікову дискримінацію. Виник навіть термін ageism утиск людей певного віку. З тим, щоб не образити, наприклад, людей поважного віку, в мові останніх десятиліть з'явилося слово middlescence (по аналогії з adolescence), період життя від 40 до 65 років. Людей віком від 65 років стали називати third age. Уникає вживання слова old (старий), замість нього поширені такі евфемізми, як senior, mature і seasoned.

2. Евфемізми, які пом'якшують майнову дискримінацію. Причиною створення таких евфемізмів часто є прагнення чиновників різного рангу згладити проблеми майнової нерівності людей. Як пише Г.Д.Томахін, "слово the poor (бідні) у пресі було замінено на the needy, the ill-provided (незабезпечені), потім на the deprived (позбавлені благ), потім на the socially deprived (соціально знедолені), the underprivileged (мало привілейовані), а пізніше на the disadvantages (що попали у менш сприятливі обставини), і, нарешті, на low-income people (малозабезпечені).

3. Евфемізми, що виключають дискримінацію людей з фізичними і розумовими недоліками. Майже кожен недолік згладжують певні евфемізми: слово cripple (каліка) замінюють евфемізми differently abled, physically different або handicapable; fat (товстий) замінюється на big-boned, differently sized; замість bald (лисий) використовується евфемізм hair-disadvantaged; замість deaf (глухий) – aurally inconvenienced; замість blind (сліпий) – unseeing. Розумово відсталих людей називають learning disable, special, mentally challenged people.

4. Евфемізми, які пом'якшують расову і етнічну дискримінацію. Такі слова є в основному назвами різних расових і національних груп, що підкреслюють їх самобутність і рівноправний статус. Слово black (чорношкірий) замінюється евфемізмом member of the African diaspora (представник африканської діаспори). Indian (індієць) – словом indigenous person (місцевий житель) [4:113].

Другий шар евфемістичної лексики заснований на принципі табуювання і направлений

на зменшення забобонного страху перед якими-небудь явищами (хвороба, смерть і так далі) Наприклад, moonchild (людина народжена під сузір'ям Раки) замінило слово cancer, що викликає асоціації з хворобою; hospice, спочатку означає слово "притулок" або "готель", тепер означає "лікарню для невиліковних хворих". На зміну insane asylum (лікарня для психічнохворих) прийшло слово mental hospital; "смерть пацієнта в лікарні" передають евфемізми terminal episode, therapeutic misadventure або negative patient care outcome.

Помітно посилилася тенденція до утворення нових евфемізмів, що піднімають престиж окремих професій. Так, перукаря стали називати hairstylist або beautician. Служачі, на кладовищі традиційно були відомі як undertakers, останніми роками їх сталі називати morticians, а потім funeral directors. Слово garbage collector (збиральник сміття) замінюється на sanitation engineer, а евфемізм environmental hygienist – не що інше, як назва двірника (a janitor).

Література:

1. Говердовский В.И. Опыт функционально-типологического описания коннотации: Дис. канд. филолог. наук.. М.. 1977.

2. Манютіна О.І. До проблеми евфемії в сучасній англо-мовній літературі // Науковий вісник ЧНУ. Чернівці: Рута, 2003.- С.63-72

3. Москвин В.П. Эвфемизмы: Системные связи, функции и способы образования / /Вопросы языкознания.- 2001.- №3.-С.-58-70

4. Beard H., Cerf Chr. The Official Politically Correct Dictionary and Handbook. Harper Collins Publishers, 1992.

Оснач Олексій Михайлович,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин і суспільних наук
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)

ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КРЕАТИВНОЇ ПАРАДИГМИ В ОСВІТІ

В рамках креативної парадигми в освіті, визнаючи незаперечну цінність особи, підкреслюється, що важливість окремої особи (яка розглядається через філософський концепт “холон”) проявляється через існування інших осіб та через існування універсуму. Креативна парадигма в освіті постулює, що будь -який проект особистого розвитку слід втілювати тільки з урахування проектів інших осіб. Для креативної парадигми важливим є поняття наміру. Намір можна розуміти як образ майбутнього, прийдешнього стану речей, який є бажаним і який може бути виражений у проекті, реалізація якого потребує дій.

Опирається креативна парадигма в освіті на глобальне або цілісне уявлення про Всесвіт. Таке бачення підкреслює союз людей із спільнотою та універсумом. З цієї точки зору особа — це набагато більше, ніж “внутрішній динамізм”, ніж “наставник” або істота, яку потрібно вчити якомога ефективніше. Вона фундаментальним чином поєднана з іншими людьми та універсумом фізичними, біологічними, психологічними, соціальними та симбіотичними зв’язками.

Дихотомія між особою та суспільством та між людьми та біофізичним середовищем була джерелом розвитку та самоорганізації людей протягом століть. Однак багато людей задаються питанням про різні виміри цього розвитку та сенс прогресу. Індустріальна соціокультурна парадигма, яка досі залишається де-факто панівною в багатьох країнах світу, занадто погано підходить для знаходження реальних рішень глобальних макропроблем. Такі спостереження спонукають нас замислитися про місце освіти та навчання в такому контексті та про функції, які можу виконувати креативна парадигма в освіті. Ця парадигма покликана сприяти

трансформації індустріального суспільства шляхом заміни домінуючої соціокультурної парадигми та пов’язаних із нею освітніх парадигм.

Найбільш загальною функцією креативної освітньої парадигми є формування чіткого та комплексного образу майбутнього. Завдяки креативній парадигмі люди стають спроможними найбільш ефективним чином розвивати свою здатність винаходити та створювати нові організації та соціальні установи, ставлячи творчу функцію освіти на передній план і таким чином виходячи за межі її функції суспільного відтворення.

Епістемологічна функція креативної парадигми: “оновлене” сприйняття реальності. Одне з головних завдань цієї концепції освіти полягає у розробці нових “когнітивних моделей” та нових ціннісних установок для того, щоб дійти до критичного усвідомлення становища людини в універсумі, звідси пріоритет “знати, як стати” і “знати, як себе позиціонувати”, перед “знати, як мати” або “знати, як бути”. З одного боку, креативна парадигма повинна чітко пояснити, що кожен окремий компонент має значення лише в контексті цілого. З іншого боку, вона покликана просувати спосіб пізнання, відомий як симбіотичний, що постулює тісний взаємозв'язок спостерігача та об’єкта спостереження.

Культурна функція креативної освітньої парадигми полягає у просуванні, як моделі творчості, “синергії неоднорідності”, тобто визнання взаємодоповнюваності відмінностей у людських спільнотах. З одного боку, дана парадигма покликана транслювати ідею, що особа є унікальною, рідко піддається кількісній оцінці, а з іншого боку, що вона одночасно є сукупністю, ідентифікованою та об’єднаною з іншими “частинками” універсуму, що становлять свого роду колективне “ми”.

Економічна та соціальна функція креативної парадигми полягає в тому, щоб залучати людей до участі в різноманітних сферах життя та праці (включаючи освітню галузь) та сприяти створенню умов для залучення інших людей. В рамках креативної парадигми досить зручно взаємопов’язувати розвиток окремих індивідів із розвитком спільнот. Концепція освіти в даному випадку заснована на децентралізації, тобто в освіті немає абсолютного фокусу ні на особистості, ні на колективі. Таку децентрацію можна назвати “симбіотично-синергічною”, розуміючи симбіоз як фундаментальне та життєво важливе поєднання людей, спільнот та всього універсуму, а синергія як сукупну цінність ініціатив кожного в одному чи кількох колективних проектах (місцевих, регіональних або глобальних).

У контексті даної парадигми однією з особливостей освіти є виявлення значення та наслідків намірів та формування образів майбутнього та визначення методів, придатних для реалізації таких намірів. Така концепція передбачає набуття певних навичок, які б дозволили будь-якій особі та будь-якій спільноті сприяти в тому числі розвитку унікальності інших особистостей та спільнот і, таким чином, забезпечувати і власний розвиток.

Література:

1. Lindsay R. Baker, Shanon Phelan, Nicole N. Woods, Victoria A. Boyd, Paula Rowland & Stella L. Ng. Re-envisioning paradigms of education: towards awareness, alignment, and pluralism. Advances in Health Sciences Education volume 26, pages1045–1058 (2021)

2. John Overton, Polly Stupples, Warwick E. Murray, Alan Gamlen,Marcela Palomino-Schalscha. Learning journeys: Five paradigms of education for development. 2020 Journal Citation Reports (Clarivate Analytics).

3. Lamanauskas V. From teaching to learning: a new paradigm in modern education. Problems of Education in the 21st Century, 2008.

4. Patrick Blessinger, Shai Reshef and Enakshi Sengupta. The shifting paradigm of higher education. University World News, 05 October 2018.

Савенко Тетяна Дмитрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Національна академія статистики, обліку та аудиту
(Київ, Україна)
Савенко Олександр Миколайович,
Заслужений журналіст України, доцент,
Національний університет біоресурсів та природокористування
(Київ, Україна)

ДИДАКТИЧНА ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАНЯ ПРИЙОМІВ РОЛЬОВОГО ПРОГРАВАННЯ ДЛЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ НЕМОВНОГО ВИШУ УСНИМ ПУБЛІЧНИМ ВИСТУПАМ

У сучасних умовах підготовки висококваліфікованих спеціалістів в українському виші розвиток творчої активності студентів, підвищення ефективності навчального процесу пов'язуються з широким впровадженням у вузівську практику активних форм і методів навчання, серед яких прискіпливий інтерес викликає «моделювання виробничих і практичних ситуацій».

Проблеми моделювання ситуацій у методиці викладання має два основних аспекти: аспект комунікативної направленості навчання як ситуативно-тематичний відбір, пред'явлення та засвоєння мовленнєвого матеріалу (зокрема, мовленнєвих засобів публіцистичного стилю мовлення) й аспект комунікативної активності студентів, яка спричиняється навчальною ситуацією як результат стимулювання мотиваційно-емоційної сфери психіки студентів. У практиці навчання іноземної мови ці аспекти зазвичай представлені ізольовано. Це однаковою мірою стосується як українських студентів, які переважно не мають бодай елементарного досвіду публічних виступів і участі в якихось громадських акціях і заходах (вони, як мовиться, ще «не розговорилися»), так і студентів з інших країн, для яких українська мова є іноземною і які (особливо на початковому етапі навчання) мають значні труднощі у формулюванні думок та їхнього донесення до аудиторії.

Потреба об'єднання вказаних аспектів обумовлена такими основними причинами. По-перше, навчально-професійна сфера, комунікативна направленість у цій сфері, а також соціально-культурна сфера обмежена рамками інформативної функції мовлення, інформативного спілкування, що зашкоджує прагматичному спілкуванню, яке визначає та виокремлює своєрідність публіцистичного стилю мовлення. У свою чергу, враховуючи ще недостатнє вміння студентів використовувати іноземну мову як один із засобів впливу, це впливає на раціональність, логізованість та стандартизацію їхнього мовлення. По-друге, навчання інформативному спілкуванню , яке проходить на рівні комунікативної інформації (себто на рівні тільки продукту мовленнєвого спілкування – письмового тексту у функції продукту писемного породження мовлення) не актуалізує у студентів розуміння обумовленості мовлення, а відтак малоефективне для формування комунікативних умінь в усному мовленнєвому спілкуванні.

Один зі шляхів поєднання комунікативної направленості навчання й комунікативної активності студентів полягає у використанні прийомів рольового програвання, за допомогою яких активізація мотиваційно-емоційної сфери відбувається як метод, образ і взірець моделі соціальної, не мовленнєвої поведінки особистості в умовній ситуації спілкування. У реальних умовах ситуацію мовленнєвого спілкування можна визначити як якусь певну сукупність умов (екстралінгвістичних факторів) у сфері суспільної діяльності, необхідних для здійснення мовленнєвого спілкування, котрі визначають його зміст, структуру та мовну форму.

Оскільки мовленнєве спілкування перебуває у гармонічній єдності соціальної взаємодії

та мовленнєвої комунікації, то на соціальному рівні мовленнєвого спілкування такими умовами є: 1/ учасники спілкування (кількість, соціальна та психологічна приналежність і характеристика, взаємостосунки у соціальному й міжособистісному плані); 2/ предмет взаємодії; 3/ мета взаємодії; 4/ мотив і цілі (стратегія) соціальної поведінки; 5/ форма спілкування; 6/ рівень інформованості та інтелектуальності співрозмовників; 7/ стосунок і відношення до предмета взаємодії; 8/ умови спілкування (місце, офіційне/неофіційне, тривалість/обмеженість у часі, тощо).

Студент має уявити умовну ігрову поведінку (узагальнений або індивідуально-типовий образ), за допомогою різних дидактичних засобів скласти свій рольовий статус. Специфіка рольового програвання полягає у тому, що студент має враховувати одночасно два різні плани: реальний та уявний, при цьому розуміючи, що манера і характер поведінки – ігрові.

При моделюванні усного мовленнєвого спілкування передусім постає питання про використання текстів. Але усний текст, який має динамічний стан, не слід пропонувати студентам, оскільки це може призвести до імітації, уявлення/придумування чи копіювання чиєїсь рольової поведінки. Оскільки письмовий і усний текст має свої відмінні особливості і правила, тому статичний стан усного тексту досягається штучним шляхом – письмовою фіксацією усного тексту.

Дидактична цінність подібних кроків визначається такими моментами. По-перше, текст (суспільно-політичний або публіцистичний) є формою пізнання дійсності і відображенням людини у всіх її соціальних стосунках, він несе в собі конкретно-типову інформацію пізнавального, освітнього та виховного характеру. По-друге, окрім власне комунікативної функції, текст виконує ще й художньо-естетичну. По-третє, підготовка до рольового програвання передбачає усне відтворення тесту, тобто застосування просодичних засобів (висота тону, сила звучання, темп, наголос, паузи). Вірогідна ігрова реалізація відтворення інформації оригінального тексту можлива у формі діалогу-розпитування, інтерв'ю, бесіди-розповіді.

Прийомом рольового програвання, який розвиває не підготовлене заздалегідь, спонтанне мовлення студентів, є рольова гра як імпровізована соціально-мовленнєва взаємодія студентів у навчальній аудиторії. Мета гри – дискусійне обговорення у формі рольового ігрового спілкування щодо проблем, які близькі і зрозумілі студентам, для відпрацювання комунікативних умінь вести дискусію-бесіду. Творча активність студентів, ситуативне стимулювання рольового програвання мотиваційно-емоційної сфери, комунікативно доцільний відбір мовленнєвого (текстового) матеріалу робить реальністю осягнення й оволодіння студентами мовленнєвими засобами публіцистичного стилю.

Література:

1. Бельчиков Я.М. Деловые игры / Я.М.Бельчиков, М.М.Бирштейн. – Рига: Авотс, 1988. – 304 С.
2. Зорина Л.Я. Дидактические осговы формирования системности знаний. – М.: Педагогика, 1978. – С. 128.
3. Меш Г.Ш. 10 уроків ораторської майстерності тим, хто вчиться виступати публічно. – К.: 1993. – С. 108.
4. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування: Навч.посібник. – К.: Знання, 2006. – С. 291.
5. Сагач Г.М. Ділова риторика: мистецтво риторичної комунікації: Навч. посібник. – К.: Зоря, 2003. – С. 255.

Савенко Тетяна Дмитрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Національна академія статистики, обліку та аудиту
(Київ, Україна)
Савенко Олександр Миколайович,
Заслужений журналіст України, доцент,
Національний університет біоресурсів та природокористування
(Київ, Україна)

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ-ЖУРНАЛІСТІВ З УРАХУВАННЯМ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТИЛІВ МОВЛЕННЯ

Одним з основних методичних принципів викладання української мови в іноземній аудиторії є принцип врахування спеціальності студентів, що означає не тільки тематичне наповнення занять, скільки наявність тих мовних явищ, які характерні для субмови їхньої спеціальності. У практиці викладання української мови як іноземної основна увага приділяється особливостям наукового стилю мовлення та його підстилів – гуманітарного, власне наукового, науково-технічного, природно-технічного, медико-біологічного, в також жанрів – наукової монографії, наукової статті, доповіді, повідомлення, тез, проспекта, анотації. Саме такі мовні особливості характерні для вузівських підручників, посібників, лекційних курсів, значна частина текстового матеріалу яких відображає мовні засоби певної спеціальності.

Типовий навчальний текст зі спеціальності знайомить із лексичними одиницями, термінами, термінологічним сполученнями та їх словотворенням, вчить розумінню та активному вживанню конструкцій і лексики наукового стилю мовлення. Для студентів-журналістів така робота не є винятком, оскільки у різних вузах і на різних факультетах їм, як правило, пропонуються тексти з дисциплін «Вступ до спеціальності (журналістика)», «Телевиробництво», «Радіовиробництво», «Новітні медіа», «Інформаційні жанри в друкованих ЗМІ», «Аналітичні жанри», «Медіаправо», «Медіаменеджмент» та ін., до яких додаються різноманітні за лексикою типи завдань.

На різних етапах і, відповідно, курсах навчання система завдань, їхня глибина і складність безумовно змінюється, що випливає з мети навчання і, зрозуміло, багато в чому залежить насамперед від рівня володіння студентами українською мовою. Але навчання на кафедрі журналістики та мовної комунікації Гуманітарно-педагогічного факультету НУБІП, як і на факультетах журналістики інших вишів, має свою специфіку: вимоги до володіння функціонально-стилістичним матеріалом суттєво відрізняється від вимог, які висуваються іноземним студентам інших спеціальностей. Відповідно до навчальних планів бодай наведених вище спеціальностей (а це, зрозуміло, далеко не повний перелік) іноземні студенти-журналісти повинні починаючи з перших курсів (тобто – самостійно продукуючи) володіти ще одним функціональним стилем мовлення – інформаційно-публіцистичним у його різних стилях (офіційно-інформаційним, неофіційно-інформаційний, інформаційно-діловий, інформаційно-експресивний, інформаційно-аналітичний, газетно-науковий, репортажний , експресивно-публіцистичний та ін.) і жанрах (інформація, повідомлення, замітка, кореспонденція, стаття, відгук, звіт, репортаж, інтерв'ю, нарис, коментар, огляд і т.д.). Ця класифікація відображає складну стильову структуру інформаційно-публіцистичного мовлення, а також жанрову приналежність, яка, у свою чергу, характеризується спільністю структуро-композиційних і стилістичних ознак.

Починаючи з І семестру на першому курсі, на заняттях з дисциплін «Вступ до спеціальності (журналістики)», «Основи журналістики», «Теорія масової комунікації» чи «Теорія журналістики» студенти на конкретних прикладах знайомляться (поки що пасивно) зі

зразками інформаційно-аналітичних і публіцистичних жанрів, а надалі протягом наступних семестрів на семінарських, лабораторних і практичних заняттях вони повинні представляти свої власні журналістські доробки. Досвід показує, що іноземні студенти не можуть достатньо задовільно оволодіти таким різноманітним і об'ємним мовним матеріалом. Саме перед викладачами як профільних дисциплін, так і (насамперед) української мови як іноземної, постає завдання враховувати під час подачі матеріалу на заняттях враховувати труднощі, з якими стикаються інофони і прагнути допомогти їм познайомитися з характерними особливостями інформаційно-публіцистичного стилю мовлення.

Серйозні труднощі у вирішенні цих проблем стосуються і практичної відсутності навчальних посібників для іноземних студентів, які, підкреслюємо, стосуються студентів, які вивчають саме журналістику. Можна сказати, що гостро бракує і методичних матеріалів цього спрямування. До певної міри це пояснюється і тим, що масового студіювання журналістського фаху в Україні поки що не спостерігається – навіть у провідних вузах, де вивчають журналістику, студентів-іноземців у кращому випадку є по кілька чоловік. Однак, оскільки такі студенти, хоча й у невеликій кількості, є проблему слід вирішувати вже сьогодні. Методичні матеріали для іноземних студентів-іноземців мають враховувати необхідність подачі не лише планового матеріалу із практики української мови (як лінгвістичного, так і країнознавчого) для розвитку і вдосконалення різних видів мовленнєвої діяльності, але й наявність прямої координації з лексикою, що вживається на профільних заняттях із виключно журналістської спеціалізації.

Як мінімум можна наразі запропонувати два види навчальних посібників, потреба в яких сьогодні вже є нагальною і неодмінно вже знадобиться завтра. Це, по-перше, посібники загального плану, направлені на розвиток різних видів мовленнєвої діяльності, у яких плановий мовний і країнознавчий матеріал вивчається з метою забезпечення його використання у творчих завданнях, які мають спеціальну журналістську спрямованість. По-друге, посібники, завданням яких є розвиток навичок читання, де будуть зібрані зразки текстів основних інформаційно-публіцистичних жанрів. На перших заняттях робота має проводитися з текстами лінгвокраїнознавчого характеру, в яких повторюються та закріплюються суб'єктно-предикатні основи і другорядні члени речення з акцентом на обставини місця та часу, тобто лінгвістичний матеріал пов'язаний зі способами вираження місця та часу. При цьому підбираються вправи на розширення простого речення, містять лексико-граматичні конструкції, які дають відповіді на інформативні питання що?, де?, коли?.

У завданнях, які орієнтують на самостійну творчу роботу у різних видах мовленнєвої діяльності, мають бути представлені набори питань, конструкцій, лексичних одиниць, які слугують «підказками» у відповідності рівню володіння мовою. Оскільки іноземні студенти з перших днів навчання залучаються до участі у різноманітних заходах навчального закладу, доцільно запропонувати їм поспілкуватися з учасниками засідання, зборів, творчого вечора чи фестивалю, розпитати їх про деталі програми дійства, що відбувається, здійснити фоторепортажну зйомку, результатом чого має стати написана ними інформація, кореспонденція, замітка чи репортаж У всіх прикладах репортажного жанру має вживатися професійна лексика, бути присутнім авторське «я», елементи прямої мови у вкраплених міні-інтерв'ю, чергування різних типів мовлення – від опису, розповіді до розмірковування. У прикладах підготованої рецензії мають бути представлені різні способи вираження оціночності, образні засоби мовлення. Стаття ж, як правило,характеризується відсутністю індивідуально забарвлених мовних засобів і значною кількістю узагальнено-особових форм, повторів ключових понять і положень.

Переважно такі методичні матеріали стають допоміжними і додатковими частинами до основного підручника: вони розширюють лінгвокраїнознавчі знання іноземних студентів,

сприяють їхньому зануренню у повсякденне побутове життя країни перебування, збагаченню словникового запасу, ознайомленню і розумінню суті традицій і звичаїв, стимулюють використовувати на практиці отримані на заняттях теоретичні знання і, найважливіше, сприяють становленню і розвитку першопочаткових професійних навичок і вмінь, допомагають виробленню власного творчого стилю письма.

Література:

1. Буцевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 С.
2. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності: стилістика та культура мови. – К.: Довіра, 1999. – 431 С.
3. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. – К.: Наукова думка, 1976. – 286 С.
4. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник. Вид. 2-ге, доповнене. – К.: Либідь, 2001. - 240

Сидорук Галина Іванівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ПРИЙОМИ ВИРІШЕННЯ МІЖМОВНОЇ ОМОНІМІЇ

Сучасна лексична семантика є невичерпним джерелом контрастивних досліджень, спрямованих на вивчення міжмовних контактів, взаємозв'язків і взаємовпливу різних мов. Особливо актуальним дотепер залишається створення найбільш ефективної методики для визначення основних одиниць, принципів, критеріїв і параметрів зіставної лексичної семантики. Міжмовними омонімами прийнято називати слова, графічна й звукова форма яких є однаковою. До міжмовних паронімів відносимо слова, що різняться за формою, проте попри розбіжність їхніх значень, викликають хибні асоціації. При використанні міжмовних омонімів у практиці перекладацької та лексикографічної діяльності виникають певні труднощі, оскільки, слова двох мов, які асоціюються та ототожнюються, в повному обсязі не відповідають одне одному. Це призводить до помилкового сприйняття інформації іноземною мовою, а при перекладі − до спотворення сенсу, порушення лексичної сполучуваності, неточностей в передачі стилістичного забарвлення і слововживанні. На позначення цього явища лінгвісти використовують різні терміни: «фальшиві друзі перекладача», міжмовні омоніми, міжмовні пароніми, міжмовні синоніми, помилкові або неповні лексичні паралелі, псевдоінтернаціоналізми. Неоднозначність у виборі терміну цього поняття свідчить про те, що проблема лексичної омонімії поширена, проте недостатньо вивчена. Термін «міжмовна омонімія» використовується в сучасній компаративній лінгвістиці на позначення лексики двох і більше мов, які співвідносяться у плані вираження до міри ототожнення і які розрізняються в плані змісту: англ. resin – смола, каніфоль, глей і укр. резина. Особливо підступною є міжмовна омонімія близькоспоріднених мов, але оскільки деякі слова мають спільні значення, а на діахронічному рівні такі лексеми часто співпадали, доцільніше говорити про історичну модифікацію. Перекладача-початківця можуть ввести в оману схожі англійські та українські слова: complexion – колір обличчя, compositor – змішувач, оператор комбінованих зйомок, decade – десятиліття, lunatic – божевільний. Історично «хибні друзі» здебільшого є результатом взаємовпливу мов, проте вони можуть виникати і внаслідок збігів, а в близькоспоріднених мовах – походити від спільних прототипів мови-основи.

Явище випадкової зовнішньої схожості слів з несумісною внутрішньою формою Е. Скороходько пояснює низкою причин, а саме: а) використанням однакових слів у різних

мовах при утворенні термінів шляхом переносу назви; б) асоціаціями первинного значення зі схожими ознаками різних об'єктів термінування; в) наданням переваги в різних мовах різним сторонам змістової структури міжнародних термінів [2].

Варто також згадати про спірність питання омонімії взагалі. В англійській мові є лексема magazine, формально подібна до українського відповідника, проте в англійській це слово означає журнал. Проте лексема магазин не є омонімом, оскільки не має спільного з англійським звукового оформлення. В англійській та українській мовах міжмовні омоніми − це прямі або опосередковані запозичення із загального третього джерела. Значно менше існує таких слів, утворених внаслідок англо-українських мовних контактів, тобто слова українського походження в англійській мові та навпаки. З погляду формального вираження міжмовні омоніми на синхронному зрізі поділяються на декілька кілька груп, відповідно до виявлених розбіжностей: фонемних, звукових чи структурно-морфологічних: attraction – визначне місце, пам'ятка, (не атракціон), residence – не тільки резиденція, а й місце проживання.

Процес адаптації будь-яких лінгвокультурних фрагментів однієї мовної спільноти до їх сприйняття носіями деякої іншої культури є так званим процесом «елімінування лакун». Суть процесу компенсації лакун полягає в усуненні національно-специфічних бар'єрів для полегшення розуміння іншої культури. Тобто слід розглядати не тільки взаємодію двох знакових систем, а й зіткнення культур. А внаслідок такої взаємодії маємо справу з помилковими асоціаціями.

При перекладі міжмовних омонімів завжди доцільно перевіряти кілька разів сумнівні значення слів. Т. Гуревич запропонував дуже яскравий приклад, коли невірний переклад англійських слів може мати дуже небезпечні наслідки особливо при перекладі медичних текстів: Potent pathogen (в бактерії) – не потенційний, а потужний патоген, symptomatic – не тільки симптоматичний, а й клінічний symptomatic hypertension − артеріальна гіпертонія з клінічними проявами, а не симптоматична артеріальна гіпертонія, але symptomatic therapy − симптоматична терапія [1].

Отже, для того щоб уникнути помилок при перекладі міжмовних омонімів, необхідно пам'ятати, що слово може мати різні значення, тому необхідно обрати те, що якнайкращим чином відображає головну думку мови оригіналу. Обираючи найбільш вдалий відповідник, необхідно завжди звертати увагу на зміст речення і, за можливості, на весь контекст, а також жанр і стиль. Міжмовні омоніми – це проблема мовознавства, проблема методики вивчення і навчання мові, а головне – це проблема перекладу. Вивчення міжмовних омонімів заслуговує окремої уваги в перекладознавстві, а особливо в процесі відтворення технічних, юридичних чи медичних текстів. Оскільки переклади здійснюються в багатьох сферах життя суспільства, то міжмовні омоніми – проблема перекладу міжнародного спілкування, а їх фіксація, осмислення та коментування заслуговує уваги філологів.

Література:

1. Гуревич Т. Межъязыковая омонимия, паронимия (на примере англ. языка). «Ложные друзья» переводчика. Интернет [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://www.zpu-journal.ru/zpu/e-publications/2007/ Gurevich_T. – Загл. с экрана.

2. Скороходько Э. Ф. Вопросы перевода английской научно-технической литературы / Э. Ф. Скороходько. – К.: Издательство Киевского университета, 1963. – 91 с.

Стрілець Валентина Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ПЕРЕКЛАДАЦЬКА СПАДЩИНА МАРІЇ ГРУШЕВСЬКОЇ

Супутниця життя Михайла Грушевського – Марія Сильвестрівна Вояковська (1868 – 1948) – самобутня творча особистість, яка вражає багатогранністю. Дружина видатного громадського діяча і вченого була не тільки його соратницею, вірним другом, порадником і надійною опорою, а й брала активну участь у громадському, освітянському й культурному житті: підтримувала Клуб русинок і Кружок українських дівчат, співпрацювала з Українсько-руським педагогічним товариством, Науковим товариством імені Шевченка, Українсько-руською видавничою спілкою, Українсько-руським драматичним товариством ім. І. Котляревського, жіночою промисловою спілкою «Труд» [2].

Марія Сильвестрівна захоплювалася літературою й театром, а висока освіченість, літературний талант та володіння кількома іноземними мовами дозволили їй братися за переклади прозових і драматичних творів світових класиків. Перекладацький доробок авторки публікувався переважно в «Літературно-науковому вістнику», друкованому органі Наукового товариства імені Тараса Шевченка, заснованому Михайлом Грушевським, який став його першим редактором.

Завдяки Марії Грушевській україномовні поціновувачі французької літератури змогли ознайомитися з творами Гі де Мопассана («Перший сніг», «Орля», «Весняним вечором», «Фермер»), Еміля Золя («Жаба», «Злочинець Сальва»), Альфонса Доде («На новім помешканні», «Спомин шефа кабінету»), Франсуа Коппе («Час спати», «За столом»).

Перекладачка ретельно ставилася до вибору текстів для перекладу, тому не випадково звернулася до творчості яскравого й суперечливого австрійського прозаїка і драматурга Артура Шніцлера, авторський стиль і поетику якого змогла майстерно передати через україномовну інтерпретацію таких написаних німецькою мовою творів, як «Література», «Останні маски» і «Самітною дорогою».

Підтвердженням щирої дружби двох Марій – Грушевської і Заньковецької – став переклад із норвезької мови українською драми Генріха Ібсена «Нора або хатка ляльки», який вийшов із такою посвятою: «Дорогій і Високоповажаній Марії Константиновні Заньковецькій сей переклад, зроблений на її бажання, присвячує перекладниця [2]».

Не залишилися поза увагою Марії Грушевської і твори російських письменників. Перекладаючи оповідання А. П. Чехова («Мужики» «Плутанина», «Обмова»), вона проводила певні паралелі з українським селом; творче опрацювання повісті «Мімочка заручена» В. Мікуліч вплинуло на її бачення жіночої самореалізації в тогочасному суспільстві [1, с. 77].

Літературознавчий талант Марії Сильвестрівни проявився у коментарях, якими вона обов'яково супроводжувала перекладені праці, надаючи відомості про автора та обґрунтовуючи значущість вибраних творів.

Вагомий перекладацький доробок Марії Грушевської збагатив українську літературу, сприяв її тематичному, жанровому й художньому розвитку.

Література:

1. Журавльов С. А. Рід Грушевських у культурно-освітньому і громадському житті України (друга половина XIX – перша третина XX століття): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Черкаський нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. Черкаси, 2015. 289 с.
2. Панькова С. Марія. Затишний світ Михайла Грушевського. Історична правда. 20 березня, 2020. URL: https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/03/12/157147/.

Тепла Оксана Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університетбіоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна);
Щербакова Марія Миколаївна,
студентка 1 курсу факультету тваринництва і водних біоресурсів,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)

МОВНЕ ПИТАННЯ У ДОСЛІДЖЕННЯХ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

У працях М. Грушевського одним з важливих напрямів була саме мова. Зокрема, Михайло Грушевський заперечив теорію М. Погодіна про те, що в Києві за часів князя Володимира жили великороси, а не малороси, довів, що Київський період перейшов не у Володимиро- Московський, а в Галицько-Волинський XIII ст., потім Литовсько- польський XIV — XVI ст. Це підтверджувало факт безперервності української мови, отже, форми старої мови поступово були витіснені новими, що і в давні (княжі) часи, й у нові мова в нас була одна — українська. Спростовуючи концепції про те, що український народ — це «отрасль народа русского», та що це ніби новий народ, який переселився в XI— XVI століттях в Україну, Михайло Грушевський писав, що українці — нащадки тих людей, які жили на півдні Русі з X століття. Історик зауважував, що такі пам'ятки, як «Слово», «Літопис Нестора», «Повчання Володимира Мономаха» — це основоположники творів малоросійської словесності XVII— XVIII століть. Для прикладу, «Слово о полку Ігоревім», якщо порівняємо мову «Слова», то це мова України.

Зваючи на викладене вище, М.Грушевський доходить висновку, що поезія першого періоду Русі була малоруською. Це значить, що українці є самостійним народом, а Україна характеризувалася задатками державності, розвивалася послідовно і самобутньо.

Ми поділяємо погляд ученого, що книжна мова XVII ст. мала староруську основу і традиції. Це була мова актова і урядова, мова грамот і судових рішень, Руської правди й грамот XII—XIV ст. У першім столітті (пол. XIV до пол. XV) вона на лексичному й стилістичному рівнях є досить близькою до староруських зразків і традицій. Для історії української літературної мови цей погляд є дуже важливим. Адже книжна мова XVII ст. — це вже пряма попередниця нової української мови на народнорозмовній основі, з якої постала сучасна українська літературна мова. Уже одне це обґрунтування, теоретичне і доказове, історичної основи, наступності й перспективності розвитку української мови дає підстави назвати Михайла Грушевського найвидатнішим істориком української літературної мови.

Надзвичайну вагу має ідея М.Грушевського про «націєтворчу» роль літературної мови. Світовий, зокрема західноєвропейський суспільно-історичний досвід вказував, що нації розвиваються паралельно з національними культурами і національними мовами. Про це Михайло Грушевський писав так: «У наші часи нема вже старих універсальних культурних мов, кожна народність розвиває своєю рідною мовою культурну працю; весь культурний запас зберігається рідною мовою; культурна мова стає питанням життя і смерті, «бути чи не бути» національного існування. Від вирішення цього завдання залежить, чи перейде даний народ до культурних націй, чи залишиться на становищі нижчих (minder wertige) народів, що можуть задовольнити власними засобами лише нижчі культурні потреби свого суспільства, а для задоволення вищих потреб вони примушені вдаватися до чужої культури, чужої мови» [1, с. 15].

Література:

1. Грушевський М. С. Про українську мову і українську школу Київ: Веселка, 1991. 45 с.
2. Мацько Л. Проти всіх заборон і обмежень… URL : https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/proti-vsih-zaboron-i-obmezhen

Теряєв Дмитро Олексійович,
кандидат філологічних наук, доцент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)

АКУСТИЧНА СТРУКТУРА ПОЕЗІЇ М.ГРУШЕВСЬКОГО

«Здобувши домашню початкову освіту, 1880 р. Михайло був зарахований відразу до третього класу Тифліської гімназії… До грузинського періоду належать перші літературні спроби майбутнього історика» [3, с. 365]. У 1883 р. у 17-річному віці М.С. Грушевський створює вірш, який і сьогодні, у рік 30-річчя Незалежності України і на 8 році російсько-української війни не втратив своєї злободенності, актуальності та важливості, тому наведемо його повністю.

Я малоросс, моя страна –
Гнездо борцов за честь и волю,
Лежит теперь порабщена,
Горюя, плачась на недолю.
В презренье милый наш язык,
Молчать мы уж давно привыкли,
Шутить над нами всяк привык
И мы с насмешками уж свыклись.
Уж много слабых сыновей
Тебя забыли, Украина,
Те – аргусы земли ж своей,
Те руку лижут господина,
Одни молчат в неволе этой,
Те отреклися от тебя,
Чем заслужила эту кару
Отчизна бедная моя?
Не тем ли, что в годину скорби
Детей на битву ты слала,
Что средь печалей, разорений
Ты твердо знамя все ж несла,
Боролась ты за честь и волю,
Несла знаменья ты креста.
За что ж тебя теперь постигли,
Неволя, рабство, нищета?
За то ль, что кровью обливаясь
И волю уж отбив себе,
Москве дала на сохраненье,
На радость гибельной судьбе
Соединясь с Москвой коварной,
Хранила честно договор,
Лья кровь из-за неблагодарной,
Как льешь её и до сих пор.
И за покорность, за смиренье
Ты оскорбленья лишь несла
И чашу горя, унижений
По каплям выпила до дна.
Терпи, Украйна, уж недолго
Тебе осталося терпеть.
Уж скоро, скоро крик призывный
Повсюду должен прогреметь.
Настанет час, и крик призывный
Вдруг прогремит во все края,
В союз мы станем неразрывный
За тебя, родина моя.
Перед порывом силы честной
Москва недолго устоит,
Падет она, Украйна встанет
И вновь свобода зацарит.
Волною гордой в край из края
Промчится нашей речи звук,
Подымем мы свободы знамя
И уж не выпустим из рук! [1, с. 27-28]

Основоположник експериментальної фонетики Л.В. Щерба вважав природу віршованого твору виключно звуковою і звідси необхідність переведення його в звук для подальшого інструментального дослідження [2]. У нашому експерименті вірш був озвучений дикторами-

носіями російської літературної мови та проведено комп'ютерний акустико-артикуляційний та параметричний аналіз.

На рис. 1 подано комп'ютерну спектрограму вірша.

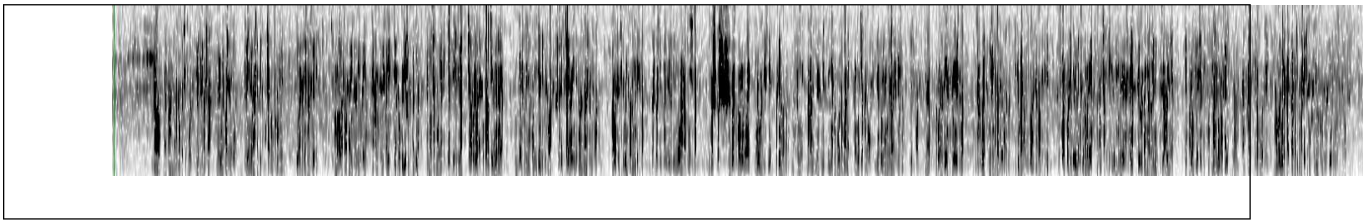

Рис. 1.

У результаті експерименту встановлено. Акустичні коливання звуків мовлення поділяються на гармонійно-обертонні (голосні), гармонійні (сонанти), комбінаційні (дзвінкі приголосні), турбулентні (глухі щілинні), імпульсні (глухі зімкнені). На рис. 2 подано комп'ютерну осцилограму слова Отчизна, в якому фіксуються усі типи акустичних коливань.

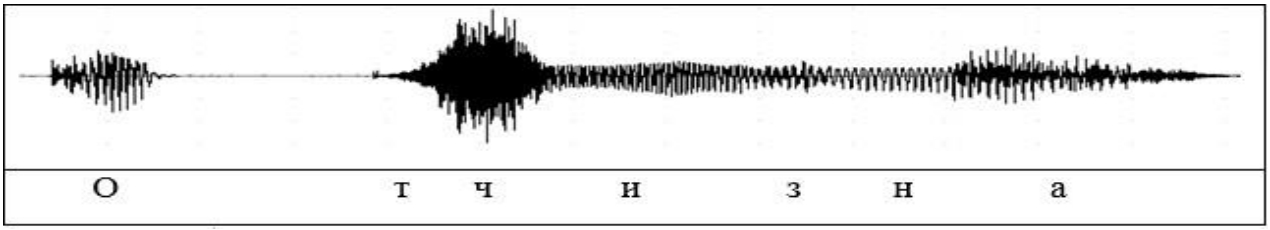

Рис. 2.

Двох-, трьох- та чотирьохкомпонентні сполучення приголосних, наприклад, у словах порабщена, оскорбленья, страна, вдруг, рабство або у сполученнях слів, таких як гордой в край утворюють один акустичний континуум консонантних коливань. На рис. 3 подано комп'ютерну осцилограму рядків Украйна встанет // И вновь свобода зацарит

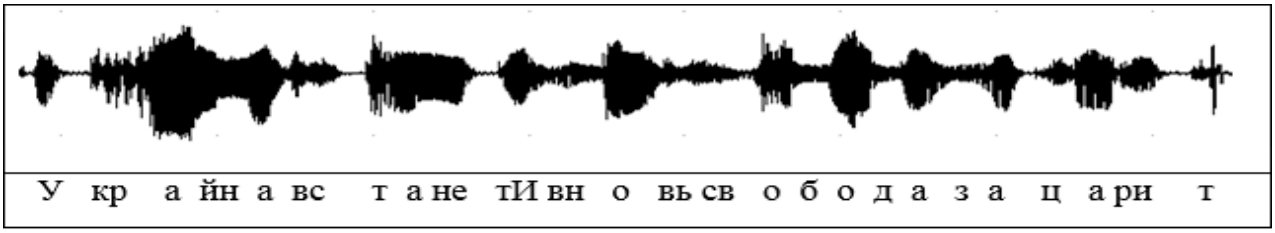

Рис. 3.

Максимальні параметри амплітуд акустичних коливань та тривалості фіксуються переважно на голосних звуках, мінімальні – на приголосних.

Таким чином, протягом звучання усього тексту (без винятків!) відбувається чергування консонантних (непарні звуки) та вокалічних (парні звуки) акустичних коливань, які створюють консонантно-вокалічний ритм твору. На рис. 4 подано діаграму консонантно-вокалічного ритму на прикладі рядків Волною гордой в край из края // Промчится нашей речи звук,// Подымем мы свободы знамя // И уж не выпустим из рук!

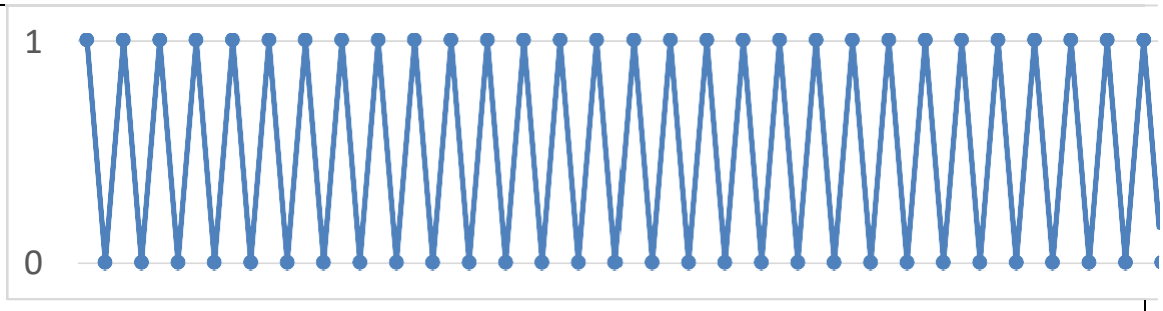

1 – консонантні коливання приголосних; 0 – вокаілчні коливання

голосних

Рис. 4.

Література:

1. Грушевський М.С. Твори у 50-и томах. Львів: Світ. 2011. Т. 12.
2. Щерба Л.В. Избранные работы по русскому языку. М., 1957. С. 26-44.
3. Сто найвідоміших українців. К.: Компанія ОСМА, 2015. – 680 с.

Якушко Катерина Григорівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)
Пронь Ольга Сергіївна,
студентка бакалаврату,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)

ДОРОБОК М. ГРУШЕВСЬКОГО ЯК ОСНОВА ЗДІЙСНЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЙ МАЙБУТНІМИ ЗЕМЛЕВПОРЯДНИКАМИ

На даний час актуалізується питання використання класичних історичних джерел з навчальною практичною метою, розвиток міжпредметних зв'язків та формування полікомпетентності майбутніх землевпорядників [2].

Нашою метою є опис здійснення лінгвістичних студій першокурсниками на основі історичної праці М. Грушевського у 2020/2021 н.р. на факультеті землевпорядкування Національного університету біоресурсів а природокористування України впродовж кількох етапів.

Першим етапом стало ознайомлення ss змістом «Нарису історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV сторіччя» ([1])та виявлення моментів, дотичних до таких розділів діяльності землевпорядника як «Грунтознавство», «Земельний кадастр», «Картографія» для здійснення подальших порівняльних досліджень змін. Насамперед, був взятий до розгляду «Географическій очеркъ», у якому виявлено певні лексичні одиниці, дотичні до земельного кадастрового реєстру та картографії на основі огляду таких розділів,як «Физическое устойство страны: ръки, лъс» або «Границы земли XI- XIII», «Обзор населенныхъ мъстъ и урочищъ:Кіевъ и его окрестности, съверо-восточный уголъ земли, «Потетеревье: область Случи», «Болоховскіе города», «Погорна», «Кіевския земля XIII- XIV в» тощо.

На другому етапі майбутні землевпорядники переглядали розділ праці М.Грушевського «Кіевския земля до смерти Мстислава В. (1054-1132)», «Общественное устройство и бытъ Кіевской земли в домонгольскій периодъ» та «Кіевская земля отъ монгольскаго нашествія до конца XIVв.» на предмет виявлення лексичних одиниць, дотичних до земельного права на основі перегляду наступних положень: «Города и пригороды», «Князь, его функціи и отношеніе к землъ», «Устройство иуправленіе земли: удълы», « О внутреннемъ строъ и состоянія земли» тощо.

На третьому етапі підраховували частотність вживання у названій праці М.Грушевського сталих сполук з морфемою земл- та укладали українсько-англійський словник виявлених виразів.

Впродовж всіх трьох етапів майбутні землевпорядники зацікавилися здійсненням лінгвістичних студій на основі доробку М. Грушевського не лише з історичної, але й лінгвістично-професійної площини, поглибили міжпредметні зв'язки та розвинули полікомпетентність себе як майбутнього сучасного фахівця.

Отже, ознайомлення майбутніх землевпорядників з доробком М. Грушевського з практичною метою є вартим уваги, насамперед, у межах проведення гурткової роботи або безпосередньо на практичних заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням.

Перспективою подальших аналогічних досліджень є опис досвіду використання класичних історичних джерел з практичною метою і на заняттях майбутніх землевпорядників з української мови за професійним спрямуванням, культурології, історії та інших гуманітарних дисциплін на перших стадіях навчання на бакалавраті.

Література:

1. Грушевський М.С. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV сторіччя. Київ: Наукова думка, 1991. 560 с.

2. Якушко К. Г. Особливості організації вивчення англійської мови студентами другого курсу факультету землевпорядкування Національного університету біоресурсів і природокористування України /New impetus for the advancement odf pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU countries: c ollective monograph.Vol.2 Riga, Latvia, 2021 P.397-426. https://doi.org/10.30525/978-9934-26-032-2-48

3. Якушко К.Г. Тематичний аналіз курсу англійської мови для першокурсників факультету землевпорядкування /Міжнародний філологічний часопис. Вип.1. 2021Київ: НУБіП України. URL:: http://dx.doi.org/10.31548/philolog2021.01.137

Конончук Інна Валеріївна,
старший викладач,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)

КОМУНІКАТИВНА ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ

Авторство терміну «комунікативна цінність» належить О. Каде, який сформулював його у контексті вимоги інваріантності в перекладі й акцентував на тому, що комунікативна еквівалентність перекладеного й оригінального тексту залежить не від абсолютних характеристик мовних знаків, а від комплексної умовної структури зв'язку, яка містить також екстралінгвістичні фактори [3, с. 35].

На думку О. Каде, двомовне спілкування повинно бути включеним до перекладу, оскільки воно є частиною перекладу. З лінгвістичної точки зору переклад для вченого є проявом не мови, а мовлення. Для нього переклад є конкретним актом спілкування, який не можна узагальнити, в якому повідомлення адресується відправником одержувачу за допомогою конкретних кодів. О. Каде також підкреслював, що лінгвістичні висловлювання завжди слід розглядати у світлі відповідної ситуації або культурного фону, і що ця обставина також сприяє вибору мовних засобів перекладачем, який виконує переклад.

У контексті комунікативної еквівалентності Г. Єгер [2] виокремлює функціональну еквівалентність, яка існує, коли два тексти пов’язані «внутрішньомовними прагматичними значеннями», тобто тоді, коли їх актуальні важливі значення співпадають. Відповідно до поглядів Г. Єгера, переклад є такою операцією, під час якої послідовність знаків однієї мови замінюють на послідовність знаків другої мови. Мовне посередництво, тобто перекладацька діяльність, є такою дією, що завжди відбувається за умови або в контексті певних соціальних правил. Отже, поняття еквівалентності безпосередньо стосується також прагматики перекладу.

Практично всі представники Лейпцизької школи визнавали наявність прагматичного складника перекладу, розглядаючи переклад як процес перекодування між природними мовами і акцентуючи при цьому на мовних механізмах, які лежать в основі цих процесів. Зокрема, А. Нойберт обґрунтовує концепцію прагматичної адекватності як відповідність прагматичній

моделі очікування представника цільової мови. Він вважав, що прагматика має для перекладу істотне значення. Так, наприклад, переклад патенту, рекламного буклету, оголошення, наукової статті, ділового листа тощо потрібно адаптувати до умов цільової мови, тобто до мовно-прагматичних звичок відповідного мовного співтовариства. Як відзначали науковці, для кожної мовної пари важливим є необхідний опис співвідношень еквівалентності в обох напрямах. Кожне мовне висловлювання завжди має прагматичний аспект, а кожен текст має виключно інформативну цінність. Таким чином, переклад може досягнути передбаченої мети тільки тоді, якщо він адаптований до умов цільової мови. Загалом прагматика орієнтується на суспільні або індивідуальні потреби. При цьому підкреслюють, що цільова аудиторія, яка є вирішальною для можливого подальшого перекладу, не враховується під час складання вихідного тексту, адже зазвичай текст адресують аудиторії культури вихідної мови. Тоді новий цільовий текст, тобто перекладений текст, представляє в певному сенсі інший варіант оригіналу і з його виникненням також розширює прагматику вихідного тексту. Додаткова складність для перекладача полягає в тому, що граматика і семантика повинні відповідати стандарту цільової мови, зберігаючи вплив оригіналу, який стосується прагматики. Як приклад можна навести інструкцію з експлуатації для автомобілів, машин, установок, яка повинна бути настільки ж зрозумілою для нового користувача, які і для користувача вихідною мовою, а тому має бути узгоджена з культурою цільового мовного співтовариства.

Лейпцизька школа перекладознавства зазвичай розглядається як школа, що акцентує на лінгвістичних аспектах перекладу, тобто її представники підходять до питань і проблем перекладацького процесу переважно з лінгвістичної точки зору. Ними були зроблені спроби встановити правила перекладу, які були б максимально об'єктивними, тобто повинні гарантувати, по можливості, найкращий переклад без будь-якого суб'єктивного впливу перекладача.

Література:

1. Кияк Т.Р. Теорія і практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Р. Кияк, О. Д. Огуй, А. М. Науменко – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.

2. Jäger G. Invarianz und Transferierbarkeit. In: Neue Beiträge zu Frundfragen der Übersetzungswissenschaft. – Frankfurt/M.: Athenäum, 1973. – C. 47-61.

3. Kade O. Zu einigen Grundpositionen bei der theoretischen Erklärung der Sprachmittlung als menschlicher Tätigkeit. Übersetzungswissenschaftliche Beiträge I. – Leipzig: Enzyklopädie, 1977. – C. 27-43.

Ренська Індіра Іванівна
старший викладач кафедри англійської філології
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)

ОДИНИЦІ ПЕРЕКЛАДУ В ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ СПАДЩИНІ М. ГРУШЕВСЬКОГО

М.С. Грушевський «узявся до роботи над фундаментальною багатотомною «Історією України-Русі», хронологічно доведеною ним до 1658 р. Ця праця стала найважливішою справою його життя. Перший том «Історії України-Русі» вийшов у Львові 1898 р.» [3, с. 367]. У цей час Михайло Грушевський перекладає з російської на українську мову дві легенди російського письменника Д.Н. Маміна-Сибіряка (1852-1912) «Баймаган» та «Майя».

Слід зазначити, що «інтерес Д.Н. Мамина-Сибіряка до етнографічних пошуків (у 1889 році він отримав від Товариства любителів російської словесності свідоцтво про «право

збирання пісень та інших творів народної словесності»), а також загальне для багатьох письменників в 80-90 рр. XIX ст. тяжіння до умовних жанрів, що дозволяє в узагальненій формі ставити важливі моральні проблеми, знайшли вираження в написанні легенд, які вийшли окремою книжкою у 1898 р.» [2, с. 12].

Одиниця перекладу – «найменша мовна одиниця вихідної мови, яка має відповідність у мові перекладу…може бути і слово, і словосполучення, і синтагма, і ціле речення, і абзац, і весь текст, що перекладається» [1, с. 52].

Подаємо фрагмент дослідження перекладацького доробку М. Грушевського – аналіз перекладу легенди Д.Н. Мамина-Сибіряка «Баймаган» (1886 р.). У легенді стверджується перевага чистої совісті перед неправедно нажитим багатством і безкорисливої любові бідняків перед купленою за великий калим любов'ю дочки багатія.

1. «Графема – найменша смислорозрізнювальна одиниця писемної мови... літера» [4, с. 68]. У процесі письмового перекладу для передачі онімів використовується «транслітерація – літерна передача тексту й окремих слів» [4, с. 360]. В оригіналі 294 рази зустрічається 12 антропонімів, топонімів та теонімів. Така сама кількість онімів транслітерується в перекладі М.С. Грушевського.

російський текст	український текст
Ужипа	*Ужіпа*
Хайбибула	*Хайбібула*
Семипалатинск	*Семипалатинськ*

2. «Слово – найважливіша найменша комунікативна одиниця мови... характеризується самостійністю та відтворюваністю у мовленні» [1, с. 336]. У легенді «Баймаган» використано 3402 слова, у перекладі – 3393. Майстерність перекладача полягає у тому, що не маючи достатньої кількості російсько-українських словників, бо на той час вийшли «Опыт русско-украинского словаря» М. Левченка (Київ, 1874) та «Словарь росийсько-український» упорядники якого М. Уманець та А. Спілка (перший том надруковано у Львові 1893 р.), Михайло Грушевський зумів точно передати українською мовою відтінки значень.

російський текст	український текст
дрогнет	*затріпочеться*
совет	*добра рада*
собственную	*власну*
*– Эй, **Ужипа**, не плачь*	*– Е, **Ужіпо**, не плач*
– Баймаган	*– Баймагане*

3. «Речення – мінімальна комунікативна одиниця, що складається із слова чи кількох слів, об'єднаних за граматичними законами, і характеризуються відносною смисловою та інтонаційною завершеністю» [4, с. 319-320].

Легенда «Баймаган» створена з 231 речення, переклад – з 228 речень. Майстерність Грушевського-перекладача полягає у тому, що кожне речення вихідної мови має відповідність в мові перекладу. Випадки, коли два речення в оригіналі передаються одним у перекладі, зустрічаються рідко (чотири в перекладі).

російський текст	український текст
Баймаган подолгу смотрел на неё с разинутым ртом или старался чем-нибудь услужить. Гордая красавица совсем не замечала Баймагана и только иногда любила посмеяться над ним, особенно когда тут же была Макен.	*Баймаган довго дивився на неї, роззявивши рота, та розшибався, щоб чимсь прислужитись, але пишна красуня не зважала на Баймагана, іноді тільки любила поглузувати з нього, особливо як при тім була й Макен.*

Ще рідше одне речення оригіналу передається двома у перекладі:

російський текст	український текст
Ничего не сказала старая Ужипа и ушла. Её приютил в своём рваном коше Урмугуз.	*Нічого на се не сказала стара Ужіпа й пішла, її прийняв до свого драного коша Урмугуз.*

Таким чином, основними одиницями письмового перекладу у доробку М.С.Грушевського виступають графема, слово та речення.

Література:

1. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь. М.: Флинта: Наука, 2003. – 320 с.

2. Русские писатели. Биобиблиографический словар. В 2-х частях. Часть вторая. М.: Просвещение, 1990. – 448 с.

3. Сто найвідоміших українців. К.: Компанія ОСМА, 2015. – 680 с.

4. Українська мова. Енциклопедія. К.: Видавництво «Майстер-клас», 2011. – 400 с.

Балабушка Вікторія Анатоліївна,
аспірантка,
Київський національний університет культури і мистецтва
(м. Київ, Україна)

ТЕОРІЯ ПОХОДЖЕННЯ СІВЕРЯНСЬКИХ ПЛЕМЕН В ДОСЛІДЖЕННЯХ М. ГРУШЕВСЬКОГО

Першим та фундаментальним дослідженням реконструкції історії України було серійне видання 10-томної монографії «Історія України-Руси» [2], члена-кореспондента ВУАН та АН СРСР, засновника новітньої національної історіографії, батька української державності, М. Грушевського. Його праця є монументальним викладом політичної, соціально-економічної історії України, культури, освіти, релігійного життя, господарського розвитку, державно-правових та всі інших аспектів історичного розвитку української нації. У першому томі він заклав підвалини наукової теорії формування східнослов'янського етносу на теренах України, використавши літописи, дані археологічних розкопок, арабських, грецьких, римських дослідників, утверджував думку про східних слов'ян, що вони є прямими нащадками українців. За його ж твердженням, до східнослов'янського етносу входили сіверяни, зокрема констатує, що «…на схід від полян на лівому боці Дніпра сиділи сіверяни», що на його думку є «найбільшим з україно-руським племен, що розташовані були на українській території» [2, с. 197]. Пізніше майже всі історики, лінгвісти, археологи використовували ту ж саму джерельну базу, територіальну приналежність, особливості культурних традицій та мовних ознак самобутності, що в загальній історіографії зарубіжних та українських дослідників складає півтора десятки наукових концепцій походження східнослов'янського етносу взагалі та українства в ньому зокрема.

Головними джерелами походження українства у складі східнослов'янського етносу і донині є літописи, які М. Грушевський назвав «архівом нашої історіографії». Його тезу закріпив у своїй монографії «Історія українського письменства» С. Єфремов [3] і доповнив, що літописи є ще й зразком художньої прози, особливістю писемної ідентичності україно-слов'янської народності [3, с. 92]. Цих оригінальних джерел збереглося 1500 літописних списків, які стали писемною скарбницею культурної спадщини східнослов'янських народів. Літописні джерела, в тому числі «Повість временних літ» стала головним джерелом для реконструкції геополітики україно-слов'янства. На базі літописних даних, він ідентифікує етнографічну територію розселення, в тому числі плем'я Сіверян або Сівер, що розташувалося «… в басейні за Дніпром, на лівому березі, по Десні, Сейму й Сулі» [1, с. 26]. На цій території на початку X ст.

формуються три важливі центри сіверян міста Чернігів, Переяслав, Любеч, що входили до об'єднання Київської Русі. Вони стали за етноукраїнськими ознаками північними форт-постами східного слов'янства. Пізніше в «…XI ст. Переяслав стає центром південної Сіверщини, що відокремлюється в осібне Переяславське князівство. Чернігів стає центром північної Сіверщини, разом з сусідніми територіями Радимичів, В'ятичів, а місто Любеч відіграв об'єднуючу роль між територіями Чернігівщини і Радомицькою» [2, с. 313]. На території Сіверщини, були сформовані два потужні осередки таких як Переяславщина і Чернігівщина, які не мали особливих відмінностей в культурно-антропологічному розвитку. Отже, М. Грушевський як історик-медієвіст ґрунтовно висвітлює історію та теорію походження сіверянських племен в своїх дослідженнях, вказуючи на її істотно українське походження, що стало головним джерелом для реконструкції історії геополітики України.

Література:

1. Балабушка В. Народно-побутові традиції сіверян в історії культури України. // Питання культурології : зб. наук. праць. Вип. 33. – Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2017. – С. 22-34.
2. Грушевський М. Історія-Руси. В 11 т. Т. 1. – Київ: Наук. думка, 1991. – 736 с.
3. Єфремов С. Історія українського письменства. – Київ: Феміна, 1995. – 688 с.

Мельник Валерій Семенович,
аспірант,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

З ДОСВІДУ ФОРМУВАННЯ СТІЙКОГО ІНТЕРЕСУ ДО НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ТА СТУДЕНТІВ

У наш час в Україні гостро стоїть проблема інтересу до науки у студентів закладів вищої освіти. За даними національного центру оцінювання якості освіти спостерігається спад у кількості аспірантів і докторантів, що пов'язаний з демографічними чинниками і відчутним ускладненням вимог до захисту кандидатських дисертацій, запровадженням нових PhD програм згідно до норм Закону України «Про вищу освіту» 2016 р. [1,2].

На нашу думку, однією з причин є відсутність якісного процесу формування стійкого інтересу до наукової діяльності у закладах вищої освіти. Один з дослідників, а саме В. Мендерецький, розкрив процес формування стійкого інтересу як перетворення епізодичного переживання у емоційно-пізнавальне ставлення [3]. Проводячи дослідження стає зрозумілим що проблемою процесу формування інтересу до наукової діяльності студентів закладів вищої освіти займалась не велика кількість науковців, на відміну від тієї ж проблеми у закладах середньої освіти. Дослідники мають проаналізувати, чи можна задіяти досвід накопичений дослідженнями цього процесу в закладах середньої освіти для закладів вищої освіти. І хоча наукова діяльність учнів і студентів дуже відрізняється одна від одної, на нашу думку, підходи до формування саме стійкого інтересу можуть бути актуальними для студентів. Прикладом такого досвіду є всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів членів - Малої академії наук України. Щороку близько 100 тисяч учнів котрі дійсно цікавляться наукою і демонструють стійкий інтерес до наукової діяльності.

Якщо звернутись до закону «Про загальну середню освіту» [5], то там є стаття про заохочення і відзначення учнів за успіхи у науковій діяльності, у той час як у законі «Про вищу освіту» [4] заохочення студентів є ініціативою керівників закладів вищої освіти.

Підводячи риску, можна сказати, що в Україні існує проблема формування стійкого інтересу до наукової діяльності у студентів закладів вищої освіти. Частково вона викликана відсутністю якісного процесу формування цього інтересу. У вирішенні цієї проблеми увага

вчених зосереджена більше на закладах повної загальної середньої освіти, а заклади вищої освіти потребують додаткової уваги.

Література:

1. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 2020.02 [електронний ресурс] – режим доступу: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/ 2020/02/Звіт-2020.pdf

2. Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради України. - 13.03.2016. – № 1556-VII – режим доступу: https://zakon.help/law/1556-VII/edition13.03.2016/page5

3. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини випуск 4. / В.В Мендерецький, В.І. Шуліка, С.І. Дмитрук; - 2012. - / 237-245 с. – режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2012_4_33

4. Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради України. - 2014. – № 1556-VII

5. Закон України «Про загальну середню освіту» // Відомості Верховної Ради України. -1999. - № 651-XIV

Сохієва Алесса Миколаївна,
магістр гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)
Журавська Ніна Станіславівна
професор, доктор педагогічних наук
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)

УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В КОЛЕКТИВІ

Актуальність теми управління конфліктами полягає в тому, що будь-яка людина, яка працює на виробництві або в будь-якій іншій сфері, неминуче стикається з конфліктними ситуаціями, від вирішення яких часто залежить, як процес роботи, так і психологічний клімат в колективі. Щоб полегшити та зробити більш успішним співробітництво колег по роботі, дуже важливо знати методи вирішення конфліктних ситуацій, особливо в процесі праці.

Конфлікт – це зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок і поглядів двох або більше людей. одна з найбільш поширених форм організаційної взаємодії та інших відносин між людьми. Підраховано, що конфлікти і переживання персоналу займають близько 15% його робочого часу. Ще більше часу витрачають на врегулювання конфліктів і управління ними керівники – у деяких організаціях до половини робочого часу.

Потенційні причини конфлікту – спільно використовувані ресурси, взаємозалежність завдань, відмінності в цілях, відмінності в сприйняттях і цінностях, відмінності в стилі поведінки і біографіях людей, а також погана комунікація. Люди часто не реагують на ситуації потенційних конфліктів, якщо це – ситуації не пов’язані з мінімальними особистими втратами чи погрозами.

До потенційних негативних наслідків конфлікту відносяться: зниження продуктивності, незадоволеність, зниження морального стану, збільшення плинності кадрів, погіршення соціальної взаємодії, погіршення комунікацій і підвищення лояльності до підгруп і неформальних організацій. Однак при ефективному втручанні конфлікт може мати позитивні наслідки. Наприклад, більш поглиблена робота над пошуком рішення, розмаїтість думок при прийнятті рішень і поліпшення співробітництва в майбутньому.

Існує кілька ефективних способів управління конфліктною ситуацією. Їх можна розділити на дві категорії: структурні і міжособистісні. Головне завдання менеджера в тому, щоб уміти «увійти» в конфлікт і вирішити його, використовуючи різні методи.

Конфлікт складається з певних елементів, без яких його б не існувало.

В першу чергу, це суб'єкти конфлікту. Суб'єктами конфлікту називають учасників конфліктної взаємодії. Вони діляться на дві групи, де до першої належать ті, чиї інтереси були безпосередньо порушені, а до другої – ті, чиї інтереси були порушені побічно.

Так само існує об'єкт конфлікту. Він може виступати в якості ресурсу, влади або цінності, до якої прагнуть конфліктуючі сторони. Його бачать в якості центральної ланки конфліктної ситуації, і саме через це часом об'єкт розглядають, як привід конфлікту.

Предметом конфлікту називають те саме протиріччя, завдяки якому він і виник. Це проблема, що служить причиною ворожнечі між сторонами. Плюс до всього, є не менш важливі елементи. Група підтримки – це люди, що розділяють точку зору одного з опонентів і підтримують його. Інші учасники – особи, що зробили незначний епізодичний вплив на поточний процес.

Конфлікт – явище, що грає особливу роль в психічному житті людей, в їх розвитку, самореалізації, а також у стосунках з іншими людьми. Саме тому правильніше було б вважати конфлікт нормою виробничих відносин.

Отже, конфлікти займають одне з центральних місць в управлінні персоналом не лише в силу значущості пов'язаних з ними тимчасових витрат, але і внаслідок високої організаційної значимості їх інноваційних, творчих, а особливо руйнівних наслідків.

Література:

1. Журавська Н.С., Ящук С.П., Олещенко О.В. Соціально-психологічний клімат педагогічного колективу: особливості стилів керівництва. імідж сучасного педагога. / Н.С. Журавська, С.П. Ящук, О.В. Олещенко // 2019. – Вип. 4 (187). – С. 15-18.

2. Блохіна І.С. Вирішення конфліктів в трудовому колективі - обов'язок керівника / І.С.Блохіна, Н.Ю.Ляшок // Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону. – 2010.

3. Журавська Н.С. Методологія і методика навчання спеціальних дисциплін: монографія. / Н.С. Журавська // Ніжин: Видавець ПП Лисенко ММ. – 2012. – 360 с.

4. Коваленко Л. В. Соціально-трудові конфлікти та напрями роботи щодо їх запобігання. / Л. В. Коваленко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2013. – Вип. 181(6).

5. Журавська Н.С. Теорія і методика професійного навчання: навчально-методичний посібник. / Н.С. Журавська // Ніжин: Видавець ПП Лисенко ММ. – 2011. – 248 с.

Шевцова Євгенія Сергіївна,
аспірантка,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

УТВОРЕННЯ ГУБЕРНСЬКИХ СТАТИСТИЧНИХ УСТАНОВ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ

Друга чверть XIX століття в історії Російської імперії була періодом проведення реформ. В цей період не тільки була активізована робота деяких державних і громадських установ, але й був здійснений перехід від епізодичного збору регіональних відомостей до систематичної і цілеспрямованої діяльності в цьому напрямку. Важливим інструментом у проведенні даної

роботи були губернські статистичні комітети. Їх функціонування спиралося на значну правову базу [1, с. 227].

Фактичним початком реальної організації адміністративної статистики в Росії є 1834 рік, коли в Міністерстві внутрішніх справ було утворено статистичне відділення, яке займалося розробкою відомостей, отриманих з департаментів і від губернаторів. ГСК отримали юридичний статус 20 грудня 1834 року на підставі «Положення про створення губернських і обласних статистичних комітетів», прийняте ще 3 грудня, вони увійшли в якості складової частини в «Височайше затверджені правила для статистичного відділення при Раді Міністерства внутрішніх справ і статистичних комітетів губерній». У цьому документі, перш за все, визначалися основні функції ГСК.

Згідно Положення, губернський статистичний комітет займається зібранням відомостей, їх перевіркою і приведенням у стандартизовану форму, або вносячи їх в табелі за даними від статистичного відділення Ради МВС, або складаючи на їх підставі докладні і точні описи стану губернії взагалі, або ж окремо деяких частин управління, господарства, промисловості, торгівлі, тощо. Причому, згідно з положення губернські статистичні комітети повинні були збиратися не рідше двох разів на місяць.

Комітети одразу увійшли до структури державних установ Російської імперії. Одночасно почалось масове утворення ГСК по всій території держави, у тому числі й території України, де їх було утворено дев`ять [3, с. 44].

Важливим у становленні комітетів, як органу державного підпорядкування став «Наказ губернаторам» від 3 червня 1837 року, згідно з яким губернатори повинні були подавати до Міністерства внутрішніх справ щорічно статистично-економічні данні щодо своїх губерній. Підкреслювалось, що вони повинні у своїх звітах завжди спиратись на точну та детальну інформацію щодо стану губерній у всіх відносинах [2, с. 87].

Таким чином, одразу сформувалось підпорядкування комітетів вищому державному органу, а також намітився основний напрям роботи - підготовка щорічних звітів, збір статистичної інформації та дослідження всіх сфер розвитку губерній.

Маємо констатувати, що подана до міністерства інформація не завжди була точною. Оскільки матеріал розглядався на державному рівні, нерідко він дещо прикрашався самими губернаторами та членами комітетів. Це утворює головну проблему дослідження періодичних видань губернських статистичних комітетів - не можна остаточно та впевнено спиратись на статистичну інформацію, що нам дає видання. Можливе лише використання у сукупності з більш точними джерелами даного періоду, або лише роблячи оглядовий аналіз тих чи інших сфер розвитку певної території.

Державними наказами також регулювався і склад комітетів. Організація збору адміністративних і економічних даних покладалась на «неодмінних» членів створених закладів. До них відносились: губернатор (головуючий), керуючі відділами державного банку, дворянського і селянського земельного банку, керуючі державним майном, директори народних училищ, почесний опікун гімназії, прокурор, інспектор лікарської управи, член духовної консисторії з обрання єпархіального архієрея, повітові проводирі дворянства, керуючі казенною палатою [3, с. 45].

Такий склад губернських статистичних комітетів вирішував одразу ряд важливих для держави питань:

1) серед членів комітету представники всіх сфер розвитку територіальної одиниці – економічної, духовної, освітньо-наукової, що забезпечує доступ до перевіреної точної інформації «з перших рук»;

2) такий склад комітету не передбачав створення нових посад, тобто не відбувалось розширення бюрократичного апарату та залучення до державних справ нових осіб;

3) діяльність багатьох позадержавних установ та організацій була направлена на державну службу, шляхом підпорядкування їх Міністерству внутрішніх справ, як членів комітетів;

4) відбулась консолідація основних державних та позадержавних установ навколо спільної мети – збір останньої інформації щодо розвитку губернії; централізація системи місцевої влади.

Таким чином, створювалася сприятлива громадська атмосфера для аматорської та громадської діяльності місцевої інтелігенції, діяльності, що виходить за межі основного кола професійних обов'язків. Захопленість наукою (на будь-якому рівні, навіть самому примітивному) оцінювалася суспільством як високоморальну явище. В умовах консолідації місцевої інтелігенції навколо майже повсюдно створених в губернських центрах вчених товариств і статистичних комітетів, а також земств, провінційна інтелігенція стала відчувати деяку відмінність своїх власних цілей і інтересів від інтересів столичної інтелігенції. Почала формуватись провінційна думка, що приречена була сама вирішувати проблеми місцевої і загальноімперської історії.

Література:

1. Еремеева В.Л. Губернские статистические комитеты 1860-х 1890-х годов и развитие исторической науки в Российской провинции (на матери але Костромской и Ярославской губерний). Весник КГУ имени Н.А.Некрасова №3.Кострома, 2011. С.227-231 52

2. Комарова И.И. Научно-историческая деятельность статистических комитетов. Археографический ежегодник за 1986 год. М.,1987. С. 85-96. 59

3. Первушкин В.И. Губернские статистические комитеты и провинциальная историческая наука. Пенза: ПГПУ, 2007. 214 с 71

Секція 5 .

ТВОРЧА СПАДЩИНА МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО ОЧИМА МОЛОДИХ ДОСЛІДНИКІВ

Безкоровайна СофіяВячеславівна,
студентка гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)
Науковий керівник: к.і.н., доц., ***Сєкунова Юлія Володимирівна***

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Михайло Сергійович Грушевський є одним з найважливіших видатних українських постатей кінця XIX – початку XX ст. У той період не існувало жодного заходу, в якому не брав участь відомий український діяч. А його фундаментальна праця «Історія України-Руси», котрій він присвятив більшу частину свого життя, внесла кардинальні зміни щодо формування української історії.

Свій шлях М. Грушевський почав з вступу до Тифліської гімназії, де ознайомився з багатьма творами відомих філософів, істориків та етнографів. Завдяки постійній праці та жвавому розуму, хлопця помітив відомий історик В. Антонович, котрий допомагав йому в написанні наукових праць, які є актуальними і сьогодні.

Завдяки настанові В. Антоновича, М. Грушевський переїжджає до Львова. З цього етапу починається десятилітня доба читання лекцій в університеті, створення власних історико-наукових шкіл та наполеглива робота в Науковому товаристві імені Шевченка.

Піком наукової роботи Михайла Грушевського є написання першого тома «Історії України-Руси», яку історик мріяв написати, ще з студентських років. В цій фундаментальній монографії йдеться мова про самостійний розвиток українського народу, ще з давніх часів до другої половині XVII ст.

Наукова ідея М. Грушевського, як історика про етнічну соборність України переросте в його політичну позицію. В цей період він організовує «Наукове товариство ім. Шевченка» (НТШ), випускає газети та відкриває книгарні.

Після Революції 1917 року українці мали шанс на здобуття власної державності. Цією боротьбою керувала Українська Центральна Рада, яку завдяки таємному голосуванню очолював М. Грушевський. Саме він грав головну роль у цій громадській організації та мав великий вплив на її рішення, був ініціатором та співавтором найголовніших державних документів. Головним досягненням М. Грушевського в УЦР було те, що йому вдалося за рік зробити з обережних гасел за автономію України до проголошення вже суверенної та незалежної Української Народної Республіки в 1918 році та прийняття її Конституції в цьому ж році (29 квітня).

Авторитет М. Грушевського росте, а разом з тим вплив та захоплення українських земель більшовитською Росією. Важливо зауважити, що, після І Світової війни М. Грушевський повертається з Європи до Києва, але його там заарештовують та відсилають до Сибіру.

Розмірковуючи над своїм життям та над новітніми подіями, Михайло Сергійович напише: «Я сам прийшов до політики через історію, і сей шлях вважаю нормальним – тільки він мусить бути проведений відповідно широко» [4].

Для теоретичного обґрунтування тогочасного політичного курсу М. Грушевський був, мабуть, порівняно з іншими, найбільше підготовленим. Ґрунтовне знання ним історії українського народу, його становище, коло інтересів, вражаюча працездатність та інші видатні потенційні наукові можливості, явно відрізняли Михайла Сергійовича серед когорти тогочасних політичних діячів.

Якщо недоліками керівництва Центральної Ради можна вважати відсутність достатнього політичного досвіду його голови, належної наполегливості, цілеспрямованості, сміливості, послідовності, здатності до політичних маневрувань (це завжди було певною мірою притаманне професійним політикам), а натомість виявлялись надмірні інтелігентність і академізм, то, певно,

перевершити М. Грушевського як теоретика Української революції навряд чи кому б вдалось. Тому зовсім невмотивованими і несправедливими слід визнати пізніші закиди декого з його колег, які вважали, що замість того, щоб всі сили присвятити справам Центральної Ради, нації і народженої державності, професор-академіст безпосередньо на відповідальних нарадах показував брошури, вичитував коректуру верстok і т.п.

Отже, М. Грушевський є найвизначнішою громадсько-політичною постаттю кінця XIX - початку XX ст. Він вклав великий внесок у розвиток української науки, культури та самосвідомості, по-новому оцінив історію українського народу та дав поштовх розвитку історичного самопізнання і освіти. Політичні погляди Михайла Грушевського випереджали ситуацію в Україні та Росії, він намагався проголосити незалежність України з демократичними засадами суспільства та збереження української нації.

Література:

1. Історія суспільних рухів та політичних партій в Україні (XIX ст. – 1920 р.). – К.: Наукова думка, 1993. – 104 с.

2. Україна: утвердження незалежної держави. (1991-2001). За ред. В.М. Литвина. – К.: Нора друк, 2001. – 579 с.

3. Кондратюк В.О., Буравченкова С.Б. Українська революція: здобутки та втрати в державотворчих змаганнях. – К.: Вища школа, 1998. – 207 с.

4. Незабутні постаті / Матеріали Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Авт.-упор. О. Матвійчук, Н. Струк; Ред. кол.: В.В. Скопенко, О.В. Третяк, Л.В. Губерський, О.К. Закусило, В.І. Андрейцев, В.Ф. Колесник, В.В. Різун та ін.]. – К.: Світ Успіху, 2005. – С. 172-173.

Бруслік Артур Валерійович,
студент III курсу, спеціальність «Міжнародні відносини»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)
Науковий керівник: к.і.н., доц., ***Асатуров Сергій Костянтинович***

ДИПЛОМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ МІСІЙ І ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Спеціальна місія у міжнародному праві визначається як тимчасовий орган зовнішніх відносин держави, який направляється для виконання конкретних завдань іншій державі, визначених угодою між цими державами. Перш за все, такий тип відносин між державами отримав назву спеціальної дипломатії (формування дипломатичних органів у певній справі).

Загалом, вся діяльність таких місій регулюється лише Віденською конвенцією про спеціальні місії від 16 грудня 1969 р. (Набула чинності в 1985 р.). Відповідно до статті 2 цієї Конвенції, будь-яка держава може направити свою місію в іншу державу за згодою останньої, але лише через дипломатичні або взаємно прийнятні канали. Сьогодні спеціальні місії використовуються у практиці міжнародних відносин для участі у двосторонніх переговорах, підписанні, врученні важливих документів, на важливих урочистостях та заходах загальнодержавного та міждержавного значення. Однак делегації держав, які беруть участь у багатосторонніх конференціях або органах міжнародних організацій, не є спеціальними місіями. [1]

На відміну від глави дипломатичної місії, голові спеціальної місії не потрібно приймати перемир'я, хоча деякі члени Комісії міжнародного права, які розробляли цю Конвенцію, запропонували це як необхідну вимогу до спеціальної місії.

Відповідно до статті 10 Конвенції про спеціальні місії, представники держави, що підтверджує, у Спеціальній місії є громадянами відповідної держави. Зрештою, громадяни держави, що приймає, не можуть бути призначені до спеціальної місії, якщо її держава не підтвердить, оскільки ця угода може бути розірвана.

Спеціальна місія може включати як адміністративний, технічний, так і дипломатичний персонал. Якщо члени постійної дипломатичної місії або консульської установи, розташовані в

державі, що приймає, включені до спеціальної місії, вони зберігають привілеї та імунітети членів дипломатичного представництва або консульської установи, крім привілеїв та імунітетів, передбачених Конвенцією про особливі дії Місії. [3]

Функції спеціальної місії визначаються за взаємною згодою між державою, що направляє та державою, що приймає. [Ст. 3,4]

1. Спеціальна місія починається з функцій, встановлених цією місією після конкретного, офіційного контакту з МЗС або будь-яким органом держави, в яку відправляється місія, за погодженням.

2. Виконання функцій спеціальної місії не залежить від вручення повноважень. Крім того, подання її до Постійної дипломатичної місії держави, що направляє, також не є обов'язковою. [Ст. 13,4]

Ці функції припиняються лише: (a) за взаємною згодою зацікавлених держав; б) після виконання основної місії місії в) після закінчення часу, який був спеціально встановлений (за умови, що він не подовжується); d) після повідомлення та відкликання держави, що відправляє місію; (e) після встановлення статусу місії держави, що приймає, його призупиняють; [2]

Міністерство закордонних справ, яке має бути погоджене, повідомляється про: - склад спеціальної місії та її зміни в майбутньому; - точний приїзд та від'їзд членів такої місії та виконання їх функцій у місії; - а також прибуття та остаточний від'їзд будь-якої особи, яка супроводжує члена місії; - про розташування як приміщень спеціальної місії, так і особистих приміщень, які є непорушними. І навіть всю інформацію, необхідну для ідентифікації цих просторів.

Привілеї та імунітети спеціальних представництв відрізняються від привілеїв та імунітетів дипломатичних представництв щодо статусу приміщень - спеціальні місії не мають повної недоторканності приміщень. І навіть влада країни перебування має доступ до спеціальних місій у разі пожежі чи стихійного лиха, чого немає в дипломатичних представництвах. Але в більшості таких місій є подібні дипломатичні представництва, привілеї та імунітети. Особисті привілеї та імунітети персоналу цієї місії включають як особистий імунітет, так і митні пільги. [5]

Тому, підсумовуючи все вищесказане, можна сказати, що спеціальні місії, а також посольства реалізують міжнародну правосуб'єктність держав, а також відповідають цілям та принципам Статуту ООН щодо суверенної рівності держав та розвиток дружніх відносин та співпраці між ними. Спеціальні місії мають суттєву особливість: вони можуть функціонувати навіть за відсутності нормальних дипломатичних чи консульських відносин між суб'єктами міжнародного права.

Література:

1. Фединяк Г.С. Міжнародне приватне право (у запитаннях та відповідях). Навч. посіб. 2000 / розділ 13. Дипломатичне і консульське право / Міжнародне право:13. Спеціальні місії;
2. Баймуратов М.О. / Міжнародне публічне право. — Х.: Одіссей, 2008. — 704с.;
3. Репецький / Підручник / 6.3. Міжнародно-правові основи організації та діяльності спеціальних місій;
4. Конвенція про спеціальні місії: від 08.12.1969 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_092 ;
5. Каламкарян Р.А. Міжнародне право, 2015.

Друзь Олексій Олександрович,
студент,
Вища школа Управління і Адміністрації
(м. Ополе, Польща)

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД: ОФОРМЛЕННЯ ІДЕОЛОГІЇ ІНТЕГРАЛЬНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

На початку 20-х рр. XX ст. центром розвитку українського національного руху стала Східна Галичина. Населення цього регіону відчувало на собі усі негативні вади міжнародного

устрою, який був оформлений у Парижі у 1919 р. Попри декларовані прагнення до незалежності ЗУНР та апелювання до «Великої трійки» (Англія, Франція, США), регіон був визнаний польським. Наявність національних відчуттів галичан хоча і визнавалася, проте було проголошено, що вони – недостатньо сформовані для того, щоб мати власну державність. Міжнародні посередники, що брали участь у вирішенні конфлікту між ЗУНР та новопосталою Польською державою 1918 – 1919 рр., розуміючи національну специфіку краю, хоча і готові були віддати його Польщі, тим не менш рекомендували надати автономію для місцевого населення. Зокрема, таке припущення висловив у своїй книзі «The new world; problems in political geography» (1921) [3] радник президента США В. Вільсона з питань Східної Європи на Паризькій мирній конференції І. Боуман, який весною 1919 р. здійснив дипломатичну місію до Кам'янця-Подільского, який на той час був місцем перебування урядів УНР та ЗУНР.

Польський уряд, хоча і був не готовий йти на надання галицьким українцям автономних прав, на початку 20-х рр. надавав їм можливості для легальної політичної роботи. Зокрема, для українських партій була відкрита можливість для участь у загальнопольських парламентських виборах. Це суттєвим чином впливало на зменшення радикалізму місцевого українського націоналізму, який знову поступово повертався на демократичні засади. Найбільшою та найпопулярнішою українською партією у цей період було Українське національне об'єднання (УНДО), політична платформа якої, хоча і містила згадку про здобуття незалежності України у невизначеному майбутньому, проте у практичній роботі зосередила свою діяльність на те, щоб змусити польську владу виконати міжнародні зобов'язання і надати Галичині автономію.

Враховуючи, що за УНДО голосувало більшість виборців краю, можна зробити припущення, що саме така автономіська ідеологія була найпопулярнішою серед населення в умовах, коли поляки надавали їм можливість формувати своє парламентське представництво. Як відзначив український історик О. Зайцев у праці «Український інтегральний націоналізм (1920 – 1930 рр.): усупереч стереотипові, який створили самі інтегральні націоналісти, і їхні супротивники, у 1920 – 1930 роках інтегральний націоналізм зовсім не був панівною політичною течією ані в Західній Україні, ані в колах української еміграції» [2, с. 153].

Усе достатньо різко змінилося після військового перевороту Ю. Пілсудського 1926 р., який мав одним з наслідків згортання можливостей для легальної політичної діяльності галицьких українців. Встановлювався режим «санації», який з кожним роком все більше відходив від практики поступок у певних питаннях українській національній меншині. Знову відчуваючи загрозу (можливо несправедливо) своїй національній ідентичності, галицький суспільно-політичний рух радикалізується, скочуючись у бік політичного сепаратизму.

В умовах жорсткого національного курсу, який з 1926 р. почав проводити режим Ю. Пілсудського український інтегральний націоналізм, зачатки якого слід шукати у політичному емігрантському середовищі 20-х рр. почав набирати обертів. У рік військового перевороту у Варшаві, друком виходить праця «Націоналізм» колишнього емігранта з Наддніпрянської України Д. Донцова, яка стала знаковою для становлення цієї політичної концепції. Умовно книга складається з двох частин. У першій – Донцов піддає жорсткій критиці теорію М. Драгоманова, вбачаючи у спробах її впровадження у роки революції 1917 – 1921 рр. причину її поразки.

У другій частині представлені погляди Д. Донцова, який він охарактеризував як «чинний націоналізм». роль у його філософії грало уявлення про сильну владу, як основу національної держави. На думку мислителя, призначенням влади є реалізація еволюційно обумовленого «права сили». Саме тому – «воля влади – це розширення, втілення, зростання, прагнення проти того, що чинить опір» [1, с. 197]. Така влада у своєму практичному втіленні може бути тільки диктатурою, бо насамперед, націлена на спрямування національної спільноти до боротьби у ворожому середовищі конкурентних націй. Ідея жорсткої влади – як основи всієї конструкції – є корінною рисою, яка відрізняла інтегральний націоналізм від національної ідеології XIX ст., попри риторичну схожість у оперуванні термінами «нація», «національні інтереси» і т. д. Націоналізм у попередні епохи складався як частина загального демократичного руху, для якого була характерна протидія будь-якого пригноблення, у тому числі і національного.

Отже, ідеологія інтегрального націоналізму, яка починає оформлюватися у Східній Галичині у 20-х рр. XX ст. стала реакцією українського суспільства, зацікавленого у можливості розвитку умов для національного розвитку, на ігнорування цього потягу з боку міжнародного співтовариства. Важливим фактором його становлення стало також небажання

польської сторони, яка взяла на себе зобов'язання надати краю автономію, виконувати свої обіцянки перед українцями.

Література:

1. Донцов Д. Націоналізм. – К.: ФОП Стебляк О. М., 2015. – 256 с.

2. Зайцев О. Український інтеґральний націоналізм (1920-ті – 1930-ті роки). Нариси інтелектуальної історії. – К.: Критика, 2013. – 487 с.

3. Bowman I. The new world; problems in political geography. – N-Y: Yonkers on Hudson, 1921. – 433 p.

Запорожченко Марина Ігорівна,
студентка гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)
Науковий керівник: к.і.н., доц., ***Сєкунова Юлія Володимирівна***

ЧИ ДОЦІЛЬНО НАЗИВАТИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО ПРЕЗИДЕНТОМ?

Людина з великої літери, дослідник української історії, політичний діяч, активний член Академії наук, автор багатьох наукових праць. Це лише малий перелік того, чим займався Михайло Сергійович протягом свого життя. Та чи доцільно до цього списку додати «Президент Української Народної Республіки»?

З курсу «Теорія держави і права» нам відомо, що президент – «це особа, яка займає формально вище місце в структурі державних інститутів і водночас здійснює функцію представництва самої держави в цілому» [1, с.81].Чи підходить під цей опис Михайло Сергійович?

20 березня 1917 року заочно обрали М. Грушевського головою Української Центральної Ради. Тобто, звичайний народ не брав участі в цьому голосуванні, лише депутати. У 1991 році на радіо «Свобода» Л. Кравчука запитали «Чи не заперечуєте Ви, що першим президентом України був М. Грушевський?» На що колишній президент відповів, що не заперечує, проте бачить велику різницю, адже його, насамперед, обрав народ на доброчесних виборах [4, с.25].

Михайло Сергійович за момент свого «правління» не підписав жодного документу як президент. Так, він був один зі співавторів чотирьох універсалів, але підпису посади голови держави не було. Не було також і жодного акту, учиненого М. Грушевським як президентом.

Українська Народна Республіка завжди дотримувалася принципу децентралізації, а Центральна Рада була головним владним органом – виконувала функції уряду. З цього можна зробити висновок, що УНР була парламентською республікою. В протоколах засідань Ради його підписували – «голова». Наприклад, в Конституції УНР підписали обов'язки М. Грушевського наступним чином: «Созывает Всенародное собрание и руководит им глава, избранный Всенародным собранием. Власть главы длится всё время, пока не будет созвано новое собрание и избран новый глава».

І хоча IV універсал про державну незалежність був підписаний ним – історикам не вдалося знайти ніяких архівних документів про підтвердження існування такої посади як «президент». Сам Володимир Винниченко в роки УНР висловлювався, що «Іноді Грушевського звали президентом, але ця назва була не офіційна» [3]. Можливо, це пов'язано з тим, що з французької мови посада спікера парламенту перекладалась як president.

З нашої точки зору, не можна не погодитись із твердженням історика Максима Ковалевського про те, що Михайло Сергійович виконував верховну функцію репрезентанта держави, оскільки він справді представляв інтереси України на міжнародній арені. І доцільніше його буде назвати, все ж таки, головою парламенту, але не президентом.

Отже, на наш погляд, в сучасному суспільстві цей великий історик легко б став главою держави і змінив сучасну ситуацію, про що свідчать його любов до Батьківщини та методи ведення політики. Але по тогочасним міркам максимум, що Михайло Сергійович міг собі дозволити – це візитку з надписом «Президент Наукового суспільства ім. Шевченко» та гранітне погруддя в будинку Адміністрації Президента.

Література:

1. Теорія держави та права: навч. посіб. / [Є.В. Білозьоров, В.П. Власенко, О.Б. Горова, А.М. Завальний, Н.В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С.Д. Гусарєва, О.Д. Тихомирова. – К.: НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.

2. Михайло Грушевський – історик і будівничий нації [Електронний ресурс] –Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Matiash_Valentyna/Mykhailo_Hrushevskyi_istoryk_i_budivnychyi_natsii.pdf?PHPSESSID=1b6ri7beos82amtskg9o7u5up4

3. Міфи Української Революції 1917-1921 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://unr.uinp.gov.ua/metodichni-materiali/mifi/mif-12-mikhaylo-grushevskiy-pershiy-prezident-ukraini

4. Формування образу М.С. Грушевського в масовій свідомості сучасного українського суспільства. [Електронний ресурс] http://history.org.ua/JournALL/journal/2006/5/2.pdf

Калька Наталя,
студентка спеціальності біотехнологія та генна інженерія,
Національного університету біоресурсів та природокористування України
(м. Київ, Україна)
Науковий керівник: к.і.н., доц., ***Радченко ЛюдмилаСергіївна***

СВІТОГЛЯДНІ ПЕРЕКОНАННЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Михайло Сергійович Грушевський – видатна особистість, життя якої у хронологічних термінах співпало з багряними сторінками української історії.

Майбутній автор фундаментальної та наймасштабнішої праці з української історії «Історія України-Руси» виріс у патріотичній родині, і саме це є фундаментом його світогляду. У його щоденнику (запис зроблений, коли йому було лише 18 років – 1884 р.) було знайдено нотатку «Я мрію про об'єднання України, про боротьбу всього життя для цієї мети» [1]. Найбільш відомий світовій спільноті як політик, він вважав, що мова є найважливішим елементом самоідентифікації народу – «Доки народ живе, живе і його мова». Ця ідея корелює з його прагнення вивести на новий рівень вітчизняну освіту, адже у 1904 році він за власні кошти відкриває приватну семінарію для педагогів (м. Коломия).

Як історик, він добре орієнтувався у філософських вченнях минулого. В своїх працях найбільш часто цитує Гердера, Гегеля, Канта, Маркса [2. с. 22].

Ідеї Гердера – німецького письменника та богослова – базуються на цінності народу та нації. Ця теза є близькою для Грушевського, він наголошував на значення робіт цього митця для слов'янських народів.

Загалом, очевидно, що багато тез Михайло Сергійович бере від німецьких філософів епохи романтизму. Але, окрім того, на нього вплинули філософські роботи й іншого характеру: високу оцінку українського історика отримала праця Ф. Енгельса «Положення робітничого класу в Англії» [2. с. 257-258].

Україну він класифікував як демократичну народність, був федералістом, тому вірив у можливість федеративного союзу між Росією та Україною, де б обидві сторони були цілком рівноправні, але згодом зрозумів ірраціональність цієї ідеї.

Розмірковуючи про філософські погляди Грушевського, варто відзначити той факт, що представникам інших національностей, які проживали на той час в Україні (поляки, євреї, росіяни, вірмени та ін.) він обіцяв цілковиту культурну автономію. З цього можна зробити висновок, що у нього на меті не було використовувати насильницьку політику та стирати чужі національні межі.

Михайлу Сергійовичу властивий певний радикалізм у поглядах (якщо говорити про нього у контексті особистості, то йому притаманна упевненість у своїх поглядах). Якщо Товариство українських поступовців (до його складу входили колишніх однодумців новообраного голови УНР) готові були на будь-які політичні поступки з їхньою сторони, якщо вони натомість отримають свободу у культурній сфері, то Грушевський був переконаний – зараз час не для такого, щоб ввічливо прохати про освітню реформу, а вимагати територіальної автономії для України у реформованій демократичній Російській державі. Для багатьох ця теза

була виключно амбітною ціллю, але прихильники (серед яких було велике число студентів) Михайла Грушевського вважали інакше. Ідеї Ради були підтримані також, бо, за словами Сергія Плохія, політично активна громадськість успішно просувала тезу у народні маси, що «Центральна Рада є єдиною установою, яка здатна дати землю селянам і мир суспільству». Спрагле до завершення війни населення було цілковито за Грушевського. [2. с. 283]

Генерал УНР Юрко Тютюнник писав, що у двадцятих роках минулого століття «Грушевського усі вважали майже за генія», але у той же час багато засуджував його дії як голови держави: Сергій Шелухін – один із державних секретарів УНР – виразив сумніви у ментальному здоров'ї Голови Центральної Ради [2. с. 403].

Чи можна висловлюватися про історичну постать у категоріях «чорне та біле»? Краще проаналізувати їх набутки та втрати. Саме Грушевський доклав титанічних зусиль для створення Українська Народна Республіка: її вплив відчутний і при створені сучасної незалежної України. З іншого боку, хибні дії Михайла Сергійовича як військового стратега призвели до входження території нашої держави у склад СРСР.

Література:

1. https://pidru4niki.com/15220122/filosofiya/filosofsko-sotsialni_vitoki_istoriosofiyi_grushevskogo

2. Сергій Плохій «Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності». – С.22, 257-258, 283, 403.

Ковальчук Олена Володимирівна,
студентка 2 курсу магістратури,
гуманітарно-педагогічний факультет,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)
Науковий керівник:к. філол. н., доц., ***Ольховська Наталія Семенівна,***

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗГЛЯДУ ГУМАНІТАРНИХ НАУК З ТОЧКИ ЗОРУ СУЧАСНОЇ НАУКОВОЇ ПАРАДИГМИ

При глобальних змінах світогляду та розробки новітніх методологій розгляду наукового пізнання, в науковому просторі спостерігається тенденція до пошуку нових методів дослідження. В розвитку пострадянської науки, сучасна картина базується на принципах універсальності, системності, теорії самоорганізації та еволюційності складних систем. Новітні дослідження поміж іншого, базуються концептуально на уявленні про універсальний еволюціонізм та теорії самоорганізації.

Універсальний еволюціонізм стверджує та приймає за постулат твердження, що світ виник у процесі еволюції, як процес загального розвитку людства. Еволюція, з точки зору еволюціонізму, адаптивно та поступово допомагає складним системам пристосовуватись до змін середовища. Об'єкти будь-якої природи з точки зору системного підходу уявляються як системи та за традицією аналізуються їх структури. Синергетику, що виникла як логічне продовження загальної теорії систем, цікавлять швидкі стрибкоподібні механізми розвитку таких систем [1, с.15].

У 20 столітті активно протиставились природно-наукові та гуманітарні. Сьогодні згадана полеміка поступово згасає, перероставши у пошуки компромісу. При цьому зазвичай самі вчені-природничники ініціюють обговорення проблем, які пов'язані з людиномірністю наукового знання (антропний принцип, ідея доповнюваності Бора, принцип універсального еволюціонізму, синергетика тощо). Між двома, на перший погляд, протилежними методами є спільне, наприклад: вони оперують одними й тими ж категоріями: «індивідуальне» і «загальне». Генералізуючий метод як основа природничо-наукового пізнання – це зведення індивідуального до загального, тоді як основою гуманітарної методології вважається зведення загального до індивідуального.

При з'ясуванні справжньої природи пізнання через дослідження його форм і методів за допомогою інтеграції методів природно-наукових до гуманітарних та навпаки дозволяє більш глибше розуміти певні механізми, функціональність, становлення та розвиток обох систем, а також передбачити їх майбутній вектор розвитку, через впровадження точних методів у гуманітарні науки.

Новітній, еволюційно-синергетичний підхід ґрунтується не лише на принципах філософії, але поєднує в собі й досягнення як природничих, так і гуманітарних наук.

Синергетика швидко проникає у всі сфери наукового буття, в тому числі й у філологічні дослідження сьогодення. Виникає нові наукові парадигми, такі як лінгвосинергетика (лінгвістична синергетика) яка визнається різновидом міждисциплінарного дослідження. Ці процеси прямо пов'язані з поступовим формуванням нового наукового світогляду та формування нової наукової галузі.

Наразі немає єдиного підходу серед вчених філологів до цього процесу, однак слід зауважити, що «відсутність узгоджених позицій про доцільність використання синергетики в філологічних дослідженнях повністю відповідає, з позицій синергетики режиму з загостренням, у який ступила сьогодні допитлива дослідницька думка, напрацювавши і накопичивши достойний і достатній багаж знання в рамках попередніх – класичних – наукових парадигм, активно шукаюча шляхи виходу на новий аттрактор, яким нам вважається на цей час нова методологія пізнання [2, с.162-163].

Загалом, характеризуючи сучасну науку як постнекласичну, можна виділити принципи, які можуть слугувати підставою для інтеграції різних наук в єдине ціле:

1) синергетичне світорозуміння, що включає категорії системності, нелінійності, змінності, нерівноваги, складності, когерентності;
2) міждисциплінарний синтез – вияв коеволюції, співпраці різних дисциплін у розв'язанні наукових проблем;
3) визнання рівноцінності, значущості як цілого, так і його частин;
4) принцип доповнюваності Н. Бора (у його широкому світоглядному розумінні);
5) ідеалізація нелінійного середовища під час вивчення взаємодій системи (тут – науки) з іншими системами (суспільством, культурою та ін.);
6) людиномірність досліджуваних систем [3, с.154].

Виходячи з вищевикладеного, серед вчених-лінгвістів наразі немає одностайної думки щодо формування міжгалузевого напрямку розгляду складних систем, таких як мова, з точки зору та за принципами синергетики, що не може не впливати на розгул нових постулатів та формування нових принципів та методів розгляду гуманітарних наук. На нашу думку, саме завдяки синергетиці та застосуванні її методів вчені зможуть скласти цілісне уявлення про сутність, принципи та форми механізмів взаємодії, організації та саморозвитку гуманітарних наук.

Література:

1. Бронник Л.В. Языковая динамика в дискурсе: когнитивносинергетический поход : Автореферат д. філол. н.: 10.02.19/ Военный университет. – Москва, 2012. – С. 15.
2. Домброван Т. І. Діахронічна лінгвосинергетика: статус, задачі та основний понятійний і термінологічний апарат // Сучасні дослідження з іноземної філології. Зб.наук.праць. – Вип.9. – Ужгород, 2011. – С. 162 – 163
3. Степин В. С. От классической к постнеклассической науки (изменение оснований и ценностных ориентаций) / В. С. Степин // Ценностные аспекты развития науки / В. П. Визгин, М. Б. Туровский, Л. Б. Баженов и др. – М.: Наука, 1990. – С.152-166.

Колмацуй Євгеній Валентинович
IV курс, група МВ-18002Б,
спеціальність «міжнародні відносини»,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України (м. Київ, Україна)
Науковий керівник: к.і.н., доц., ***Асатуров Сергій Костянтинович***

ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Приїхавши до Львова, Грушевський активізувався у НТШ. Він став директором Історико-філософської секції у 1894 році, а в 1897 році був обраний президентом. З надзвичайною енергією він реорганізував НТШ, яка під його керівництвом стала подібною до Академії наук. Він збирав кошти, заснував бібліотеку та музей, започаткував наукові контакти з багатьма науковими органами та зібрав навколо себе багато науковців, у тому числі його найближчого співробітника, багаторічного Івана Франка. Під редакцією Грушевського (1895-1913) великий журнал НТШ, Записький НТШ, був перетворений з щорічного на щоквартальне, а потім і на двомісячне видання.

У 1895 р. він заснував Археографічну комісію НТШ, яка публікувала документи та джерела з історії України у своїх серіалах «Жерела до історії українсько-руського» та «Пам'ятської українсько-руської мови та літератури». Значна частина власних праць Грушевського була надрукована в цих журналах, а потім перевидана у «Розвідках і матеріалах до історії України-Русі», 5 т., 1896-1905). У Львові Грушевський розробив школу української історії з такими істориками, як С. Томашівський, О. Терлецький, М. Кордуба, І. Крип'якевич, В. Герасимчук, І. Джиджора, І. Кревецький, Д. Коренець та О. Целевич.

У 1898 р. Разом із І. Франком та В. Гнатюком він заснував «Літературно-науковий вісник» - найважливіший форум української літератури та політичних дискусій свого часу. Грушевський також був одним з організаторів Української видавничої асоціації (1899) та Товариства друзів українського вченого мистецтва, літератури та мистецтва (1904). Особливої уваги заслуговує внесок Грушевського у розвиток української освіти в Галичині. З 1908 р. Він очолював Вчительську Громаду, а з 1910 р. - провінційну профспілку шкіл. Незабаром після прибуття до Львова він почав працювати над створенням там українського університету, починаючи з організації популярної серії лекцій та літньої школи. У 1898 р. У Львові вийшов перший том його монументальної «Історії України-Руси»; до 1937 р. у Львові та Києві вийшло ще дев'ять томів, що охоплюють українську історію до 1659 р. Цей твір став першим великим синтезом української історії, коли-небудь написаним. У 1904 р. У Санкт-Петербурзі було видано його «Огляд історії українського народу» (друге видання 1906; третє видання 1911 р.). Загальний огляд української історії, ця робота базується на курсі, який він викладав у Російській вищій школі суспільних досліджень у Парижі навесні 1903 р. Вона була перевидана з деякими змінами у більш популярній формі як «Ілюстрована історія України» (Ілюстрована Історія України; перше з кількох українських видань вийшло в 1911 р., А російська - у 1912 р.). Згодом версії цих популярних історій з'явились німецькою, французькою, англійською, болгарською та чеською мовами.

У 1904 р. У збірнику Російської Імператорської Академії наук під назвою Sbornik statei po slavianovedeniiu, vol. 1, Грушевський опублікував, мабуть, свій найважливіший нарис під назвою «Звічайна схема російської історії та права національного укладу історії східного слов'янства». Упорядкування історії східних слов'ян). У цій статті Грушевський простежив історію України та українського народу до періоду Київської Русі та стверджував, що історія української нації відрізняється від історії російської як за своїм походженням, так і за своїм політичним, економічним та культурним розвитку (німецький переклад статті вийшов у 1935 році, а англійський - у 1952 році). Хоча цей аргумент був відкинутий більшістю російських істориків, які вважали, що сучасна Російська держава є єдиним прямим нащадком Київської Русі, і відкидали ідею про те, що українська нація склалася в результаті окремої та унікальної історії, схеми і періодизації Грушевського української історії була прийнята, з деякими змінами, більшістю українських істориків, у тому числі в радянській Україні (до 1929 р.) та в еміграції, як основна схема української національної історіографії. Будучи студентом і протягом перших років у Львові, Грушевський присвятив більшу частину своєї сили організації українського наукового та культурного життя. У Києві він тісно співпрацював з

В. Антоновичем, О. Кониським та іншими діячами старшого покоління, пов'язаними з Громадою Києва. У Галичині він почав відігравати активнішу роль в українському політичному житті. У 1899 році він був одним із засновників націонал-демократичної партії, хоча незабаром після цього він вийшов із партії. Справжня політична діяльність Грушевського розпочалася лише після революції 1905 р. У Росії, яка призвела до послаблення обмежень для українського життя та політичних партій. Відтоді Грушевський більшу частину часу проводив в Україні під владою Росії, хоча залишався професором Львівського університету до 1913 року.

Грушевський був плідним публіцистом. У 1906 році в Санкт-Петербурзі він допоміг заснувати і був постійним автором «Українського вісника», офіційного органу Українського клубу Державної Думи. Його статті про українські та міжнародні політичні справи публікувалися в різних інших українських та російських виданнях (особливо «Літературно-науковий вісник» та «Українська життя») та у кількох окремих збірниках, зокрема «З біжою хвилею» («З поточної хвилі», 1906), «Освобождение России и Украины». vopros ("Визволення Росії та українське питання", 1907), "Наша політика" ("Наша політика", 1911), де він різко критикував лідерів націонал-демократичної партії в Галичині та "Вільну Україну" (1917). Після короткого перебування в Петербурзі Грушевський переніс свою діяльність до Києва, де в 1907 році почав видавати «Літературно-науковий вісник». У 1907 р. Він також став співзасновником Українського наукового товариства за зразком НТШ, який був його першим керівником та співавтором журналів «Записький український науковий товар у Києві та Україні» (з 1914 р.). З метою підсилення української національної свідомості серед селянства Грушевський заснував і видав популярну газету «Село» (1909—11); коли цей уряд закрив російський уряд, він заснував Засів (1911-12). У 1908 році Грушевський був одним із засновників Товариства українських прогресистів, який став загальновизнаним лідером українського руху. Під час Першої світової війни російський уряд знову придушив українську діяльність, і Грушевський був заарештований восени 1914 р. Після двомісячного ув'язнення у Києві він був засланий до Сімбірська, потім до Казані і, нарешті, до Москви, де він перебував під наглядом поліції. Незважаючи на ці репресії, він продовжив наукову діяльність і навіть допомагав редагувати «Українську життя» та україномовний тижневик «Промінь».

Комінська Марина Ігорівна,
студентка І курсу, спеціальність «Психологія»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ВНЕСОК М. ГРУШЕВСЬКОГО У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Михайло Грушевський, відомий всім як історик та політичний діяч, зробив вагомий внесок в розвиток Української державності. Без жодного сумніву можна стверджувати: він не просто дослідник, а творець української історії. Він був особистістю, яка прагнула з однодумцями домогтися незалежності для України усіма можливими методами, без остраху та впевнено. Проте, ще досі багато чого лишається для українців та для дослідників-істориків.

Дослідження М. Грушевським теорії етногенезу східних слов'ян, було ударом по великодержавній схемі історії «загальноруської народності», запропонованій М. Каразіним, М. Погодіним, С. Соловйовим. Історик твердо стверджував, що право і культура виникли під проводом однієї народності. «Володимиро-московська держава не була ні спадкоємницею, ні наступницею Київської, вона виросла на своїм корені… Хоча Київська Русь й пересадила на великоруські землі форми суспільно-політичного устрою, право, культуру, вироблені історичним життям Києва, але на сій підставі ще не можна включати Київську державу в історію великоруської народності» [2]. Це викликало обурення зі сторони російських істориків, оскільки це руйнувало і піддавало їхню теорію, пов'язану з Московською державністю під сумнів. Саме тому, теорія Грушевського була прихована Російською імперією. Але історик вирішив її розповсюджувати у країнах Західної Європи. Завдяки гарному володінню іноземних мов, він представляв свою роботу в Парижі французькою, а згодом і німецькою мовами.

Його переконання були викладені в роботі «Статьи по славяноведению» в збірнику Петербурзької Академії наук та у третьих виданні першого тому його праці «Історія України-

Руси». Це стало приводом до розгляду кожного слов'янського народу окремо, тим самим, переводячи цікавість з історії Російської державності на історію слов'янських народів. Як відомо, представники радянської історіографії усіляко заперечували висновки М. Грушевського, звинувачуючи його у фальсифікації історії, який, мовляв, штучно та безпідставно намагався пристосувати історію Київської Русі лише до однієї України. І це, нібито, заважало йому справедливо оцінити справжній розвиток Київської Русі. В тому чи іншому обсязі, названі звинувачення відомого історика можна виявити в більшості наукових дослідженнях радянських істориків [1].

Проте, крім історії, державний діяч досліджував ще й географію, історію української літератури, право, філософію, соціологію й інші науки. Іван Франко дав таку характеристику його наукової діяльності: «Діяльність Михайла Грушевського була головним осередком, коло якого згуртувалися давні і нові сили. Українська історія, література, етнографія й етнологія, а за ним інші науки, перестали лежати облогом. В парі з науковим рухом пішов небувалий зріст видавництв і видне піднесення освітнього рівня в суспільності. Коли сьогодні справді почалося весняне світання й, нове життя розбуджує давно подавлену надію кращої будучности народу найнещаснішого з нещасних – то історія колись згадає в тому переломному моменті ім'я Михайла Грушевського, як того хто вказував українській інтеліґенції нові дороги й охороняв її від ідейної блуканини та повторення знаних історичних помилок». (Науковий збірник, присвячений Грушевському, 1905, с. VII-VIII).

Але Грушевський відзначився не тільки як історик, але й як політик. Він виступав і висловлював гостру критику екстремістських націоналістичних елементів, послідовно та і аргументовано проводив лінію на забезпечення української автономії в межах федеративної республіки, а саме, виділення всіх населених українцями земель імперії в окрему державно-територіальну одиницю зі своїм парламентом, системою виконавчої влади, освіти. [3]. Грушевський стверджує, що історія України – це постійний те неперервний процес державотворення ще з часів Київської Русі. Особливістю ведення політики діячем було те, що інколи він взагалі відходив від сталих концепцій і державних документів. Натомість, впроваджуючи свої методи та концепції. Це і стало запорукою успіху його діяльності. У Центральній Раді, під час його перебування на посаді були постійні дискусії, що свідчили про намагання ним створити суверенну та вільну державу.

Проте, в політиці Грушевського були і помилкові судження та дії. Наприклад, утворення міліції та надання їй значення більшого, ніж військовій сфері. Це стало проблемою в подальшому розвитку України, як самостійної держави, адже саме ця сфера є найважлівішою в країні. Але завдяки цим реформам в Україні це було одне з найменш розвинених складових. Це стало відчутним у 2014 році, коли з'явилася загроза нападу і російська агресія.

Проте, історик все ж таки зробив вагомий внесок в розвиток України в різних сферах. Те, що відрізняє Грушевського від інших істориків – глибока переконаність у правоті української справи та незламність, що і стало запорукою і основою для створення власної історії.

Література:

1. Винар Л. Михайло Грушевський в історії України. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. С.177-181

2. Лєбєдєва Ю. Внесок М. Грушевського у дослідження історії становлення та розвитку Київської Русі як держави українського народу. Історіографічні дослідження в Україні, 2014. Вип. 25. С. 240-254

3. Шилюк Л. О. Постать М. Грушевського в історії України. Вісник Національного університету «Львівська політехніка», 2011. № 693: Держава та армія. С. 263-267

Кривошей Максим Сергійович,
студент І курсу,
факультет харчових технологій та управління якістю продукції АПК,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)
Науковий керівник: к.і.н., доц., ***Хвіст Вікторія Олексіївна***

ВІЗІЇ М. ГРУШЕВСЬКОГО ВИРІШЕННЯ «УКРАЇНСЬКОГО ПИТАННЯ» НА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ АРЕНІ ПОЧАТКУ ХХ СТ.

М. Грушевський мав власне бачення щодо, питання національного визволення, рівноправності й свободи українських. Коли Грушевський перебував у Львові він почав все більше поглиблюватися у політичне життя на українських теренах. Розуміючи, що справжнім політичним центром є Київ, він жадав переїхати саме туди і вже навесні 1917 р. прибув до столиці Наддніпрянщини.

Лютнева революція дала змогу українцям утворити 4 березня 1917 року Центральну Раду, вона і стала центральним органом влади на українських землях, а її незмінним, обраним переважною більшістю був М. Грушевський. Спочатку М. Грушевський хотів бачити Україну як автономію Російської Федерації, але у січні 1918 року він із своїми прибічниками проголошують незалежність. 29 квітня 1918 року Грушевський стає чесно проголошеним президентом УНР, започаткувавши інститут президентства у нашій країні.

Після повалення Центральної ради їй на заміну приходить Держава гетьмана П. Скоропадського, під час нетривалого існування якої М. Грушевський переховувався за межами Києва і повернувся аж у грудні 1918 року після падіння влади гетьманської держави.

Як на мене, саме події національної української революції уможливили вихід України на тогочасну арену європейської геополітики та підняття у міжнародному аспекті «українського питання», з його вкрай важливими складовими, такими як територіальність, кордони, міжнародне визнання. На жаль, у 1917–1921 роках зовнішній чинник не сприяв утвердженню державницьких домагань українців. На думку знаних вітчизняних вчених-міжнародників, тогочасній Україні вдалося увійти до першої п’ятірки держав світу за «рейтингом зовнішнього впливу», на розвиток яких події всесвітньої історії минулого століття справили вагоме значення.

Зазвичай виокремлюють три етапи зовнішньополітичної діяльності Центральної Ради: очікування підтримки від Росії, яке закінчується розумінням, що Росія має експлуататорські наміри щодо України; пошук можливої співпраці з державами блоку Антанти; встановлення взаємин з Четвертним блоком, а особливо Німеччиною, що тривали аж до припинення діяльності Центральної Ради.

З прийнятим 7 листопада 1917 року ІІІ Універсалом Центральної Ради, за яким Україна стає демократичною республікою, а ключовим завданням українського уряду у зовнішньополітичній сфері – отримати міжнародну підтримку та вибрати правильні орієнтири: держави Антанти чи Четвертного союзу [3, с. 31]. Влітку 1917 року Антанта виявила ініціативу щодо безпосередніх контактів з Центральною Радою. Цьому сприяло перебування у Києві з дореволюційного періоду консульств Англії, Бельгії, Греції, Італії, Персії. [4, с. 235]. Однак, наступні події кардинально змінюють зовнішньополітичний вектор УНО, що й привело її, зрештою, до відомих сумних наслідків.

М. Грушевського правомірно можна вважати батьком української незалежності та видатним політиком, бо як ми вже зрозуміли, він хотів, щоб Україна процвітала як самостійна держава. Його роль у вирішенні «українського питання» на тогочасній арені європейської геополітики незаперечна.

Література:

1. Довідник з історії України: у 3 т. / [К. Бондаренко, В. Гордієнко, Я. Грицак та ін.]; під ред. І. Підкови, Р. Шуста. – К.: Ґенеза, 1995. – Т. 1: А–Й. – 240 с.; Т. 2: Ж–М. – 440 с.

2. Дорошенко Д. Історія України 1917-1923рр.: у 2 т. / Д. Дорошенко. – К.: Темпора, 2002. – Т.1: Українська Народна Республіка. – 325 с.; Т. 2: Українська Гетьманська Держава 1918 року. – 352 с.

3. Історія України в документах, матеріалах і спогадах очевидців. – К.: Основи, 1991. – 316 с.

4. Нариси з історії дипломатії України / [О.І. Галенко, Є.Є. Камінський, М.В. Кірсенко та ін.]; під ред. В.А. Смолія. – К.: Альтернативи, 2001. – 736 с.

5. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: документи і матеріали: у 2 т. / [упоряд. Т. Гунчак, Р. Сольчаник]. – [Б.м.]: Сучасність, 1983. – Т. 1. – 510 с.

Куцолабська Анастасія Юріївна,
студентка гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)
Науковий керівник: к.і.н., доц., ***Сєкунова Юлія Володимирівна***

АКТУАЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Сьогодення майорить великою кількістю різноманітних відомих особистостей, їх ім’я впізнають у звичайних розмовах, а іноді не можуть приховати власного захоплення. Але все ж таки, часи минають і їх зірка поступово згасає, але цю тенденцію ми не можемо спостерігати серед відомих діячів саме нашої української історії. Одним із таких є вельмишановний Михайло Грушевський – активний політичний, а також громадянський діяч, що також зміг вписати себе в пам’ять багатьох як талановитий історик.

Свій шлях до успіху він розпочав ще в університетські часи, коли успішно захистив власну студентську роботу «Нарис з історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV ст.» з відзнакою, це був лише початок його становлення, як історика. Далі Михайло Грушевський продовжив поринати в глибини української історії, що сягали Київської Русі, щоб потім винести певні висновки цього та сформувати філософські погляди на речі, які відбуваються з українською долею протягом всієї історії існування нашої нації. Звичайно, такі патріотичні погляди не могли залишитися непоміченими, тому це загалом додало проблем в житті видатному історику. Довелося навіть пережити заслання за власні погляди, але попри всі негаразди та обвинувачення, Михайло Грушевський не відмовлявся від власних поглядів та ідей, і саме вони є головною темою нашого дослідження.

Дуже актуальною темою для Михайла Грушевського була саме тема суверенності українського народу на власних територіях, і навіть на тих, що раніше належали саме нашому народу, але за плином часу та різноманітних подій були відібрані, що призвело до «зменшення» в них саме українських. Повертаючись до сучасності, ця тема залишається до болі актуальною, оскільки насправді ми маємо збройний конфлікт на власних територіях, що не може вирішитися вже довгий проміжок часу, зараз навіть немає сенсу говорити про те, що колись було українським, потрібно насамперед сьогодні вберегти остаточно українські території від нападів.

Часто розглядалася тема автономності України в складі тогочасної Росії за Грушевським це: «право жити по своїм законам, самим собі становити закони, а не жити по чужим законам і під чужою властю» [2].

За життя видатний вчений і державний діяч не застав того моменту, коли держава змогла розквітнути і стати незалежною. Через стільки років нам вдалося досягти того, про що тільки міг мріяти Михайло Грушевський.

Отже, на сьогодні наша держава вже здобула власну незалежність та має свою державність, що зменшує актуальність слів відносно незалежності. Але попри це потрібно пам’ятати, що він завжди виділяв важливість національної складової, яку нам потрібно активно розвивати. Також питання власних територій залишається певною мірою актуальним, але якщо

враховувати те, що зараз ми маємо розв'язувати проблеми територіальної цілісності, що тоді не міг передбачити Михайло Сергійович Грушевський.

Література:

1. Геник С.М. 150 великих українців / Степан Геник. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. – 300 с.

2. Філософські погляди Михайла Грушевського [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/12879/

Олексенко Надія Олександрівна,
студентка спеціальності «менеджмент»,
Боярський фаховий коледж
Національного університету біоресурсів і природокористування України
(м.Київ, Україна)
Науковий керівник: к.і.н., доц., ***Радченко Людмила Сергіївна***

ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ІСТОРИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Михайло Грушевський – першим Президентом Української Народної Республіки, котрого люди називали «батьком, разом з тим він став очевидцем загибелі свого політичного дітища».засновник наукової школи і разом з тим був свідком її розгрому більшовицькою тоталітарною системою. Автор двох тисяч наукових публіцистичних і літературних праць, він пережив знищення багатьох з них. Умирав він, зраджений багатьма своїми учнями і помічниками, у передчутті репресій з боку більшовицької тоталітарної системи, які чекали на його доньку та інших багатьох близьких. Важка доля випала цьому відомому вченому і політику, хоча донедавна про нього було відомо більше за кордоном, ніж у нас на Україні. Десятки років за часів комуністичного режиму академіка Михайла Грушевського піддавали анафемі та забуттю, і лише в останні роки відкрили для широкого загалу його здобутки в галузі історії та політики. До того ж особистість цієї могутньої та суперечливої постаті поки що мало ще досліджена. М. Грушевський повертається до нас насамперед як найвидатніший історик України і якоюсь мірою як літератор [1, с. 216].

М. Грушевський подає історію України як перманентний процес творення державності або боротьби за державність, від Антського союзу, Київської Русі, Галицько-Волинської держави, через Велике князівство Литовське, Річ Посполиту, державу Хмельницького і наступних гетьманів – до порогу «Нової України», яку він бачив демократичною, незалежною державою у сім'ї європейських народів.

Іноді М. Грушевський під час вибудовування теоретичних концепцій ставав чистим емпіриком, іноді взагалі абстрагувався від документів і намагався витворити щось своє, те, що робило б його концепцію стрункою. Так було у випадку з норманською теорією, яку М. Грушевський заперечив.

Так само М. Грушевський не зміг знайти раціональне зерно у Великому Князівстві Литовському, не побачив у ньому ще одну форму українсько-білоруської державності. Але це є лише дрібні, незначні вади його концепції. Сам факт, що М. Грушевський вперше дав цілісну і повну концепцію історії України – причому концепцію фактично незаперечну та універсальну – змушує нас низько схиляти голови перед ним як всесвітньовідомим вченим, історикам.

Саме Володимира Святославовича Михайло Грушевський сприймав як ідеального володаря, а устрій Київської Русі у його час – як ідеальний устрій держави. Можливо, в цьому проявився молодечий максималізм М. Грушевського, оскільки на час написання перших двох томів «історії» йому було близько 30 років. Однак згодом вчений переглянув свої ставлення і до Володимира і до Русі.

Михайло Грушевський був популяризатором історичної науки. Його «Ілюстрована історія України-Русі» витримала кілька перевидань і досі є одним із найавторитетніших просвітянських підручників.

Актуальнішим для нашого сьогодення є дослідження діяльності Грушевського-політика.

Як політик Михайло Грушевський формувався під впливом пізнього Івана Франка, разом з Франком створював у 1899 р. Національно-демократичну партію, однак у діях М. Грушевського було багато від Драгоманова, від утопічної ідеї федералізму та громадівства. На початку століття Михайло Грушевський розходиться у деяких поглядах з Франком, навіть з колишнім своїм учнем Степаном Томашівським, з Володимиром Гнатюком. Він залишає Галичину, в якій не бачив реальних можливостей для ширшої політичної діяльності, і відїжджає до Києва. Тут він поринає у вир суспільного життя і у часи реакції створює Товариство українських поступовців – організацію, яка дозволила вижити свідомим формам українського національного буття. Він організовує навколо себе гурток однодумців, до якого входили С. Єфремов, А. Ніковський, М. Порш та інші.

З вибухом Першої світової війни Михайла Грушевського заарештовують у Росії як «австрійського агента». Найцікавішим було те, що в Австрії на нього також було заготовлено ордер на арешт як «російського шпигуна».

Політична позиція М. Грушевського була небезпечною як для Австро-Угорщини, так і для Росії. Незважаючи навіть на те, що ця позиція була доволі поміркованою, позбавленою радикалізму [1, с. 245].

Михайло Грушевський вбачав майбутнє України в автономному утворенні в складі Російської та Австрійської республік, де кожному громадянину гарантувалися б його цивільні права, де відбулося б повне визволення праці, а населення окремих пунктів було організоване на основі федерації вільних громад.

Ставши на чолі Центральної Ради, Грушевський своєю пасивністю дозволив перерости демократичній революції у фактичну охлократію (всевладність натовпу). Що призвело до появи отаманщини [2, с. 469].

Підсумовуючи усе наведене про внесок М. Грушевського у розвиток історії української держави, можна дійти таких висновків: М. Грушевський пройшов нелегкий шлях від засновника національно-демократичної партії Галичини і Товариства український поступовців у Києві до творця початків української незалежної держави. [3, с. 4].

Література:

1. Дещинський Л.Є. Історія України та її державності. – Львів, 2008. –С.216.
2. Н. Полонська-Василько. Історія України. – К.: «Либідь», 1992. – С.469
3. Дещинський Л.Є. Вісник Нац. ун-ту «львівська політехніка» «Держава та армія». – Львів, 2000. – С. 4.

Осипчук Юлія Андріївна,
студентка, ІІІ курс, група МВ-18002Б,
спеціальність «Міжнародні відносини»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)
Науковий керівник: к. і. н., доц., ***Асатуров Сергій Костянтинович***

М.С. ГРУШЕВСЬКИЙ І ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Концепцію зовнішньополітичної стратегії України як у період національно-визвольної боротьби 1917 – 1920 рр., так і сьогодні, на початку XXI століття, можна знайти в творах М. Грушевського. З плином часу й зміною ситуації в Україні зазнавали змін не тільки погляди Грушевського та його союзників, але й опонентів. Та все ж, незалежно від цього чітко визначені ним больові точки зовнішньої політики України лишилися такими й досі. На відміну від більшості сучасних політиків, свої розвідки, аналізи і прогнози М. Грушевський ретельно звіряв з історичним досвідом. У своїй роботі «На порозі нової України» три розділи написані М. Грушевським присвячені питанням зовнішньополітичної орієнтації Центральної Ради та її наступників у міжнародних справах.

М. Грушевський на перше місце висуває тезу про те, що український народ є більшою мірою західним, європейським, ніж східним. Він доводить це посилання на неспростовні історичні факти й обставини.

М. Грушевський , роблячи висновок, що «Україна жила єдиним життям, одними ідеями з Заходом. Прогнозуючи «нові перспективи» зовнішньо - політичного життя України, на перше місце М. Грушевський висуває Сполучені Штати Америки як з огляду на їхні «незвичайні фінансові та технічні засоби», так і на демократизм, ініціативність і сміливість народу цієї країни. США і Німеччині відводиться роль вищої школи для українських наукових, ділових і виробничих кіл. М. Грушевський вважає, що полем діяльності України мусить стати, однак, регіони, найцікавіші для неї з геополітичної точки зору, а саме район Чорномор'я.

Але М. Грушевський застерігає від запопадливого «низькопоклонства» перед Заходом. Він попереджає, що визволення від однієї примусової залежності не повинно бути замінено на іншу, хоч би й добровільну. Україна повинна насамперед «знати себе», з'ясувати свої можливості, завдання й інтереси, брати для себе все, що може бути корисним. Інакше кажучи, запозичувати передовий зарубіжний досвід.

М. Грушевський звертає увагу, на ще один пріоритет: північну «московську» організацію України, що в останні три століття була вимушеною.

Він категорично стверджує, що навіть душевні якості розводять українців і росіян у різні сторони.

15 червня 1917 року Центральна Рада утворила Генеральний Секретаріат. 22 грудня 1917 р. Генеральне секретарство у національних справах було реорганізовано у Генеральне секретарство міжнародних справ, яке очолив О. Шульгін. Паралельно «пішов» процес реалізації зовнішньополітичної стратегії Центральної Ради. Виступаючи 26 грудня 1917 р.

На VIII сесії Центральної Ради, В. Винниченко запропонував створити на базі секретарства міжнаціональних справ секретарство справ міжнародних. Західні країни стали виявляти значний інтерес до українських справ. Офіційні кола західних країн дуже обережно ставилися до подій в Україні. Були незначні епізодичні контакти, такі, скажімо, як зустріч М. Грушевського з американським дипломатом Крейном наприкінці квітня 1917р. Найбільш характерним прикладом у цьому плані можна вважати приїзд до України міністра продовольства Франції Альберта Тома, який разом з О. Керенським прибув до Києва 24 травня 1917 року, тобто саме під час конфлікту між Центральною Радою й Тимчасовим урядом. Тоді ж за участю французького міністра відбулось засідання виконавчих Комітетів Ради робітничих і Ради військових депутатів. 24 грудня 1917 р. Генеральний Секретаріат звернувся до всіх країн – учасниць воєнних дій так званих «нейтральних держав» з нотою, у якій проголосив своє бажання стати «на дорогу самостійних міжнародних відносин».

28 грудня 1917 р. на ім'я В. Винниченка й О. Шульгіна надійшла відповідь. У ній зазначалося: «Нота Генерального Секретаріату УНР до всіх воюючих і нейтральних держав вважає за потрібне, щоб представники УНР взяли участь в переговорах в Брест – Литовськім…». Українську делегацію очолив В. Голубович . Згідно з настановами Грушевського українська делегація мала боротися за включення до складу України Східної Галичини, Буковини, Закарпаття, Холмщини.

9 січня 1918 р. почалась конференція у Брест – Литовську. 10 січня виступив голова української делегації В. Голубович. Він підкреслив, що УНР починає своє міжнародне існування, яке вона втратила більш ніж перед 250 роками, і вступає в міжнародні відносини в цілому об'ємі. 12 січня 1918 р. Л. Троїцький у своєму виступі визнав Українську Народну Республіку. Тепер ніщо не могло перешкодити Україні та центральним державам поставити свої підписи під мирною угодою, що й сталося 9 лютого 1918 року.

Більшовики в цей час вороже поставилися до процесу державотворення України. Вони вбачали в ньому реальну загрозу утвердженню і збереженню своєї влади.

Отже, Брестський договір докорінно змінив зовнішньополітичні орієнтири української дипломатії. Цілком природно, що на той час для неї на перше місце виходять Німеччина та її союзники. Відносини ж з Англією й Францією, навпаки, припиняються. Брест-Литовський

договір, незважаючи на його обтяжливі умови, був великим успіхом молодої української дипломатії. Він започаткував міжнародно-правове визнання України як незалежної держави. Хоча було очевидно, що ця незалежність стане обмеженою. На дипломатичному рівні союзники УНР декларували, що єдиною їхньою метою є відновлення в Україні законної влади. Фактично ж скрізь негайно запроваджувався окупаційний режим.

Текст договору засвідчував завершення стану війни між УНР, з одного боку і Німеччиною, Австро – Угорщиною, Болгарією, Османською імперією, з іншого боку. Сторони відмовлялись від взаємних територіальних та матеріальних претензій, обмінювалися військово – політичними, зобов'язувалися налагодити економічні взаємовідносини. Склався ще один шанс продовжити процес українського державотворення, національного відродження. Але історія відлічувала остання дні й години Центральної Ради. 29 квітня 1918 року на політичній карті України з'являється гетьманська держава Павла Скоропадського.

Література:

1. Винниченко В. Відродження нації в 3ч. – Київ.: Політвидав України, 1990. – с. 23.
2. Гошкляк І. Рух протесту проти анексії Тимчасовим урядом українських земель // Історія України. – 2001. - №14 (222).
3. Грушевський М. С. Вільна Україна // Великий українець. - К. : 1992р.- с.105.
4. Грушевський М. С. На порозі нової України. Спомини.- К.: 1990.
5. Коваль В. Український проект та остаточний варіант Брестського мирного договору 1918 р. Між УНР та Четверним блоком. // Історія України. – 2000. - №7.

Пронь Ольга Сергіївна,
студентка, 2 курс, факультет землевпорядкування,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)
Науковий керівник: д. і. н., проф., ***Стрілець Василь Васильович***

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ І АГРАРНА ПОЛІТИКА ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ В НОВІТНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Аграрна політика в усі часи визначала могутність держави й долю переважної частини населення України. Українська національно-демократична революція – це героїчна та водночас трагічна сторінка нашої історії за збереження незалежності. Головними причинами поразки Центральної Ради вчені вважають неспроможність побудувати міцний державний апарат і боєздатну армію. Однак не менш важливого значення напередодні та під час революції в Наддніпрянській Україні набули соціальні питання, особливо – аграрне. Роль останнього дуже часто недооцінюється.

На початку XX ст. селяни становили більшість населення України. Реформа 1861 р., незважаючи на всі її позитивні аспекти, кардинально не полегшила становища селян. Адже скасування кріпацтва проходило в інтересах поміщиків за рахунок селян. Революція 1905–1907 рр. показала неспроможність і небажання російського царизму йти на будь-які поступки народним масам. Столипінська реформа призвела до руйнування селянської общини та ще більше поглибила майнове розшарування селян. Таким чином, перед Першою світовою війною аграрне питання залишалося невирішеним. Більше того, воно було одним з найгостріших. Отже, будь-яка політична сила, що в 1917–1921 рр. претендувала на лідерство в Україні, повинна була обов'язково рахуватися з інтересами селянства [4].

Український історик - Ф. Г. Турченко дослідив склад, чисельність, економічний стан сільської буржуазії і виявив, що біля третини великих землевласників у 1917 році за походженням були селянами і в абсолютній більшості українцями за національністю. Автор відзначив, що характерною особливістю радикальних виступів українського селянства було спрямування проти великих поміщицьких господарств, у яких у найбільшій мірі зберігалися кріпосницькі пережитки та використовувалися жорстокі методи експлуатації селянської праці. За свідченням Ф. Г. Турченка, окремі, особливо дрібні маєтки, часто залишалися

"непоміченими" селянами, а земля зберігалася за поміщиками, які достатньо тривалий час могли перебувати на правах власників у господарстві. Така ситуація була типовою навіть для центральних районів України, найбільш сприятливих за умовами для здійснення радикальних аграрних перетворень [3, с. 82].

Навесні 1917 р. Україну охопила хвиля патріотичного піднесення. Центральна Рада від самого дня її заснування одержала підтримку більшості українського населення. Необхідність глибоких суспільних перетворень була очевидною, і практично всі верстви населення України покладали на Центральну Раду великі надії [4].

Аграрне питання постало на порядку денному аж через 8 місяців після утворення Центральної Ради. І постало вже в умовах смертельної загрози, що нависла над українською автономією після Жовтневого перевороту в Петрограді. Третій Універсал Центральної Ради проголошував скасування права власності на землі поміщицьких та інших нетрудових господарств. "Віднині на території Української Народної Республіки існуюче право власності на землі поміщицькі та інші землі нетрудових господарств сільськогосподарського значення, а також на удільні, монастирські, кабінетські та церковні землі – скасовується… Землі ті є власність всього трудового народу і мають перейти до нього без викупу" [2, с. 39]. Але наступні рішення Центральної Ради та Генерального Секретаріату звели значення цього положення нанівець. Передбачалося, що у землевласників, чиї наділи не перевищували 50 десятин, землю відбирати не будуть. Це глибоко обурило найбідніші селянські верстви [4].

Така політика Центральної Ради в аграрному питанні мала глибоко негативні наслідки. По-перше, проголошення власності трудового народу на землю розколювало українське суспільство на два ворогуючі табори (поміщиків і селян). По-друге, відкладання вирішення цього питання обурювало селян, які прагнули негайних змін [1, с. 66].

Наступного разу Центральна Рада звернулася до аграрного питання в січні 1918 р., коли перебувала в стані війни з Радянською Росією.

За умовами Брестського миру (27 січня (9 лютого) 1918 р.) Центральна Рада в обмін на визнання незалежності УНР та військову допомогу в боротьбі з більшовиками зобов'язувалася надати Німеччині та Австро-Угорщині продовольство. Але з приходом австро-німецьких військ політична ситуація в Україні змінилася кардинально. Центральна Рада виявилася абсолютно неспроможною виконати продовольчі зобов'язання. Усвідомивши це, окупаційне командування почало досить активно втручатися в земельні відносини. Все це спричинило зростання соціальної напруженості. Поміщики перейшли в наступ на селянство й стали вимагати повернення конфіскованої власності. Бідні селяни, становище яких в умовах окупації погіршувалося, вступали до лав партизанського руху [4].

З усього вищезазначеного ми можемо зробити висновки: Центральна Рада проявила повільність у прийнятті ключових державних рішень і непослідовність у приведенні їх в життя. Господарська та соціальна політика українського уряду виявилася неефективною [1, с. 81]. Отже, однією з найвагоміших причин поразки Української Центральної Ради були прорахунки в аграрній політиці.

Література:

1. Рубльов О. С., Реєнт О. П. Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. – К.: Видавничий дім "Альтернативи", 1999. – 320 с. – (Україна крізь віки. – Т. 10).

2. Україна в XX столітті (1900–2000): Збірник документів і матеріалів / Упоряд.: А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. Ю. Король та ін. – К.: Вища школа, 2000. – 351 с.

3. Турченко Ф. Г. Великий Октябрь и ликвидация эксплуататорских классов на Украине. – Киев; Одесса: Вища школа, 1987. – 304 с.

4. Писаний Д. М. Аграрне питання в політиці Центральної Ради [Електронний ресурс]: Луганський національний університет імені Тараса Шевченка: [Веб-сайт]. – Режим доступу: http://intkonf.org/pisaniy-dm-agrarne-pitannya-v-polititsi-tsentralnoyi-radi/, вільний. - Назва з екрана.

Соколенко Богдан Юрійович,
студент 1 курсу магістратури гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)
Науковий керівник: к. п. н., доц., ***Овчаренко Вадим Миколайович***

М. ГРУШЕВСЬКИЙ ЯК ПРИКЛАД ПАТРІОТА ДЛЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Михайло Грушевський, безсумнівно, значуща постать для української історії. У ній він відзначився як видатний науковий та політичний діяч, але навряд чи досяг би він успіхів у цих сферах, якщо б не завзяття, мотиване любов'ю до рідного краю.

Але ні в кому патріотизм не зароджується раптово, це не генетична особливість, це не здібності, що є з народження. Як гарному мечу для міцності та гостроти потрібні великі зусилля коваля та час, так і любові до рідної землі, для її зародження та розвитку, потрібні зусилля батьків. І зерно патріотизму в Михайлові зростити саме батьки.

Ще коли майбутній історик був зовсім малий, його сім'я була вимушена переїхати до Північного Кавказу. Здавалося б, який розвиток патріотизму може бути на чужині у дитини, яка навіть не пам'ятає рідних країв? Але батько Михайла – Сергій Грушевський знайшов підхід: він розповідав дітям про Україну, про тамтешні звичаї, вчив їх українських пісень та приказок, а українські казки на ніч стали буденною річчю в їхньому домі. Окрім цього, кожні три роки Сергій Грушевський брав відпустку, щоб відвезти всю родину в Україну. У цей час Михайло міг на власні очі бачити всю велич рідного краю, усі закутки, бо сім'я не їздила в одне конкретне місце, а намагалась відвідувати родичів по всій Україні. Таким чином, Михайло Грушевський під таким впливом зацікавився рідним краєм, його історією, традиціями. Він став справжнім патріотом, який досліджував історію України від прадавніх часів, присвятив їй багато наукових праць, зробив кар'єру в політиці не заради грошей чи слави - він зробив це заради своєї країни.

І тепер, з такою людиною в якості прикладу, з історією її високого дубу під назвою «Любов до України», який батьки виростили з маленького жолудя, ми маємо поглянути на сьогоднішню молодь, на її патріотизм. Що ми побачимо? Чесно кажучи, ми побачимо досить неоднозначну статистику.

Так, за результатами досліджень 2019 року «за політичним життям в Україні постійно стежать 15,6 % молодих людей і 36,8 % відслідковує його головні події» [1, с. 28]. Отже, результати показують, що 52,4% опитуваних хоч трохи цікавляться політикою. З першого погляду це досить непогано, адже молоді люди цікавляться долею своєї країни, але чи є це патріотизмом? Усе ж-таки патріотизм - це не тільки політика. Це багатогранний термін, що включає любов до Батьківщини, її історії та культури, готовність жертвувати своїм заради загального блага. Ці всі риси були притаманні Михайлові Грушевському, а чи є такі риси у сучасної молоді? Складне питання, але якщо поглянути на кількість молодих людей, що покидає Україну в пошуках кращого життя, то відповідь - очевидна.

То в чому ж наша проблема? Чому серед молоді так мало патріотів? Так ми поступово приходимо до основного висновку цих тез, закладений у самій назві. Михайло Грушевський повинен виступати прикладом патріота не для молоді, а для їх батьків, вчителів. Ми повинні дивитись не на здобутки цього видатного історика, науковця та політика, а на те, без чого їх швидше за все не було би – на патріотичне виховання. Патріотизм не виросте, якщо його не зрощувати змалку, як це робили батьки Грушевського. На жаль, до такого висновку сучасні політики дійшли тільки зараз, після початку російської агресії в Україні.

Література:

1. Молодь України – 2019 / Результати соціологічного дослідження – Київ, 2019. – 92 с.; іл.

2. Бібліографічна пам'ятка "Михайло Грушевський: історичні поступи та здобутки" (До 145-річчя з дня народження українського історика). Укладач: Романюк, Л. П., - Львів-2011.

[Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://biblioteka.lviv.ua/files/Grushevs.pdf - Мова: українська.

Шелухіна Анастасія Сергіївна,
студентка І курсу, спеціальність «Психологія»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В ПОГЛЯДАХ М. ГРУШЕВСЬКОГО

Михайло Сергійович Грушевський (1866–1934) – є знакою постаттю в українській історії та зробив великий внесок в розвиток України. Грушевський був дуже багатогранною особистістю, займався різними галузями науки, а саме, етнографією, археологією, літературознавством, соціологією, публіцистикою, художньою творчістю, суспільно-політичною сферою.

М. Грушевський залишив нам величезну наукову спадщину у вигляді друкованих книг, що без сумніву збагатили європейську та вітчизняну науку. Останне десятиліття постать Грушевського приваблює увагу дослідників різних галузей, а саме філософів, істориків, педагогів, філологів, політологів та ще чимало інших вчених і спеціалістів. У своїх працях вони звертають увагу на життєву позицію, ідеї, здобутки, суспільно-політичні та філософські поглядів,

Важливо відзначити, що концепція державотворення М.Грушевського характеризується розробкою питання про форму і зміст державно-політичного устрою України, що охоплює два його аспекти – зовнішній і внутрішній які тісно пов'язані між собою.

Концепція держави М.Грушевського ґрунтується на основоположному принципі національної незалежності українського народу як суверена своєї держави, побудованої на засадах демократичних прав і свобод людини, громадянина, народу. Але справа полягає в тому, що в пошуках найвідповідальнішої форми втілення, реалізації і вияву державотворчій засад учений доходить до визнання автономно-федеративного устрою держава [1].

Саме тому найбільш обгрунтованою виявилася теорія федеративного державного устрою у М.Грушевського. На відміну від праць інших вчених, вона побудована за національним принципом, адже національне питання постійно знаходилося в центрі досліджень М.Грушевського.

Основне місце в концепції державотворення, розробленій вченим, займала проблема автономії України в складі Російської республіки.

Ідею автономно-федеративного статусу України сповідували члени Кирило-Мефодіївського братства, вона користувалася популярністю серед українських діячів наступних часів, її визнавала в своїй основній масі Центральна Рада на чолі з її головою М. Грушевським. Всі вони у добрій вірі поєднували з цією ідеєю свою надію на утвердження вільної, демократичної України [5].

М.Грушевський вважав, що ідеалом українського народу є свобода, рівність та справедливість і цей ідеал у всій своїй повноті може утвердитися в автономно- федеративному ладі.

Виступаючи за автономію України, М.Грушевський радив враховувати багатонаціональний склад населення регіону, дбати про те, щоб у майбутній демократичній Україні представники будь-якої національності мали необхідні умови для свого повнокровного життя, для вільного розвитку. Особливо наполегливо і невтомно вчений і політичний діяч виступав проти гасла: «Україна для українців», який нерідко трактували як заклик до представників інших національностей забиратися геть з України. Дослідник писав: «Ми думаємо якраз, що Україна не тільки для українців, а й для всіх, хто живе на Україні, а живучи, любить її, а люблячи, хоче працювати для добра краю і його людності, служити їй, а не обирати, не експлуатувати для себе»[2, с.4].

В автономній Україні мали бути забезпечені права національних меншин, оскільки повнота національного життя, що її добивалися для українського народу, не повинна поглинути інших народностей і обмежувати їх змагання до вільного розвитку своєї культурної і національної стихії. Такими були погляди Грушевського на українську державу в складі Російської федеративної республіки на початку 1917 р., в перші місяці Лютневої революції, коли здавалося, що Росія може бути демократичною республікою, а Україна буде розквітати серед інших автономних держав в рівному союзі [4].

Проте Тимчасовий уряд Росії, підозріло поставившись до політичних домагань українців, ніякої автономії не допустив. Саме це стало переломним моментом і підставою для Грушевського змінити свій план і вирішити будувати незалежну українську державу. Хоча до останніх днів свого життя в душі мріяв про автономну Україну в федератиному союзі з такими ж вільними державами, але, зважаючи на реальні обставини, розумів, що в складі Росії про таку вільну Україну годі й думати, і тому закликав до побудови самостійної держави.

Еволюція поглядів Грушевського на державне майбутнє України відбувалася під значним впливом зовнішніх чинників.

Література:

1. Мільчук А. Державно - правові погляди М.С. Грушевського, 2017. 33 с.

2. Грушевський М.С.Україна, Польща і Росія. Нова доба, 1920. Ч. 17. 556 с.

3. Масненко В. Історичні концепції М. Грушевського та В. Липинського. Методологічний і суспільно-політичний виміри української історичної думки 1920-х років / В. Масненко; Ін-т. політ. та етнонац. дослідж. НАН України. К.; Черкаси: Брама-ІСУЕП, 2000. 284 с.

4. Солдатенко В. Ф. Внесок М. С. Грушевського в концепцію української революції. Український історичний журнал, 1996. №5.

5. Корольов Г. Автономістсько-федералістські погляди Михайла Грушевського: формування, втілення, трансформа- ція: автореф. дис.....канд. іст. наук: 07.00.01. НАН України, Ін-т історії України. К, 2009.19 с.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Громадсько-політична та наукова діяльність М.С. Грушевського в міжнародному вимірі (до 155-річчя від дня народження)

м. Київ, 23–24 вересня 2021 року